OPUSCULUM XI.

APOLOGIA PAUPERUM

CONTRA CALUMNIATOREM

PROLOGUS [1].

Mandata mi legislatoris.

1. Summi legislatoris [2] inviolabili constat definitione sancitum, sic maiestati aeternae cultum debitum esse reddendum, quod idolorum cultura vitetur [3]; sic redigendum intellectum creatum in summae veritatis obsequium, quod nullus falsitati praebeatur assensus; sic vacandum sanctificationi spirituum, quod ferietur a servitute carnalium voluptatum; sic denique virtutum deiformium approbandam esse rectitudinem, quod deformantium vitiorum pravitas reprobetur. Propterea [4], sicut veritatem fidei et morum amore iubemur praecipuo desiderare ac quaerere; sic et errores eidem oppositos summo astringimur horrore vitare tantoque id vehementius, quanto perniciosiores esse probantur. Quod quia Scripturae sacrae catholicos tractatores non latuit, mox ut suboriri senserunt perversorum germina dogmatum, magno studuere conatu illorum convulsioni operam diligentem impendere, ne, si in altum succrescerent, sationis dominicae semina suffocarent [5].

Errores vitandi et reprimendi.

2. Porro, diebus istis novissimis, quibus evidentiori claritate veritatis evangelicae fulgor illuxerat; quod absque profluentium exuberantia lacrymarum

Perniciosus error prorumpit.

---

[1] De sequente Apologia haec iuvat breviter praenotare; plura vide in Prolegomenis nostris cap. 2.

1. In famosa controversia, quam Universitas Parisiensis contra Mendicantes concitavit, S. Bonaventura ab ipso litis exordio defensionem evangelicae paupertatis suscepit et disputando in scholis et publicando illam Quaestionem disputatam de Paupertate, quae est contra *Tractatum brevem de periculis novissimorum temporum* Gulielmi de *St. Amore*, incipientem: « *Ecce, videntes clamabunt* ». Haec habetur in V. tomo nostrae editionis pag. 149, cum *Replicationibus* contra quasdam posteriores contrariorum *Animadversiones* (cfr. Prolegom. V. tomi c. 2, pag. VI. seqq.). Eundem Gulielmi librum confutaverunt S. Thomas opusculo *Contra impugnantes Dei cultum*, et alius quidam Fr. Minor in illo tractatu, cuius initium est: « Manus, quae contra Omnipotentem erigitur », quem Bonaventura infra in Apologia, cap. I. n. 3. nominat. Libellus ille Gulielmi de St. Amore ab Alexandro IV, Summo Pontifice, Anagniae an. 1256, 5 Octob. condemnatus est (vide Chartularium Universitatis Parisien. editum a P. H. Denifle et Chatelain, I. 291 seqq).

2. Attamen illa lis decreto Summi Pontificis minime exstincta est. Antesignanus adversariorum, praefatus Gulielmus, cum multis ipsi adhaerentibus obstinate defendit suam opinionem (cfr. illud Chartular. pag. 495, ubi ex duabus epistolis inter annos 1270 et 1271 scriptis horum mens satis patet). In eodem sensu praeter alios scripserunt tum Nicolaus Lexoviensis in opere tripartito: *De perfectione et excellentia Clericorum* (cfr. ibid. pag. 497, nota 1.), tum auctor libelli a Bonaventura in hac Apologia fortiter confutati, cuius titulus est: *Contra adversarium perfectionis christianae et praelatorum et facultatum Ecclesiae*, qui incipit: « Tantum sibi praesumtionis assumserunt quidam homines » (cfr. infra c. 1. n. 1. et n. 3.). Huius secundi opusculi perulciosi quis fuerit auctor, hucusque non omnino constat; videtur tamen fuisse magister Gherardus (Giraldus) de Abbatisvilla. Nam in Chronicis XXIV nostrorum Generalium (Analecta Francisc. III, 326 lin. 4) habetur de eo libello: « Qui creditur fuisse magistri Gherardi de Abbatisvilla »; quod etiam P. Denifle (cit. Chartular. pag. 415, nota 2.) ut probabile refert, et quod valde confirmatur codice Burghesiano (nunc Vaticano) n. 360, qui fol. 90ª ipsum tractatum habet, qui sic inscribitur: « Tractatus magistri Girardi de Abbatisvilla factus contra tractatum fratris de Baiona, qui incipiebat: Manus, quae contra Omnipotentem erigitur ».

3. Etiam de auctore tractatus ultimo nominati affirmare aliquid omnino exploratum non possumus, cum testes non concordent. In codice *Laurentiano*, quem signavimus littera A, exhibetur a manu secunda (cfr. infra pag. 235, nota 8.) ut auctor huius tractatus *Fr. Thomas de Eboraco* Ord. Min., de quo P. Denifle (ibid. pag. 415, nota 2.) tradit, ipsum an. 1253 mense Martii incepisse legere Oxonii. Attamen in citato codice *Burghesiano* opusculum hoc clare attribuitur illi Bertrando de Baiona. In eodem habentur etiam ipsi textus tractatuum tum magistri Gherardi, tum Bertrandi contra *Brevem tractatum* Gulielmi de St. Amore, tum aliud opusculum Gherardi, inscriptum *Exceptiones Gherardi* contra librum incipientem: « Manus, quae contra Omnipotentem » etc., tum *Responsiones* Bertrandi contra has *Exceptiones*.

4. Haec Apologia scripta fuit a Bonaventura iam facto Ministro Generali et certo non ante annum 1269. Ipse enim dicit in fine Apologiae (c. 12. post medium): « Iis enim modis vixerunt hactenus huiusmodi pauperes in magna multitudine *sexaginta annos et amplius* ».

[2] Iob 36, 22: Nullus ei [Deo] similis in legislatoribus.

[3] Exod. 20, 3-5. — De seqq. cfr. II. Cor. 10, 5. et Rom. 12, 1. seq. — Inferius pro *ferietur* F *praeservetur*.

[4] Ita A B et ed. 1; Vat. et ed. 2 minus bene *Praeterea*. Inferius pro *desiderare ac quaerere* G *desideranter acquirere*.

[5] Matth. 13, 7: Creverunt spinae et suffocaverunt ea. — Superius pro *convulsioni* E *evulsioni*.

nequaquam referre valemus; dogma quoddam pullulasse iamque in scriptis redactum comperimus, quod tanquam fumus teter et horridus, e puteo abyssali prorumpens ipsiusque *solis iustitiae* splendentibus radiis se directe obiiciens, christianarum mentium hemisphaerium obscurare contendit [1]. Ne igitur tam perniciosa labes non sine Dei offensa et animarum discrimine dissimulata concrescat, praecipue cum calliditate serpentina pietatem quandam in superficie praeferat, revelanda est facies indumenti eius [2], ut, clare detecta fovea, caute possit evitari ruina. Sane, quia huiusmodi fabricator errorum, cum adhuc sit viator, ut credimus, corrigi potest per Dei clementiam, sollicite pro eo interpellandus est Christus, ut suae vocis virtute ac sapientiae lumine eius, quam Saulo quondam exhibuit [3], miserationis non immemor, et protervientem deterreat et superbientem humiliet et errantem requirat, corrigat et reducat. Et quoniam *meliora sunt vulnera diligentis quam fraudulenta odientis oscula* [4], nequaquam peccatoris oleo, adulatione videlicet, impinguandum est ipsius languidum caput, nec tumidi cordis apostema palpandum; quin potius procacis hominis erectam cervicem dura oportet increpatione ferire, non quidem amari cordis odio, sed tranquillae mentis aemulatoria caritate. Ipsum vero dogma pestiferum ordinato competit improbare progressu, ut per modum apologiae obiectioni coaptetur responsio, et impugnationi defensio correspondeat ex adverso.

Huic est resistendum.

Pro conversione scriptoris rogandum.

Ipse durecrepand

3. Quoniam igitur primo perfectionis evangelicae apicem [5] conatur deiicere, dehinc praecipitare moenia et tertio evertere fundamenta tandemque paupernm Christi professionem falsis criminationibus infamatam, abominabilem reddere mundo; quadruplex in contrarium responsionum est instruenda munitio, quarum quaelibet tripartita sit, iuxta quod materia exigit, quatenus triangulari huiusmodi armatura evangelici milites, velut veritatis scuto circumdati, contra fulminantium telorum acumina protegantur invicti [6].

Quadrici impuitioni resdendum druplicit

Subdivis

CAPITULA HUIUS OPUSCULI.

Capitulum I.

Primae responsionis prima particula primumque capitulum, in quo calumniatoris intentio perversa detegitur, et verae condescensionis Christi sublimis perfectio declaratur.

Capitulum II.

Primae responsionis secunda particula secundumque capitulum, in quo capitalis error circa notificationem perfectionis et imperfectionis eliditur, et verae perfectionis exemplaritas et differentia ipsius ad imperfectionem reseratur.

Capitulum III.

Primae responsionis tertia particula tertiumque capitulum, in quo evangelicae perfectionis integritas panditur, eiusque status sublimis et gradus multiformis aperitur.

Capitulum IV.

Secundae responsionis prima particula quartumque capitulum, in quo appetitus martyrii de se perfectus ostenditur, et e contrario fuga martyrii de se imperfecta monstratur.

Capitulum V.

Secundae responsionis secunda particula quintumque capitulum, in quo abstinentiae laus et perfectio declaratur, et eiusdem impugnatio calumniosa refellitur.

Capitulum VI.

Secundae responsionis tertia particula sextumque capitulum, in quo ieiunii arctitudo ut consona perfectioni defenditur, et eius multiplex commendatio subinfertur.

Capitulum VII.

Tertiae responsionis prima particula septimumque capitulum, in quo voluntaria et penuriosa paupertas fundamentum evangelicae perfectionis adstruitur, et quae huic videri possunt contraria dissolvuntur.

Capitulum VIII.

Tertiae responsionis secunda particula octavumque capitulum, in quo possessionum leviticarum et ecclesiasticarum affluentia monstratur perfectioni paupertatis non esse contraria, sed et commendatio divitiarum ostenditur non esse secura.

Capitulum IX.

Tertiae responsionis tertia particula nonumque capitulum, in quo abrenuntiationis ratio falsa eliditur, et penuriosae paupertatis duodenaria praerogativa monstratur.

Capitulum X.

Quartae responsionis prima particula decimumque capitulum, in quo religio carentium loculis ab errore defenditur, et verum ius possessionis ecclesiasticae declaratur.

Capitulum XI.

Quartae responsionis secunda particula undecimumque capitulum, in quo professio Fratrum Minorum veraciter carere ostenditur et appropriatione rerum immobilium sive mobilium et proprietate pecuniarum tam in proprio quam in communi.

Capitulum XII.

Quartae responsionis tertia particula duodecimumque capitulum, in quo evangelizantium pauperum fructificatio multiformis ostenditur, eorumque status a multiplicibus cavillationum versutiis defensatur.

EXPLICIUNT CAPITULA. INCIPIT TRACTATUS.

---

[1] Apoc. 9, 2: Et aperuit puteum abyssi, et ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnae, et obscuratus est sol et aër de fumo putei. Mal. 4, 2: Sol iustitiae.

[2] Iob 41, 4: Quis revelabit faciem indumenti eius? — Supra *praeferat* idem est ac *prae se ferat*. [3] Act. 9, 3. seqq.

[4] Prov. 27, 6. Ps. 140, 5: Corripiet me iustus in misericordia et increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

[5] Secunda manus in A adiungit *hoc vocabulo utitur Girardus* (Gherardus de Abbatisvilla, magister Parisiensis).

[6] Plures codd., ut D F, secuti, summam capitulorum hic inseruimus, quae alias ante Prologum exhibebatur. Notamus tamen, quod non in omnibus verba et ordinem praedictorum codd. exhibemus, quia ipsa materiam plurium capitulorum minus complete exprimunt. Cfr. tom. V. pag. 209, nota 1, ubi simile de capitulis *Breviloquii* occurrit.

Capitulum I.

Primae responsionis prima particula primumque capitulum, in quo calumniatoris intentio perversa detegitur, et verae condescensionis Christi sublimis perfectio declaratur.

mo, con- illum li- lum afferor coonatio S. Sedis.

1. Igitur libellum illum calumniosum [1], cuius hoc initium est: « Tantum sibi praesumtionis assumserunt quidam homines » etc., aemulatione non secundum scientiam fuisse conscriptum neque sanam continere doctrinam, qui diligenter vult considerare luculenter valet advertere, primum quidem, quia in defensionem illius libri erronei, qui sic incipit [2]: « *Ecce, videntes clamabunt foris* », paucis revolutis temporibus per Sedem apostolicam reprobati, non absque nota rebellionis est editus, legislatoris spreta sententia, quam in Deuteronomio [3] sanxit: *Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, venies ad sacerdotes levitici generis et sequeris sententiam eorum nec declinabis ad dexteram, vel ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur.* Quodsi tempore sacerdotii figuralis pontificis sententiae adversari malum erat mortis poena mulctandum; multo fortius tempore veritatis et gratiae revelatae, quando Christi Vicario plenitudo potestatis collata esse dignoscitur [4], malum esse constat nullatenus tolerandum in fide vel moribus eius definitioni dogmatizare contrarium, approbando quod ipse reprobat, reaedificando quod ipse destruit, defensando quod damnat.

otandum.

2. Dehinc, si quis libri totalis continentiam vigili circumspectione consideret, non sanam, sed potius insanam et impiam disseminare doctrinam, oculata fide perpendet. Nam in primo libro fugam persecutionis et mortis tanquam actum maxime competentem viris perfectis et sanctis magnis extollit praeconiis [5], abstinentiam vero et ieiunium tanquam spiritualium medicamenta morborum maxime astruit competere imperfectis. In secundo vero statum opes habentium ostendere nititur omni laude dignissimum, et econtra statum nihil habentium periculosum astruere conatur et imperfectum. In tertio quoque mendicantium religiosorum pauperiem et abiectionem quantis potest cavillationum versutiis impugnare molitur. — Ex quibus patenter colligitur, quod huiusmodi perniciosa doctrina non tantum Sedi apostolicae, sed etiam sedi Dei et Agni adversatur aperte. Cum enim sacrum Evangelium [6] *beatos* dicat *pauperes, beatos, qui lugent, beatos, qui esuriunt, beatos, qui* cum gaudio et desiderio *persecutionem patiuntur*, ut sic hos ad *arctam* inducat *viam, quae ducit ad vitam;* hic e contrario dogmatizat perfectos et beatos, qui persecutionem fugiunt, qui ieiunia solvunt, qui reditibus affluunt, qui etiam summis honoribus extolluntur. Quod quam sit alienum a Salvatoris doctrina, nemo Christianus ignorat, cum ipse magister omnium Christus non ad solatia carnis, sed ad supplicia crucis discipulos suos semper invitet [7].

Secondo, a trium orum doca refer-

Adversatur ipsi Dei sedi.

3. Denique, quam perversi fuerit zeli amaritudine motus qui praefatum edidit librum et libri declarat *titulus* et *processus* et *terminus*. Nam cum adversus eum [8] scribat, qui contra libellum damnatum opusculum quoddam composuit, cuius initium est: « Manus, quae contra Omnipotentem erigitur », in quo secundum totalem intentionem scribentis et continentiam libri paupertatis eximiae perfectio defenditur, astruitur et laudatur; hic e contrario *titulum* libello suo praemittit, quod liber hic est « contra adversarium perfectionis christianae et praelatorum et facultatum Ecclesiae », quasi non possit paupertatis celsitudo laudari nisi in iniuriam Christi et

Scriptoris perversus zelus tripliciter apparet.

Primo ex titulo.

Censura tituli.

---

[1] In A secunda manus addidit *quem composuit Gerardus* [Gherardus], *ut creditur.* — Inferius respicitur Rom. 10, 2: Aemulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.

[2] Ex Isai. 33, 7. — Secunda manus in A subiunxit *quem composuit Guillelmus de S. Amore*, et cui titulus: De periculis novissimorum temporum. Inferius post *Sedem apostolicam* eadem manus addidit *ab Alexandro IV* (an. 1256).

[3] Cap. 17, 8-12, pluribus tamen omissis, quae Vulgata hinc inde interserit.

[4] Bernard., II. de Considerat. c. 8. n. 16. Eugenio III. scribit: Ergo iuxta canones tuos alii in partem sollicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es.

[5] Secunda manus in A subiunxit: *primo tamen praemittit multa absurda, de quibus habetur infra cap. eodem et c. 2. c. 3.*

[6] Matth. 5, 3. seqq. Ibid. 7, 14: Quam angusta porta et arcta via est, quae ducit ad vitam.

[7] Matth. 10, 38. et 16, 24; Marc. 8, 34; Luc. 9, 23. et 14, 27.

[8] Secunda manus in A addidit: *Scilicet Fr. Thomam de Eboraco* [quartus vel quintus Magister FF. Minorum in Universitate Oxoniensi et deinde sextus Magister Universitatis Cantabrigiae in Anglia; cfr. Analecta Franciscana, tom. I. pag. 239. 270. et 272.]. Subinde A post *libellum* subiunxit *scilicet Ecce, videntes* [Gulielm. de St. Amore]. In margine eiusdem cod. legitur: « Ex his quae hic dicuntur, patet: 1° composuit Gulielm. de St. Amore libellum illum, scilicet *Ecce, videntes;* 2° composuit Fr. Thomas de Eboraco (?) libellum illum, scilicet *Manus, quae contra Omnipotentem;* 3° composuit Geraldus libellum illum, scilicet *Tantum sibi praesumtionis;* 4° composuit Bonaventura *Apologiam* istam. Habetur etiam infra c. 6. de quodam Sermone, quem fecit, ut credo, vel Fr. Robertus de Vegli vel Fr. Petrus de Tarantasia. Invenitur etiam modo quidam magnus libellus, in quo continentur multa de his quae continentur in libello Magistri Gulielmi. De hac etiam materia composuit Fr. Ioannes de Pecchamo et Fr. Thomas de Aquino ».

ecclesiasticae dignitatis; in quo se ostendit vel impium, vel ignarum, dum vel scienter innocenti falsum crimen impingit, vel ex inconsideratione propria non advertit, quod diversi status in Ecclesia Christi commendari possunt laudibus praecelsis et propriis, non tamen dissonis, quamquam diversis. Nunquam enim qui commendat virginitatem adversarius censendus est esse coniugii, aut qui laudat solitudinem adversarius dicendus est coenobiticae vitae. Certe sancta mater Ecclesia, quae in laudibus cuiuslibet Confessoris pie decantat [1]: *Non est inventus similis illi qui conservaret legem Excelsi*, non propter hoc glorioso Apostolorum detrahit choro, vel candidato exercitui Martyrum, cum quilibet status suam habeat praerogativam, de qua potest sine aliorum iniuria specialiter commendari. Porro, si laus filiorum non diminuit, sed amplificat laudem patrum, commendatio spiritualium pauperum potius censenda est exaltatio et glorificatio quam depressio praelatorum.

Falsi criminis impositio in titulo.

4. Ex quibus aperte relinquitur, praefatum titulum a falsi criminis impositione sumsisse originem, per quam pauperum hostis molitur procurare dissidium inter patres et filios, tutores et orphanos, nutritios et alumnos, ut sic patronorum suorum praesidio destitutos deglutiat inopes, rapiat pauperes et interficiat innocentes [2]. Huiusmodi enim pauperes, de quorum numero fuit ille, contra quem scribit, in ipso sui libri exordio de praesumtione notat, de amore privato, de sui complacentia, iactantia et arrogantia inaudita, videlicet, quod se praeferant Christo, dum in prima sui oris apertione sic ait: « Tantum sibi praesumtionis assumserunt quidam *homines se ipsos amantes* [3], *sibimetipsis placentes* ac suam, non Christi iustitiam praedicantes, ut, cum dicat Apostolus: *Estote imitatores mei, sicut et ego Christi*, ipsi e contrario dicant: Estote imitatores nostri in quibus non sumus imitatores Christi ». Haec namque sunt prima verba ipsius, in quibus aperte declaratur, quod liber ipse totalis ab ipso trahit originem, *qui est mendacii pater et in veritate non stetit, qui homicida fuit ab initio* [4] et *accusator est fratrum*.

Calumnia scriptoris.

5. Qui enim sunt tales inter Ecclesiae membra, certe si qui sunt, omnino tanquam luciferiana tumescentes superbia, ex hac et aeterna sunt vita delendi. Quodsi reperiri nequeunt, quia non sunt; vel *in ventum loquitur* [5], vel innocentes calumniatur, non attendens illud Sapientis: *Qui calumniatur egentem exprobrat factori suo; honorat autem eum qui miseretur pauperis*. Nec dubium, divina hoc providentia gestum esse, quod tali dogmati tale praemitteretur initium, ut qui legit agnoscat, quod libelli huius conscriptor ut detractor loquitur, non ut doctor. Sane, quia detractionis vitium excaecationem inducit, Gregorio in Registro [6] dicente: « Quid aliud detrahentes faciunt, nisi quod in pulverem sufflant atque in oculos suos terram excitant, ut, unde plus detractionis perflant, inde magis nihil veritatis videant »? ideo perversi huius dogmatis cultor semper, dum scribit, in peius proficit et tanquam caecus in foveam ruit [7]. Nam consequenter annectit: « Quid enim aliud dicere volunt qui in suis scriptis dogmatizant, quod Christus Dominus aliqua egit non in summae perfectionis ostensionem, sed in infirmorum seu imperfectorum condescensionem, cuius contrarium aliquando perfectis viris facere licet, non vituperabiliter, sed laudabiliter, immo laudabilius agitur, quam omittatur »? Hoc est, quod pro summo habet errore, quod tanquam venenum abhorret et respuit, quod Christus Deus, cuius *perfecta sunt opera* [8], aliquod opus effecerit, per quod imperfectis condescenderet et infirmis, ac per hoc condescensionem huiusmodi tanquam rectitudini perfectae contrariam ab exemplari omnimodae perfectionis omnino astruit esse alienam. — Quod quamvis superficietenus videatur excelsam iustitiae perfectionem in Christo praetendere, et ideo ad laudem eius pertinere; quia tamen ab ipso actum summae pietatis excludit, nihil aliud est quam fontis misericordiae venas salutisque vias inique praecludere, nec non et Regis aeterni condescensivam clementiam impie blasphemare.

Notandu

Poena d traction

Error c lumoiato

Hic repi tur.

6. Ad defensionem igitur veritatis et improbationem erroris eligere disposuimus exemplo David [9] *quinque limpidissimos lapides de torrente* redundantis sapientiae catholicorum doctorum, quibus si pia fide veritati assentiri voluerit, nobiscum armetur; si autem ut effrons resistere, *in fronte* feriatur. — Audiat igitur primo, quid super Psalmum centesimum tertium [10] dicat Augustinus: « Habuit, inquit, Dominus loculos, sicut dictum est de quibusdam religiosis feminis, quod ministrabant ei de substantia sua. Futurus erat Paulus nihil tale aliquando

Quioq lapides auctorit eliguut

Lapis l mus.

---

[1] Ex Eccli. 44, 20.

[2] Cfr. Prov. 3, 14; Ps. 9. (sec. Hebr. 10.), 8. 9. — Supra pro *praesidio* edd. *subsidio*.

[3] Epist. II. Tim. 3, 2, post quem II. Petr. 2, 10, et I. Cor. 4, 16.

[4] Ioan. 8, 44. et deinde Apoc. 12, 10.

[5] Iob 6, 26. et 15, 2; Ier. 5, 13. — Sequitur Prov. 14, 31.

[6] Libr. XI. Epist. epist. 2.

[7] Luc. 6, 39: Nunquid potest caecus caecum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt?

[8] Deut. 32, 4. — Superius post *Hoc est* solae edd. addunt *etiam*.

[9] Libr. I. Reg. 17, 40. Ibid. v. 49: Tulitque unum lapidem et funda iecit et circumducens percussit Philisthaeum *in fronte* etc. — Superius pro *defensionem* D F *considerationem*, et pro *disponimus* fide D G substituimus *disposuimus*.

[10] Serm. 3. n. 11. — De *loculis* cfr. Ioan. 12, 6. Luc. 8, 3: Et Ioanna... et Susanna et aliae multae, quae ministrabant ei de facultatibus suis. De Paulo cfr. Act. 20, 33. seq. et I. Cor. 9, 15.

quaerens et omnia provincialibus donans. Sed quia multi infirmi ista quaesituri erant, magis infirmorum personam suscepit Christus. Sublimius Paulus, nunquid et Christo? Sublimius Christus, quia misericordius. Cum enim videret, Paulum ista non esse quaesiturum, providit, ne damnaret quaesiturum, et praebuit exemplum infirmo; quomodo, cum [1] videret, multos promptos et gaudentes ituros ad martyrium passionis, exsultaturos in ipsa passione, fortes, centenarios, maturos ad horreum, tamen quorundam infirmorum, quos videbat posse conturbari ventura passione, ne deficerent, sed potius voluntatem humanam voluntati Creatoris coniungerent, ipsorum personam voluit suscipere in passione Christus, dicens [2]: *Tristis est anima mea usque ad mortem*». licator. Haec Augustinus. — Quid hoc clarius, quid limpidius contra veritatis adversarium dici potest? Non enim valet intorqueri ad infirmitatem carnis, quod ait, in loculis et in formidine passionis infirmorum personam suscepisse Christum. Nam et Paulus ipse et illi quos ad passionem dicit ire gaudentes, quos etiam ab huiusmodi infirmis in verbo praefato distinguit, a carnis infirmitate, cum mortales essent homines, nequiverunt esse immunes.

Beatus quoque Ambrosius super illud Salvatoris in Luca [3]: *Transfer calicem hunc a me:* « Errant, inquit, in hoc loco, qui tristitiam Salvatoris ad argumentum inolitae potius a principio quam susceptae ad tempus infirmitatis inclinant et naturalis sensum cupiunt detorquere sententiae. Nusquam magis pietatem eius maiestatemque demiror; minus enim mihi contulerat, nisi meum suscepisset affectum». licator. Haec sanctus Ambrosius. — Ex quibus aperte colligitur, quod praeter illum generalem mortis horrorem, qui communis est omnibus, tam in passione gaudentibus quam etiam ceteris, aliquem affectum susceperit ad condescendendum non tantum carne, sed etiam mente infirmis.

Chrysostomus etiam super Matthaeum homilia vigesima septima [4]: « Vides, ait, quanta est Christi in condescensione diligentia, sicut cum comedat et bibat, cum videatur ex adverso Ioanni faciens; et hoc Iudaeorum gratia salutis facit, magis autem orbis licator. terrarum universi». — Quid his clarius dici potest? in quibus Christum asserit condescendisse in cibo et potu Iudaeis, qui utique infirmi erant, non tam carne quam mente; nam et infirmitatem carnis ipse Ioannes habebat.

Gregorius in Moralibus libro duodecimo [5] super illud: *Putasne mortuus homo rursum vivat?* « Solent, inquit, viri iusti in eo quod ipsi certum sentiunt, quasi ex dubitatione aliquid proferre, ut infirmorum in se verba transforment; sed rursum per fortem sententiam dubietati contradicunt, quatenus per hoc quod dubie proferre cernuntur, infirmis aliquatenus condescendant, infirmorum mentes ad soliditatem trahant. Quod dum faciunt, exemplum nostri capitis sequuntur, qui passioni propinquans, infirmantium in se vocem sumsit dicens [6]: *Pater, si possibile est, transfer calicem hunc a me;* sed vim fortitudinis ostendens, ait: *Non sicut ego volo, sed sicut tu*». Hucusque Gregorius. — Per quae patenter ostendit, condescensionem ad infirma et imperfecta mortalium non solum ad membra Christi fortia pertinere, sed etiam ad caput.

Tandem magister Hugo [7] in Expositione Psalmi illius: *Bonum est confiteri Domino*, dicit sic: « Habebat Iesus loculos et ea quae dabantur, suscipiebat, conformans se imperfectis. Paulus autem noluit sumtus accipere de Evangelio, sed gratis factus est minister verbi, et invenitur Paulus aliquid maius fecisse quam Christus. Christus autem in numero imperfectorum inveniri voluit, ne praesumerent non accipientes, et confunderentur accipientes, et aestimaretur non esse Christianus, faciens quod noluit facere Christus». — Hoc catholici doctoris testimonio quinto directe hostis condescensionis Christi *in fronte* percutitur [8], quo non solum astruitur, quod Magister perfectionis ex condescensione loculos habuerit, verum etiam, quod oppositum huius non solum laudabiliter, sed laudabilius habet fieri quam omitti.

7. Ut autem hoc clarius elucescat, considerationе pervigili attendendum est, quod sicut tripliciter dicitur bonum et etiam malum; sic et perfectum et imperfectum, videlicet *in genere, ex circumstantia* et *secundum se* [9]. — *Bonum* namque *in genere* est actus transiens super materiam debitam, ut ire ad ecclesiam, dare eleemosynam. Bonum *ex circumstantia* est actus circumstantiis laudabilibus informatus, sicut dare eleemosynam, servatis debitis circumstantiis circa datum, dantem et accipientem, quantum ad loca, tempora et personas. Et haec duo bona depravari possunt per alicuius circumstantiae defectum, et maxime propter inordinationem intentionis, utpote si quis in dando eleemosynam vel ieiunando vel eundo ad ecclesiam hoc faciat, ut

Quartus. Explicatur. Quintus. Explicatur. Notabiles distinctiones. Bonum triplex.

---

[1] Ita B C D cum textu originali; cdd. *Cum enim.*

[2] Matth. 26, 38.

[3] Libr. X. in Luc. 22, 42. seq. n. 56: Haerent plerique hoc loco, qui tristitiam Salutaris ad argumentum etc. Pro *inolitae* (secunda manus in D addidit *id est innatae)* Vat. *insolitae*, quae etiam inferius pro *sensum* substituit *sensus.*

[4] Alias homil. 28. n. 3.

[5] Cap. 42. n. 46, ubi explicat Iob 14, 14.

[6] Luc. 22, 42; Gregor. affert Matth. 26, 39: Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. Ibid. habetur etiam seq. locus.

[7] Libr. II. Miscellan. (Migne, Patrol. Lat. tom. 177. col. 626.), in quo continentur *Adnotationes elucidariae in quosdam Psalmos David*, c. 64. in Ps. 91. De *loculis* Domini et de *Paulo* cfr. supra pag. 236, nota 10. In fine pro *noluit facere Christus* textus originalis et B perperam *voluit facere Christus.*

[8] Cfr. supra pag. 236, nota 9. — Inferius pro *habet* B *haberet.*

[9] Vide Bonav., II. Sent. d. 36. dub. 5. et d. 41. a. 1. q. 3. in corp.

gloriam captet humanam. Tertium autem est bonum *secundum se*, quod nullo modo potest [1] male fieri, sicut est opus virtutis ex caritatis radice procedens.

Malum triplex.

Per hunc etiam modum tripliciter dicitur *malum*: malum, inquam, *in genere* dicitur actus transiens super materiam indebitam, sicut occidere hominem. Malum *ex circumstantia* dicitur actus informatus circumstantia deordinata, ut comedere extra horam. Malum *secundum se* est quod nullo modo potest bene fieri, ut sunt illa « quae mox nominata coniuncta sunt malo [2] », ut mentiri, fornicari, odire veritatem et approbare errorem.

Perfectum triplex.

8. Simili etiam modo *perfectum* tripliciter dicitur. Perfectum namque *in genere* est actus difficilis et excellens, utpote omnia relinquere, utpote intrare Religionem. Perfectum *ex circumstantia* dicitur actus difficilis debitis circumstantiis adornatus, ut relinquere divitias gaudenter et ad aedificationem proximi. Perfectum autem *secundum se* est actus difficilis a caritatis [3] sublimitate procedens, ut est motus fervidae et ecstaticae dilectionis in Deum, vel purae et plenae dilectionis ad inimicum.

Imperfectum triplex.

Iuxta hunc etiam modum *imperfectum* dicitur tripliciter. Imperfectum quippe *in genere* dicitur actus facilis et ad quem humana infirmitas inclinatur, sicut fugere mortem vel pecuniam possidere. Imperfectum *ex circumstantia* est actus informatus circumstantia inclinante ad infimum [4] iustitiae statum, ut vim facienti dimittere vestem propter fugam maioris iniuriae. Imperfectum *secundum se*, quod nullo modo potest stare cum evangelica perfectione, sicut ducere uxorem, vel refugere paupertatem.

Corollaria.

9. Cum igitur tam multiformiter dicatur tam perfectus quam imperfectus actus [5], clarum est, quod sicut *malum in genere* potest fieri bonum ex circumstantia, ut occidere hominem, quia maleficus est, et quia lex iubet et reipublicae confert, et e converso *bonum in genere* potest fieri malum ex circumstantia, utpote dare eleemosynam propter vanam gloriam; sic et *perfectum in genere* potest fieri imperfectum ex circumstantia, utpote sua relinquere modica, ut quis accipiat maiora ecclesiastica bona, vel ab omni actu carnalis libidinis abstinere propter vitam corporis prolongandam; et e contrario *imperfectum in genere* potest fieri perfectum ex circumstantia, utpote fugere mortem, ut quis gloriosius et fructuosius et opportunius pro Domino patiatur, quomodo fugit Christus [6] et etiam Apostolus Paulus. Sic et in consimilibus similiter est iudicandum.

Applic. ad Chi oper.

10. Ex his patenter liquet, quid de Christi operibus veraciter sentiendum est. Nam cum loquimur de Christi operibus, potest fieri sermo de eius opere *interiori*, aut *exteriori*. *Interius* dicimus opus operans, *exterius* opus operatum. Omne autem opus Christi operans sive *interius* est perfectissimum, quia ex perfectissima caritate processit, et est actus perfectissimae voluntatis et virtutis. Opus vero eius *exterius* in se consideratum aliquando fuit perfectum de genere actus, utpote morti se offerre, vel *animam pro ovibus ponere* [7]; aliquando imperfectum, ut a facie persequentium fugere, ut se ipsum abscondere, ut pro amotione calicis exorare. Verumtamen hoc opus, relatum ad Christi caritatem et rationem et causam, quare hoc faciebat, et ad personam suam, efficitur perfectissimum. — Unde Bernardus in sermone de beato Andrea [8], tractans illud: *Si fieri potest, transeat a me calix iste*, ait: « Agnosco in duce belli pusillanimem trepidationem, agnosco aegroti vocem in medico, agnosco infirmantem gallinam cum pullis, considero caritatem, stupeo dignationem, expavesco humilitatem. Misericors Dominus non beati Andreae robustum sibi suscepit affectum, quia *non est sanis opus medicus, sed male habentibus* [9]. Si quem forte dignatio scandalizat, plane meretur audire: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Huic enim odor vitae in mortem est. Quid magnum fuerat, Domine Iesu, si, accedente hora, propter quam veneras, intrepidus stares, tanquam qui *potestatem habebas ponendi animam tuam, et nemo tollebat eam a te* [10]? Aut non longe gloriosius fuit, quandoquidem totum propter nos agebatur, ut non solum passio corporis, sed etiam cordis affectio pro nobis faceret, ut quos vivificabat mors tua, tua nihilominus et trepidatio robustos, et moestitia laetos, et taedium alacres, et turbatio quietos faceret, et desolatio consolatos »? Usque huc Bernardus. — Et hoc ipsum est, quod dicit Augustinus in auctoritate superius [11] allegata, quod « sublimius aliquid fecit Paulus, quam fuerat opus, quod fecerat Christus, nec tamen Paulus sublimius Christo, immo Christus sublimius, quia misericordius ». Quod ideo dicit, quia ipsa condescensio Christi, qua Christus membris

Notand.

Confirm. auctori Bernar.

Item, A stin.

---

[1] Vat. contra A B C D addit *esse malum aut.*

[2] Aristot., II. Ethic. c. 6; cfr. tom. I. pag. 32, nota 6. — Vat., contradicente G, legit: *Mala secundum se sunt illa quae mox* etc.

[3] Codd. B C D G *virtutis*. Subinde pro *ecstaticae* Vat. *extractae*.

[4] Ita A B C D F G; Vat. *inclinatus ad infimae*.

[5] Vat., refragantibus A B C D G, *tam perfectum quam imperfectum*.

[6] Cfr. Ioan. 8, 59. et 12, 36. De Paulo vide II. Cor. 11, 33.

[7] Ioan. 10, 11. et 15. — Superius pro *et est actus* (ita A B C D) Vat. *et hoc est opus et actus*.

[8] Serm. 1. n. 5. seq., ubi tractat illud Matth. 26, 39: *Pater, si fieri potest* etc. Pro *pusillanimem* (ita C D et ed. 1, 2.) Vat. *pusillanimitatem*, textus originalis *pusillanimorum*, qui etiam subinde pro *stupeo dignationem, expavesco humilitatem* substituit *stupeo miserationem, expavesco dignationem*.

[9] Matth. 9, 12. — Sequitur Matth. 20, 15. et respicitur II. Cor. 2, 16: Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitae in vitam. — Vat. cum aliis edd. legit: *et si quem dignatio tanta scandalizet* etc.

[10] Ioan. 10, 18. — Superius pro *accedente hora* edd. *accedente iam hora mortis*.

[11] Num. 6.

condescendebat infirmis et imperfectis, ex sublimitate procedebat perfectissimae caritatis. Sicut enim humanam assumendo naturam, in nostris quidem factus est humilis, sed in propriis permansit excelsus [1]; sic ex summae caritatis dignatione ad actus quosdam nostrae imbecillitati et imperfectioni conformes deprimitur et a summae perfectionis rectitudine non curvatur.

pilogos. 11. Ac per hoc verum est, quod Christi *perfecta sunt* omnia *opera* [2] ad ipsum relata; verum etiam est, quod Christus aliqua fecit opera, infirmorum in se suscipiendo personam et ad nostra condescendendo infirma et imperfecta; verum nihilominus, quod illorum opposita laudabiliter possunt fieri, et laudabilius est facere illa pro loco et tempore quam omittere; verum etiam, quod nunquam ex hoc *est discipulus super magistrum* [3], quia nullus tanta caritate ascendit ad illa fortia, quanta Christus condescendit ad ista infirma, et ideo semper magister est supra discipulum, Christus videlicet supra omnem hominem quantumcumque perfectum. — Haec omnia si diligenter et pie is cui respondetur, scivisset [4] advertere, nunquam tot contra Christi condescensionem protulisset ineptias; et nunc, si misericordia Dei praeventus, ut per omnem modum optamus et suppliciter petimus, humiliter attendere velit, non alteri conabitur haereticae pravitatis crimen impingere, sed proprium corrigere ac deplorare studebit errorem, nisi forte, quod avertat Deus, de numero sit illorum qui, Christi sublimis et humilis altam et condescensivam ignorantes iustitiam et inflexibilem quendam magistro perfectionis attribuentes rigorem [5], verae ac piae Christi iustitiae convincuntur potius esse contrarii quam subiecti. Contra auctorem libelli.

Capitulum II.

Primae responsionis secunda particula secundumque capitulum, in quo capitalis error circa notificationem perfectionis et imperfectionis eliditur, et verae perfectionis exemplaritas et differentia ipsius ad imperfectionem reseratur.

ibellos am sibi tradicit. 1. Quemadmodum autem condescensionis Christi adversarium valida doctorum prostravit auctoritas, sic et perversi dogmatis eius caput propriae assertionis mucro detruncat, dum idem perfectionis evangelicae oppugnator, impiis sensibus invertendo Scripturas et *imperitis sermonibus involvendo sententias* [6], non solum a veritate dissentit, verum etiam sibi ipsi contradicit. Quanta namque sit in subsequentibus intellectus perversitas, quantus Scripturarum abusus, quanta involutio sententiarum, quantaque repugnantia sensuum; quia longum esset explicare [7] per singula, prudenti lectori sufficere credimus, si aliqua illorum succincte tangamus.

perfe- nis defi-. 2. Siquidem a *definitione perfectionis* quasi capitale sumens exordium, dicit, quod « perfectio huius vitae est, non ut peccatum non habeamus, sed *ne regnet in nostro mortali corpore* [8] ». Hoc quamvis sit veraciter et catholice dictum et a Sanctis acceptum, quia tamen in hoc perfectionis evangelicae terminum ponit et complementum constituit, a vera perfectionis notitia procul esse convincitur. Nam cum omnis homo ad hoc, quod in ipso peccatum non regnet, divino sit praecepto astrictus; omnis igitur homo tenetur esse perfectus. — Iterum, si quantumcumque parva caritas hoc efficit; sequitur, quod minima caritas ad culmen perfectionis attingit. Quid igitur Augustinus [9] dicit, quod « caritas meretur augeri, ut aucta mereatur et perfici »? — Amplius, si perfectio est, quod in nobis peccatum non regnet; igitur imperfectio est, quod regnet; sed peccatum non potest regnare in nobis, nisi cum sumus in peccato mortali: omnis igitur imperfectio est peccatum Ratio prima. Seconda. Tertia.

---

[1] Leo, Serm. 1. de Nat. Domini, c. 2, ait: Se ad susceptionem humilitatis nostrae sine diminutione suae maiestatis inclinans. Cfr. Nicol. III, Declarat. super Regulam FF. Min. *Exiit* (3.). X. de Verborum signif. (lib. V. tit. 12.) in VI. art. 2. n. 2, ubi haec S. Bonav. propositio exhibetur. Cfr. tom. V. pag. 131, nota 6.

[2] Deut. 32, 4: Dei perfecta sunt opera.

[3] Matth. 10, 24; Luc. 6, 40.

[4] Cod. ß *voluisset*. Inferius pro *humiliter attendere* (ita A B C D G) edd. *humilitatem discere*.

[5] Ita A B C D G; edd. *errorem*.

[6] Iob 38, 2.

[7] Ita C D E G; edd. *explicari*.

[8] Rom. 6, 12. Hunc locum Gregor., XXI. Moral. c. 3. n. 7, exponens dicit: Peccatum quippe in mortali corpore nequaquam non esse, sed regnare prohibuit, quia in carne corruptibili non regnare potest, sed non esse non potest. Hoc ipsum namque ei de peccato tentari peccatum est, quo, quia, quamdiu vivimus, perfecte omnimodo non caremus etc. Cfr. August., de Perfectione iustitiae hominis, c. 18, n. 39; II. Operis imperf. contra Iulian. n. 226. et Expos. in Gal. c. 5. n. 48: Aliud est enim *non peccare*, aliud *non habere peccatum*. Nam in quo *peccatum non regnat*, non peccat, id est, qui non obedit desideriis eius; in quo autem non existunt omnino ista desideria, non solum non peccat, sed etiam non habet peccatum. Quod etiam si ex multis partibus in ista vita possit effici, ex omni tamen parte nonnisi in resurrectione carnis atque commutatione sperandum est. — Inferius pro *dictum* (ita B C D E G) edd. *verum*.

[9] Epist. 186. (alias 106.) c. 3. n. 10. Cfr. Bonav., I. Sent. d. 17. p. II. q. 1. seq. De *quantumcumque parva caritate* cfr. III. Sent. d. 30. q. 1. — Superius pro *hoc efficit* (ita codd.) edd. *ad hoc sufficit*.

mortale. Quod quam sit absurdum et a veritate dissentiat, nemo, qui aliquid novit, ignorat.

3. Debinc, vigilans lector attendat, qualiter in subsequentibus, *imperfectionem* definiens, sibi ipsi contradicat aperte. Subdit enim: « Imperfectio est citra [1] possibilitatem conditionis humanae non conformari Christo ». Sed hoc potest esse non solum absque peccato mortali, quia nullus ad hoc tenetur, verum etiam absque veniali, in his potissimum, quae sunt consilii et in nostrae ponuntur liberae voluntatis arbitrio, ac per hoc omitti possunt absque ullo peccato, sicut expresse patet in voto paupertatis et continentiae virginalis [2]. — Quod autem subiungit, dicens, quod « a Christi mandatis et eius operibus discordare est imperfectio, a qua Apostolus [3] dehortatur discipulos », non solum a praecedentibus dissonat, verum etiam in se repugnantiam claudit manifestam. Nam *discordare a Christi mandatis* semper est peccatum mortale, discordare vero *a Christi operibus* potest esse veniale, vel nullum omnino peccatum. Apparet igitur, quod se ipsum nequaquam intellexit, dum in eadem propositione duo sibi contraria simul includit. — Deinde, quod verba inculcans de imperfectionis notificatione, subnectit, dicens: « Imperfectio vitae est a regula iustitiae et vestigiis Christi distorqueri, ubi Christum posset secundum carnem corruptibilem imitari »; ostendit, se non solum veritatis intelligentia vacuum, sed et verbis usitatis [4] egenum. Verum de verbis cura permodica, magis autem discutienda verbi sententia et abiicienda tanquam distorta. Dicit enim, quod « imperfectio est distortio a regula iustitiae ». Constat autem, quod « iustitia est rectitudo voluntatis », sicut dicit Anselmus [5]. Si igitur est quaedam iustitia perfecta, quaedam imperfecta, sequitur necessario, quod sit quaedam rectitudo distorta. — Amplius, si est rectitudo iustitia, distortio est iniustitia [6]. Si igitur imperfectio distortio est, imperfectum erit iniustum. Sequitur ergo, si imperfectio est distortio, quod aliqua iustitia sit iniusta. — Denique, cum « virtus omnis, ut ait Augustinus [7], sit ratio recta », necessario sequitur, quod distortio sit peccatum. Si igitur imperfectum universaliter est distortio, imperfectio universaliter est peccatum. Cum ergo aliqua caritas sit imperfecta, consequentia necessaria potest inferri, quod caritas est peccatrix. Ac per hoc colligitur ex praemissis secundum notificationes imperfectionis [8] praehabitas, quod iustitia sit iniusta, rectitudo distorta et caritas vitiosa.

Falsa imperfectionis definitio.

Contradictio in assertis.

Alius error multipliciter improbatus.

4. Ad maiorem quoque imperitiae suae declarationem paulo posterius subdit, quod « Sapiens [9] asserit, *magnam esse gloriam sequi Dominum*, et quod tanquam simpliciter dictum est universaliter intelligendum ». Quod si verum est, cum velle Dominum sequi in aliquibus ipsius actibus sit magna praesumtio, utpote in miraculis, in iudiciis, in vindictis et in praevidendis futuris et consimilibus; igitur si verbum hoc simpliciter dictum est universaliter intelligendum, aut *magna gloria erit sequi Dominum* in his, ad quae aspirare est praesumtuosum et impium [10], aut secundum istius perversum iudicium Sapiens dixit falsum. — Huic quoque dementiae et aliam non minorem adiungit, dicens, quod « Christus adolescenti dixit: *Sequere me* [11], non distinguendo in quibus et qualibus, sed simpliciter »; « et magna, ut dicit, praesumtio est, velle distinguere, ubi Dominus non distinxit, quia legislatoris est proprium legem interpretari, quam condidit ».

Aliud di… reproba…

Alius e…

5. In qua quidem assertione et ipsi fidei et sanctorum Patrum sententiae et etiam sibimet contradicit expresse. Nam si, ubi Christus in sermone proprio ipse non distinxit, nec nos debemus distinguere, cum dixit [12]: *Pater maior me est*, errat catholicae fidei sensus, quo docetur, non ad Christi Divinitatem, sed ad eius tantummodo humanitatem praefatum verbum esse referendum. — Errant nihilominus Sancti, qui Christi explicando eloquia et distinguendo exponunt et exponendo interpretantur. — Errat et ipse, qui consequenter etiam in hoc verbo distinguit dicens, quod « non intelligitur de actibus spectantibus ad graduum et dignitatum distinctionem, sed de aliis tantum ».

Reproba… triplicit…

6. Verum nec his contentus stultitiis, subiungit et alias, asserens, quod dicere, Deum aliquid praecepisse perfectis, non imperfectis, error sit Manichaeorum et res magni periculi, non attendens quod sacer dicit Hieronymus libro secundo [13] contra Iovinianum. Ait enim: « Nunquid omnibus praeceptum est, ne duas tunicas habeant, ne cibos in pera, aes in zona, calceamenta in pedibus, ut vendant universa, quae habent, et sequantur Iesum, sed his qui volunt esse perfecti? alioquin cur a Ioanne

Aliae st… tiae.

---

[1] Cod. B *iuxta*, ed. 1 et 2 *circa*.

[2] Cfr. Matth. 19, 16. seqq.; I. Cor. 7, 25. seqq.

[3] Epist. I. Ioan. 2, 3. seqq. — De peccato *mortali* (contra Dei mandatum) et peccato *veniali* (praeter Dei mandatum) cfr. Bonav., II. Sent. d. 42. a. 2. q. 1. in corp.

[4] Ita C D E G; edd. *veritatis*.

[5] De Conceptu virgin. et orig. pecc. c. 3; Dialog. de veritate, c. 12. — Inferius pro *rectitudo distorta* edd. contra codd. *iustitia distorta*.

[6] Ita codd.; edd. *rectitudo iusta, distortio etiam iniusta*. Inferius pro *sit iniusta* F *sit iniustitia*.

[7] Libr. I. Soliloq. c. 6. n. 13: Et haec est vere perfecta virtus, ratio perveniens ad finem suum. Cfr. Bonav., II. Sent. d. 27. dub. 3: In comparatione *ad finem* sic definitur [virtus] ab Augustino in Soliloquiis: Virtus est *ratio recta*, ad suum finem perveniens.

[8] Codd. A B D G *perfectionis*.

[9] Eccli. 23, 38: Gloria magna est sequi Dominum.

[10] Ita codd.; edd. *imperitum*.

[11] Matth. 19, 21. — Mox pro *distinguendo* (ita codd.) edd. *distinguens*.

[12] Ioan. 14, 28.

[13] Num. 6. Respicitur Matth. 10, 9. seq. (cfr. Marc. 6, 8. seq.; Luc. 9, 3.) et 19, 21: Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes... et veni, sequere me. De Ioanne vide Luc. 3, 12-14. Post *alioquin* A B C D E cum textu originali omittunt *cur*.

Baptista aliud militibus, aliud praecipitur publicanis »? Haec Hieronymus. Quibus patenter ostendit, hanc suam, immo Scripturarum esse sententiam, quam hic novellus doctor, Iloviniani erroneum dogma secutus, haereticam asserit et periculosam. — Sane quod addit, mandatis hominem imperfectum non effici, quia *mandatum sanctum, iustum et bonum* non operatur mortem [1], sed « imperfectio quaedam mors est »; manifeste verum probans per manifeste falsum, simul sui ipsius declarat imprudentiam et errorem. Certum est enim, quod mandata nec perfectos faciunt nec imperfectos, cum tam hi quam illi ad ipsorum observantiam astringantur. Certum est etiam, quod imperfectio a perfectione non discrepat, sicut mors a vita distat. Si enim imperfectio mors est, aut *poenalis*, aut *culpabilis*. Si *poenalis;* nullus est in hac vita perfectus, nec ipse Christus; si *culpabilis;* sed mors culpabilis est culpa mortalis, nullus igitur est imperfectus, qui non sit per mortale peccatum vita privatus. — Quodsi dicat, se mortem quandam dicere venialem culpam, valde improprie loquitur, nec tamen declinat errorem, quia, si culpa venialis est mors faciens imperfectum, cum non sit ratio maior de uno veniali quam de alio, quoties quis incidit in veniale peccatum, toties a perfectionis decidit statu. Et iterum, cum nullus quantumcumque iustus sit omnino immunis a venialibus, nullus erit in hac vita perfectus ea perfectione, quam consulit Christus [2]; quod est haereticum et damnandum.

alsa veri batio re- tur.

eplicatio probatur.

7. Ad erroris etiam sui cumulationem maiorem subsequenter annectit, imperfectionem esse claudicationem, quae sub praecepto non cadit, sed sub indulgentia, quemadmodum *sua repetere* non est mandatum, sed indultum. — Quod est plane falsum, cum *indulgentia,* secundum Augustinum de Bono coniugali [3], includat peccatum, et *repetere sua* imperfectis sit licitum, sicut primae ad Corinthios sexto dicit Glossa: « Infirmis licet sua repetere, etiam movendo causam ante iudicem ». — Huic quoque simile est, quod, quibusdam vanis et frivolis interpositis, addidit, quod « in novo testamento, etiam quando contrahitur causa prolis matrimonium, est *indultum* ». Cui aperte contradicit Augustinus de Bono coniugali [4]: « Certe, inquit, dubitare fas non est, nuptias non esse peccatum. Non itaque *nuptias* secundum veniam concedit Apostolus, sed illum *concubitum* secundum veniam concedit, qui fit per incontinentiam, non solum causa procreandi, sed etiam aliquando nulla causa procreandi, quem nuptiae fieri non cogunt, sed ignosci impetrant. Concubitus enim sola causa generandi inculpabilis, solus ipse nuptialis est ». Haec Augustinus; ubi inter ipsum doctorem antiquum et hunc novellum tanta est repugnantia sensuum et verborum, ut necesse sit, alterum eorum asseruisse falsum. Si igitur non suam, sed egregii doctoris vult sequi sententiam, ne in foveam cadat erroris, desinat imperfectionem per *distortionem* et *claudicationem* describere, ne compellatur ex hoc tanquam distortus et claudus a veritatis tramite deviare.

a assertio lsa mon- ratur.

rum, alia.

8. Quod autem subdit, Christum nulla fecisse opera tantum imitanda perfectis, pro eo quod nemini perfectionem invidit, quasi non possit esse gradus et distinctio in exemplis Christi ac verbis respectu graduum et statuum diversorum in hierarchia Ecclesiae; nequaquam est consonum documentis Scripturae. Nam Christus dixit specialiter Apostolis [5]: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis.* Et iterum loquens ad Patrem ait: *Abscondisti haec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis.* Nunquid invidus Deus, quia non omnibus sapientiae suae revelavit arcanum? Constans est autem, quod sicut Christus sua pro illis qui ea capiebant, proponebat eloquia, ita pariter et exempla. — Nequaquam igitur ex invidia, sed ex altissima dispensatione sapientiae Dei *dividentis dona sua singulis, prout vult* [6], quaedam proponuntur imitanda praelatis, non subditis; quaedam spiritualibus, non animalibus; quaedam perfectis, non imperfectis; quaedam fortibus, non infirmis, sicut patet expressius in auctoritate praemissa [7] Hieronymi contra Iovinianum. Nec tamen dicimus, quod opera consiliorum et supererogationum illis solis proponantur, qui iam perfecti sunt, quin potius omnibus, qui ad perfectionis culmen conscendere volunt; quod quidem tanquam difficile et arduum non est omnium, sed paucorum.

Alia assertio refellitur.

Vera sententia ponitor.

9. Porro, ratio illa, qua subsequenter conatur astruere, Christi opera et exempla aequaliter cunctis esse proposita, quia, si aliquid egit, quod tantum imitandum esset imperfectis, videretur tunc, quod debuisset uxorem accipere et contentionibus se ingerere, ut horum imperfectis exempla praeberet, nullius est efficaciae, sed [8] magnae dementiae. Nunquam enim rationem hanc probabilem crederet, nisi experientiam carnalis libidinis et compugnantiam

Etiam ratio falsa reprobatur.

---

[1] Rom. 7, 12. seq.: Itaque lex quidem sancta et mandatum sanctum et iustum et bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem etc.

[2] Matth. 5, 48: Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est.

[3] Cap. 10. n. 11: Quis ambigat, absurdissime dici, non eos peccasse, quibus venia datur? — De Glossa in I. Cor. 6, 7, quae exhibetur a Petro Lombardo et Lyrano ut *ordinaria,* cfr. August., Enchirid. c. 78. n. 21. Codd. A B C D omittunt *ante iudicem.* Vide Bonav., Comment. in Luc. c. 6. n. 74. seq.

[4] Cap. 10. n. 11. Cfr. I. Cor. 7, 2. seqq., ubi v. 6: Hoc autem dico secundum indulgentiam [veniam], non secundum imperium.

[5] Luc. 8, 10, post quem Matth. 11, 25.

[6] Epist. I. Cor. 12, 11. [7] Num. 6.

[8] Codd. A B C E *et.* Subinde pro *Nunquam* (ita B C D E F) edd. *Nequaquam,* et pro *condescendentiae* edd. *condescensioni.*

litis condescendentiae divinae dulcedinis in nostris suscipiendis infirmitatibus temeritate quadam erronea coaequaret; ac si aperte diceret: si Christus condescendit infirmitati humanae in actu comestionis et fugae, pari ratione condescendere debuit in actu carnalis libidinis et litis contentiosae [1]. Alioquin ratio sua non valet. Et vere non valet, quia non est simile hinc inde, quia in illis infirmitatibus decuit nobis condescendere Christum, quae communiter respiciunt naturam lapsam nec aliquam habent foeditatem annexam, in aliis vero nequaquam [2].

Finalis eiusdem conclusio evertitur.

10. Tandem si quis vigilanter attendat, quid finaliter intendit concludere, patenter advertet, quod se ipsum paralogizando multiplici involvit errore. Ait enim: « Cum duae sint perfectionis partes, scilicet *sua vendere ac distribuere* et *Christum Dominum sequi* [3]; sicut ad fundamentum perfectionis requiritur necessario, quod quis omnia sua relinquat, sic ad complementum exigitur, quod sua relinquens Christum imitetur in omnibus iuxta possibilitatem humanam ». Propter quod non parvam asserit esse blasphemiam dicere, Christum in his quae secundum naturam nostram gessit, non in omnibus, sed in aliquibus imitandum, eis potissime, qui perfecti esse

Responsio.

conantur. — Verum licet verba huiusmodi aliquam superficialiter videantur rationem praetendere, tamen secundum veritatem *ratiocinatio* sua nullum habet omnino vigorem, sed et *conclusio* multimodam continet falsitatem. Non enim est simile de dimissione suorum et imitatione actuum Christi. Nam *sua dimittere* actus est unus et uniformis, qui perfectioni non consonat, si diminute, hoc est secundum partem et non secundum totum fiat [4]. Actus autem Christi sunt multiformes et varii, et quamvis in comparatione ad Christi personam omnes sint perfecti, tamen secundum naturam proprii generis quidam sunt excellentes, quidam mediocres, quidam condescensivi, sicut in praecedentibus [5] aliqualiter patuit et subsequenter magis patebit.

Consequentiae erroris absurdae.

11. Sane si verum est, sicut concludit, quod *perfectio* dicat universalem conformitatem ad opera Christi et *imperfectio* dissonantiam, multa per omnem modum sequuntur absurda. Nam cum Christus mulieres se comitantes et sustentantes habuerit [6], sequitur, quod imperfectus fuerit Paulus, qui hoc recusavit; cum Christus inter homines habitaverit, imperfectus Ioannes Baptista, qui, relictis turbis, solitaria loca quaesivit; cum Christus vinum biberit, imperfectus idem Baptista, qui vinum et siceram non gustavit [7]; cum Christus solus cum muliere locutus fuerit, imperfectus erit qui a mulierum consortiis se elongat; cum Christus peccatrici pedes osculandos praebuerit, imperfectus, qui mulierum contactus abhorret et vitat; cum Christus dividere inter fratres hereditatem recusaverit [8], imperfectus erit qui iurgantes pro hereditatis divisione germanos ad pacem et aequitatem reducit; cum Christus scienter loculos furi conservandos commiserit, imperfectus omnis erit, qui furem dispensatorem expellens fidelem requirit; cum Christus imminente passione trepidaverit [9], imperfectus omnis, qui ad passionem securus et hilaris currit; cum Christus in ipsa passione tacuerit, imperfectus omnis, qui pro Christo patiens veritatem dicit. Et sic in pluribus aliis potest inductio fieri, ut de fuga [10], comestione et loculis taceamus; quae omnia tam absurda sunt, ut qui ea conetur defendere non tam videatur errare quam insanire.

Duplex eorum cau

12. Ut autem haec et his similia inconvenientia prudens lector effugiat, in quae is cui respondemus, ex inconsideratione devenit, attendere debet, quod deceptionis huius duplex exstitit causa: prima, quia, cum sciret, Christum esse omnis perfectionis exemplar [11], modum tamen huius exemplaritatis nescivit, vel neglexit advertere; secunda, quia, cum clare perpenderet, imperfectionem a perfectione deficere, modum tamen defectionis huius non potuit investigare.

Contra mam ei cator du ratio ex plaritatis

— Intelligendum est igitur, quod cum Christus sit Verbum *increatum* et *incarnatum*, duplex est in eo ratio exemplaritatis, *aeternae* videlicet et *temporalis*: aeternae, inquam, secundum quod est *splendor*

De aeter

paternae gloriae et figura substantiae Dei Patris [12] atque *candor lucis aeternae et speculum sine macula maiestatis Dei*. In quo quidem speculo exemplariter cuncta relucent, quae a principio conditionis mundi usque in finem ad perfectionem totius universi tam spiritualiter quam sensibiliter producuntur. Et secundum hoc est Christus ut Verbum increatum speculum intellectuale et exemplar aeternum totius machinae mundialis [13]. — In quantum autem

De temporali.

---

[1] Edd. *contentione*. Inferius pro *non valet* A C D *omnino nihil valet*, B *nulla est, unde omnino* (coniungens hanc propositionem cum seq.).

[2] Cfr. Bonav., III. Sent. d. 15. per totam.

[3] Vide Matth. 19, 21. — Inferius pro *perfectionis* edd. *Religionis*.

[4] Hieron., III. in Matth. 19, 21: Quicumque perfectus esse voluerit, debet vendere quae habet, et non *ex parte* vendere, sicut Ananias et Saphira [Act. 5, 2.], sed *totum* vendere etc.

[5] Cap. 1. n. 10. seq. — Edd. contra codd. legunt: *secundam naturam propriam quidam sunt excellentes, quidam condescensivi, sicut in praecedentibus*.

[6] Luc. 8, 2. seq. De *Paulo* cfr. I. Cor. 9, 5. seq. et de *Ioanne* Matth. 3, 1. seqq.

[7] Matth. 11, 18. seq. et Luc. 1, 15. De Christo loquente cum *muliere Samaritana* cfr. Ioan. 4, 7. seqq. et cum *muliere peccatrice* Luc. 7, 37. seqq.

[8] Luc. 12, 13. seq. De *loculis* Iudae commissis vide Ioan. 12, 6.

[9] Matth. 26, 37. seqq. Hanc propositionem ex codd. supplevimus; de seq. cfr. Matth. 26, 63: Iesus autem tacebat.

[10] Cfr. supra n. 9.

[11] Edd. *exemplum*. Idem bis recurrit aliquanto inferius.

[12] Hebr. 1, 3. et deinde Sap. 7, 26. — Inferius post *cuncta* edd. contra A B C D addunt *creata*.

[13] Cfr. Bonav., Collat. in Hexaëm. collat. 1. n. 10. seqq. et 3. collat. n. 2. seqq.

Verbum *incarnatum* in assumtae humanitatis conversatione exemplar est et speculum omnium gratiarum, virtutum et meritorum, ad cuius exemplaris imitationem erigendum est tabernaculum militantis Ecclesiae, iuxta quod Moysi mysterialiter dictum est [1]: *Inspice et fac secundum exemplar, quod tibi in* otandum. *monte monstratum est.* Et quemadmodum ab illo uno aeterno exemplari indiviso tam diversae manant creaturarum naturae et naturarum perfectiones secundum variam ipsius summi boni participationem, quod perfecte ab aliqua una creatura capi non poterant, propter quod et diversas constituit Deus rerum species ad universi completionem; sic et a Verbo incarnato tanquam ab originali principio gratiae, *de cuius plenitudine accepimus omnes* [2], et tanquam a speculo, in quo et a quo omnis sanctitatis et sapientiae plenitudo et pulcritudo refulget, diversi status, gradus et ordines secundum variam distributionem donorum et varium imitandi modum exemplariter derivantur, in quibus secundum multiformem participationem multimoda Christi perfectio sic distribuitur, ut simul reperiatur in omnibus, nec tamen in aliquo uno solo secundum omnimodae plenitudinis totalitatem refulgeat; sed quilibet gradus et status pro suae mensurae modulo secundum plus et minus istiusmodi exemplaris influentiam suscipit et ad ipsius imitationem accedit.

13. Refulgent autem a Christo tanquam a totius s actus ab oo exem- lari refal- eates. nostrae salutis exemplari et originali principio actus multiformes. Nam quidam actus in ipso respiciunt *sublimitatem potentiae,* ut super aquas siccis pedibus ambulare, elementa convertere, panes multiplicare, se ipsum transfigurare [3] et cetera miracula facere; quidam *sapientiae lucem,* ut arcana caelestia referre, secreta cordium scrutari et futura praedicere; quidam *severitatem iudicii,* sicut eiicere vendentes de templo, cathedras vendentium columbas evertere et dura increpatione ferire pontifices [4]; quidam *officii dignitatem,* ut Sacramentum conficere sacratissimi corporis sui, manus imponere et peccata relaxare; quidam *condescensionem miseriae,* ut latere in persecutione, trepidare et contristari in morte et pro calicis amotione Patrem orare [5]; quidam *informationem vitae perfectae,* sicut paupertatem servare, virginitatem custodire, Deo et hominibus se ipsum subiicere, noctes in oratione pervigiles ducere, pro crucifixoribus exorare et morti se summa caritate etiam pro inimicis offerre [6]. — Cum igitur sex sint huiusmodi actuum varietates, in ultimis his dumtaxat est ipsum imitari perfectum. Nam in his quae sunt *excellentiae singularis,* est impium et luciferianum, nisi fuerit alicui privilegii specialis dono concessum. In his autem, quae *severitatis* et *dignitatis,* est praesidentium et praelatorum. In his quae *condescensionis,* est infirmorum, in quantum ad actum loquimur extrinsecum. Nequaquam igitur, ut dogmatizat, summa perfectionis christianae consistit in universali imitatione actuum Christi, sed tantum illorum qui *vitae perfectae informationem* [7] respiciunt. Horum tantum duo imitari perfectum est.

14. Ex quo apparet, quod huiusmodi veritatis ignorantia prima fuit in eo causa erroris; quam etiam secunda comitata est, videlicet, quod imperfectionem a perfectione rationabiliter non discrevit, dum imprudenter asseruit, quod « perfectio et imperfectio differunt sicut rectitudo et distortio, sicut iustitia et peccatum, sicut puritas et pollutio, sicut gloria et ignominia, sicut vita et mors, sicut sanitas et morbus, sicut incessus aequalis [8] et claudicatio ». — Ex quibus inconvenientia magna sequuntur et multa, quorum aliqua superius [9] sunt expressa. Propter quod diligens lector advertat, quod perfectio et imperfectio non differunt sicut duo contraria [10], sed sicut maius bonum et minus bonum, sicut fini propinquum et longinquum, sicut magis meritorium et minus, sicut magis deiforme et minus, sicut gloria et sanctitas maior et minor. Contra secundam causam erroris. Falsae definitiones. Reprobantur.

15. Quod quamquam sit intelligentibus per se notum, ad tollendum tamen omnem dubietatis scrupulum Sanctorum auctoritatibus est probandum. Ait enim Ambrosius de Officiis libro primo [11]: « Officium omne aut *medium,* aut *perfectum* est. Quod aeque Scripturarum auctoritate probare possumus. Habemus enim in Evangelio, dixisse Dominum: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Non homicidium facies, non adulterabis.* Haec *media* sunt officia, quibus aliquid deest; ideo sequitur: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia bona tua et da pauperibus et veni, sequere me.* Hoc est igitur *perfectum* officium, quod Graeci *catorthoma* vocant, quo corriguntur omnia, quae aliquos potuerunt lapsus habere ». Haec Ambrosius. Ex quibus colligitur, quod medium officium, quod est imperfectum, nullum dicit peccatum, cum consistat in observantia mandatorum. Idem etiam super primam Epistolam ad Confirmatur auctoritatibus. Ambrosius.

---

[1] Exod. 25, 40; cfr. Hebr. 8, 5.

[2] Ioan. 1, 16. — Superius pro *non poterant* (ita A B C) edd. *non poterat.*

[3] Cfr. Matth. 14, 26. seqq.; Ioan. 2, 7. seqq.; Matth. 14, 19. seqq. et 17, 2.

[4] Vide Matth. 21, 12. seqq. — De seq. propositione cfr. Matth. 26, 26. seqq. (post *corporis* A B C D omittunt *sui)* et 9, 2. seqq.

[5] Cfr. Ioan. 8, 59. et Marc. 14, 33. seqq. — Superius pro *miseriae* A videtur habere *misericordiae.*

[6] Vide Luc. 2, 51; Matth. 14, 23; Luc. 23, 34. et Ioan. 18, 4. seqq.

[7] Ita codd.; edd. *imitationem.*

[8] E codd. supplevimus *aequalis.*

[9] Num. 3. 6. 7.

[10] Aristot., Praedicam. c. *de Oppositis,* exempla oppositorum referens de contrariis hoc affert: Tanquam *contraria,* ut malum bono.

[11] Cap. 11. n. 36. seq.; cfr. tom. V. pag. 132, nota 6. Allegantur Matth. 19, 17. seq. et 21.

Corinthios [1]: « A licitis temperare vult fideles, ut non solum innocentes, sed et gloriosi videantur. Concessa enim praeterire virtutis est maximae ». Haec Ambrosius. Si igitur uti licitis est innocentia, concessa praeterire perfectio; constat, quod imperfectio simul cum innocentia stat. Non est ergo peccatum.

Augustinus. — Augustinus quoque de Bono coniugali [2]: « Quid dicturi sumus adversus evidentissimam vocem Apostoli dicentis: *Quod vult faciat; non peccat, si nubat;* et: *Si acceperis uxorem, non peccasti, et si nupserit virgo, non peccat?* Hinc certe dubitare fas non est, nuptias non esse peccatum. Non itaque nuptias secundum veniam concedit Apostolus. Nam quis ambigat, absurdissime dici, non eos peccasse, quibus venia datur »? Haec Augustinus. Constat autem, quod nuptiae non stant cum evangelica perfectione, qua eunuchizari docet Christus *propter regnum caelorum* [3]. Igitur imperfectio non requirit veniam, nec est de se aliqua culpa. Idem etiam in eodem libro [4]: « Bonum, inquit, erat quod Martha faciebat, occupata circa ministerium Sanctorum, sed melius quod Maria soror eius. Bonum Susannae in coniugali castitate laudamus, sed tamen ei bonum viduae Annae ac multo magis Mariae Virginis bonum anteponimus. Bonum erat quod faciebant qui de substantia sua Christo et eius discipulis ministrabant; sed melius, qui omnem substantiam dimiserunt, ut Christum Dominum expeditiores sequerentur ». Haec Augustinus. In quibus luculenter ostendit, quod perfectum non differt ab imperfecto, sicut virtuosum a vitioso, sed sicut maius bonum a minus bono. — Hoc ipsum beatus Hieronymus ad Hebidiam [5] dicit expressius: « Vis, ait, esse perfecta et in primo stare fastigio dignitatis, fac quod fecerunt Apostoli »; et post: « Non vis esse perfecta, sed secundum gradum tenere virtutis, dimitte omnia tua, quae habes, da filiis, da propinquis. Nemo te reprehendit, si inferiora secteris, dummodo scias, illam tibi iure praelatam, quae elegerit prima [6] ». Hucusque Hieronymus. Ecce, quam patenter asserit, quod imperfectio, quae est secundi et inferioris status et gradus, non dicit quid reprehensibile nec peccatum. Idem quoque ad Demetriadem [7]: « Prohibentur mala, praecipiuntur bona, conceduntur media, suadentur perfecta. In duobus primis peccatum omne concluditur, reliqua vero in nostra posita sunt potestate, ut aut cum minori gloria utamur concessis ac licitis, aut ob maius praemium ea quae nobis permissa sunt, respuamus ». Haec Hieronymus. — Quid his clarius ad propositum dici potest? Quibus quantumcumque tardus ingenio, nisi fortasse fuerit obcaecatus [8] malitia, ab omni praefati erroris caligine non dubitamus posse purgari, maxime si velit advertere, quod recenter baptizatus, quamquam nondum pervenit ad apicem perfectionis et meriti, nulla tamen est infectus labe peccati.

Hieronym.

Epilogus.

Capitulum III.

Primae responsionis tertia particula tertiumque capitulum, in quo evangelicae perfectionis integritas panditur, eiusque status sublimis et gradus multiformis aperitur.

1. Quoniam autem pii scriptoris intentio non tam esse debet de falsitatis reprobatione quam de veritatis reseratione sollicita, quatenus erroris tenebrositate depulsa, mentalibus legentium oculis radius verae lucis infulgeat; ideo, perfectionis notificatione falsa et erronea iam improbata, considerandum nobis est, in quo perfectionis evangelicae summa consistat, quidve [9] perfectionis status ad actum imperfectionis adiiciat, tandemque, per quem modum unus status perfectionis alterum in ipsa perfectione transcendat.

Tria hic considerauda.

2. Sciendum est igitur, quod radix, forma, finis, complementum et *vinculum perfectionis* caritas est, ad quam magister omnium Christus Legem, Prophetas et per consequens universa Dei documenta reducit [10]. Ipsa vero caritas triplicem habet statum: unum quidem *infimum*, in observantia mandatorum legalium; secundum vero *medium*, qui constat in adimpletione spiritualium consiliorum; tertium autem *supremum*, in perfruitione sempiternalium iucunditatum. Ideo triplex est perfectionis differentia in

Caritatis latio ad p fectionem

Triplex s tus caritz et perfect nis.

---

[1] Cap. 7, 29. Notamus, Commentaria in epist. Pauli, quae inter opera Ambrosii continentur, non esse Ambrosii, sed, ut critici volunt, Hilarii Diaconi.

[2] Cap. 10. n. 11. Allegantur 1. Cor. 7, 36. et 28: Si autem acceperis etc. Cfr. supra pag. 241, nota 3. et 4.

[3] Matth. 19, 12.

[4] Cap. 8. n. 8. Respiciuntur Luc. 10, 40: Martha autem satagebat circa frequens ministerium; et v. 39: Maria, quae etiam sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius; subinde Dan. 13, 22. seqq.; Luc. 2, 36. seq. (de Anna) et 1, 27. (de Maria); Luc. 8, 2. seq. (de mulieribus ministrantibus Iesu) et 5, 11: Relictis omnibus, secuti sunt eum.

[5] Epist. 120. (alias 150.) c. 1.

[6] Scilicet: vendere omnia, dare pauperibus et sequi Salvatorem (Matth. 19, 21.).

[7] Epist. 1. in Appendice, c. 9. Post *suadentur perfecta* textus originalis plura addit. Haec epistola non est Hieronymi, sed Pelagii; cfr. supra pag. 116, nota 8.

[8] Edd. *tardum ingenium, nisi fortasse fuerit excaecatum.*

[9] Codd. C D F G *quid verae*, B *qui verae;* edd. hanc propositionem omittunt.

[10] Matth. 22, 40. Col. 3, 14: Super omnia autem haec caritatem habete, quod est vinculum perfectionis.

Primus. Scriptura sacra descripta: una quidem *necessitatis*, de qua in Deuteronomio [1]: *Perfectus eris et absque macula coram Domino Deo tuo;* Glossa: « *Absque macula* criminali ». Et de hac Prosper de Vita contemplativa [2]: « Perfecti sunt qui volendo quod Deus vult nullis peccatis, quibus offenditur, acquiescunt ».

cundus. — Secunda est perfectio *supererogationis*, de qua in Matthaeo [3]: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quae habes, et da pauperibus.* De hac Hieronymus ad Heliodorum: « Perfectus servus Christi nihil praeter Christum habet, aut si praeter

Tertius. ipsum aliquid habet, perfectus non est ». — Tertia perfectio est *ultimatae plenitudinis*, de qua Sapiens in Proverbiis [4]: *Iustorum semita quasi lux splendens crescit et procedit usque ad perfectam diem*, id est divinae visionis fulgidam claritatem. Et de hac Augustinus primo Soliloquiorum: « Vere, perfecta virtus est ratio perveniens usque ad finem, quem beata vita consequitur ».

3. Prima igitur et secunda perfectio a tertia differunt, sicut meritum differt a praemio [5]. Media quoque differt a prima, sicut distinguitur consilium a praecepto. Omnia vero, tam praecepta quam consilia, referuntur ad caritatis illius impletionem et observantiam, quam sic describit Apostolus ad Timotheum [6]: *Caritas est finis praecepti de corde puro, conscientia bona et fide non ficta*, insinuans triplicem

lex actus ritatis. actum caritatis, videlicet *declinare mala, prosequi bona* et *patienter ferre adversa.* Nam propter declinationem malorum dicitur *de corde puro;* propter prosecutionem bonorum, *de conscientia bona;* propter tolerantiam adversorum, *de fide non ficta;* Glossa [7]: « Id est non fictili vel fragili, sed contra adversa forti ».

4. Quia vero hic triplex caritatis actus duobus

i duplici o ab habitu virtutis ditur. modis ab habitu virtutis egreditur, vel secundum *legem praecepti* et obligationis necessariae et universalis, vel secundum *legem consilii* et obligationis spontaneae et specialis, et sequens includit primum et superaddit, quantum possibilitas viatoris admittit: hinc est, quod secundum cum primo dicitur *perfectum*, primum vero absque secundo, quamquam sit quodam modo perfectum, respectu tamen secundi dicitur *imperfectum*, sicut dicit Ambrosius in libro de Officiis, in auctoritate capitulo praecedenti [8] proposita. Cum igitur de perfectione evangelica loquimur secundum communem acceptionem, de hac media intelligimus. Et istiusmodi perfectionis notificationem ex praecedentibus colligere possumus, videlicet quod ipsa sit conformitas viatoris ad Christum per illum virtutis habitum, quo supererogative declinantur mala, efficiuntur bona et perferuntur adversa. In his namque tribus tres partes evangelicae perfectionis consistunt.

Vera perfectionis notificatio.

5. Porro, cum ex *conversione inordinata* ad triplex bonum commutabile, scilicet *exterius*, *interius* et *inferius*, omne peccatum trahat originem, secundum concupiscentiam oculorum, superbiam vitae et concupiscentiam carnis [9]; et haec tria vitari habeant non solum quantum ad actum et *consensum*, quod fit per virtutes illis oppositas, verum etiam quantum ad *occasionem*, et hoc quidem sit promotivum in merito et expediens ad salutem perfectionis: magister Christus ad perfecte declinandum *concupiscentiam oculorum* consulit, quod haec omnia temporalia relinquantur, secundum illud Matthaei [10]: *Si vis perfectus esse* etc. Ad perfecte declinandum *superbiam vitae* suadet, quod voluntas propria abnegetur, iuxta illud Matthaei: *Qui vult venire post me abneget semetipsum.* Ad perfecte declinandum *concupiscentiam carnis* edocet, quod omnis experientia secundum actum generativae potentiae abscindatur, sic inquiens in Matthaeo: *Sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum caelorum; qui potest capere capiat.* — In hac igitur triplici supererogativa declinatione triformis originis omnis mali primam partem evangelicae perfectionis consistere, et sacra Scriptura insinuat, et veri doctores astruunt, et sancti Patres religionum institutores affirmant.

Primo, triplex malum declinandum.

Notandum.

6. Secunda vero perfectionis pars consistit in supererogativa *prosecutione bonorum*, quae secundum duplicem vitam, scilicet *activam* et *contemplativam*,

Secundo, bona duplicia prosequenda.

---

[1] Cap. 18, 13, ubi pro *coram* Vulgata *cum*, Septuaginta autem omittit *et absque macula.* Glossa in hunc locum est apud Lyranum *interlinearis.*

[2] Libr. III. c. 15. n. 4: Sic ergo possunt in hac vita illi esse perfecti, qui perfecte diligunt Deum; et illi perfecte Deum diligunt, qui volendo quod vult Deus, et nolendo quod non vult, nec ullis peccatis etc. (Cfr. supra pag. 112, nota 7.).

[3] Cap. 19, 21. — Sententia Hieron. habetur in Epist. 14. (alias 1.) n. 6.

[4] Cap. 4, 18. — De definitione perfectae virtutis ex August., l. Soliloq. c. 6. n. 13, cfr. supra pag. 240, nota 7.

[5] Sicut etiam differt gratia a gloria; cfr. Bonav., II. Sent. d. 27. a. 1. q. 3.

[6] Epist. 1. c. 1, 5. Cfr. August., l. de Doctr. christiana, c. 40. n. 44. et Enarrat. II. in Ps. 31. n. 5. seq., ubi etiam dicit: Quid enim facit dilectio? *Declina a malo et fac bonum* [Ps. 36, 27.]. — In cod. E omittuntur quae sequuntur usque ad n. 14. Sed idem cod. tum supra tum infra non pauca omittit et etiam quandoque *Glossas*, ut dicit, adiungit.

[7] Scilicet *interlinearis* apud Lyranum; cfr. etiam Petr. Lombard. in hunc locum. Glossa *ordinaria*: *Et fide non ficta*, vel non fictili et fragili, vel in qua non quisque sibi quodlibet fingit, sed catholica dumtaxat.

[8] Num. 15. — Inferius pro *de hac media* (ita A B C D E F) edd. *de hac materia;* cfr. supra n. 2.

[9] Epist. 1. Ioan. 2, 16: Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et superbia vitae. Cfr. Bonav., Comment. in Luc. c. 4. n. 93. August., II. de Lib. Arb. c. 19. n. 53: Voluntas autem aversa ab incommutabili et communi bono et conversa ad proprium bonum aut ad exterius aut ad inferius peccat. Ad *proprium* convertitur, cum suae potestatis vult esse; ad *exterius*, cum aliorum propria vel quaecumque ad se non pertinent cognoscere studet; ad *inferius*, cum voluptatem corporis diligit etc. Cfr. Bonav., Comment. in Luc. c. 4. n. 8. et c. 8. n. 20.

[10] Cap. 19, 21. — Duo seqq. loci sunt Matth. 16, 24. et 19, 12.

in duobus consistit, videlicet in *condescensione* ad proximum et in *sursumactione mentis in Deum.* Consistit autem supererogativa *condescensio caritatis* ad proximum in hoc, ut secundum legem iustitiae et misericordiae amoris signa et beneficia non solum ad amicos, verum etiam ad inimicos benignitate largiflua protendantur, secundum illud Matthaei [1]: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos;* et post: *Estote perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est.* Per hunc etiam modum supererogativa *sursumactio mentis in Deum* in hoc attenditur, ut secundum legem mentalis munditiae ac pacis per amorem ecstaticum in divinos splendores et ardores sacrum mens devota sentiat et patiatur excessum, iuxta illud Apostoli ad Corinthios [2]: *Sive mente excedimus, Deo, sive sobrii sumus, vobis;* et ad Hebraeos: *Perfectorum est solidus cibus.*

Tertio, adversa perfecte perferenda.

7. Tertia denique perfectionis evangelicae portio consistit in supererogativa *perpessione adversi.* Quae quidem attenditur non solum in hoc, ut quis patienter adversa perferat, cum sic supervenerint, quod secundum legem Dei declinari non possunt, quoniam ad hoc omnes tenentur; verum etiam, ut ex fervore divini amoris magno desiderio illa praeoptet et cum gaudio magno sustineat, secundum illud Iacobi [3]: *Omne gaudium existimate, fratres, cum in tentationes varias incideritis;* et post: *Patientia opus perfectum habet, ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes.* Hic namque est consummatio perfectionis et caritatis, iuxta illud primae Ioannis: *Perfecta caritas foras mittit timorem.*

Figura perfectionis. Christus exemplar.

8. Secundum hoc igitur arca spiritualis perfectionis, cum sit inferius tricamerata et bicamerata in medio, in cubito consummatur [4]. Hoc sane perfectionis arcanum Salvator noster exemplo monstravit in se ipso tanquam in monte sublimi, qui totius est perfectionis splendor, speculum et exemplar, iuxta quod ipse testatur in Luca [5]: *Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius.* Et ideo in huius designationem, cum hanc Apostolos docere voluit, in montem conscendit, non turbas imperfectas alloquens, sed discipulos suos, quos ad perfectionis culmen exaltare decreverat. Et propterea sex praefata eo quo dictum est [6] ordine docet. Nam primo dicens: *Beati pauperes spiritu,* invitat ad perfectam abdicationem temporalium possessionum. Secundo addens: *Beati mites,* inducit ad abnegationem propriarum voluntatum et sensuum, quibus quis immitis et protervus efficitur. Tertio subdens: *Beati, qui lugent,* incitat ad fugam perfectam carnalium voluptatum. Dehinc subiungens: *Beati, qui esuriunt et sitiunt iustitiam;* et: *Beati misericordes,* attrahit ad iustam et piam et condescensivam proximorum supportationem. Post haec superaddens: *Beati mundo corde;* et: *Beati pacifici,* allicit ad sursumactionem limpidam in intellectu et tranquillam sive pacificam in affectu, quibus anima perfecti viri Ierusalem conformis efficitur, quae *visio pacis* interpretatur [7]. Tandem concludens: *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum,* quasi circulum faciens reddit ad principium, quia in hoc uno summa completur universorum, ac per hoc senaria perfectio minoris mundi in *esse* reparationis et gratiae directe correspondet senariae productioni mundialis machinae in *esse* naturae [8].

Christi doctrina monti.

Notandum.

Haec mysteria determinantur.

9. Unde sicut illorum tria prima pertinent ad *distinctionem,* tria sequentia ad *ornatum* [9], sic etiam in his tria prima quasi distinguendo separant animae vires ab universitate malorum, ut habeant *esse purum* atque distinctum; tria sequentia quasi adornando easdem reducunt in Deum, ut habeant *esse decorum* atque perfectum. Porro tanta, si descendatur ad singula, et tam mira est correspondentia ordinis tantaeque similitudinis symbolum, ut illud quod post sex dierum opera dicitur [10]: *Igitur perfecti sunt caeli et terra et omnis ornatus eorum,* in anima viri perfecti videatur esse completum. Propter quod instar trium primorum operum, quae sunt mundi *fundamenta,* et trium sequentium, quae sunt *complementa,* tria prima ex his cadunt sub voto, tria vero sequentia sub desiderio.

Confirmatur regula S. Franc.

10. In cuius rei testimonium beatus pauperum patriarcha Franciscus in principio regulae suae tria

---

[1] Cap. 5, 44. et 48.

[2] Epist. II. c. 5, 13. et Hebr. 5, 14. — Superius pro *sacrum* (scil. excessum; ita A B G) E *sacrum aliquod,* edd. *sacra.*

[3] Cap. 1, 2. et 4, post quos I. Ioan. 4, 18. — Superius pro *cum sic supervenerint, quod* (ita A B C D E) edd. *cum sibi supervenerint quae.*

[4] Respicitur Gen. 6, 16: « In cubito consummabis summitatem eius [arcae]... deorsum coenacula et tristega facies in ea ». Septuaginta: « In cubito consummabis eam desuper... inferiora bicamerata et tricamerata facies eam ». Ita etiam Origen., Homil. 2. in Gen.; August., Qq. in Gen. 9, 6. et XV. de Civ. Dei, c. 26. n. 2; cfr. Petr. Comestor, Histor. scholast. Gen. c. 32. Vide etiam tom. V. pag. 258, notam 2.

[5] Cap. 6, 40. — Matth. 5, 1. seqq.: Videns autem Iesus turbas, ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, et aperiens os suum docebat eos dicens: Beati pauperes etc. Ibid. habentur beatitudines, quae mox adducuntur. Cfr. Bonav., Comment. in Luc. c. 6. n. 62. — Superius voci *monstravit* ex B C D E praefiximus *exempto.*

[6] Num. 5-7. De seqq. locis ex Matthaeo cfr. nota praecedens.

[7] Vide Hieron., Epist. 46. (alias 17.) n. 3, cuius verba tom. VII. pag. 42, nota 6. allegavimus.

[8] Respicitur Gen. 1, 3. seqq. Cfr. Bonav., II. Sent. d. 12. a. 1. q. 2. in corp. et Itiner. mentis in Deum, c. 1. n. 5. August., I. de Serm. Domini in monte, c. 4. n. 12: Haec octava sententia, quae ad caput redit perfectumque hominem declarat etc.

[9] Petr. Comestor, Histor. scholast. Gen. c. 1: Sub operibus sex dierum explicat [creationem mundi] Scriptura, Insinuans tria: creationem, dispositionem et ornatum. In primo die creationem et quandam dispositionem; in secundo et tertio dispositionem; in reliquis tribus ornatum. — Inferius bis pro *habeant* A C D *habeat.*

[10] Gen. 2, 1.

prima proponit ut *vovenda* tanquam fundamenta, dicens [1]: « Regula et vita Minorum Fratrum haec est, scilicet Domini nostri Iesu Christi sanctum Evangelium observare, vivendo in obedientia, sine proprio et in castitate ». Alia vero tria postmodum ut *desideranda* commendat tanquam complementa, dicens: « Attendant fratres, quod super omnia desiderare debent habere spiritum Domini et sanctam eius operationem, orare semper ad Deum puro corde, et habere humilitatem et patientiam in persecutione et infirmitate, et diligere eos qui nos persequuntur et reprehendunt et arguunt »; ubi illa tria tangit. Nam praemittit *sursumactionem in Deum*, subiungit ultimo *condescensionem ad proximum*, interponit in medio *tolerantiam adversorum*. Igitur in tribus primis vir perfectus crucifigitur mundo [2], tribus sequentibus conformis efficitur Deo, ut quasi sex alis seraphicis a mundialibus elevetur et in divina feratur. Digne proinde huic pauperculo sacro, qui perfectionem Evangelii perfecte servavit et docuit, in apparitione seraphica stigmata sua tanquam sigillum approbativum Christus impressit [3], ut contra finalium temporum periculosam caliginem manifestum nobis in via perfectionis ostenderet signum, quo reduceremur in Christum perfectae virtutis exemplar et finem ac per hoc doceremur ad perfectionem attingere, si tamen discamus *non alta sapere, sed humilibus consentire* [4].

11. Cum autem perfectio evangelica, circa quam nunc sermo versatur, in his quae sunt supererogationis, sit in praecedentibus [5] monstrata consistere, ea vero, quae supererogationis sunt, non solum respiciant dona charismatum, verum etiam exercitia virtutum; manifeste colligitur, quod hujusmodi perfectio non sine virtuosorum habituum exercitatione possidetur. Huiusmodi autem exercitia virtutum supererogantium aut fiunt ex *mera voluntate*, absque obligatione, et tunc quandam dicunt perfectionem actionis et meriti; aut cum voluntate dicunt obligationem quandam superinductam ex *voto emisso*, vel ex *officio iniuncto*, et tunc dicunt perfectionem status et ordinis, in quo videlicet quis actibus perfectis non solum est deditus, verum etiam ad actus perfectionis astrictus; et haec quidem astrictio de perfectione non minuit, sed potius culmen superinducit, quia de temporali facit aeternum, dum non licet resilire a voto, et de nostro facit divinum, dum, non solum actum, sed et voluntatem dedicans Deo, totum illi offert et redigit sub iure divino, dumque propriam sacrificat voluntatem, quae est impretiabile bonum et maxime carum et intimum, offert Deo sacrificium medullatum [6], ac per hoc perfectum et integrum et optimo Deo summe acceptum.

12. Unde Augustinus, tractans illud Psalmi [7]: *Sicut iuravit Domino, votum vovit Deo Iacob*, ait sic: « Quid vovemus Deo, nisi ut simus templum Dei? Nihil enim gratius possumus ei offerre, quam ut dicamus ei quod dicitur in Isaia: *Posside nos* ». Haec Augustinus. Si igitur perfectius possidet qui possidet quoad usum et proprietatem, quam qui quoad usum tantum; perfectius se Deo dedicat qui Deo se offert et quoad usum operis et quoad arbitrium voluntatis. — Quemadmodum Anselmus in libro de Similitudinibus [8] per exemplum sensibile patenter ostendit in duobus, quorum unus pro tempore offert Domino arboris *fructum*, sed retinet *proprietatem;* alter vero largitur *utrumque;* et huius secundi donum et oblationem tanquam liberalius offerentis dicit non immerito debere praeferri; ac per hoc, iuxta huiusmodi similitudinem, opus voventis opere non voventis Deo acceptabilius esse confirmat, pro eo videlicet, quod sic introducta in voluntate ex mera liberalitate [9] necessitas gratiositatem obsequii non diminuit, sed consummat. Idem quoque scribens episcopo Parisiensi [10] et eum redarguens, quod quendam clericum de monasterio sancti Martini de Campis extraxerat, ait sic: « Si omnia agenda sunt cum consilio, cuius magis consilio, quam eius qui *admirabilis consiliarius, Deus fortis* dicitur? Ipse quippe consulit ad perfectionem nitentibus, ut omnia relinquant et se sequantur. Hoc consilium magis in monastico quam in alio vitae proposito impleri sancti Patres intellexerunt ».

13. Hoc ipsum Gregorius in Registro [11], scribens Desiderio episcopo pro clerico volente Religionem intrare, dicit: « Minime ei sit impedimento vestra fraternitas, magis autem pastorali admonitione succendite, ut fervor huius desiderii in eo non tepescat;

Augustinus.

Anselmus.

Gregorius.

---

[1] Cap. 1. et deinde c. 10: Attendant etc., in cuius fine respicitur Matth. 5, 44: Diligite inimicos vestros... et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.

[2] Gal. 6, 14: Per quem [Christum] mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Subinde respicitur Isai. 6, 2: Seraphim stabant super illud, *sex alae* uni etc. Cfr. Itiner. mentis in Deum, Prolog. n. 2. seq. et c. 1. n. 5.

[3] Cfr. tom. V. pag. 295, nota 6.

[4] Rom. 12, 16: Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. — Cod. E n. 11-14. omittit.

[5] Num. 4. seqq.

[6] Psalm. 65, 15: Holocausta medullata offeram tibi. — Subinde pro *et optimo* (ita B C D G) edd. *et optimum*.

[7] Psalm. 131, 2. n. 3. In fine allegatur Isai. 26, 13. iuxta Septuaginta: Domine Deus noster, *posside nos*, Domine, extra te alium nescimus (Vulgata: Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te).

[8] Cap. 34. Liber iste non est Anselmi, sed Eadmari, discipuli Anselmi.

[9] Ita B C D; edd. *libertate*.

[10] Goffrido; III. Epist. epist. 12, in qua allegatur Isai. 9, 6. et respicitur Matth. 19, 21: Si vis perfectus esse, vade, vende etc. Post *dicitur* textus originalis plura addit. In eadem epist. mentio fit sententiae Gregorii et concilii Toletani inferius n. 14. et 14. allegatae.

[11] Libr. XII. Epist. epist. 35. (alias 39.). Pro *saecularium turbarum* textus originalis *curarum saecularium*.

ut qui a turbulento saecularium turbarum tumultu se segregans, quietis desiderio monasterii portum appetit, rursus ecclesiasticarum curarum non debeat tumultibus implicari, sed in Dei laudibus secure permittatur liber ab his omnibus, ut postulat, remanere ». — Bernardus quoque in libro de Dispensatione et praecepto [1]: « Audire, inquit, vultis a me, unde inter cetera poenitentiae instituta monasterialis disciplina meruerit hanc praerogativam, ut secundum baptisma nuncupetur. Arbitror ob perfectam mundi abrenuntiationem ac singularem excellentiam vitae spiritualis, qua praeeminens universis vitae humanae generibus huiusmodi conversatio professores et amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit, immo divinam in homine reformat imaginem, configurans Christo instar baptismi, dum per id, quod *mortificamus membra nostra, quae sunt super terram,* rursum *Christum induimus, complantati similitudini mortis eius* ». — Idem etiam astruit Glossa super trigesimum Numerorum [2], dicens: « Alii vovent vitulos, alii arietes vel domos, Nazaraeus semetipsum. Hoc est enim votum Nazaraei, quod est super omne votum. Filius enim vel filia, aut pecus, aut praedium extra nos est; semetipsum Deo offerre nec alieno labore, sed proprio placere perfectius et eminentius est omnibus votis ».

Bernardus. Glossa.

14. Ex his omnibus aperte claresci, quod Religionis votum in statu perfectionis collocat, tanquam adminiculans ad perfectae virtutis exercitium, custoditionem et complementum. Quod intelligentes, Patres in quarto concilio Toletano [3] statuerunt, quod liber sit clericis ad Religionem ingressus, dicentes sic: « Placuit, clericos monachorum propositum appetentes, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos esse debere ab episcopis, ad monasteriorum ingressus ». — Hoc autem, quia non solum auctoritatibus probari potest, sed etiam innumeris [4] Sanctorum exemplis, qui de clericali statu ad religionem transierunt, adeo certum est, ut, si quis contraire voluerit, non minus videatur desipere quam errare.

Religionis votum ponit in statu perfectionis.

15. Si quis autem, errore deceptus, praefatis conetur obsistere asserendo, quod perfectius sit remanere in saeculo, quia « circa magis difficile virtus consistit [5] », et difficilius est inter multimodas peccandi occasiones peccata vitare, et mirabilius est, hominem in medio flammarum non uri, et victorius est inter numerosiores hostium acies et frequentiores insultus et maiora bellorum discrimina de hostibus triumphare; respondebimus, non ideo statum maioris esse virtutis, quia minoris [6] est securitatis, nec ideo statum aliquem perfectioris esse iustitiae, quia proximior est ruinae, nec etiam ideo magis esse perfectum, quia difficilius in ipso contingit vitare peccatum. — Est enim triplex difficultas: quaedam proveniens ex *arduitate et nobilitate generis operis,* sicut omni se castrare concubitu, omni abrenuntiare possessioni et omnino se alienae propter Deum voluntati subiicere. Et haec absque dubio meritum auget, iuxta illud Matthaei [7]: *Intrate per angustam portam;* ubi Glossa: « Satis angustum est omnia praetermittere, unum solum diligere, unum quaerere, ad unum quotidie pulsare, prospera non ambire, adversa non timere ». In his consistit difficultas ratione generis operis, maiorque difficultatis angustia reperitur in via divini *consilii,* quam pauciores inveniunt [8], quam in via divini *praecepti,* per quam omnes iusti gradiuntur. Unde Hieronymus ad Rusticum monachum [9]: « Si perfecta sequi desideras, *exi* cum Abraham *de patria et de cognatione tua* et perge, quo nescis. Si habes substantiam, *vende et da pauperibus;* si non habes, grandi onere liberatus es. Nudum Christum nudus sequere. Durum, grande et difficile, sed magna sunt praemia ».

Obiicitur. Respon. Triplex difficultas. De prima

16. Est et alia difficultas, veniens ex *vitiositate personae* [10] *agentis,* sicut homini avaro difficilius est dare minuta quam largo maiora, et superbo se alteri subdere et gulóso ieiunare et assueto voluptatibus carnis difficilius continere. Et hoc non auget meritum, sed miseriam. Unde Hieronymus ad Eustochium [11]: « Soror tua Blesilla aetate maior, sed proposito minor, post acceptum maritum septimo mense viduata est. O infelix humana conditio et futuri nescia! Nam et virginitatis coronam et nuptiarum perdidit voluptatem. Et quamquam secundum pudicitiae gradum teneat [12], quas illam per momenta sustinere aestimas cruces, spectantem quotidie in sorore quod ipsa perdidit, et cum difficilius experta careat voluptate, minorem continentiae habere mercedem »?

De se

17. Est et tertia difficultas ex *circumstantiis extrinsecus annexis* trahens originem, sicut difficilius est abstinere, cum apponuntur delicata cibaria, difficilius temporalia bona contemnere, quando offeruntur

De ter

---

[1] Cap. 17. n. 54. Pro *dum per id, quod* textus originalis *Et quasi denique secundo baptizamur, cum per hoc quod.* Allegantur Col. 3, 5: Mortificate ergo membra vestra etc.; Gal. 3, 27: Quicumque enim in Christo baptizati estis, *Christum induistis;* Rom. 6, 5: Si enim complantati facti sumus etc.

[2] Vers. 3. Glossa est *ordinaria* ex Origene, Homil. 24. in Num. n. 2. De *voto Nazaraei* cfr. Num. 6, 2. seqq.

[3] Anno 633; c. 50: Clerici, qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab episcopo in monasteriis largiri oportet ingressus etc. Cfr. Gratian., C. *Clerici, qui,* Caus. 19. q. 1. Textus, quem fide edd. et codd. exhibemus, corruptionem sapit. — Superius ex B C D E G supplevimus *custoditionem et complementum.*

[4] Ita B C D G; edd. *universis.*

[5] Aristot., II. Ethic. c. 3: Circa id quod difficilius est, semper et ars et virtus versatur.

[6] Cod. C D et ed. 1 *minoris esse virtutis, quia maioris.*

[7] Cap. 7, 13. Glossa, quae est *ordinaria,* exhibetur a Strabo et Lyrano pro v. 14.

[8] Respicitur Matth. 7, 14: Quam angusta porta et arcta via est... et pauci sunt, qui inveniunt eam!

[9] Epist. 125. (alias 4.) n. 20. Allegantur Gen. 12, 1. (cfr. Act. 7, 3.) et Matth. 19, 21.

[10] Ita codd.; edd. *per se.*

[11] Epist. 22. n. 15.

[12] Textus originalis addit *viduitas, tamen.*

magna et pulcra, difficilius continere in consortio feminarum. Et haec difficultas per accidens et indirecte auget aliquando meritum, cum virtus inter haec illaesa triumphat; sed directe et quantum est de se, magis est via ad ruinam, et ideo fugienda. Unde super illud Matthaei [1]: *Dives difficile intrabit* Rabanus. *in regnum caelorum*, dicit Rabanus: « Non, ait, impossibile, sed *difficile*, hoc est maximi laboris, esse, pecunias habentes et in pecuniis confidentes, exutis philargyriae retinaculis, aulam regni caelestis intrare ». Nec tamen ex hoc inferri potest, quod divites sint pauperibus perfectiores, cum Dominus adolescenti diviti consilium dederit, ut pauper fieret, si vellet esse perfectus [2]. Expedit igitur ad perfectionem virtutis et meriti difficultatem huiusmodi non ugustinus. amplecti, sed fugere. — Unde et Augustinus de Singularitate clericorum [3]: « Lubrica spes est, quae inter fomenta peccati salvare se sperat; incerta victoria inter hostilia arma pugnare, et impossibilis liberatio flammis circumdari nec ardere ». Haec Augustinus. — eronymus. Cui et consonat Hieronymus contra Vigilantium [4], qui statum saecularem statui religionis praeferre conabatur. « Cur, inquis, pergis ad eremum? Videlicet ut te non audiam, non videam, ut tuo furore non movear, ut tua bella non patiar, ne me capiat oculus meretricis, ne me forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. — Respondebis: Hoc non est pugnare, sed fugere. Sta in acie, adversariis armatus obsiste, ut postquam viceris, coroneris. — Fateor imbecillitatem meam, nolo spe pugnare victoriae, ne perdam quando victoriam. Si fugero, gladium devitavi; si stetero, aut vincendum est mihi, aut cadendum. Quid necesse est certa dimittere et incerta sectari? Nulla securitas est vicino serpente dormire. Potest fieri, ut me non mordeat, et tamen potest fieri, ut aliquando me mordeat. Quod de libidine diximus, referamus ad avaritiam et ad omnia vitia, quae vitantur solitudine. Et ideo urbium frequentias declinamus, ne facere compellamur quae nos non tam natura cogit facere quam voluptas ». Haec Hieronymus. Quibus error confutatur Vigilantii suorumque sequacium, eorum videlicet, qui statum saecularem quantum ad perfectionis gradum statui Religionis vel praeferre, vel aequare conantur. Adversus quos et paulo ante [5] praemittit: « Quod autem asserit Vigi- Hieronymus. lantius, eos melius facere, qui utuntur rebus suis et paulatim fructus possessionum suarum pauperibus dividunt, quam illos qui, possessionibus venundatis, semel omnia largiuntur, non a me sibi, sed a Domino respondebitur: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quae tu habes, et da pauperibus.* Ad eum loquitur, qui vult esse perfectus, qui cum Apostolis patrem, naviculam et rete dimittit. Iste quem tu laudas, secundus aut tertius gradus est, quem et nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis et tertiis praeferenda ».

Modi et status perfectionis gradu differunt.

18. Denique de comparatione perfectionis ad perfectionem secundum praeeminentiae rationem patenter elucet, quod aliquis perfectionis modus et status sit eminentior altero. Cum enim se ipsum castrare *propter regnum caelorum* [6] per votum continentiae perfectum sit, certum est, quod perfectiori modo fit illud per virginalem continentiam, quae fructui comparatur centesimo, quam per vidualem, quae per sexagesimum in evangelica parabola designatur. Non est ergo contra perfectionis naturam, quod de aliquibus duobus, quae recte dicuntur perfecta, in *statu viae* unum dicatur perfectius altero, quia et in *statu patriae*, ubi ad ultimatam perfectionem beatificati perveniunt, unus alteri secundum apostolicam doctrinam [7] praeponitur, instar caelestium luminum differentium claritate.

Comparatio fieri potest dupliciter.

19. Attendendum est igitur, quod cum comparamus perfectionem perfectioni, potest hoc esse in *eodem genere*, vel in *diverso*. Nam, sicut ex praecedentibus [8] liquet, perfectio supererogationis quaedam existit in *exercitio virtutis*, quaedam in *voto religionis*, quaedam in *officio praelationis*. — Fa- Comparantur gradus perfectionis in eodem genere primo quoad exercitium virtutis, de quo tria. cta ergo comparatione ad *consimilem* perfectionis modum, primo secundum *exercitium perfectae* [9] *virtutis* illa perfectio est eminentior, in qua *radix caritatis* est pinguior et *sublimitas operationis* excelsior et *fraternae aedificationis fructus* uberior. Quamquam enim totius huius perfectionis origo sit caritas, multum tamen facit ad eius complementum *ipsa operatio*, Gregorio attestante, qui ait [10]: « De

---

[1] Cap. 19, 23. Sententia Rabani habetur VI. Comment. in Matth. 19, 23, ex Beda, III. in Marc. 10, 24. Cfr. Hieron., III. in Matth. 19, 23.

[2] Matth. 19, 21: Si vis esse perfectus, vade, vende etc.

[3] Vide Opera Cypriani ed. Migne, Patrol. Lat. tom. 4. col. 835, ubi hic tractatus dicitur « Cypriano perperam adscriptus, nec non *Augustino* et Origeni iuxta quosdam »; et in nota adiecta profertur: « Videtur circa Bedae popularis nostri tempora, quando de coelibatu clericorum maxime fervebat, praesertim in occidente, controversia, conscriptus liber » etc. Sententia allegata habetur ibid. col. 837, ubi pro *salvare* (ita A B C D G) textus originalis (cui concordant Vat. et edd. 1, 2) *salvari.*

[4] Num. 17: Cur, inquies [cod. C *inquis*, quem secuti sumus; Vat. *inquit*], pergis etc. Textus originalis hinc inde plura interscrit et in fine pro *voluptas* substituit *voluntas.*

[5] Num. 15. Allegatur Matth. 19, 21. et respicitur Matth. 4, 22: Illi autem statim, relictis retibus et patre, secuti sunt eum; cfr. ibid. v. 20; Marc. 1, 18. et 20. In fine cum textu originali et ed. 2 substituimus *recipimus* pro *praecipimus*, quod habent Vat. et ed. 1, A B C D F omittunt *quem et nos recipimus.*

[6] Matth. 19, 12. — Subinde respicitur Matth. 13, 8. et 23. parabola seminantis de fructu *centesimo* et *sexagesimo*; cfr. supra pag. 196, nota 3.

[7] Epist. I. Cor. 15, 41. seq.: Alia claritas solis, alia claritas lunae et alia claritas stellarum etc. Cfr. supra pag. 213, nota 11. et 12. — Superius pro *ultimatam* (ita B C D G) edd. *ultimum.*

[8] Num. 11.

[9] Fide A B C D G supplevimus *perfectae*; cfr. supra pag. 240, nota 7. et pag. 245, nota 4.

[10] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 30. n. 2.

dilectione Conditoris lingua, mens et vita requiratur. Nunquam est Dei amor otiosus, operatur enim magna, si est; si autem operari renuit, amor non est ». Multum etiam facit *genus et nobilitas operis*, quia, sicut clarum est, aureolae praemium non debetur habitui virtutis intrinseco, sed operi privilegiato, utpote praedicationi, martyrio et virginitati [1]. Multum etiam facit *aedificatio proximi*, cum Dominus dicat viris perfectis [2]: *Vos estis lux mundi. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona.*

Secundo, quoad votum.

20. Similiter quantum ad *votum Religionis* illius est professio [3] perfectior, in qua vovetur et paupertas altior et obedientia universalior et forma castitatis honestior. Nam ista tria, sicut expresse patet, et gradus habent et minus et maius recipiunt, ac per hoc tanto in maioris perfectionis statu constituunt [4], quanto voventur sublimius, potissime, si haec regularium observantiarum instituta comitentur, quibus

Tria attendenda.

austerius castigetur corpus, fructuosius aedificetur proximus ac *reverentius colatur Deus.* — Consistit autem *castigatio corporis* in arctitudine vestium, victualium et verborum, cum austeritate laborum, vigiliarum et aliarum corporalium afflictionum; *aedificatio* vero *proximi*, in exhibendis exemplis virtutum, documentis Scripturarum, remediis Sacramentorum, praesidiis [5] regiminum, iudiciis iustitiarum et beneficiis miserationum; *cultus* autem *Dei*, in reverenti ac vigili frequentatione psalmorum, hymnorum, canticorum spiritualium, adorationum,

Notandum.

Missarum et aliarum devotarum orationum. — Haec autem omnia simul reperire in aliquo uno statu Religionis praecellentius quam in aliis, valde difficile et fortassis impossibile videbitur diligenter consideranti. Et ideo, quamvis unus Religionis status alterum praecellat in votis substantialibus, non tamen praeferri potest in omnibus, cum quilibet status aliquid praerogativae specialis obtineat, quo sancta mater nostra et Christi sponsa Ecclesia tanquam *in vestitu deaurato circumdata varietate* [6] decoratur et deiformis efficitur.

Tertio, quoad exercitium praelationis. Item, tria attendenda.

21. Per hunc etiam modum secundum *officium praelationis* excellentior est perfectio, in quo *eminentior confertur sublimitas ordinis*, ad purgandum scilicet, illuminandum et perficiendum [7], *onerosior imponitur sarcina laboris* in pascendo commissum gregem exemplo, verbo et temporali subsidio, *uberior* etiam *comitatur fructuositas salutis* et in eo qui praesidet, et in eis qui subsunt, et in ceteris, ad quos praesidentis exempla perveniunt. Requiritur igitur huius perfectionis eminentior sublimitas, ut praelatus Ecclesiae, quanto sublimius praeest, tanto sanctius vivat et sollicitius invigilet et fructuosius gregem pascat.

Compar. graduum diverso genere fit dociter.

22. Si autem comparatio fiat perfectionis ad perfectionem in *genere diverso* quantum ad modum et statum, dupliciter potest intelligi: vel *praesuppositorie*, vel *praecise*. Si *praesuppositorie*, sic absque dubio maior est perfectio, quae attenditur secundum *exercitium virtutis, votum religionis* et *officium praelationis*, quam altero modo tantum. — Sed si *praecise* comparemus perfectionem *Religionis* aut *praelationis* ad perfectionem *virtutis;* nulla prorsus est comparatio in *vero esse* perfectionis [8]. Nam *votum religionis* sine exercitatione perfectae virtutis non est perfectio, sed perversio, non perfectionis sublimitas, sed simulatio sanctitatis. *Officium* vero *praelationis* sine culmine virtutis et meritis non est vera sublimatio, sed deiectio, non gloriosa excellentia, sed periculosa ruina, pro eo quod *potentes potenter tormenta patientur, et iudicium durissimum his qui praesunt, fiet* [9]. — Cum autem perfectio status sive ratione voti, sive ratione officii sine perfectione meriti pro modico habenda sit; perfectio vero meriti obtineri non possit sine caritate, quae est donum Spiritus sancti; et nemo sciat, utrum alterum in hoc dono praecellat, quia etiam nescit, se donum illud habere [10]: nullus debet se alteri in perfectione praeferre; quin potius, si fiat comparatio personarum in excellentia perfectionis, debent viri quantumcumque perfecti iuxta doctrinam Apostoli, *superiores sibi invicem arbitrari.* Unde Augustinus de Bono coniugali [11]: « Non recte, inquit, comparantur homines hominibus in uno aliquo bono. Fieri enim potest, ut alius non habeat aliquid, quod alius habet, sed aliud habeat, quod pluris aestimandum est ». Et paulo post: « Melius est habere omnia bona, vel minora, quam magnum bonum cum magno malo, quia in bonis corporis melius est habere Zachaei staturam cum sanitate, quam Goliae cum febre ».

Praesuppositorie.

Praecise quoad relationem ad exercitio virtutis

Notanda.

Corollarii notabil.

Quoad d. status ad vicem.

23. Porro, de comparatione statuum *praelationis* et *Religionis*, meliori salvo iudicio, dicere possumus,

---

[1] Cfr. Bonav., II. Sent. d. 40. a. 2. q. 1; IV. Sent. d. 33. a. 2. q. 3; Breviloq. p. VII. c. 7.

[2] Matth. 5, 14. et 16.

[3] Ita G; A B C D incongrue *professionis*, edd. *perfectio*, quae etiam pro *perfectior* substituunt *potior*, G *perfectior et potior*.

[4] Ita B C D G; edd. *constituuntur*. Inferius pro *comitentur* Vat. *imitentur*.

[5] Edd., refragantibus B C D G, *praesidentiis;* quae etiam inferius pro *devotarum* substituunt *divinarum*.

[6] Psalm. 44, 10. — Superius pro *praecellat* B C D G *excellat*.

[7] Cfr. Dionys., de Ecclesiast. Hierarch. c. 5. n. 3. seqq.; vide etiam supra pag. 3, notam 4. — Superius pro *in quo* B C D G *in qua* (scil. praelatione).

[8] Ita B C D G; edd. *virtutis*, quae etiam inferius pro *simulatio sanctitatis* substituunt *simulatio aequitatis*.

[9] Ut dicitur Sap. 6, 7. et 6.

[10] Eccle. 9, 1: Nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit. — Subinde allegatur Phil. 2, 3: In humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.

[11] Cap. 23. n. 29. Ibid. est etiam seq. locus, in quo respiciuntur Luc. 19, 3: Quia statura pusillus erat; et I. Reg. 17, 4. seqq.: Et egressus est vir... nomine Goliath... altitudinis sex cubitorum etc.

istinctio. quod huiusmodi comparatio fieri potest vel quantum ad ea quae sunt de *substantia*, vel quantum

Primo, oad sub- otiam. ad ea quae sunt de *congruentia* statuum. Si quantum ad ea quae sunt de *substantia*, sic se habent velut excedentia et excessa, pro eo videlicet, quod ad perfectionem status Religionis necessario requiritur abdicatio proprietatis, ad quam tamen minime astringuntur praelati Ecclesiae, sicut patet Causae duodecimae quaestione prima [1], ex concilio Agathensi: « Episcopi de rebus propriis vel acquisitis vel quidquid de proprio habent heredibus suis, si voluerint, derelinquant ». Verum praelatus ex ipso praelationis officio tenetur non solum ad ea quae sunt salutis propriae, sed etiam plebis sibi commissae. Nam ei pro quolibet subditorum a Domino dicitur [2]: *Custodi virum istum; qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima illius.* Et ad hoc Religiosus ex ipso Religionis voto nequaquam astrin-

Secundo, oad con- nentiam. gitur. — Si autem fiat comparatio quantum ad ea quae sunt de *congruentia* statuum simpliciter dicendum, quod status *praelationis* et eius perfectio est eminentior, quemadmodum insinuat Dionysius in libro de Ecclesiastica Hierarchia [3], dicens: « Sicut qui dicit *hierarchiam* summatim dicit universorum sacrorum ornatum, ita dicens *hierarcham* monstrat in Deo manentem et divinum virum, in quo omnis hierarchia perficitur ». Similiter et Hieronymus ad Fabiolam [4]: « Tanta debet esse scientia et eruditio pontificis Dei, ut gressus eius et motus et universa *vocalia* sint; veritatem mente concipiat et toto eam habitu resonet et ornatu, ut quidquid agit, quidquid loquitur sit doctrina populorum ».

24. Nec tamen ex his potest inferri, quod ad

estrictio. pontificis statum requiratur, quod omnes status praecellat, in omnibus; alioquin non posset fieri pontifex, nisi esset virgo; congruit tamen, quod in his praecellat quae ad pascendi gregis spectant officium, sicut scribit Hieronymus ad Oceanum [5]: « Futurus pastor Ecclesiae talis eligatur, cuius comparatione subiectus populus merito *grex* dicatur ». Et Gregorius in Pastorali [6]: « Tantum debet actionem populi actio praecedere praesulis, quantum distare solet a grege vita pastoris ». Quapropter ad praelationis statum non congruit accedere nisi perfectum, ut ibidem [7] ait Gregorius: « Virtutibus pollens coactus ad regimen veniat, virtutibus vacuus nec coactus accedat ».

25. Status vero *Religionis* peccatores et imper- Duorum statuum comparatio. fectos admittit, ut iustos efficiat et ad perfectionem perducat. Et ideo, quamquam praelationis status in perfectione sit altior, Religionis tamen securior et morbis nostris curandis expedientior, pro eo quod a multis periculis eruit, quibus status praelationis exponit, primum quidem ratione *annexi honoris*, Pericolom ratione honoris in praelatis. iuxta illud Augustini super Psalmos [8]: « Quanto plus honoramur, tanto plus periclitamur ». Huiusmodi autem periculi occasionem manifestans Gregorius super illud Iob [9]: *Qui dicit regi apostata*, ait: « Unusquisque rector, quoties extollitur in eo, quod ceteros regit, toties per lapsum superbiae a summi rectoris officio separatur ». Idem etiam in Registro [10]: « Ego viam capitis mei sequens, summopere decreveram esse *opprobrium hominum et abiectio plebis*, ut tanto veracius intus ascenderem, quanto foris humilius iacerem ». — Adiacet igitur statui praelationis periculum ratione honoris, nec non et ratione *oneris et oc-* Item, ratione oneris et occupationis. *cupationis*. Unde idem Gregorius secundo Moralium [11]: « Omnis, qui dispensandis rebus terrenis praesidet, occulti hostis iaculis latius patet. Nam cum ad administranda exterius mens efficaciter se extendere nititur, a sui consideratione separatur ». — Apparet ita- Corollarium. que, quod praelationis status simul est excelsus et periculosus, et ideo ipsum appetere simul est praesumtuosum et stultum. Propter quod ait Augustinus Augustinus. decimo nono de Civitate Dei [12]: « Locus superior, sine quo populus regi non potest, et si ita administretur, ut decet, tamen indecenter appetitur ». Et ideo ait Gregorius decimo octavo Moralium [13]: « Sancti viri Gregorius. nequaquam curas extrinsecas appetunt, sed occulto ordine sibi superimpositas gemunt. Et quamvis illas per meliorem intentionem fugiant, tamen per subditam mentem portant, quas quidem summopere, si liceat, vitare festinant; sed timentes occultas dispensationes Dei, tenent quod fugiunt, exercent quod vitant ».

26. Ex his aperte colligitur, quod locus *praela-* Epilogus. *tionis* pro sublimitate quidem gradus et multiformitate periculi a viris iam probatae virtutis potest cum coactione et formidine suscipi, a peccatoribus vero et infirmis tota debet intentione vitari, a nullis prorsus appeti et ab omnibus honorari. Status autem *Religionis* ab universis, tam iustis quam peccatoribus, tam perfectis quam imperfectis, tam sapientibus quam

---

[1] Can. 19. Secundum Gratianum (alii contradicunt ipsi) habetur c. 48. concilii Agathensis an. 506.

[2] Libr. III. Reg. 20, 39.

[3] Cap. 1. § 3. — Superius post *comparatio* edd. supplent *statuum*.

[4] Epist. 64. (alias 128.) n. 23. Cum textu originali substituimus in fine *doctrina populorum* pro *doctrina Apostolorum*.

[5] Epist. 69. (alias 83.) n. 8: Futurus pastor Ecclesiae talis eligitur, ad cuius comparationem recte grex ceteri nominentur.

[6] Sive Regula pastoral. p. II. c. 1: Tantum debet actionem populi actio transcendere praesulis, quantum distare solet etc. Pro *vita pastoris* A B *vita pastoralis*.

[7] Parte I. c. 9.

[8] Enarrat. in Ps. 106. n. 7.

[9] Libr. XXIV. Moral. c. 25. n. 52. in Iob 33, 18. — Superius pro *periculi occasionem* edd. *periculum*.

[10] Libr. IX. Epist. epist. 121. ad Leandrum Hispalensem episc. Allegatur Ps. 21, 7. Textus originalis post *plebis* plura addit et pro *veracius* (B C D G *veraciter*) substituit *verius*.

[11] Cap. 48. n. 75. Post *patet* textus originalis multa addit.

[12] Cap. 19. Voci *administretur* textus originalis praefigit *teneatur atque*.

[13] Cap. 43. n. 70.

simplicibus licite potest appeti, a nullis debet contemni, ab his vero, qui vocantur divinitus, secure suscipi et studiose servari. — Haec de perfectione diffusius dicta sunt, pro eo quod non parvum adminiculum conferunt ad declinationem errorum sequentium, in quos is cui respondere incepimus, incidit, quia considerare praedeterminata vel ex ruditate non valuit, vel ex protervitate contempsit.

Capitulum IV.

Secundae responsionis prima particula quartumque capitulum, in quo appetitus martyrii de se perfectus ostenditur, et e contrario fuga martyrii de se imperfecta monstratur.

Culmen perfectionis.

1. Spirituali divinae legis intelligentia praeditos nequaquam arbitramur ambigere, perfectionis evangelicae culmen instar Davidicae turris spiritualibus propugnaculis esse munitum [1], quibus et foris hostilitas infesta repellitur, et intus tranquillitas imperturbata servatur. — Horum autem praecipuum tenere locum desiderium passionis et mortis pro nomine Christi Iesu, ipse nobilis christiani exercitus dux, Apostolus Paulus, evidenter ostendit, cum ad Hebraeos [2] dicit: *Curramus per patientiam ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei et consummatorem, Iesum, qui proposito sibi gaudio, crucem sustinuit confusione contempta.* Ubi Glossa [3]: « Succincti et expediti curramus sine dubitatione ad certamen martyrii, aspicientes in auctorem fidei, qui scilicet omnia bona terrena contempsit, ut contemnenda monstraret, et omnia terrena mala sustinuit, quae sustinenda praecipiebat, ut nec in illis quaereretur felicitas, nec in istis timeretur infelicitas ». Et paulo post: « Vinctus est qui infirmitatum vincula solvit, mortuus est qui mortuos suscitavit; amore itaque eius similia patiamur ». Haec Glossa. Ad haec quoque idem Apostolus suo nos hortatur exemplo, ad Corinthios [4] scribens: *Ego*, inquit, *libentissime impendam et superimpendar ipse pro animabus vestris.* Ibi Glossa [5]: « Perfecta caritas haec est, ut quis paratus sit etiam pro fratribus mori. Sed nunquid mox, ut nascitur, iam prorsus perfecta est? Immo, ut perficiatur, nascitur. Cum fuerit nata, nutritur; cum fuerit nutrita, roboratur; cum fuerit roborata, perficitur; cum ad perfectionem venerit, dicit: *Cupio dissolvi et esse cum Christo* ». Haec Glossa. Per quam patenter colligitur, quod perfectae caritatis actus est sui corporis dissolutionem et mortem appetere, exemplo ipsius Apostoli ad Philippenses [6] dicentis: *Cupio dissolvi et esse cum Christo.* Unde Glossa ibidem: « Sunt quidam homines imperfecti, qui cum patientia moriuntur, et sunt quidam homines perfecti, qui cum patientia vivunt. Qui enim desiderant istam vitam, cum illis venerit dies mortis, luctantur adversum se, ut sequantur voluntatem Dei; qui vero desiderat, sicut Apostolus, *dissolvi et esse cum Christo*, non patienter moritur, sed patienter vivit et delectabiliter moritur. Unde passioni appropinquans exsultabat et gloriabatur, dicens: *Bonum certamen certavi* » etc. Haec Glossa. Qua [7] nihil clarius ad propositum potest adduci, cum expresse dicat, perfectionem caritatis consistere in desiderio mortis.

Desiderium martyrii sec. auctoritates.

2. Potest autem et hoc ipsum necessaria ratione concludi. Si enim « amor, ut dicit Dionysius [8], *vis est unitiva* », et haec locutio est vera per se; necessario sequitur, quod perfectus Dei amor perfecte inclinat amantem ad omne illud, per quod convenientius, intimius et celerius amato possit uniri; sed nihil est, quod magis disponat, ut celerius et intimius spiritus hominis in statu mortalitatis existens uniatur immortali et impassibili Deo, quam sustinentia mortis illatae propter honorem Dei: necesse est igitur, perfecte amantem hoc desiderare, antequam illud obtineat, et cum obtinuerit, perfecte laetari. Unde et de Apostolis dicitur [9], quod *ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* — Ipse etiam amor, ut dicit Hugo [10], *vis* est *transformativa.* Qui igitur perfecte Christum amat praecipuo mentis affectu eidem configurari peroptat, in his potissimum, quae divina lex dictat; sed configuratio

Item, st[illegible] dum [illegible] nem.

Amoris [illegible] unitiv[illegible]

Item, tr[illegible] formati[illegible]

---

[1] Cant. 4, 4: Sicut turris David collum tuum, quae aedificata est cum propugnaculis; mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.

[2] Cap. 12, 1. seq.

[3] Scilicet *ordinaria* apud Lyranum et Petr. Lombard.; sumta est ex August., de Catechizandis Rudibus, c. 22. n. 40.

[4] Epist. II. c. 12, 15.

[5] Nempe *ordinaria* apud Strab. et Lyranum, ex August., tr. 5. in I. Epist. Ioan. n. 4. Respicitur I. Ioan. 3, 16: Et nos debemus pro fratribus animas ponere. In fine allegatur Phil. 1, 23.

[6] Cap. 1, 23. Glossa in hunc locum exhibetur a Petro Lombardo extensior, et sumta est ex August., tr. 9. in I. Epist. Ioan. n. 2. et ex Enarrat. in Ps. 93. n. 19: Adeo cum appropinquaret ipsa passio, quomodo exsultabat? Quomodo gloriabatur? *Bonum certamen certavi* [II. Tim. 4, 7.] etc.

[7] Ita B D et ed. 1; A C E G *Quia;* Vat. et ed. 2 *Ecce quod.*

[8] De Divinis Nomin. c. 4. § 15: Amorem... unitivam quandam et continuativam intelligemus virtutem (versio Scoti Erigenae). Cfr. tom. I. pag. 202, nota 3.

[9] Act. 5, 41.

[10] De Arrha animae; cfr. supra pag. 30, nota 7. — Superius pro *Ipse etiam* Vat. et ed. 2 *Ipse enim.*

ad Christum praecipue salvandis conveniens in statu praesentis miseriae attenditur secundum assimilationem in passione et morte, Petro [1] attestante, qui ait: *Christus pro nobis passus est, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius:* hoc igitur est, ad quod inclinatione praecipua perfectae caritatis ardor inflammat, iuxta illud Canticorum: *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus aemulatio, lampades eius lampades ignis atque flammarum.* — Idem nihilominus amor, ut dicit Richardus [2], est *vis liberaliter diffusiva.* Ubi igitur perfectus est amor, ibi et perfecta diffusio vel actu, si opportunitas adest, vel si non adest, saltem desiderio pleno. Cum igitur traditio sui in mortem pro alicuius amore sit diffusionis permaximae, necesse est, perfectum caritatis amorem ad id aspirare, iuxta quod dicitur in Ioanne [3]: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.*

3. Mortem itaque pro Christo desiderare, morti se pro Christo exponere et in mortis agone gaudere actus est caritatis perfectae. Porro, *mortem refugere* actus est imperfectionis, quantum de se est; potest tamen ad perfectionem reduci per circumstantiam superadditam, sicut determinatum est supra [4]; utpote cum quis hoc facit, ut se reservet ad gloriosiorem triumphum, sicut fugit Apostolus, vel cum id agit ad praebendum infirmis spei solatium, ne, dum morte imminente trepidare se sentiunt, in desperationem labantur. Et hac ratione fugisse credendus est Christus, non ex vehementia timoris, sed ex benigna condescensione perfectissimae caritatis, iuxta quod dicit Augustinus super Ioannem homilia sexagesima [5]: « Firmissimi sunt Christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur. Sed nunquid Christo firmiores? Quis hoc insanissimus dixerit? Quid est ergo, quod ille turbatus est? nisi quia infirmos in suo corpore, id est in Ecclesia, suae infirmitatis voluntaria assumtione consolatus est, ut, si qui suorum morte imminente turbantur, ipsum in spiritu intueantur, ne, hoc ipso se putantes reprobos, peiore desperationis morte absorbeantur ». Haec Augustinus. Quibus luce clarius ostenditur, quod in *passione trepidare,* quamquam sit imperfectum, nullam tamen in Christo condescendente imperfectionem ponit, sed in eis solum, quibus ipse condescendit.

4. Similiter etiam de *fuga* super illud Ioannis Augustinus.
septimo [6]: *Non enim volebat in Iudaeam ambulare,* astruit esse sentiendum. « Futurum, inquit, erat, ut aliquis fidelis eius absconderet se, ne a persecutoribus inveniretur; et ne illi pro crimine obiiceretur latibulum, praecessit in capite quod in membris confirmaretur ». Idem quoque super illud Psalmi [7]: *Quoadusque iustitia convertatur in iudicium:* « Infirmos, inquit, in se praefigurans Dominus, id est personam infirmorum gerens illisque compatiens ait: *Transeat a me calix iste.* Non enim timebat Dominus pati, die tertia resurrecturus, cum arderet Paulus *dissolvi et esse cum Christo* ». Certum est autem, quod Paulus habebat infirmitatem carnis; non igitur infirmis *carne* Christus exemplum praebuit, sed infirmis *spiritu* condescendit.

5. Huic autem veritati tam clarae is cui respon- Obiectio scriptoris.
demus, multipliciter conatur obsistere. Quia enim, ut veritatis ignarus, absurdum reputat [8], quod Christus imperfectis condescenderit in aliquo actu; ostendere nititur, quod *fugere mortem* sit de sua ratione perfectum, pro eo videlicet, quod a Christo *praecipitur* [9], et quia *in viris perfectis reperitur.* — Ve- Contra 1. rationem, quod fugere praecipiatur.
rum primam rationem nullius esse vigoris ex hoc colligere possumus, quia, sicut praeceptum perfectionem non efficit, sic nec imperfectionem tollit [10]. Si enim imperfectionem tolleret, quicumque teneretur ad praecepti observantiam, teneretur ad perfectionem implendam. Quod cum sit manifestum inconveniens, constat, quod frustra laborat ostendere, quod fugere sit perfectum, per Evangelium [11], per Pelagium Papam et per Athanasium, cum perfectionis evangelicae culmen ex supererogatione manet divini consilii, non ex obligatione praecepti.

6. Insuper, et illud mandatum de fugiendo a fa- Confirmatur.
cie persecutorum intelligi habet in casu, sicut Rabanus dicit super Matthaeum [12], et Glossa: « Hoc, inquit, ad illud tempus pertinet, quo dictum est: *In viam gentium ne abieritis,* quod persecutionem non debeant timere, sed declinare, ut tribulationis occasio sit Evangelii seminarium ». Si ergo in *hoc*

---

[1] Epist. 1. c. 2, 21. — Subinde allegatur Cant. 8, 6.

[2] Cfr. III. de Trin. c. 2. seqq. et V. c. 16. seqq., ex quibus supra pag. 9, nota 10. nonnulla sunt allata.

[3] Cap. 15, 13.

[4] Cap. 1. n. 9, ubi etiam de fuga Apostoli Pauli et Christi. — Inferius pro *infirmis* G *imperfectis.*

[5] Num. 5. Pro *turbantur* A C D E *turbentur;* subinde textus originalis pro *assumtione* substituit *similitudine,* et *turbantur in spiritu, ipsum intueantur* pro *turbantur, ipsum in spiritu intueantur.*

[6] Vers. 1. Sententia August. habetur in Ioan. Evang. tr. 28. n. 2, ubi pro *in membris* textus originalis *in membro.*

[7] Enarrat. in Ps. 93, 15. n. 19: Quosdam ergo infirmos in se praefigurans, vel in corpore suo, ex persona infirmorum compatiens illis, ait [Matth. 26, 39.]: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste...* Te praesignavit Dominus in sua infirmitate, non se; non enim timebat Dominus pati, tertio die resurrecturus... quod non formidavit Apostolus Paulus, in fine saeculi resurrecturus. Ait enim [Phil. 1, 23. seq.]: *Compellor autem ex duobus, concupiscentiam habens dissolvi et esse cum Christo* etc.

[8] Cfr. supra c. 1. n. 5.

[9] Matth. 10, 23: Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.

[10] Cfr. supra c. 2. n. 6.

[11] Vide supra notam 8. De *Pelagio II.* cfr. Gratian., C. *Omnis,* qui gemebat et vexabatur a Saul, fugiebat et veniebat ad David etc. (c. 36.) Caus. 7. q. 1; de *Athanasio* cfr. ipsius Apologia de fuga sua.

[12] Libr. III. c. 10, 23, ubi ipse, sicut et Glossa *ordinaria* (cuius verba mox afferuntur), sequitur Hieron., in eundem locum. Allegatur Matth. 10, 5: *In viam* etc.

Distinctio. *casu* intelligat, nihil ad propositum suum valet. Si autem *simpliciter* intelligat, sicut insinuat, non modicum errat, quia quicumque voluntarie se morti exponeret, cum latere, vel fugere posset, peccaret mortaliter, faciens contra Domini iussionem. Quod si verum est, beatissimi Martyres Petrus, Paulus, Andreas, Laurentius, Sebastianus, Tiburtius et consimiles, qui se ultro persecutoribus obtulerunt, digni non essent gloria Martyrum, sed ignominia praevaricatorum. Magnae igitur fuit dementiae universaliter affirmare, quod sancti Martyres fugiebant, et cum inveniebantur, martyrio se subdebant. Nam hoc expresse derogat perfectioni sanctorum Martyrum, quia quilibet quantumcumque imperfectus, quando non potest latere, tenetur se ipsum martyrio subdere; ac per hoc, dum actui fugiendi falsam quandam perfectionem attribuit, perfectis Christi Martyribus veram tollit.

Contra 2. eius rationem arguitur.

7. Alia quoque ratio, qua conatur probare, quod fugere non sit imperfectum, quia viri perfecti fugerunt, dupliciter deficit: primo, quia non omne, quod viri perfecti faciunt, est hoc ipso perfectum. Nam, sicut Iacob, David, Urias et Mathathias [1] fugerunt, quos introducit ad fugae commendationem, ita etiam habuerunt uxores et proprietates possessionum, quae tamen sese cum evangelica perfectione non compatiuntur. — Dehinc, quia, ut supra [2] monstratum est, actus, qui de suo genere est imperfectus, per aliquam circumstantiam, quam perfecta caritas illi adhibet, potest esse perfectus; et ideo non ratione actus, sed circumstantiae sanctorum virorum in operibus huiusmodi perfectio commendatur. — Praeterea, sicut non sequitur, quod occidere hominem sit bonum atque perfectum, quia Phinees et Mathathias [3] ex peccatorum occisione laudantur; sic et rationes huiusmodi, quas multiplicat, nil recte concludunt. Bene tamen potest inferri, quod si sancti viri aliquid laudabiliter fecerunt, illud fieri potest pro loco et pro tempore absque peccato, sicut sacer Athanasius probare intendit [4]. Nec tamen ex hoc sequitur, quod sit perfectum, nisi pariter includatur, quod imperfectio peccatum includat, sicut hic perverse dogmatizat. Quod quia superius [5] multipliciter improbatum est, hic commemorasse sufficiat.

Sex modi fugiendi enumerantur.

8. Sane distinctio, quam subiungit de *modis fugiendi*, quos de se perfectos conatur astruere ac multipliciter per exempla commendare, non veritatis dilucidationem tribuit menti legentium, quin potius erroris caliginem, nisi sollicita circumspectione caveatur. Distinguit namque *sex modos* fugae, quorum « primus, ut dicit, est ex *mentis perversitate*, secundus ex *mentis ignavia* et *timore* [6] *servili*, tertius ex *naturali timore*, quartus ex *mentis humilitate*, quintus ex *circumspecta prudentia*, sextus ex *abundanti misericordia* ». In quorum modorum explicatione multa dicere invenitur absurda. — Loquens enim de secundo modo, dicit, quod « *fugere ex ignavia* est ex *timore servili*, sicut fugerunt filii Israel in diebus Saulis » [7], subditque, quod « Christus hoc timore mortem non timuit, sed timeri prohibuit »; et paulo post: « Haec fuga imperfectis competit ».

De 2. modo verba scriptoris.

Refelluntur

9. In his autem verbis ostendit se per omnia theologicae veritatis ignarum: primo quantum ad *significationem verborum* in hoc quod dicit, filios Israel fugisse Philisthiim ex *timore servili*. Timor enim servilis, cum sit donum Spiritus sancti [8], non docet fugere corporalia bella, sed spiritualia peccata. — Secundo ostendit, se nescire pondus sententiarum, cum dicit, hunc timorem esse prohibitum; et post subiungit, quod competat imperfectis. Ex hoc enim sequitur, quod idem sit generaliter prohibitum et aliquibus personis indultum; et iterum, quod imperfectis indulta sit transgressio mandatorum; quod quia continet contradictionem implicitam, ab omni prorsus ratione discordat.

De 3. modo fugiendi

10. De tertio vero loquens fugiendi modo dicit, quod « est ex quodam naturali timore, et quod hic fugiendi modus competit viris perfectis, sicut Moysi et Eliseo et Eliae et Uriae [9] ». Et « haec fuga, ut dicit, nullam operatur imperfectionem, et hanc, ut asserit, Christus assumsit ». — In quibus verbis duo implicat, quorum unum est falsum, alterum vero blasphemum. Quamquam enim *timere* mortem sit naturale, tamen *fugere* est voluntarium, et quamvis perfecta caritas non excludat omnino naturalem timorem, excludit tamen illius timoris dominium, quo timens in fugam convertitur. Unde Beda super illud Marci [10]: *Relicta sindone fugit:* « Quia plus ceteris

---

[1] Cfr. Gen. 28, 5; I. Reg. 19, 12; Ier. 26, 21; I. Mach. 2, 28.

[2] Cap. 1. n. 9.

[3] Vide Num. 25, 7. seqq. (Ps. 105, 30. seq.) et I. Mach. 2, 24-26. — Cfr. supra c. 1. n. 9, ubi dicitur: *Malum in genere* potest fieri bonum ex circumstantia, ut occidere hominem, quia maleficus est, et quia lex iubet etc. — Superius pro *Praeterea* A et ed. 1 *Propterea.*

[4] In Apologia de fuga sua. — Edd. *probare videtur et intendit.*

[5] Cap. 2. n. 3. et 6. seqq. — Ex A B supplevimus *multipliciter.*

[6] Edd. perperam *ratione;* cfr. paulo inferius dicta.

[7] Libr. I. Reg. 13, 6: Quod cum vidissent viri Israel se in arcto positos, afflictus enim erat populus, absconderunt se in speluncis etc. — Inferius pro *hoc timore* edd. *hoc modo.*

[8] Cfr. Bonav., III. Sent. d. 34. p. II. a. 1. q. 1. — Inferius pro *corporalia bella* G *temporalia mala.*

[9] Vide Exod. 2, 15; IV. Reg. 6, 13. seqq.; III. Reg. 19, 3; Ier. 26, 21. De fuga Christi cfr. supra pag. 238, nota 6.

[10] Libr. IV. in Marc. 14, 51. 52. (ubi habetur: At ille, relicta sindone, nudus profugit ab eis). Sententia Bedae exhibetur verbis Glossae *ordinariae* in hunc locum apud Lyranum; pro *vel territus* Glossa cum Beda *vel tentus* (v. 51: *Et tenuerunt eum).*

Dominum amaverit, indicavit qui, aliis fugientibus, Dominum sequi non omisit; nondum tamen perfectionem habuit qui vel territus fugere potuit ». In quibus patenter ostendit, quod fuga ex timore mortis non stat cum perfectione caritatis.

ectio solvitur.

11. Nec obstat verbum Glossae super illud Ioannis [1]: *Alius te cinget,* qua dicitur, quod huiusmodi affectus adeo naturalis erat, ut nec eum Petro senectus abstulerit, cum tamen perfectus esset; pro eo quod aliud est *timere,* aliud *ex timore fugere,* sicut in eadem Glossa, quam ipse fraudulenter detruncat, immediate subiungitur: « Sed quantacumque, ait, sit molestia mortis, vincat eam vis amoris »; constat autem, quod amoris vi superante timorem, nequaquam fugimus. — Fuga igitur ex timore mortis nequaquam stare potest cum perfectione amoris. Unde Augustinus in originali homilia eadem [2]: « Amor Christi in eo qui pascit oves eius, in tam magnum debet Christi talemque crescere ardorem, ut vincat etiam mortis naturalem timorem, quo mori nolumus, etiam quando cum Christo vivere volumus ». Haec Augustinus. Ex quibus concluditur, quod fuga huiusmodi stare non potest cum perfecta caritate, quae hunc naturalem timorem exsuperat, ne timentem convertat in fugam.

riptor de sphemia rguitur.

12. Dicere igitur, ex hoc timore Christum fugisse, non est aliud quam ipsum blasphemare, cum ex hoc sequatur, quod in ipso fuerit amor naturalem timorem non superans, sed ab ipso superatus, ac per hoc non perfecte stabiliens, sed vacillans et imperfectus. Advertat igitur quisquis haec legerit, quod fugae provenienti ex naturali timore mortis perfectionem attribuere, simulque asserere, hoc modo Dominum fugisse, nihil aliud est quam Christum ducem iam prostratum ab hostibus dicere et universum ipsius exercitum ad fugam provocare. Nullus enim mortis timore in fugam convertitur, nisi timor huiusmodi in eo dominetur. Quodsi hoc, ut asserit, perfectum est, et omnes hoc timore naturaliter urgentur; nil aliud restat secundum hanc profanam doctrinam, nisi ut omnes in fugam convertantur. Nulla igitur erit in fugiendo differentia pastoris et mercenarii [3], cum uterque pariter habeat naturalem timorem moriendi.

De 4. modo fugiendi.

13. De quarto modo fugiendi disserens, addit, quod « *fugere ex humilitate mentis,* qua homo infirmitatem propriam recognoscit et ad mortem sustinendam humiliter se imperfectum credit, competit viris perfectis ». Nam « hoc modo, ut ait, fugit Petrus a facie Neronis [4], et Iudaei persecutiones Antiochi, et anachoretae persecutionem Decii et Valeriani ». Et post subiungit, quod « hanc fugam docuit Christus et exemplo confirmavit, et ideo est imitanda perfectis ». — Haec autem si quis diligenter consideret, scribentis imperitiam manifeste perpendet. Nam primum exemplum de Petro est falsum [5]. Si enim Petrus se reputabat, ut dicit, imperfectum ad martyrium, pari ratione et quilibet Christianus. Si igitur ex hac consideratione fugere perfectum est, quilibet omnino debet fugere, nullusque ad passionem tanquam ad rem proprias vires transcendentem aspirare. Ex quo etiam illud infertur, quod praesumtuosus fuerit fervor sanctorum Martyrum, qui corde intrepido ad tormenta ferebantur. — Secundum autem exemplum est in se ambiguum et impertinens ad propositum, quia non constat, Iudaeos illos ex humilitate fugisse; nec ad perfectionis exemplum fuga eorum assumi potest, qui materiali gladio propriam tuebantur salutem et adversarios, quando sibi facultas aderat, persequebantur ad mortem.

Responsio.

De exemplo primo.

De secundo.

14. Exemplum vero tertium de anachoretis, ubi allegat auctoritatem Hieronymi pro fuga Pauli, primi eremitae, suo proposito non competit, quin potius adversatur. Nam Paulus tunc, ut ibidem [6] Hieronymus dicit, adolescens erat delicatus et dives, non anachoreta, non monachus, sed adhuc in saeculo degens. De quo idem Hieronymus subdit, quod « necessitatem in voluntatem convertit », dum primo quasi compulsus, postea voluntarius mansit in eremo. De aliis vero Christianis, qui iam perfecti erant,

De tertio.

---

[1] Cap. 21, 18. Glossa, sumta ex August., in Ioan. Evang. tr. 123. n. 5, est *ordinaria* apud Lyranum: Ad illam molestiam nolens [Petrus] est ductus, nolens ad eam venit, sed volens eam vicit et reliquit affectum infirmitatis, quo nemo vult mori, qui adeo est naturalis, ut eum nec senectus abstulerit Petro. Unde et Dominus [Matth. 26, 39.]: *Transeat a me calix iste.* Sed quantacumque sit molestia mortis, vincat eam vis amoris etc.

[2] Ex qua Glossa praenotata sumta est, scilicet in Ioan. Evang. tr. 123. n. 5. Textus originalis omittit *Christi talemque.* — Superius pro *nequaquam stare* B C D *stare non,* et pro *perfectione amoris* (ita B C D G) edd. *perfectione caritatis.*

[3] Respicitur Ioan. 10, 11. seqq.

[4] De hac fuga refert Ambros., Epist. 21. *Serm. contra Auxentium,* n. 13: Et quamvis [Petrus] esset cupidus passionis, tamen contemplatione populi precantis inflexus est; rogabatur enim, ut ad instituendum et confirmandum populum se reservaret. Quid multa? Nocte muros egredi coepit et videns sibi in porta Christum occurrere urbemque ingredi, ait: « Domine, quo vadis »? Respondit Christus: « Venio iterum crucifigi ». Intellexit Petrus, ad *suam crucem* divinum pertinere responsum... Itaque sponte remeavit... statimque correptus, per crucem suam honorificavit Dominum Iesum. — De fuga *Iudaeorum* cfr. I. Mach. 1, 40. et 2, 27. seq.; de fuga *anachoretarum* vide infra n. 14.

[5] Vide notam praecedentem.

[6] Vita S. Pauli, n. 2-6: Sub Decio et Valeriano persecutoribus... multas apud Aegyptum et Thebaidem Ecclesias tempestas saeva populata est... Per idem ergo tempus... sorore iam viro tradita... Paulus relictus est annorum *circiter sexdecim...* Et cum persecutionis procella detonaret, in villam remotiorem et secretiorem secessit. Verum quid pectora humana non cogit? Sororis maritus coepit prodere... Quod ubi prudentissimus *adolescens* intellexit, ad montium deserta confugiens, dum persecutionis finem praestolaretur, *necessitalem in voluntatem vertit...* igitur adamato... habitaculo omnem ibidem in orationibus et solitudine duxit aetatem.

ibidem Hieronymus paulo ante [1] praemittit: « Votum tunc Christianis erat pro nomine Domini gladio percuti. Verum hostis callidus tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat iugulare, non corpora, et ut ipse qui ab eo passus est Cyprianus ait, volentibus mori non permittebatur occidi ». Haec Hieronymus. Quibus praefati erroris sententia non fulcitur, sed confutatur, dum asserit, quod illius temporis Martyres non solum non fugiebant, sed etiam vehementer dolebant, quod occidi non poterant, quemadmodum gloriosi doctoris et Martyris Cypriani verbo et exemplo confirmat.

De quarto exemplo.

15. Quartum autem exemplum, quod proponit de Christo, horrendam piis auribus includit blasphemiam, quia, si Christus ex humilitate se ad martyrii sustinentiam imperfectum putabat, aut *vere* hoc aestimabat, aut *falso*. Si *vere*, ergo Christus fuit veraciter imperfectus; si *falso*, tunc necessario sequitur, quod fuerit suae perfectionis ignarus; et horum utrumque blasphemum. Insuper, si omnis, qui Filium Dei, Christum Iesum, imperfectum dicit vel aestimat, in Deum blasphemat; qui ponit, hoc de se Christum sensisse, non solum blasphemat in Christum, verum etiam asserit, Christum fuisse blasphemum, quod piae aures audire non possunt. Quisquis igitur haec pertinaciter dixerit et senserit, *tradendus est satanae, ut discat ultra non blasphemare* [2].

De 5. modo fugiendi.

16. De quinto modo fugiendi, qui est ex *prudentia circumspecta*, diffusius tractans, imprudentiam suam patenter ostendit, dum pro nihilo tot verba disseminat. Nullus enim negat, quin pro exspectatione opportunitatis vel utilitatis maioris interdum etiam vir perfectus fugere possit, sicut Paulus Apostolus de Damasco fugit [3]. Sed hic modus ab aliis licitis fugiendi modis non debet distingui, quia omnis rationabilis et licita fuga est ex prudentia circumspecta, quae est magistra directionis in omni via salutis. Est autem prudentia directiva fugae pro loco et tempore non tam secundum imperium perfectae virtutis quam secundum conditionem humanae imperfectionis et mentalis infirmitatis. Unde super illud Matthaei: *Discipuli eo relicto fugerunt*, Beda dicit in Glossa [4]: « Sicut Petrus, qui negationem lacrymis abluit et confessione dominici amoris trina funditus exstirpavit, recuperationem eorum ostendit, qui in martyrio labuntur; sic alii discipuli, qui articulum comprehensionis fugiendo praevenerunt, cautelam fugiendi docent eos qui se ad supplicia minus sentiunt idoneos, quibus tutius est latere quam se discrimini exponere ». Haec Beda. Quibus elucet, quod huiusmodi circumspectio, qua quis provide fugit, infirmis magis competit quam perfectis.

Scriptu guitu

17. Quod igitur dicit, se nullatenus aestimare, quod prudentia, quae perfectionem facit, aliquando sit magistra imperfectionis; si sic intelligit, quod prudentia de perfecto imperfectum non facit, verum dicit, sed nihil ad propositum. Si autem intelligit, quod nullum opus imperfectionis ex prudentia procedit, errat manifeste, quia tunc omne opus prudentiae esset perfectum, nec solius prudentiae, verum etiam aliarum virtutum omnium, quibus necessario prudentia est annexa [5]. Ex quo etiam sequitur, quod omnis virtus sit perfecta, et quod omnis virtutem habens perfectus sit, et omnis imperfectus iniustus, et omnis imperfectio culpa. Quae omnia tanquam falsa et inconvenientia sunt in praecedentibus [6] multipliciter improbata.

De 6. mo fugiet.

18. De sexto tandem fugiendi modo subinfert, quod « fugere ex *abundanti misericordia*, ne persequentes iniuste gravius Deum offendant, viris perfectis competit, quia hoc modo fugit Iacob, Moyses, David [7], Benedictus et Silvester ». Et « hanc fugam, ut dicit, Christus docuit et exemplo confirmavit ». — Porro, Respon.
quamvis in his quae de hoc sexto fugiendi modo scribit, videatur superficialiter considerantibus rationabiliter et pie sentire; si quis tamen vigilantiori attentione consideret, manifeste cognoscet, ea carere ratione simul et pietate. Nam et exempla, quae pro- Ratio
ponit, ambigua sunt, nec ex Scripturis constat, praefatos viros ex ea quam assignat causa fugisse. Qua enim ratione vel auctoritate astrui potest, quod Iacob Esau, Moyses Pharaonem, David Saulem et Silvester Constantinum fugerint, ne in eos illi gravius peccarent? Et ideo, quae proponit pro nihilo habenda sunt, « quia, ut dicit Hieronymus [8], quod de Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur ». — Insuper, si omnis, qui Ratio
persequitur iustum, tanto magis peccat, quanto graviores iniurias irrogat, et sanctum est atque perfectum propter hoc fugere; semper a facie cuiuslibet persecutoris fugiendum est, ne gravius peccet. — Amplius, ex hoc necessario sequitur, quod Chri- Ratio
stus non abundantem misericordiam, sed potius crudelitatem in Iudaeos exercuerit, qui tunc se passioni

---

[1] Num. 2: Voti tunc Christianis etc. Sententia Cypriani habetur Epist. 53. n. 2.

[2] Epist. I. Tim. 1, 20: Quos tradidi satanae, ut discant non blasphemare. — Superius ex G supplevimus *dixerit et*.

[3] Epist. II. Cor. 11, 32. seq.; cfr. Act. 9, 24. seq.

[4] Scilicet *ordinaria* in Matth. 26, 56. Respiciuntur Matth. 26, 70-75, ubi de negatione et lacrymis Petri; Ioan. 21, 15-17, ubi de trina confessione. Beda post *fugiendo* prosequitur: praevenerant, docent eos qui se minus idoneos ad toleranda supplicia sentiunt, quibus tutius est multo praesidia latebrarum petere, quam se discrimini certaminum exponere. Pro *in martyrio* (ita Beda et Glossa) codd. et edd. *martyrio*, et pro *exponere* A *opponere*.

[5] Cod. B *quia tunc omne opus non solum prudentiae, verum etiam... annexa, esset perfectum*.

[6] Cap. 2. n. 2. seqq. — Fide A B C D F G hanc propositionem *Quae omnia... improbata* supplevimus.

[7] Cfr. supra pag. 254, nota 3. et 9. De Benedicto vide Gregor., II. Dialog. c. 3, et de Silvestro cfr. Surius, Vita Silvestri (31. Dec.) § 11.

[8] Libr. IV. Comment. in Matth. 23, 35. seq.

obtulit, quando plures in eo peccare potuerunt, paschali scilicet tempore, cum ludaeorum multitudo ad festum ventura erat [1], de qua sciebat, quod in eius mortem consensura esset. — Arguuntur etiam secundum hanc doctrinam impietatis et crudelitatis omnes Martyres, qui non fugerunt.

19. Inaniter proinde [2] gloriatur, se adversarium confutasse, quasi fugere non sit imperfectum, cum habeat fieri ex abundanti misericordia, quae imperfectionis non potest esse ministra. In quo credens alterius improbare sententiam, viam aperit ad reprobandam suam. Si enim Christus, quia fugit ex misericordia respectu persequentium, nullam imperfectionis notam incurrit; multo magis, si fugit ex misericordia respectu membrorum suorum infirmorum ad praebendum illis solatium, non debet imperfectioni ascribere, sed potius iudicare perfectum.

20. Quod autem in fine concludit, quod « his quatuor modis Christus fugit et fugere docuit, et viri perfectissimi in hoc eum imitati sunt et hoc alios facere docuerunt, et quod Christus fugiendo exemplum infirmis praebuit, infirmis autem, ut dicit, infirmitate *carnis*, quae perfectis convenit, non *mentis*, quae solum competit imperfectis », quia ex praecedentibus [3] sufficienter reprobatum est, non est opus ultra discutere, quamquam haec quatuor simul aggregata dogmatis huius absurditatem patenter ostendant. Nam si Christus hoc quadruplici modo fugit, et perfectissimi viri in hoc eum imitati sunt; cum hoc fugae quadrivium semper et ubique et omnibus pateat, semper et a quolibet ineunda est fuga. Quis enim non naturaliter timet [4]? Quis se non debet humiliare? Quis non debet prudenter cavere periculum? Quis misereri non debeat persequentium proximorum? Si igitur hae viae fugarum semitae sunt perfectionum, quibus itur ad Christum; non iam ad exhortationem apostolicae tubae [5] currendum est *ad propositum nobis* passionum *certamen*, sed potius quaerendum est per aliquam dictarum viarum fugae praesidium, quo celerius tanquam per compendiosas perfectionis semitas perveniatur ad Christum. Quodsi huiusmodi exhortationis, immo dehortationis clamorem, quo bellatorum corda terrentur, procul a castris pugnantium abesse censuerunt duces in pugna saeculi; quanto magis hoc observare convenit in pugna Iesu Christi, ubi res agitur non pro vitandis dispendiis rerum, aut fugiendis periculis corporum, sed pro declinanda infinibili morte animarum? Nec hoc dicimus, quin competere possit perfectis in casu fugere eo modo, quo superius [6] ostensum est; sed ut fugae laudes superfluas, vanas et falsas, tanquam perniciosas et virtutibus perfectis contrarias ostendamus esse fugiendas; quia, cum falsitas semper et ubique vitanda sit, ibi tamen et tunc potissimum declinanda est, cum sub fallaci specie sanctitatis a virtutum culmine revocat et inclinat ad ima.

Notandum.

Capitulum V.

Secundae responsionis secunda particula quintumque capitulum, in quo abstinentiae laus et perfectio declaratur, et eiusdem impugnatio calumniosa refellitur.

1. Quamquam certum sit omnibus in christiano exercitatis agone, abstinentiae sanctae rigorem pernecessarium esse his qui perfectionem adipisci et defensare conantur; quia tamen novae adinventionis dogma perversum subintroductum est ad probandum contrarium, roboranda est huiusmodi veritas tam per *exempla* quam per *documenta* Sanctorum. — Et primum quidem evangelicae perfectionis Praecursor adducatur in medium, qui propter abstinentiam eminentem *magnus* praedicatur angelica voce, sicut refert Lucas [7], Angelum dixisse ad Zachariam: *Erit enim magnus coram Domino, vinum et siceram non bibet;* ubi Glossa: « Sicera interpretatur ebrietas, quo nomine signatur omne poculum de quacumque materia factum, quod inebriare possit. Decet namque, vas caelesti gratiae mancipatum a saeculi illecebris abstinere ». Hoc ipsum *vas electionis*, Pauli. Apostolus in se ipso commendat, ad Corinthios [8] scribens: *Castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne forte, cum aliis praedicaverim, ipse*

---

[1] Cod. G *quando Iudaeorum maior multitudo ad festum conveneral.* Inferius post *non fugerunt* B addit *in quantum potuerunt.* [2] Vat. *igitur.*

[3] Supra n. 5. seqq. et c. 1. n. 6. seqq. — Superius pro *Christus fugit et fugere docuit* G *Christus fugisse invenitur et docuit sic fugere.*

[4] Edd. addunt *mortem*, quod A B C D omittunt.

[5] Hebr. 12, 1. Cfr. supra n. 1.

[6] Num. 4. et 6. 7.

[7] Cap. 1, 15. — Glossa est *ordinaria* et sumta ex Beda, in eundem locum: *Sicera* interpretatur ebrietas; quo vocabulo Hebraei omne quod inebriare potest poculentum sive de pomis sive de frugibus seu de qualibet alia materia confectum significant... Decet enim, vas caelesti gratiae mancipatum a saeculi illecebris castigari etc. Cfr. Forcellini, secundum quem *poculum* significat etiam ipsam potionem. Hieron., Epist. 52. (alias 2.) n. 11: Sicera Hebraeo sermone omnis *potio* nuncupatur, quae inebriare potest, sive illa quae frumento conficitur, sive pomorum succo etc. Cfr. Il. Comment. in Isai. 5, 11. seq. et de Nominib. Hebraic. ex Luca: *Sicera*, ebrietas etc.

[8] Epist. I. c. 9, 27; ibid. v. 25. habetur seq. locus. Superius respicitur Act. 9, 15: *Vas electionis* est mihi iste.

reprobus efficiar. Et ad hoc agonistarum exemplo cunctos provocat Christi milites, cum praemittit: *Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.* Ad hoc facit quod ait Ambrosius Hexaëmeron libro tertio [1]: « Ab initio saeculi simplicem cibum et naturalem debuit Deus reliquis cibis anteferre, quoniam iste sobrietatis est cibus, reliqui voluptatis. In hoc datur nobis frugalitatis exemplum et parsimoniae magisterium, ut herbis et victu simplicis oleris aut pomis contenti simus, quem natura obtulit, quem liberalitas Dei primo donavit ».

Confirmat Ambrosius.

2. In Ecclesiastica quoque Historia, libro secundo [2] refert Eusebius, quod « inter sanctos Aegyptios, quos Evangelista Marcus instituit, vinum nemo nec gustu contingit nec aliquam carnem, tantum aqua est eis potus et panis cum sale et hyssopo cibus ». De anachoretis autem, quorum vitam constat fuisse perfectionis exemplar, Hieronymus ad Eustochium [3], cum vitam commendasset *coenobitarum*, dicens, quod apud eos « vivitur pane, leguminibus et oleribus, quae sale solo condiuntur », quibusdam interpositis subdit: « Ad tertium genus veniam, quos *anachoretas* vocant, qui de coenobiis exeuntes, excepto pane et sale, amplius ad deserta nil perferunt. Huius vitae auctor Paulus, illustrator Antonius, et ut ad superiora conscendam, princeps Ioannes Baptista fuit ». Hucusque Hieronymus, qui et hunc quem huiusmodi vitae asserit auctorem Paulum talibus extollit abstinentiae laudibus, eius vitam describens [4]: « Omnem in oratione, in solitudine duxit aetatem; cibum et vestimentum ei palma praebebat. Quod ne cui impossibile videatur, Iesum testor et sanctos Angelos eius, vidisse me monachos, e quibus unus per triginta annos pane hordeaceo et aqua lutulenta vixit ». — Beatus quoque Basilius [5] monachis orientalibus, qui ad perfectionis apicem nitebantur ascendere, carnium esum inhibuit. Sanctus etiam Martinus, ut de ipso narrat Sulpitius [6], in suo monasterio vini potum secum degentibus monachis concedere noluit. Et sacer vir Benedictus [7] sanis monachis carnium comestionem interdixit. — His et similibus quasi innumeris Sanctorum exemplis indubitanter colligitur, quod abstinentiae rigor opus sit perfectae virtutis.

Exemplum Aegyptiorum.

Coenobitarum et anachoretarum.

Monachorum orientalium.

S. Martini.

Benedicti.

3. Et ne quid ad certitudinem desit, aliis Sanctorum *auctoritatibus* probandum est, quibus asseruerunt, quod abstinere a vino et carnibus sit perfectum. Ait enim Hieronymus ad Demetriadem [8]: « Conceduntur quidem nuptiae, carnium usus et vini, sed horum abstinentia consilio perfectiore suadetur ». Idem quoque contra Iovinianum [9]: « *Si vis perfectus esse*, bonum est vinum non bibere et carnes non manducare; nam *si vis perfectus esse*, melius est animam saginare quam corpus ». Augustinus etiam de Fide ad Petrum [10] sic ait: « Humiles servi Christi, qui cupiunt Domino absque impedimento servire, coniugia non appetunt, a vino et carnibus abstinent, quantum corporis valitudo permittit, non quod peccatum sit aut coniugem habere, aut carnes vinumque percipere ». Haec Augustinus. Ad hoc ipsum facit quod dicit Gregorius trigesimo libro Moralium [11]: « Nullus palmam spiritualis certaminis apprehendit, qui non in semetipso prius per afflictam concupiscentiam carnis incentiva devicerit. Neque enim ad conflictum spiritualis agonis assurgitur, si non prius intra nosmetipsos hostis positus, gulae videlicet appetitus, edomatur ».

Secunde ex auctoritatibus.

Hieron.

Aogusti

4. Colligitur itaque, quod abstinere sit opus maxime competens viris perfectis, quorum est et satanae bellis victoriose *resistere* et *sapientiae studiis quiete vacare*. Propter quod Hieronymus contra Iovinianum [12]: « Si quis aestimat, abundantia ciborum potuumque se perfrui et vacare posse sapientiae, hoc est, versari inter delicias et deliciarum vitiis non teneri, se ipsum decipit ». Et post [13]: « Quomodo nuptiis virginitatem, ita saturitati et carnibus ieiunia spiritumque praeferimus ». Si igitur vacare sapientiae perfectorum est, et virginitas praefertur coniugio sicut perfectum imperfecto; restat, quod de genere operis abstinere a carnibus aliisque delicatis cibariis actum dicit consonum perfectioni; et econtra his uti imperfectionem quandam importat, quantum est de sui generis natura, nisi ad perfectionem reducatur per circumstantiam superadiectam [14], utpote cum quis habet plenam abstinendi voluntatem, et

Abstinere competit maxime perfectis.

Notandum

---

[1] Cap. 7. 28; in textu originali nonnulla addumtur et mutantur.

[2] Cap. 17. in fine, ubi haec ex Philone allegantur.

[3] Epist. 22. n. 35. et 36.

[4] Vita S. Pauli primi eremitae, n. 6. Cfr. supra pag. 255, nota 6. in fine.

[5] Regulae fusius tractatae. Interrogatio 19, n. 2.

[6] De Vita B. Martini, c. 10: Cibum una omnes post horam ieiunii accipiebant; vinum nemo noverat, nisi quem infirmitas coegisset.

[7] Regul. c. 39: Carnium vero quadrupedum omnino ab omnibus abstineatur comestio, praeter omnino debiles et aegrotos.

[8] Epist. 1. in Appendice, c. 9. (cfr. supra pag. 116, nota 8.).

[9] Libr. II. n. 6. Allegatur Matth. 19, 21. Textus originalis omittit *nam*. Pro *quam corpus* (ita A B cum textu originali) edd. *quam carnem*.

[10] Cap. 3. n. 45. (Non est Augustini, sed Fulgentii). Textus originalis nonnulla interserit.

[11] Cap. 18. n. 58. Vocibus *afflictam concupiscentiam* textus originalis interserit *ventris*.

[12] Lib. II. n. 9. Pro *potuumque* textus originalis *potionumque*.

[13] Num. 17.

[14] Cod. G *per aliquam circumstantiam superadditam*.

lex ratio isatoria.

tamen huiusmodi cibariis pro loco et tempore sobrie utitur, vel quia requirit *necessitas sustentationis propriae* propter aegritudinem seu debilitatem, vel *utilitas aedificationis fraternae* per caritativam condescensionem.

e prima emplum.

5. Primi quidem exemplum ex vita sumitur perfectorum coenobitarum, quam describens Hieronymus ad Eustochium [1] ait, loquens de sanis: « Vivitur pane, leguminibus et oleribus, quae sale solo condiuntur ». Dehinc pro debilibus subdit: « Vinum tantum senes accipiunt, quibus et parvulis saepe fit prandium, ut aliorum fessa sustentetur aetas, et aliorum non frangatur incipiens ». Post haec de infirmantibus ait: « Si quis vero coeperit aegrotare, transfertur ad exedram latiorem et tanto senum ministerio confovetur, ut nec delicias urbium nec matris quaerat affectum ». Haec Hieronymus. — Porro, exemplum secundi manifeste refulget in Christo, de quo Chrysostomus super Matthaeum homilia vigesima septima [2]: « Vide, quanta est Christi in condescensione diligentia, sicut cum comedat et bibat, cum videatur ex adverso loanni faciens; et hoc Iudaeorum gratia salutis facit, magis autem orbis terrarum universi, simulque haereticorum obstruens ora ». Magister namque perfectionis omnimodae, Iesus Christus, et supportator imperfectionis nostrae utrumque debuit in sua vita monstrare, cum tamen Ioannes totam peregerit vitam secundum arctissimam abstinentiae legem.

n, de se- cunda.

istos per- us in abs- entia et ndescen- sione.

6. Et quamquam actus abstinendi perfectior sit ex proprio genere, perfectius tamen egit Christus quam Ioannes, quia et puriori modo in se ipso abstinuit et aliis ex perfectiori charitate condescendit [3]. Unde et perfectionis Christi praecipuus sectator Apostolus non solum imitabilem se praebet in austeritate vitae, verum etiam in pia ad proximos condescensione, ad Corinthios [4] dicens: *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem, omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.* Hanc condescensionis aedificatoriae formam discipulis ad praedicandum missis Dominus dedit, cum ait [5]: *In eadem domo manete, edentes et bibentes quae apud illos sunt.* Et ratio in Matthaeo redditur: *Est enim dignus operarius cibo suo.* Quia enim discipuli pauperes erant et laboriosis praedicationis exponebantur discursibus; ne pro penuria et difficultate laboris in se ipsis deficerent, vel pro difformitate victus onerosi redderentur suscipientibus ipsos, huiusmodi fuit eis a Domino vivendi norma [6] praescripta tam pie quam provide, ut et aliis condescenderent et iniunctum sibi laborem viriliter tolerare valerent.

io huius.

Paolus.

Apostoli.

Conclusio notanda.

7. Ex praedictis igitur elucescit, quod tam abstinere a carnibus et vino quam his uti potest fieri perfecte et imperfecte; sed unum, scilicet abstinere, fit perfecte ex proprio genere; alterum vero ratione circumstantiae adiunctae, cum ex se magis declinet ad imperfectionem. — Haec autem non idcirco dicimus, quia cibus in culpa sit, cum dicat Apostolus ad Corinthios [7]: *Esca nos non commendat Deo;* Glossa: « Sumta, vel non sumta »; et Augustinus tertio libro de Doctrina christiana [8]: « Quid locis et tempori et personis conveniat, diligenter attendendum est, ne temere flagitia reprehendamus. Fieri enim potest, ut sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur, insipiens autem foedissimae gulae flamma in vilissimum ardescat, et sanus quisque maluerit more Domini pisce vesci quam lenticula more Esau, aut hordeo more iumentorum ». Haec Augustinus. Ad quod etiam facit quod dicit Gregorius trigesimo libro Moralium [9]: « Non cibus, sed appetitus in vitio est. Unde lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus et abiectiores non sine reatu conscientiae degustamus. Hinc Esau primatum per lenticulam perdidit, et Elias in eremo virtutem corporis carnes edendo servavit. Unde et antiquus hostis primum sibi hominem non carne, sed pomo subdidit et secundum non carne, sed pane tentavit ».

Cautela.

Suadetur abstinentia.

8. Patet igitur, quod delicatis uti pro loco et tempore possumus absque peccato; quia tamen per excitationem [10] concupiscentiae dant occasionem peccandi, ab huiusmodi abstinere salutare est; ac per hoc, cum sit difficile et arduum et supererogatorium de natura sui generis, colligitur, esse perfectum tanquam ad perfectionem *praeparans* et ipsam *promovens et conservans.* Unde Hieronymus contra Iovinianum [11]: « Fac, esum carnium cunctis nationibus esse communem, et passim licere quod passim gignitur; quid ad nos? quorum *conversatio in caelis est,* qui super Pythagoram et Empedoclem et omnes sapientiae sectatores non ei debemur, cui nascimur, sed cui renascimur, quoniam repugnantem carnem et ad libidinum incentiva rapientem inedia subiugamus ». Haec Hieronymus. Quibus

---

[1] Epist. 22. n. 35. (cfr. supra n. 2.). Ibidem habentur etiam duo seqq. loci.

[2] Alias homil. 28. n. 3; cfr. supra pag. 237, nota 4, ubi eadem sententia occurrit.

[3] Vide supra c. 1. n. 10. seq.

[4] Epist. 1. c. 9, 22. — Superius post *perfectionis* fide C D supplevimus *Christi,* E *caritatis Christi.*

[5] Luc. 10, 7, post quem Matth. 10, 10.

[6] Ita A B C G; edd. *forma.*

[7] Epist. 1. c. 8, 8. Glossa est *interlinearis* apud Lyranum; cfr. Comment., quod habetur inter opera Ambrosii et Petr. Lombardi in hunc locum.

[8] Cap. 12. n. 19. In fine respiciuntur Luc. 24, 42. seq. et Gen. 25, 34. Pro *foedissimae* textus originalis *foedissima,* et pro *sanus* Vat. cum nonnullis codd. et ed. 1 *sanius.*

[9] Cap. 18. n. 60. Respiciuntur Gen. 25, 32. seqq.; III. Reg. 17, 6; Gen. 3, 6. et Matth. 4, 3.

[10] Ita B et, ut in ed. 2 notatur, cod. Ferrariensis; edd. *exercitationem.*

[11] Libr. II. n. 7. Allegatur Phil. 3, 20.

ostendit, abstinentiam viris perfectis et caelestibus
Ratio 1. competere ad perfecte *cavendam libidinem et edomandam carnem.*

9. Competit etiam eis, quia *promovet ad perfectam*
Ratio 2. quadruplex. Prima. *virtutem.* Valet enim primo ad *servandum pudicitiae sanctae nitorem.* Unde Hieronymus ad Eustochium [1]: « Sollicite providendum est, ut quos saturitas de paradiso expulit esuries reducat, non quod Deus, universitatis Creator et Dominus, intestinorum nostrorum rugitu et inanitate ventris pulmonumque delectetur ardore, sed quod aliter pudicitia tuta esse
Secunda. non possit ». — Valet secundo ad *custodiam paupertatis altissimae,* iuxta quod idem Hieronymus ad Salvinam [2] scribit: « Ubi vile olusculum et cibarius panis et cibus potusque moderatus, ibi divitiae supervacuae ». Idem quoque contra Iovinianum [3]: « *Si vis perfectus esse,* bonum est vinum non bibere et carnes non manducare »; et post: « Grandis animae exsultatio est, cum parvo contentus fueris, mundum habere sub pedibus et omnem eius potentiam, et epulas ac libidines, propter quae divitiae conqui-
Tertia. runtur, vilibus commutare cibis ». — Valet etiam tertio ad *conquirendam animi fortitudinem,* secundum illud Bernardi [4]: « Quomodo ipsum corpus nostrum quotidie crescit aut decrescit; sic necesse est, spiritum semper proficere aut deficere; sed interest ordinis. Nam semper in robusto et vegeto corpore animus mollior atque tepidior est, et rursum in corpore debili et infirmo fortior viget promptiorque spiritus. Quod se expertum testatur Apostolus, dicens: *Quando infirmor, tunc potens sum* ». Sicut igitur per abstinentiam vigor attenuatur in corpore, sic et augmentatur virtus in animo, quod maxime locum
Quarta. habet in viro perfecto. — Valet nihilominus quarto ad *obtinendam mentis serenitatem,* iuxta sententiam Senecae in quadam epistola [5]: « Non est, inquit, iucunda res aqua et polenta aut frustum hordeacei panis, sed summa voluptas est ex his posse capere voluptatem et ad id se deduxisse, quod eripere nulla fortunae iniquitas possit ». Si igitur haec mentis iucunda [6] tranquillitas, quam varii eventus fortunae non auferunt, perfectioni attestatur; aperte colligitur, quod sic abstinere sit perfectorum.

10. His praeallegatis pro veritatis parte, facile
Machinamenta scriptoris destruuntur. iam est et perfectionis abstinentiae sublimitatem defendere et hostis adversus eam erecta machinamenta dissipare. Nam ab impositione falsi criminis sumens exordium, primum quidem se fundat super falsum, asserens, eum, contra quem scribit, dixisse, quod carnium esus sit a perfectione recessus, quod nunquam dixit; insuper, et quod de numero sit illorum, de quibus dicit Apostolus [7], quod *in novissimis diebus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris.* Quod crimen illi impingit, quia saturitati abstinentiam praetulit. Quantae igitur malignitatis et fraudis sit pro abstinentiae commendatione viro fideli errorem Manichaeorum impingere, is qui legit advertat. Hoc enim nihil aliud est astruere, nisi quod abstinentia commendari non possit sine praeiudicio fidei et sanae doctrinae. Quod si verum est, erraverunt viri clarissimi, qui magna et mira fuerunt abstinentia praediti; errat et nunc sancta mater Ecclesia, quae in ieiuniis ab ipsa institutis [8] iubet abstinere a carnibus et ab his quae sementinam inde trahunt originem. Errare probatur et ipse qui aut morem Ecclesiae sequitur, et tunc secundum suam sententiam est Manichaeus; aut morem hunc sacrum impugnat, et tunc est Iloviniani discipulus.

Ipse im[illegible] it falsum [illegible] meo.

Improb[illegible] calumni[illegible].

Notandu[illegible].

11. Audiat igitur non nos, sed Augustinum con- Augustin. tra Adimantum Manichaeum [9] de discipulis illius sectae loquentem: « Istos, inquit, significavit futuros Apostolus *in temporibus novissimis, prohibentes nubere et abstinere a cibis, quos Deus creavit.* Hos enim proprie designat, qui se non propterea temperant a cibis talibus, ut aut concupiscentiam suam refrenent, aut infirmitati alterius parcant ». Audiat etiam Hieronymum contra Iovinianum [10]: « Re- Hierony[illegible]. probat, inquit, Apostolus eos qui prohibebant nubere et iubebant a cibis abstinere; sed Marcionem designat et ceteros haereticos, qui abstinentiam inducunt perpetuam ad destruenda et contemnenda et abominanda opera Creatoris. Nos autem creaturam omnem laudamus, et maciem saginae, abstinentiam luxuriae, ieiunia praeferimus saturitati; et *a diebus Ioannis Baptistae,* ieiunatoris et virginis, *regnum caelorum vim patitur* ». In his satis Hieronymus Iloviniani et novi sectatoris ipsius os obstruit, ne instar sepulcri patentis suorum carnalitate sermonum tanquam exhalationibus foetidis fidelium mentes sobrias et pudicas inficiat moresque corrumpat. Nam, ut ait Apostolus [11], *corrumpunt bonos mores colloquia prava.*

---

[1] Epist. 22. n. 10. seq. Post *esuries reducat* textus originalis plura addit.

[2] Epist. 79. (alias 9.) n. 4.

[3] Libr. II. n. 6, ubi allegatur Matth. 19, 21. Cfr. supra pag. 258, nota 9. Secundus loc. est ibid. n. 11, in quo pro *potentiam* (ita C D E et ed. 1 cum textu originali) Vat. et ed. 2 *pompam,* et pro *conquiruntur* textus originalis *comparantur.*

[4] Epist. 254. n. 5. In fine allegatur II. Cor. 12, 10. Textus originalis nonnulla interserit et mutat.

[5] Epist. 18. § 8.

[6] Ex B C D supplevimus *iucunda.* Quae sequuntur a n. 10. usque ad c. 6. desiderantur in E, qui tamen hoc loco duplicem exhibet *Glossam,* secundum quam licita probatur abstinentia, qua etiam Sancti utebantur.

[7] Epist. I. Tim. 4, 1.

[8] Codd. B C D *statutis.*

[9] Cap. 14. n. 2. Allegantur I. Tim. 4, 1. et 3.

[10] Libr. II. n. 16. In principio respicitur I. Tim. 4, 3. et in fine allegatur Matth. 11, 12. Textus originalis plura hinc inde interserit et pro *inducunt* substituit *indicunt.*

[11] Epist. I. Cor. 15, 33, ubi pro *prava* C cum Vulgata *mala.* Ps. 13, 3: *Sepulcrum patens* est guttur eorum etc.

toritates so ad- actae.

12. Sane, quia studium esse consuevit errantium testimoniis veritatis perverse intellectis adversus ipsam veritatem confligere; ideo consequenter munire se nititur auctoritate Scripturarum, primo allegans illud Apostoli [1]: *Omnis creatura Dei bona;* et iterum: *Omnia munda mundis;* cui etiam, interpositis quibusdam, subnectit evangelicum illud [2]: *Non quod intrat in os coinquinat hominem;* quibus etiam interponit auctoritatem Augustini de Civitate Dei, qui dicit, quod « consuetudo victus non impedit religionem ». Ex quibus conatur astruere, quod abstinentia ciborum nihil facit ad perfectionem, nec ipsorum usus vel sumtio ad imperfectionem. Unde et dicit: « Imperfectionem non facit Dei creatura, sed mens infirma et nesciens uti ea; ideo magis ei competit abstinentia quam perfectae menti [3] ».

utra hoc itur, pri-

— Hoc si verum est, et huiusmodi ratio aliquid roboris habet; cum bona temporalia sint creaturae Dei, et mulier formata a Deo, et coniugium, quod plus est, sit Domini Sacramentum [4], et libertas propriae voluntatis sit donum divinum; nihil horum ad imperfectionem facit, magisque competunt haec perfectis quam imperfectis, tanquam melius scientibus uti. Magis igitur secundum hanc indoctam doctrinam perfectis competit divitias possidere quam spernere, magis nubere quam continere, magis agi voluntate propria quam gubernari aliena.

, secun- do.

13. Ex quibus etiam illud infertur, quod doctrina Christi fuerit perfectioni contraria. Ad quod quidem inconveniens auribus piis horrendum nequaquam devenisset, si earum quas allegat auctoritatum catholicum habuisset intellectum. Nam auctoritas *Apostoli,* quam proponit, haereticorum reprobat impietatem; *evangelicum* verbum Pharisaeorum superstitionem; sed et Augustinus in verbo proposito adversatur utrisque. Quod enim Christus Pharisaeos de superstitione notavit, et textus evangelicus [5] aperte declarat, et Glossa exponit, quae super illud Matthaei: *Non quod intrat in os coinquinat hominem,* ait: « Uno sermone omnis superstitio observationum eliditur, dum in discernendis cibis religio putatur »; quod de ea discretione intelligendum est, quae secundum Pharisaeorum sententiam in cibis constituit immunditiae causam. Nam discernere inter cibaria delicata et aspera, pretiosa et vilia abstinentium more non repugnat, sed consonat religioni christianae. — Quod autem dicit Augustinus, quod « victus non impedit religionem », intelligendum est de religione christianae fidei, quae communis est perfectis et imperfectis; de qua Augustinus ibidem [6]: « Ipsos quoque philosophos, qui Christiani fiunt, non habitum et consuetudinem victus, sed falsa dogmata mutare compellit ». Quod quidem intelligi non potest de Religione disciplinae regularis, in qua habitus novus assumitur, et mutatur consuetudo vivendi quantum etiam ad discretionem ciborum. Unde Hieronymus contra Iovinianum [7]: « Audi, inquit, sues et apros et cervos et huiusmodi reliquas animantes esse creatas, ut athletae, milites et nautae metallorumque fossores et ceteri huiusmodi operibus mancipati cibos haberent, quibus fortitudinem corporum sibi necessariam sustentarent. Ceterum nostra religio non athletam erudit, non fossorem vel remigem, sed sapientiae sectatorem, qui se Dei cultui mancipavit ».

Locus Augustini explicatur et confirmatur.

— Denique verbum Apostoli, quod primo [8] proponit, Manichaeorum impietatem impugnat, non abstinentiam perfectorum. Unde Hieronymus ad Salvinam [9]: « Scimus ab Apostolo dictum: *Omnis creatura Dei bona, et nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur;* sed idem loquitur: *Bonum est non manducare carnem et non bibere vinum.* Comedant carnes quae carnibus serviunt, quarum fervor despumat in coitum, quae alligatae maritis generationi et liberis dant operam; quarum uteri portant fetus, earum intestina carnibus impleantur. Tu vero, quae in tumulo mariti sepelisti omnes pariter voluptates, nihil habes necesse aliud nisi perseverare in ieiunio ».

Item, verbum Apostoli.

14. Ilis aperte colligitur, quod omnis creatura bona et munda est, et quod sanctum est ab aliquibus abstinere, quia, etsi non sint immundae *causaliter* vel *formaliter,* tamen *occasionaliter* ex earum usu, ut frequenter, immunditia contrahitur, dum concupiscentia excitatur; sicut idem Hieronymus ad Eustochium [10] ait: « Si quid in me potest esse consilii, si experto creditur; hoc primum moneo, hoc obtestor, ut virgo Christi vinum fugiat pro veneno. Quid oleum flammae adiicimus? Quid ardenti corpusculo fomenta ignium ministramus »? Haec Hieronymus.

Notandum.

---

[1] Epist. 1. Tim. 4, 4, post quem Tit. 1, 15.

[2] Matth. 15, 11. Sententia August. habetur XIX. de Civ. Dei, c. 19: « Nihil sane ad istam pertinet civitatem, quo habitu vel more vivendi, si non est contra divina praecepta, istam fidem, qua pervenitur ad Deum, quisque sectetur; unde ipsos quoque philosophos, quando christiani fiunt, non habitum vel consuetudinem victus, quae nihil impedit religionem, sed falsa dogmata mutare compellit ». Pro *non impedit* A B *nihil impedit.*

[3] Ita A B C D G; edd. *idcirco magis ei abstinentia quam perfectae menti est necessaria.*

[4] Eph. 5, 32: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia.

[5] Matth. 15, 1-20. Glossa est *ordinaria* in Matth. 15, 11, sumta ex Hieron., in Matth. 15, 12.

[6] Libr. XIX. de Civ. Dei, c. 19; cfr. supra nota 2.

[7] Libr. II. n. 6. Textus originalis hinc inde plura interserit. Pro *reliquas animantes esse creatas* Vat. cum edd. 1, 2 et nonnullis codd. *reliquos animantes esse creatos.*

[8] Supra n. 12. — Inferius pro *perfectorum* (ita B C D G et edd. 1, 2) Vat. *imperfectorum.*

[9] Epist. 79. (alias 9.) n. 7. Allegantur 1. Tim. 4, 4. et Rom. 14, 21, post quem textus originalis nonnulla addit. In fine pro *in ieiunio* A B C D et ed. 1 *ieiunio.*

[10] Epist. 22. n. 8. Post *veneno* in textu originali plura addunt. — Superius pro *contrahitur* A B C D G et ed. 1 *trahitur.*

Obiectio solvitur.

15. Quod si forte quis dicat, hanc ruinam iuvenibus et imperfectis, non perfectis esse timendam; obviat idem Hieronymus in eadem epistola [1] dicens: « Quamdiu hoc fragili corpore detinemur, quamdiu *habemus thesaurum istum in vasis fictilibus*, et *concupiscit caro adversus spiritum*, et *spiritus adversus carnem*, nulla est certa victoria »; et paulo post [2]: « Si Apostolus, *vas electionis* et *segregatus in Evangelium* Christi, ob carnis aculeos et incentiva vitiorum reprimit corpus suum et servituti subiicit, ne *aliis praedicans, ipse reprobus inveniatur;* si post nuditatem, ieiunia, famem, flagella, supplicia in semetipsum reversus exclamat: *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius?* tu te putas securam esse debere? Cave igitur, ne de te aliquando dicat Deus: *Virgo Israel cecidit, et non est qui suscitet eam* ». Haec Hieronymi verba si vera sunt, immo quia vera sunt; non parvi periculi res est abstinentiae perfectioni detrahere, ac per hoc animos perfectae virtuti studentium ab ea revocare.

Exempla a scriptore allata.

16. Ut autem efficacius ad hoc possit inducere, Sanctorum consequenter se munit exemplis, Noe scilicet, Eliae et Ioannis Baptistae [3]: « Quorum primus, ut dicit, omne genus carnis accepit in usum, secundus fuit carnium cibo refectus, tertius vero locustarum esu non fuit pollutus ». Ex quibus arguit, quod « cum omnis imperfectio sit pollutio animae, carnium esus nihil facit ad imperfectionem, quin potius ad perfectionem, cum dicat Apostolus [4]: *Scio abundare et penuriam pati;* nec esset perfectior esuriens quam abundans, utrumque enim poterat virtute divina ». — Verum haec quae proposuit virorum perfectorum exempla, si ad hoc introducit, quod talibus vesci sit de se *licitum;* ex ratione procedit et Augustini sententiam sequitur, in libro Confessionum [5], ubi ex praedictis Sanctorum exemplis ostendit, quod non cibus, sed appetitus inordinatus introducit peccatum. Si autem per hoc conatur astruere, quod cibis huiusmodi uti pro loco et tempore non sit perfectioni contrarium, sed *compossibile;* verum adhuc dicit, sed frustra laborat, quia hoc nullus catholicus negat.

Responsio cum distinctione.

17. Si vero persuadere conatur, quod his vesci et ab his abstinere sit *aeque perfectum*, errat non modicum: primo quidem, quia hoc falsum est et absurdum, sicut praeallegata [6] Sanctorum testimonia et exempla declarant. — Secundo, quia non vera, sed sophistica ratione procedit, cum arguit, quodsi viri perfecti aliquid egerunt, quod hoc ipso illud sit de propria ratione perfectum; hoc enim plurimas habet instantias, sicut praeostensum fuit in praecedenti particula [7]. Nam similiter argui posset de coniugio Noe et de proprietate possessionum et de plantatione vineae, ut taceamus de vini potatione.

Alius sensus reprobatur, primo.

Secundo.

— Tertio vero, quia exemplis huiusmodi primo propositis falsam subnectit *assumtionem*, cum dicit, quod « imperfectio est animae quaedam pollutio »; hoc superius [8] multipliciter improbatum est tanquam erroneum, et ad quod inconvenientia multa sequuntur. Tunc enim noviter baptizatus aut non esset imperfectus, aut peccati labe pollutus, quorum utrumque absurdum. — Insuper, si esset pollutio, aut *mortalis* esset, et tunc omnis imperfectus caritate careret; aut *venialis*, et tunc omnis venialiter peccans a perfectione decideret, nullusque in veniali existens ad perfectionem perveniret, idemque foret perfectum et impollutum, quod quidem vel est iustorum omnium in statu viae, vel omnino nullorum, nisi Dei-hominis et Virginis gloriosae. — Quarto autem, quia praefata exempla magis ad oppositum quam ad propositum valent, sicut a sacris doctoribus inducuntur. Unde Hieronymus ad Eustochium [9]: « Noe vinum bibit et inebriatus est, et post ebrietatem nudatio femorum subsecuta est. Elias, cum Iezabel fugeret et sub quercu iaceret, adveniente ad se Angelo, suscitatur, et ecce, ad caput eius *panis subcinericius et vas aquae.* Re vera non poterat ei conditum merum mittere et electos cibos et carnes contusione mutatas? Eliseus filios Prophetarum invitat ad prandium et herbis agrestibus eos alens, consonum prandentium audit clamorem: *Mors in olla.* Vir Dei non est iratus cocis, lautioris enim mensae consuetudinem non habebat. Potuit et Danieli de regiis ferculis opulentior mensa transferri, sed Habacuc ei messorum prandium portat, arbitror, rusticanum, ideoque *vir desideriorum* appellatus est, quia panem desiderii non manducavit et vinum concupiscentiae non bibit ».

Tertio.

Ratio.

Alia ra.

Quarto

18. Ecce, quot exempla Patrum veteris testamenti introducit ad abstinentiae laudem, quae is tanquam carnaliter sapiens trahere conatur ad carnem. Sentiens autem, ex his quae iam dixerat, acutis eiusdem Hieronymi iaculis ut Ioviniani discipulum se posse transfigi, quasi clypeum defensionis

Evadere ptor cor

---

[1] Num. 4. Allegantur II. Cor. 4, 7. et Gal. 5, 17.

[2] Num. 5. Allegantur Act. 9, 15; I. Cor. 9, 27; Rom. 7, 24. et Amos 5, 1. seq.: Domus Israel *cecidit*, et non adiiciet, ut resurgat. Virgo Israel proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. Pro *praeparatus in Evangelium Christi* cum textu originali posuimus *segregatus in Evangelium Christi* [Rom. 1, 1.], qui etiam post *inveniatur* nonnulla addit.

[3] Cfr. Gen. 9, 3; III. Reg. 17, 6; Matth. 3, 4. — De seq. propositione cfr. verba August. inferius nota 5. allata.

[4] Phil. 4, 12.

[5] Libr. X. c. 31. n. 46: Non ego immunditiam obsonii timeo, sed immunditiam cupiditatis. Scio, Noe umne carnis genus, quod cibo esset usui, manducare permissum, Eliam cibo carnis refectum, Ioannem mirabili abstinentia praeditum animalibus, hoc est locustis in escam cedentibus non fuisse pollutum. Et scio, Esau lenticulae concupiscentia deceptum etc.

[6] Num. 1. seqq.

[7] Num. 7.

[8] Cap. 2. n. 14. seq.

[9] Epist. 22. n. 8. et 9, ubi tamen textus originalis multa hinc inde interserit. De Noe vide Gen. 9, 21; de Elia III. Reg. 19, 5. seq.; de Eliseo IV. Reg. 4, 40; de Daniel cfr. Dan. 14, 32. seqq.; ibid. 9, 23: Vir desideriorum es (cfr. 10, 11. et 19.).

obiiciendo versute subiungit: « Nec me clames Iovinianum, quia non dico, ut ipse, quod non differat simpliciter abstinere, vel carnes et vinum gulose comedere; sed *infirmis,* qui nesciunt his recte uti, valde necessariam iudico abstinentiam, *perfecti* vero nullam contrahunt immunditiam ». — Haec verba ipsius, quibus, ut excuset errorem proprium, exaggerat alienum. Nunquam enim Iovinianus, quamquam sit omnino detestandus, in hanc quam hic fingit dementiam incidit, ut gulositatem aequaret abstinentiae, sicut nec luxuriam continentiae coaequavit, sed pudicitiam coniugalem et virginitatem, usum ciborum et abstinentiam aequalis apud Deum meriti censuit. Quod idem Hieronymus [1] reprobat ut dogma profanum. Hic autem longe amplius desipit quam ille Iovinianus, tanquam proficiens in erroris doctrina discipulus. Nam *sobrietatem* in usu ciborum dicit competere perfectis, *abstinentiam* imperfectis, quia « perfecti nullam ex hoc immunditiam contrahunt, et imperfecti indigent illo remedio ad edomationem concupiscentiarum ». Constat autem, quod perfecti praeferuntur imperfectis, et quae illis et his competunt per se loquendo consimilem habent comparationem: igitur secundum ipsum praefertur horum ciborum usus moderatus et sobrius abstinentiae ab eisdem.

19. Quodsi causetur, falso sibi crimen imponi; dicat igitur ipse quod [2] sentit. Aut enim *praefert* abstinentiam moderato modo vescendi, aut *aequat,* aut *postponit.* Si *praefert,* ut quid tot supervacua verba contra propriam sententiam protulit? Concesso enim, quod abstinere perfectius sit, iam nulla restat causa adversus aliquem disputandi. Si vero *aequat,* in errorem loviniani turpiter incidit. Si autem *postponit,* damnatae et reprobatae iam haeresi superaddit. — Quod autem huius ultimae sententiae fuerit, ex consequentibus aperte clarescit. Quasi enim aliquis ei quod dixerat, abstinentiam imperfectis competere, ex adverso resisteret; ex alterius persona subiungit: « Sed dices: Quid igitur Dominus sacerdotibus veteris testamenti, cum ministrarent, prohibuit vinum [3]? Quid quod Nazaraeis inhibuit? Quid quod filii Rechab ex hoc laudantur? Et tandem Ioannes Baptista *vinum et siceram non gustavit* ». Et addit: « Qualiter igitur non erit perfectius a vino et a carnibus abstinere quam his uti »? Et ad haec tanquam ad probandum falsum inducta respondet dicens, quod « *sacerdotibus* veteris legis inhibetur vinum velut adhuc nescientibus uti; et quod abstinentia *Nazaraeorum* figuralis, non moralis fuit; et quod filii *Rechab* magis de obedientia quam de abstinentia laudati sunt; et quod *Ioanni Baptistae* abstinentia competebat, quia adolescens erat », addens, « quia, sicut absque diminutione perfectionis carnes comedit [4], sic etiam, si voluisset, potuisset bibere vinum, cum ad eius oppositum nulla lege teneretur ».

20. Ex quibus aperte colligitur, quod ad loviniani superaddit errorem. Cum enim supra [5] probaverit, quod perfectis competit vino et carnibus uti, exemplo Noe, Eliae et Ioannis Baptistae; et nunc pro inconvenienti habeat, quod perfectis viris abstinentia indicitur: manifeste convincitur eius esse sententiae, qua ciborum usus abstinentiae non *postponitur,* sed *praefertur.* Pro huius quoque erroris defensanda [6] perfidia plurima dicit absurda. — Nam quod asserit, vinum interdici *sacerdotibus* tanquam nescientibus uti, aperte contrariatur veritati, cum super illud Levitici [7]: *Vinum et omne, quod inebriare potest* etc., dicat Glossa: « Filiis Aaron tanquam sublimiora adeptis traditur hoc mandatum ». Insuper, contra viros sanctos blasphemare convincitur, quorum nonnulli sacerdotalis generis sanctitatis privilegio et prophetiae spiritu claruerunt. Mira certe, vel potius monstruosa doctrina! Cum enim supra praemiserit, quod viris perfectis competebat coniugium in veteri lege, et secundo addiderit, quod Aaron tanquam vir perfectus fugit [8]; qua fronte nunc subiungere potest, quod tanquam imperfectus abstinuit, quasi coniugii nexus vel fugae praesidium sacerdotibus perfectionis gloriam tribuat, et sanctitas abstinentiae tollat?

21. Magna etiam absurditate non caret, quod principalem causam abstinentiae Praecursoris aetatem asserit fuisse iuvenilem, scilicet propter adolescentiam castigandam, ac si abstinentia senibus et perfectis non competat. Quid igitur sancti senes et perfecti, Paulus eremita, Antonius, Hilarion [9] et clarissimi illi coenobiorum Patres abstinuerunt usque ad decrepitam senectutem? Quid illi nobiles coenobitae, de quibus dicit Hieronymus ad Eustochium [10]: « De cibis vero et potu taceo, cum etiam languentes monachi aqua frigida utantur, et coctum aliquid accepisse luxuria sit »? Quid illa anus sacratissima Paula, de qua idem Hieronymus [11]: « Nulla iuvenum puellarum sano et

---

[1] Libr. I. adversus Iovinian. n. 3. quatuor propositiones Iloviniani falsas recenset, de quibus prima et tertia sic sonat: « Dicit, virgines, viduas et maritatas, quae semel in Christo lotae sunt, si non discrepent ceteris operibus, eiusdem esse meriti... Tertium proponit, inter abstinentiam ciborum et cum gratiarum actione perceptionem eorum nullam esse distantiam ». Primam propositionem Hieronymus impugnat libr. I. n. 4-49; tertiam libr. II. n. 5-17.

[2] Codd. B G *quid.*

[3] Levit. 10, 9; de Nazaraeis cfr. Num. 6, 3; de filiis Rechab Ier. 35, 6. et de Ioanne Luc. 1, 15.

[4] Matth. 3, 4: Esca autem eius erat locustae. Cfr. supra pag. 262, nota 5.

[5] Cfr. n. 16.

[6] Cod. G *defendenda,* F *defensare,* Vat. *defensatore.*

[7] Cap. 10, 9. Glossa in hunc locum est *ordinaria* (ex Hesychio).

[8] Num. 16, 43: Moyses et Aaron fugerunt ad tabernaculum foederis. — Superius D omittit *supra.*

[9] Cfr. Hieron., Vita S. Pauli primi eremitae, n. 6. seqq., ubi etiam de Antonio; et Vita S. Hilarionis eremitae, n. 11.

[10] Epist. 22. n. 7. Voci *utantur* Vat. cum ed. 1 et 2 praefigit *vix* (etiam contra textum originalem), et pro *luxuria* G *luxuriae.*

[11] Epist. 108. (alias 27.) ad Eustochium virginem. Epitaphium Paulae matris, n. 20.

vegeto corpore tantae se dederat abstinentiae, quantae ipsa fracto et senili debilitatoque corpusculo » ? Quid etiam venerabilis illa Tharsilla, de qua Gregorius, quarto Dialogorum [1]: « Tharsilla, inquit, amita mea, inter duas alias sorores suas virtute continuae orationis, gravitate vitae, singularitate abstinentiae ad culmen perfectionis excreverat » ? Quid tandem Apostolus, de quo Hieronymus contra Iovinianum [2]: « Paulus Apostolus post famem et sitim et ceteros labores suos et pericula latronum et solitudinis crebra ieiunia enumerat et discipulo Timotheo dolenti stomachum et infirmitates plurimas sustinenti suadet vini modicam potionem, quod non concederet, nisi crebrae infirmitates et dolor stomachi postulassent » ?

Exempla philosophorum.

22. Innumera quoque ad hoc exempla suppetunt virorum illustrium, non solum in Christum credentium, verum etiam gentilium philosophorum, sicut ex variis historiis colligi potest, et praecipue de libro Hieronymi contra Iovinianum [3] et ex eo quem conscripsit Ambrosius de Vita brachmanorum. Nec horum contemnenda exempla, cum Hieronymus ad Laetam [4] dicat, « quod Iudaica superstitio *ex parte* facit in reiectione quorundam animalium atque escarum, quod Indorum brachmani et Aegyptiorum gymnosophistae in polenta et oriza et pomorum solo observant cibo, cur virgo Christi non facit *in toto?* Si tanti vitrum, quare non et maioris pretii sit margaritum » ?

Cautela contra excessum.

23. Haec autem non idcirco diximus, ut abstinentiae laudemus excessum, vel ut nostri temporis homines de imperfectione notemus. Fieri etenim potest, ut pro debilitate corporum excusentur nonnulli, iuxta quod Distinctione trigesima quarta [5] dicitur: « Defectus hominum nostri temporis, quibus non solum merita, sed etiam corpora ipsa defecerunt, non patitur, districtionis illius manere censuram ». Fieri etiam potest, ut ad aliqua pietatis officia se ipsos exerceant, quae districtionem illam vel in toto, vel in parte recompensent. Hoc tamen praecipua cura servandum, ut, qui tantum vitae rigorem sequi non valent, vel forsitan nolunt, non praesumtuose vilipendant, sed religiose venerentur, quatenus, si quid in eis pro carnis debilitate [6] subtrahitur, ex mentis humilitate suppleatur.

Contra ... ptorem d... bo Prae... soris.

24. Hanc piam reverentiae formam, si is cui respondetur, observare voluisset, nequaquam humanae carnalitatis vitium per carnes, quas dicit a Praecursore comestas, temeraria praesumtione foveret. Cui aperte contrariatur evangelicus textus [7] et Augustinus contra Faustum, ubi sic ait: « Unde dictus est Ioannes *non manducans neque bibens*, nisi quia illo victu, quo Iudaei utebantur, ipse non utebatur » ? Constat autem, quod Iudaei carnibus vescebantur; nisi forte quis ita desipiat, ut dicat, Ioannem carnes manducasse in Lege prohibitas. Hieronymus etiam contra Iovinianum [8]: « Praecursor Domini et praeco locustis alitur et silvestri melle, non carnibus ». Et Rabanus super illud Matthaei [9]: *Esca eius locustae* etc.: « Habitatori solitudinis congruum erat, ut non delicias ciborum, sed necessitatem humanae carnis expeteret ». Unde refert Arculfus Galliarum episcopus [10], « minimum genus locustarum fuisse in deserto Iudaeae, quo pastus est Ioannes Baptista, et usque hodie ibi apparere, quae corpusculis in modum digiti manus exilibus in herbis facile capiuntur coctaeque oleo pauperem praebent victum ». His itaque diligenter perspectis, quis tam impudens erit, ut per vitam Ioannis austeram et pauperem, suam, vel alienam defensare audeat carnalitatem ?

Verba ... ptori

25. Ceterum quia superfluum est in his immorari diutius, ad ea veniendum est, quae in quaestionis huius definitione subiungit. Dicit namque, quod « viri perfecti ad vinum et carnes se relaxaverunt propter *carnis infirmitatem*, propter *servandam consuetudinem communis vitae* et propter *scandali vitationem* ». Quae quamvis vera sint et a Sanctis accepta, multa tamen falsa, ut assolet, in eorum explicatione permiscet. — Dicit enim in explicatione primi membri, quod « imperfectio est damnum virtutis », quod superius [11] tanquam erroneum est multipliciter

Eiusdem ... rores in ... bantur.

---

[1] Cap. 16: Unde et hoc quod de Tharsilla, amita mea, in Homiliis [homil. 38. n. 15.] Evangelii dixisse me recolo replicabo, quae inter duas... ad culmen sanctitatis excreverat.

[2] Libr. II. n. 15. Respiciuntur II. Cor. 11, 26. seq. et I. Tim. 5, 23.

[3] Libr. II. n. 9-14. — Liber de Vita brachmanorum habetur inter opera *incerta* Ambrosii.

[4] Epist. 107. (alias 7.) n. 8. Pro *in polenta et oriza* (ita A B C D G et ed. 1) Vat. et ed. 2 cum textu originali *in polentae et orizae* [cibo].

[5] Can. *Fraternitatis* (7.)... tamen quia defectus nostrorum temporum, quibus non solum merita, sed corpora ipsa hominum defecerunt, districtionis illius non patitur in omnibus manere censuram. Codd. D G post *corpora ipsa* repetunt *hominum*.

[6] Codd. A B *imbecillitate*.

[7] Matth. 3, 4. et 11, 18. — Sententia August. habetur XVI. contra Faustum, c. 31. Allegatur Matth. 11, 18.

[8] Libr. II. n. 15. Respicitur Matth. 3, 4.

[9] Libr. I. Comment. in Matth. 3, 4: Habitatori solitudinis congruum est, ut... carnis *expleret*.

[10] Migne, Patrol. Lat. tom. 88, col. 721. seq.: « Arculfus, urbis cuiusdam in Gallia episcopus, claruit 690. Suscepto religionis causa in Orientem itinere ac lustratis locis sanctis, Damascum quoque, Constantinopolim, Alexandriam aliaque loca adiit, ac demum in Galliam rediens, vi tempestatis in occidendentalia Britanniae littora delatus et ab Adamano, abbate Hyensi, hospitio benigne exceptus est. Ab illius ore exceptum peregrinationis huiusce historiam et locorum sanctorum descriptionem litteris consignavit Adamanus, rem voluminibus tribus complexus. Exstant hi libri *De situ terrae sanctae* inscripti » etc. (Cfr. Beda, V. Histor. ecclesiast. c. 15.) Sententia allegata habetur in libro II. c. 23. (col. 803): Idem noster Arculfus in illa solitudine, ubi Ioannes habitabat, quoddam locustarum vidit minimum genus, quarum corpuscula in modum digiti manus exilia et brevia sunt; et quia earum brevis est volatus, similis levium saltibus ranarum, facile in herbis capiuntur et coctae per oleum pauperem praebent victum.

[11] Num. 17.

dictum ptoris obatur.

improbatum. Addit etiam, quod « Elias propter infirmitatem carnis carnibus pastus fuit, quam etiam infirmitatem Christus accepit ». Hoc si de *speciali* carnis infirmitate intelligatur, non sine temeritate multa asseritur, tum quia id Scriptura non docet, sed eius contrarium [1], tum quia erroneum est asserere, quod Christus assumserit infirmitates, nisi illas quae communiter respiciunt statum humanae naturae. Quodsi de infirmitate, quae *communis* est omnibus, loquitur, secundum hoc exemplo Christi et Eliae quilibet perfectus carnes comedere debet.

26. Sane quod in explicatione secundi modi introducit auctoritate Augustini, de libro Quaestionum Evangelii [2], quod « non interest, quid alimentorum vel quantum quis accipiat, dummodo id agat pro congruentia hominum, cum quibus vivit »; si *generaliter* accipiatur, sicut hic ex perversitate intellectus insinuat, omnem abstinentiae rigorem enervat, secundum duplicem abstinentiae modum, a *quali* videlicet et a *quanto*. — Attendendum est igitur, quod verbum illud intelligi debet, quod non multum interest quantum ad *rationem liciti vel illiciti*, contra id quod asserit Manichaeus [3]; multum tamen interest quantum ad *edomationem carnis, exercitationem virtutis* et *satisfactionem pro culpis commissis*. Unde Gregorius in Registro [4]: « Duobus modis viri sancti a licitis abstinere solent, aliquando, ut merita sibi apud omnipotentem Deum augeant, aliquando, ut anteactae vitae culpas detergant ».

prelatio a Augu- i.

ns sen- sus.

27. Sed etiam pari non caret perversitate quod ibidem subiungit: « Si quis vero restrictius vult vivere quam hi, cum quibus communiter vivit; aut intemperans est, et ita imperfectus, aut superstitiosus, et ita impius ». Haec verba ipsius, quae imponit Augustino, de Doctrina christiana [5], simulque dicit, quod hoc, scilicet restrictius vivere, « non docuit Christus, sed potius inhibuit, nec aliquis Sanctorum hoc fecit ». — Ilis autem verbis omnibus pene [6] sanctarum Religionum institutoribus et ecclesiarum rectoribus, qui strictius vixerunt quam eorum consocii, non solum notam imperfectionis, sed etiam maculam praevaricationis impingit. Propter quod et a blasphemia in Christi Sanctos immunis non est, nisi in quantum fortassis eum ignorantia excusat, quia quos imitari abhorruit, illorum vitas legere neglexit; sicut et mendositas codicis in ea quam allegat Augustini auctoritate ipsum fefellit. Nequaquam enim ibi [7] scriptum habetur: « aut intemperans est », sed: « aut temperans est, aut superstitiosus »; ubi vult Augustinus ostendere, quod transcensus vitae communis aut venit ex sublimitate virtutis, sicut in viris magnae austeritatis, aut ex superstitione erroris, sicut in Manichaeis, vel ex praesumtuosa singularitate modi vivendi, sicut in quibusdam hypocritis et vanis hominibus, qui despiciunt statum vitae communis. Corrigat igitur sui mendositatem codicis, vel potius a malignitate resipiscat erroris.

dictum lsum.

robatur.

Nota.

28. In pertractatione quoque tertii modi falso *redarguit Petrum* Apostolum et impie *blasphemat in Christum*. Dicit enim, Petrum reprehensum a Paulo, quia abstinentia sua scandalizabat infirmos. Verum, sicut ex textu apparet Apostoli [8], non in hoc arguendus erat Petrus, quod abstinentium more a cibis delicatioribus carnem restringeret, sed quia, more Iudaeorum cibos discernens, *gentiles* faciebat exemplo suo *iudaizare*. — Quod vero subiungit, Christum comedisse agnum paschalem [9], quem comedere non tenebatur, nisi ne inde praeberet Iudaeis scandali occasionem; manifestam blasphemiam continet. Nam Christus, cum esset Dominus Legis et omnium, etiam cum scandalo Iudaeorum, qui sub Lege erant, legales caeremonias praeterire poterat, nec ex *tentione* aliqua, sed ex *condescensione* Legis figuralia observabat.

Falsa de tertio modo dicta redarguntur.

Blasphemia in Christum.

29. Tandem quia veritas semper vincit et invalescit [10], cuius lumen etiam inter densas errorum tenebras radiat, eius quasi virtute compulsus abstinentiae hostis ad eam quam impugnaverat laudandam convertitur, cum subiungat, quod « tribus ex causis viri sancti abstinuerunt: primo, propter *maceratio-nem carnis* ad edomandum concupiscentias; secundo, propter *cautelam scandali infirmorum;* tertio, propter *evitationem idolothytorum* ». — Haec siquidem vera sunt et ab Augustino sumta, in libro de Moribus Manichaeorum [11]; sed hunc triplicem veritatis radium triplicis erroris caligine obnubilare conatur.

De 3 causis abstinentiae.

Hae tres erroribus obnubilantur.

30. Nam primo dicit, quod « sancti Patres non tenebantur abstinere a cibis Lege prohibitis nisi propter vitandum scandalum, quia pertinebant ad novum testamentum »; et hoc est falsum. Unde Augustinus contra Faustum libro decimo nono [12]: « Machabaeos, inquit, cum ingenti admiratione praeferimus, quod escas, quibus nunc licite Christiani utuntur, attingere

Error 1.

---

[1] Libr. III. Reg. 17, 1. seqq., ubi narratur, Eliam oratione sua impetrasse, ut per triennium non pluerct super terram, eique in hoc tempore famis a corvo delatos fuisse panes et carnes. — De seq. ratione cfr. supra pag. 242, nota 2.

[2] Libr. II. q. 11.

[3] Cfr. supra n. 11. et 13.

[4] Libr. XI. Epist. epist. 45. ad Theoctistam patriciam.

[5] Libr. III. c. 12. n. 18.

[6] Vat. *plane*.

[7] Loc. paulo superius allegato: Quisquis autem rebus praetereuntibus restrictius utitur, quam sese habent mores eorum, cum quibus vivit, aut *temperans*, aut superstitiosus est; quisquis vero sic eis utitur, ut metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. In omnibus enim talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est. — Inferius pro *auctoritatis* ex B posuimus *austeritatis*.

[8] Gal. 2, 11. seqq. Cfr. Bonav., IV. Sent. d. 3. p. II. a. 3. q. 2.

[9] Cfr. Luc. 22, 7. seqq.

[10] Libr. III. Esdr. 4, 35: Nonne... veritas magna et fortior prae omnibus?

[11] Libr. II. c. 14. n. 31. et 35.

[12] Cap. 14, ubi pro *tempore prohibito* textus originalis *tempore prophetico*.

nolnerunt, quia tunc pro tempore prohibito non licebat ». — Secundo addit, quod « Christus his tribus modis abstinuit »; in quo non solum oberrat, sed solito more blasphemat. Cum enim primus modus sit, ut dicit, propter refrenandas concupiscentias carnis [1], hoc Christo attribuere non est aliud quam blasphemare, nisi forte per hoc excusare se velit, quod ante praedixit, Christum non propter concupiscentias proprias abstinuisse, quia nullas habuit, sed ut abstinendo exemplum daret aliis suas concupiscentias refrenandi. — Verum, si hanc intelligentiam habet, sensum rectitudinis teneat, sed verbum erroris inmutet [2]. Quaerimus tamen ab eo, quibus exemplum hoc praebuit Christus, utrum *perfectis*, de quibus idem dicit, quod iam concupiscentias domuerunt, an *imperfectis*, qui adhuc concupiscentiis agitantur? Constat, quod *imperfectis*. Si igitur Christus tanquam medicus infirmis condescendendo exemplum praebuit et quasi de huiusmodi medicinali potione gustavit absque detrimento perfectionis suae, ut quid tot in vanum verba protulit et conscripsit adversus hanc veritatem, quam de ipsius impugnantis ore eiusdem invincibilis veritatis virtus extorsit?

Error 2.

Excusatio vana.

Arguitur contra eam.

31. Tertio subdit, quod « his tribus modis abstinere *perfectis* Christus praecepit nec contrarium praecepit *imperfectis*, sed quibus placuit misericorditer indulsit ». Haec verba ipsius; in quibus et *veritati* contradicit et *sibi ipsi*: *veritati* quidem, quia maxime astringuntur imperfecti ad idolothyta vitanda; nec eis indulgetur, quod alios scandalizent, aut suas concupiscentias non refrenent. *Sibi ipsi* etiam contradicit, quia, cum supra [3] docuerit, abstinentiam imperfectis magis competere quam perfectis — propter quod dixit, abstinentiam vini iniunctam sacerdotibus veteris testamenti, non novi — nunc se ipsum redarguens dicit, quod « abstinentia viris perfectis praecipitur et imperfectis indulgetur ». In quo, dum uno destruit brevi sermone quidquid supra construxerat, manifeste declarat, quod qui studio contentionis deservit, dum arcu tenso doloso [4] per sagittam sermonis emissam alterum vulnerare satagit, iusto Dei iudicio semetipsum prius ipse configit.

Error 3.

Contradi duplex

Notaodt

Capitulum VI.

Secundae responsionis tertia particula sextumque capitulum, in quo ieiunii arctitudo ut consona perfectioni defenditur, et eius multiplex commendatio subinfertur.

1. Satis evidenter per praedeterminata patet, ut credimus, ieiunii arctitudinem, velut abstinentiae culmen, evangelicae perfectionis structurae non modicum praestare munimen. Verum, quia contentionis amator adversus ipsius praerogativam novae [5] disputationis certamen aggreditur, stultitiae suae respondere compellimur, ut simplices a perfectione non revocet nec sibi sapiens esse videatur. Etenim cum is, contra quem scribit, nullam de ieiunio mentionem fecerit, sicut ipsemet recognoscit; quia tamen alius praedicans [6] fuit de ieiunii perfectione locutus, nova eum disceptatione confutare conatur, quasi non ei sufficiat agere contra unum, quin potius Ismaelitico more *manum erigit contra omnes*, ut iusto Dei iudicio *manus sit omnium contra eum* [7]. Et quidem, quod vir peritus, ut iste fatetur, docuerit, Christum ieiunando solis perfectis et comedendo solis imperfectis exemplum dedisse, nullatenus videtur esse credibile, cum omnibus constet, quod tam ieiunare quam comedere fieri potest non solum perfecte et imperfecte, verum etiam bene et male, sancte et impie, secundum rationem diversorum finium et circumstantiarum [8].

Alterius sermonem scriptor impugnat.

Et falsa refert.

2. In hoc tamen differentia est inter *ieiunia servare* et *ieiunia solvere*, quod primum de se est difficile et arduum ac de se efficax ad repressionem carnalis libidinis et exercitationem spiritualis virtutis, et ideo de ratione *sui generis* bonum et ad perfectionem ordinatum. Secundum autem, scilicet *ieiunia solvere*, facile est et carni suave, et ad quod inclinatur mentalis infirmitas, et ideo imperfectum de se, quamvis et perfecte fieri possit ratione circumstantiae superadditae, utpote cum a viro perfecto fit ratione debilitatis propriae, vel condescensionis fraternae. Fatemur igitur una cum illo, contra quem scribit, quod loquendo de natura huiusmodi actuum perfectius est ieiunia servare quam solvere, et quod Christus omnis virtutis exemplar et pro tempore ieiunavit et pro tempore ieiunia solvit, ut in primo austeritatis vitae praeberet exemplum et in secundo humanae infirmitati praestaret solatium. Propter quod et primum fuit rigoris, secundum condescensionis,

Qoo differan iunia s re et s re.

Asserti

---

[1] Codd. A B C omittunt *carnis*.

[2] Cfr. August., V. de Civitate Dei, c. 1. et 8.

[3] Num. 18. seq.

[4] Osee 7, 16: Facti sunt quasi arcus dolosus.

[5] Ita A B C D E; edd. *novum*.

[6] Secundum A fuit vel Fr. Robertus de Vegli vel Fr. Petrus de Tarantasia; cfr. supra pag. 235, nota 8. — Subinde pro *disceptatione confutare* (ita A B C E) edd. substituunt *disputatione confutare*.

[7] Gen. 16, 12: Hic [Ismael] erit ferus homo, manus eius contra omnes, et manus omnium contra eum.

[8] Cfr. supra c. 1. n. 7. seqq. et c. 5. n. 4. — Superius pro *docuerit* C E *docuit*.

utrumque tamen perfectum in Christo, quia ex perfectissima caritate processit. Nam condescensio, sicut ex praedeterminatis [1] est evidens, nullam imperfectionem ponit in condescendente, sed in eis solum, quibus condescenditur, vel in ipso genere actus.

3. Hoc [2] si volnisset calumniator advertere, varios, in quos incidit, falsorum dogmatum declinasset errores. Nam super falsum primo se fundans, *falsi criminis impositione* catholici doctoris verba depravat, sed et verisimili quadam *distinctione modorum ieiunandi* erroris sui versutias occultat, tandem fraudulenta *commendatione solutionis ieiunii* carnalis lasciviae venena propinat. — Aggrediens igitur eum, contra quem scribit, primum redarguit tanquam *haereticum* et *praesumtuosum* et *verae perfectionis inimicum*. — Summa autem persuasionis suae, qua velut *haereticum* eum confutare conatur, haec esse colligitur: quia, « si Christus aliqua fecit, quibus exemplum praebuit perfectis tantummodo; tunc sequitur, quod invidus fuerit, quia perfectionem imperfectis invidit ». Item, « si aliqua fecit, tantum imitanda imperfectis, cum illa non potuerint esse perfecta, aut Christus duas habet personas, quarum una fecit perfecta, alia imperfecta, secundum dogma Nestorii; aut, si *Dei* Patris *perfecta sunt opera* [3] et Christi imperfecta, tunc erit persona Filii minor persona Patris, iuxta impietatem Arii sive Photini ».

4. Huius autem sophisticae ratiocinationis processus auctorem suum et ignorantem demonstrat et impium. Si enim scientiam haberet vel quantumcumque exilem, manifeste perpenderet, quod sicut universitatis Creator diversis rerum generibus varias secundum magis et minus naturarum, virtutum et operationum nobilitates distribuit non solum absque malignitate invidiae, verum etiam cum multa manifestatione bonitatis suae; sic et humani generis Recreator non solum absque invidia, sed etiam ex multa caritatis benevolentia diversa largitur charismatum dona, diversa revelat mysteriorum arcana, diversa dat graduum et praelationum officia, diversa tandem virtutum praebet exempla, ita quod uni dat imitari unum, alteri alterum, iuxta quod Apostolus loquens de continentiae gradibus ait [4]: *Unusquisque donum proprium habet a Deo*. — Insuper, cum dicitur, quod Christus aliqua proposuit imitanda perfectis, si sane saperet, non solum de illis intelligeret, qui iam perfecti sunt, sed de omnibus, qui cupiunt esse perfecti, sicut etiam Christus adolescenti, cui dixerat [5]: *Unum tibi deest*, subdit: *Si vis esse perfectus, vade et vende omnia, quae habes* etc. Nullis ergo semitam perfectionis praecludit, nullis invidet, nullos repellit, sed gradum statuit competentem his qui ad perfectionem satagunt provehi, non his qui volunt in imperfectione versari.

5. Quod autem ex diversitate operationum in Christo, vel minoritate respectu operum Patris infert, Christum vel duplicis esse personae, vel in ipsa personalitate divina esse minorem Patre, Nestorii simul et Arii erroneam sapit impietatem. Nunquam enim ex *pluralitate operationum* sequitur *pluralitas personarum*, nisi secundum Nestorium, sed *pluralitas virtutum* et *naturarum*. Nec ex *minoritate operationis* sequitur minoritas in personalitate divina, sed in natura assumta, nisi secundum Arium, qui ex hoc, quod Christus dicit se Patre minorem [6], quod fideles intelligunt secundum naturam humanam, infert inaequalitatem in personalitate et natura divina. Si igitur hanc rationem credit valere, dum errorem alteri conatur impingere, manifeste convincitur ut Nestorianus et Arianus errare.

6. Verum nec his contentus, servum Dei, contra quem scribit, tanquam *praesumtuosum* invadit et arguit, pro eo videlicet, quod contra prohibitionem Apostoli [7] *iudicat alienum servum* in hoc, quod manducantes asserit imperfectos. Nam cum omnis, ut dicit, imperfectio sit *reatus*, sit etiam *configurans mundo*, sit et *displicens Deo;* si quis manducantes imperfectos dixerit, hoc ipso iudicat et condemnat eosdem tanquam reos in se ipsis, mundo conformes et displicentes Deo; « quod quidem asserere nil aliud est, ut dicit, quam insanire »; et haec est summa rationum suarum. — Sed huic ex adverso veraciter dicitur [8]: *O praesumtio nequissima, unde creata es operire aridam malitiam!* Praesumtuose enim atque maligne *alienum iudicat servum* qui dicenti verum impingit mendacium, sicut hic agit, cum id peritum hominem sensisse asserit, quod falsum esse vix quantumlibet imperitus ignorat. Quis enim tam stolidus, ut dicat, quod omnis manducans sit imperfectus, cum hoc necessarium et commune sit omni viatori, tam perfecto quam imperfecto, tam bono quam malo? Sed esto, quod quis dixerit, quod ieiunia solvere sit actus imperfectus, quantum est de proprio genere; non tamen ex hoc sequitur, quod

De secundo dicto.

Item, ut praesumtuosum.

Improbatur.

Ratio 1.

---

[1] Cap. 1. n. 10. seq. et c. 2. n. 3.

[2] Codd. A C E *Haec.*

[3] Deut. 32, 4.

[4] Epist. I. Cor. 7, 7. Pro *a Deo* Vulgata *ex Deo*. Cfr. supra c. 2. n. 12.

[5] Marc. 10, 21, post quem Matth. 19, 21; cfr. Marc. 10, 21: Vade, quaecumque habes vende etc. Cfr. supra c. 2. n. 8.

[6] Ioan. 14, 28: Pater maior me est. Cfr. supra c. 2. n. 5; Comment. in Ioan. c. 14. n. 47. et III. Sent. d. 17. a. 2. q. 1. ad 2; ibid. a. 1. q. 1. praecedens propositio *Nunquam enim* etc. probatur.

[7] Rom. 14, 4: Tu quis es, qui iudicas alienum servum? — Superius A B omittunt *contra quem scribit.*

[8] Eccli. 37, 3, in cuius fine legit Vulgata *cooperire aridam malitia;* cfr. tamen tom. VII. pag. 360, nota 2, ubi pro nostra lectione adduximus Card. Hug. et Lyranum, quorum prior ipsam ita explicat: Id est malitiam, quae animam facit aridam sine pinguedine caritatis. — Sequitur Rom. 14, 4.

omnis ieiunia solvens vel comedens sit imperfectus, pro eo quod, sicut saepe dictum est [1], circumstantia potest esse personae et actui annexa, quae ab
Ratio 2. omni imperfectione excuset. — Insuper, et alia est comparatio *statuum* [2], et alia *personarum*. Unde sicut non sequitur, si perfectior est virginitas quam coniugium, quod ideo virgo sit semper perfectior coniugata, quia potest esse, quod virgo sit impia, et coniugata sit sancta; sic et ad eam comparationem, qua ieiunium comestioni praefertur, non sequitur, quod ieiunans sit universaliter comedente perfectior; ac per hoc multo minus inferri potest, quod
Dictum erroneam arguitur tripliciter. comedens sit imperfectus. — Ex hoc autem quod dicit, imperfectionem esse reatum, rem mundo conformem et Deo displicentem, sequuntur absurditates innumerae. Nam cum virtus, caritas et iustitia aliquando sit imperfecta, erit ergo reatui obnoxia, conformis mundo et displicens Deo [3]. — Amplius, cum ipsum coniugium de sua ratione sit imperfectum, necessario sequitur, quod sit culpabile et displicens Deo. Sed et pudicitia coniugalis, cum sit imperfecta respectu virginalis, erit Deo displicens, ac per hoc iuxta Manichaeum non erit matrimonium a Deo institutum [4]. — Praeterea, « si omnis imperfectio in artificiato artifici displicet », ut hic temerarie asserit; cum omnia a Deo creata prius imperfecta fuerint quam perfecta [5], universa in suae productionis principio displicuerunt productori suo; sed nullus sapienter operans producit quod sibi displicet: sequitur ergo, quod prima rerum opera non
Conclusio. sunt a Deo in sapientia facta. Et quia haec absurdissima sunt, illa, ex quibus sequuntur, repudianda sunt tanquam erronea et ex falso intellectu imperfectionis procedentia, sicut in praecedentibus [6] patenter ostendimus.

7. Sed nec ista contentioso disputatori sufficiunt. Nam adhuc prudentem virum tanquam *perfectionis hostem* insequitur. Arguit enim: « Si ieiunium solvere est imperfectum, senes, qui ieiunare non possunt, in imperfectionem labuntur. Similiter, et corpore imbecilles in virtute decrescunt, cum tamen dicat Apostolus [7], quod *virtus in infirmitate perficitur*. Insuper, et solventes ieiunium in diebus dominicis secundum mandatum canonum [8] imperfecti
Improbatur. erunt ». — Hae sunt itaque rationes ipsius, in quibus non tam eius cui adversatur, impugnat sententiam, quam ieiunii sanctitatem perfectam. Cum enim nullus peritus hoc dixerit, nullus etiam senserit, quod solutio ieiunii ex rationabili causa perfectioni
Item, ut perfectionis hostem.
repugnet; aut praefatae rationes omnino sunt frivolae, aut ex hoc imperitis videntur probabiles, quia nullum perfectionis opus est, quod intermitti potest salva perfectione; ac per hoc, quia ieiunium salva perfectione intermitti potest, concludi posse videtur, quod non sit de perfectionis integritate.

8. Et quoniam hac ratione ad impugnationem perfectionis in consequentibus frequenter se munit, ideo, ut hac una responsione sophisticatio ipsius dissolvatur, ubique prudens lector advertet, quod actus ad perfectionem spectantes quidam sunt *intrinseci* et essentiales, tanquam secundum se perfecti et perfectivi; quidam autem sunt *exteriores* et ad perfectionis complementum adminiculantes et exercitativi, et horum *quidam* possunt intermitti pro loco et tempore salva perfectione, *quidam* autem, nisi pro loco et tempore intermittantur, cum perfectione stare non possunt. Unde Beda super Lucam [9]: « Quis nesciat viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, patientiam, castitatem et his similia sine ulla temporum intercapedine fidelibus esse servanda? At vero famem, sitim, vigilias, nuditatem, lectionem, orationem, laborem operandi et cetera huiusmodi, si quis semper exsequenda putaverit, horum se fructu privabit ». Haec Beda. Ad hoc ipsum facit quod dicit Augustinus de Bono coniugali [10]: « Habebat utique Timotheus virtutem continendi a vino, quam non ei abstulit Paulus monendo, ut *vino modico uteretur propter stomachum et frequentes suas infirmitates;* alioquin perniciose docebat, ut propter salutem corporis fieret in animo damnum virtutis; sed quia poterat ea virtute salva fieri quod monebat, ita relaxata est corpori utilitas bibendi, ut maneret in animo habitus continendi ». Haec Augustinus. Ex quibus patenter colligitur, quod opus virtutis intermitti potest virtute salva, ac per hoc etiam opus perfectionis, ipsa perfectione servata.

De actibus perfectionis sana doctrina. Beda. Augustinus.

9. Ad palliandam quoque absurditatem sui dogmatis, quo ieiunium a perfectione sequestrare contendit, sex differentias ieiuniorum distinguendo subnectit. Dicit enim, « quod sex modis contingit ieiunare: primo, causa *laudis humanae;* secundo, *causa avaritiae;* tertio, causa *concupiscentiae refrenandae;* quarto, ex *abundanti misericordia* ad dandum exemplum; quinto, ad *designandum mysterium;* sexto, propter *gerendum aliis morem et scandalum vitandum* ». — Haec autem distinctio superficialiter considerata erroneam ipsius sententiam palliare videtur sed diligenti examinatione discussa,
Secundo modos ieiunandi licite enumerat. Discutitur.

---

[1] Num. 1. in fine et n. 2.

[2] Edd. et codd. male *actuum;* E post *personarum* addit *vel statuum.*

[3] Cfr. supra c. 2. n. 3.

[4] August., l. contra Duas Epistolas Pelagianorum, c. 24. n. 42: Quis enim nostrum dubitat, anathema dicere Manichaeis, qui dicunt, a bono Deo nec homines nec nuptias institutas etc.

[5] Cfr. Gen. 1, 2. seqq. — Subinde respicitur Ps. 103, 24: Omnia in sapientia fecisti. Prov. 3, 19: Dominus sapientia fundavit terram etc.

[6] Cap. 2. n. 3. 6. 7. 14. seq.

[7] Epist. II. Cor. 12, 9.

[8] Cfr. C. *Scire debet* (8.) et C. *Utinam* (14.) Dist. 76, ubi insinuatur, *die dominico* non esse ieiunandum. Vide etiam August., Epist. 36. (alias 86.) c. 1. n. 2. seqq.

[9] Cap. 22, 35. Respicitur Col. 3, 12: Induite... viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam.

[10] Cap. 21. n. 25. Allegatur I. Tim. 5, 23.

propalare cognoscitur. Nam ex his sex modis duos secundum veritatem dicit competere hypocritis et avaris, tertium, scilicet causa concupiscentiae refrenandae, competere asserit perfectis et imperfectis, 1 dicta ptoris. « quia, ut dicit, in quantovis sancto remanet aliquid de concupiscentiis evincendis »; et post subdit, quod « hoc ieiunium Christus [1] non assumsit »; et tertio subiungit, quod « hoc ieiunium magis imperfecto quam . dicto. perfecto monacho competit ». — Sed hoc tertio loco dictum ei quod primo posuerat, aperte contradicit. Nam si in quantumcumque perfecto aliquid remanet de concupiscentiis evincendis; cum plene vincere ac domare concupiscentias magis competat perfecto quam imperfecto, magis ei competit modus hic ieiunandi, ubi corporalium virium imbecillitas non obsistit. Unde Hieronymus, Hilarionis, perfectissimi monachi, vitam describens [2]: « A sexagesimo quarto anno, inquit, usque ad octogesimum pane abstinuit incredibili fervore mentis, sicque complens ordinem vitae, nunquam ante solis occasum solvit ieiunium ».

10. Porro in eo quod dicit, Christum non de- 2. dicto. disse exemplum hoc modo ieiunandi, aperte contrarium est ei quod in praecedenti capitulo [3] scripsit. Dixit enim ibi, quod « Christus exemplum abstinendi ad domandas concupiscentias praebuit ». Mirum certe, si homo fuit alicuius intelligentiae, aut saltem memoriae, qui haec scripsit, quomodo repente oblitus eorum quae dixerat, paucis interpositis, contra- andum. rium dogmatizat. Iusto tamen supernae dispositionis iudicio has mentis tenebras incurrit, ut nec sibi ipsi consentiat qui a veritate discordat. Quamquam enim Christus concupiscentias nullas habuerit, suo tamen ieiunio exemplum nobis certandi per ieiunium contra concupiscentias dedit, sicut dicit Hieronymus ad Demetriadem [4]: « Salvator generis humani, qui virtutis et conversationis suae nobis reliquit exemplum, post baptismum statim assumitur a Spiritu, ut pugnet contra diabolum, et tamen hostis antiquus post quadraginta dierum ieiunium per cibum molitur insidias ». Glossa etiam super illud Matthaei [5]: *Ductus est Iesus in desertum* etc.: « Ieiunat, ut tentetur; tentatur, quia ieiunat et exemplum ieiunandi nobis dat ». Et alia Glossa ibidem: « Hic est ordo rectae conversationis, ut post acceptam Spiritus sancti gratiam contra diabolum arctius accingamur ».

istus ie- uando t erem- olum. 11. Ex quibus colligitur, quod Christus simul exemplum ieiunandi et pugnandi dedit hominibus. Sed hoc exemplum certum est nos sequi non posse per primum et secundum ieiunandi modum, in quibus deest iustitia, nec per quartum, quintum et sextum, quibus non ieiunatur, ut contra hostem pugnetur; restat igitur, quod exemplum dedit quantum ad tertium modum. Unde et Ambrosius in libro de Laude ieiunii [6]: « Proeliatus est Christus, ut vinceret, non quod ipse egeret certamine, sed ut nobis formam bellandi praescriberet et postea daret gratiam triumphandi. Certamen nostrum ieiunium est. Denique ieiunavit Salvator, et sic ad eum tentator accessit et primum gulae direxit spiculum et cibum velut escam laquei praetendit. Dominus ieiunium praetulit, ut laqueos tentatoris sui vinculaque dissolveret. Illo laqueo Adam fuit strangulatus, hac absolutione diabolicae quaestionis omnis homo est liberatus ». — In his tam clare sacer Ambrosius, si quid forte obscurum est, explicat, ut nemo nisi mente obstinatus obsistat. Unde et ipse hostis ieiunii Notandum. in quarto ieiunandi modo, qui videlicet est ex abundanti misericordia, asserit, Christum dedisse ieiunandi exemplum non solum perfectis, sed etiam imperfectis. In quo siquidem aut intendit dicere, quod exemplum ieiunandi dedit nobis, ut ieiunemus pro exhibenda aliis misericordia, sicut ieiunaverunt Moyses, Elias, Daniel [7] et alii Prophetae; et tunc falsum dicit, quia abundans misericordia non competit imperfectis, sed perfectis; aut ut ieiunemus pro superanda pugna; et tunc quidem verum dicit, sed sibi ipsi aperte contradicit.

12. Quod etiam facit in sexto ieiunandi modo, De sexto ieiunandi modo. ubi dicit, quod « perfecti, concupiscentias iam habentes edomitas et ideo ieiunio non astricti, ieiunabant secundum morem illorum, cum quibus vivebant », ubi contradicit ei quod paulo ante praedixerat, quod « in quantovis perfecto remanet aliquid de concupiscentiis evincendis », contradicit insuper veritati. Nam Paulus Apostolus [8], qui ad apicem summae perfectionis pervenerat, castigare se dicit corpus proprium et in servitutem redigere non tam pro gerendo aliis more quam pro superando hoste domestico, sicut expresse dicit Hieronymus ad Eustochium in auctoritate superius [9] posita. Quis etiam, quantumcumque sanctus, nisi sit actu infirmus vel corpore debilis, ab his ieiuniis, ad quae se obligavit per Regulae votum, vel ab his quae universaliter servanda sancta mater Ecclesia statuit, ex sua quantalibet perfectione absolvitur? Quis sanae mentis hoc senserit, quis

---

[1] Cfr. Matth. 4, 2. seqq.

[2] Vita S. Hilarionis eremitae, n. 11. Textus originalis hinc inde plura interserit.

[3] Num. 30.

[4] Epist. 130. (alias 8.) n. 10. Post *contra diabolum* textus originalis plura addit. Respicitur Matth. 4, 1. seqq.: Tunc Iesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo etc.

[5] Cap. 4, 1. seq. Duae Glossae sunt *ordinariae* in Matth. 4, 2. et 1. Respectu *primae* vide Chrysost., Op. imperfect. (inter opera Chrysost.), Homil. 5. in Matth. 4, 2: Non solum ideo tentabatur, quia ieiunabat, sed ideo ieiunabat, ut tentaretur. De *secunda* cfr. Beda et Rabanus in Matth. 4, 1.

[6] Sive de Elia et ieiunio, c. 1. n. 1.

[7] Cfr. Exod. 34, 28; III. Reg. 19, 8; Dan. 1, 8. et 9, 3.

[8] Epist. I. Cor. 9, 27.

[9] Cap. 5. n. 15.

docere praesumserit? Nullus certe, ut credimus, nisi qui sanctae matris Ecclesiae statuta contemnat [1].

13. Dehinc, ut suam finalem declaret intentionem, qua non ad ieiunium servandum, sed potius ad solvendum conatur inducere, sex modos assignat solutionis ieiunii, quorum primum dicit *illicitum*, secundum *imperfectum*, quatuor sequentes modos dicit esse *perfectorum*. In quibus plura interserit perversorum seminaria dogmatum, quae ad praesens indiscussa relinquimus, ne legentium animos prolixitate gravemus. Hoc tamen praetereundum non est, quod — cum supra [2] sex modos ieiunandi distinxerit, in quibus quatuor posuit licitos, et illos indifferenter competere perfectis et imperfectis; deinde sex modos subnectit solvendi ieiunium, ex quibus unum imperfectis attribuit, quatuor vero reliquos modos perfectis maxime competere dicit — manifeste declarat, eius se esse sententiae, quod viris perfectis magis competat ieiunia solvere quam servare. In quo et impietatem transcendit loviniani haeretici, qui sacrae ieiuniorum observantiae moderatam ciborum sumtionem ausus non fuit praeponere, sed aequare [3].

Tertio, sex modos solvendi ieiunium malitiose distinguit.

Notandum.

14. Legat igitur, si dignetur, veracium scripta doctorum, in quibus magnis nequaquam praeconiis solutio ieiuniorum extollitur, sed miris laudibus observantia commendatur. Hanc enim sacer Ambrosius in libro de Ieiunio [4] non tam miseriae huius saeculi fore asserit quam *innocentiae paradisi*, cum ait: « Itaque ne terrenum quis aut novellum putet esse ieiunium, primus usus mundi a ieiunio coepit, quando lux clara resplenduit. Ubi cibus coepit, ibi finis factus est mundi. Ubi coepit sua incrementa nescire, ibi coeperunt divina circa eum opera feriari. Quo indicio declaratum est, quod per cibos mundus haberet imminui, per quos desiit et augeri. Et ut sciamus, novellum non esse ieiunium, primam in paradiso legem constituit de ieiunio; sciebat enim, quod per escam culpa haberet intrare ». — Idem etiam libro eodem [5] ieiunium comparat *vitae caelesti*: « Merito, inquit, Eliam dignum caelo divina iudicavit sententia, ut cum ipso raperetur corpore, quoniam caelesti vita vivebat in corpore et supernae usum conversationis exhibebat in terris. Quid est enim ieiunium nisi substantia et imago caelestis? Ieiunium refectio animae et cibus mentis est. Ieiunium vita est Angelorum, ieiunium culpae mors, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiae, fundamentum est castitatis. Hoc ad Deum gradu citius pervenitur, hoc gradu Elias ascendit ante quam curru; in hac virtute et spiritu Eliae venit Ioannes, denique in deserto et ille vacuit ieiuniis, et ideo, quia vitae humanae possibilitatem continentia supergressus fuerat, non homo, sed Angelus aestimatus est ».

Loci Ss. Patrum.

Ambrosius.

15. In his Ambrosius sacer ieiunium comparat angelicae vitae, et quidem satis digne. Cum enim, sicut ait Dionysius [6], hierarchiae caelestis triplex sit actus, *purgatio* scilicet, *illuminatio* et *perfectio*, et ad haec tria per ieiunii observantiam perveniatur; sancte ieiunantium vita magis caelestis esse perhibetur quam terrena. — Per ieiunium enim obtinetur perfecta *custodia sanctitatis:* primo quantum ad *declinationem carnalium vitiorum*, sicut ait Hieronymus ad Demetriadem [7]: « Post cogitationum diligentissimam cautionem ieiuniorum tibi arma sumenda sunt et canendum cum David: *Humiliavi in ieiunio animam meam;* et: *Cinerem tanquam panem manducabam* ». Et paulo post [8]: « Ignita sunt diaboli iacula, quae simul vulnerant et inflammant, et a rege Babylonis tribus pueris praeparantur. Sed quomodo ibi *quartus, speciem habens quasi filii Dei*, immensos mitigavit ardores; sic et in animo virginali rore caelesti et ieiuniorum frigore puellaris calor exstinguitur, et in humano corpore Angelorum conversatio impetratur ». — Dehinc propter *debellationem spiritualium hostium*, iuxta illud Ambrosii, ubi supra [9]: « Iudith, ieiunans omnibus diebus viduitatis suae, his armis munita processit et omnem Assyriorum circumvenit exercitum, sobrii vigore consilii abstulit Holofernis caput, servavit pudicitiam, victoriam reportavit. Esther quoque, pulcrior facta ieiunio, omne genus suum a persecutione liberavit, ita ut regem sibi faceret esse subiectum, non libidinis ardore inflammatum, sed caelesti miseratione conversum, ut poena in impium retorqueretur, et honor sacris redderetur altaribus. Est ergo ieiunium reconciliationis sacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam feminas fortiores ».

Ieiuni compar vitae a. lica

Ol et primo diam s tatis. Praesta ma co carne

Item, daem

16. Per ieiunium etiam impetratur perfecta *intelligentia veritatis*, primo quidem in *operandis*,

Obtine cundo ligenti primo peran

---

[1] Cod. B *contemnit*. Cod. E ea quae usque ad cap. 7. sequuntur, omittit solumque exhibet tres locos (Bernardi, Chrysostomi et Augustini) de laude ieiunii.

[2] Num. 9.

[3] Cfr. supra pag. 263, nota 1.

[4] Sive de Elia et ieiunio, c. 4. n. 6. seq. Respicitur Gen. 3, 1. Post *resplenduit* et *augeri* textus originalis plura addit.

[5] Cap. 2. et 3. n. 3. et 4. De Elia vide IV. Reg. 2, 11. et Eccli. 48, 9; de Ioanne Luc. 1, 17: Et ipse praecedet ante illum in spiritu et virtute Eliae; Matth. 3, 1. seqq. et 11. 9. seq.

[6] Cfr. supra pag. 3, nota 4.

[7] Epist. 130. (alias 8.) n. 10. Allegantur Ps. 34, 13. et 101, 10.

[8] Loc. cit. Respicitur Dan. 3, 15. seqq. et allegatur v. 92: Ecce ego [Nabuchodonosor] video quatuor viros solutos et ambulantes in medio ignis, et nihil corruptionis in eis est, et species quarti similis filio Dei. Textus originalis hinc inde plura addit, substituit *quasi filii hominis* pro *quasi filii Dei*, et in fine legit: et ieiuniorum rigore [alias *frigore*] calor puellaris exstinguitur, et in humano corpore Angelorum impetratur conversatio [Vat. cum codd. et ed. 1, 2 *et humano corpori Angelorum conversatio imperatur*, D *inseratur*].

[9] Libr. de Elia et ieiunio c. 9. n. 29-31, ubi tamen textus originalis plura interserit. De Iudith vide Iudith 8, 6: Ieiunabat omnibus diebus vitae suae etc. De Esther cfr. Esther 4, 16: Ego cum ancillis meis similiter ieiunabo, et tunc ingrediar ad regem etc.

cuiusmodi est veritas divinae legis, sicut dicit Ambrosius. rosius, ubi supra [1]: « Moyses, inquit, de ieiunio Legem dedit, ipsum quoque ieiunantem non voces magnae, non fulgura et nubes nimbosa et fumigans Sina perterruit. Neque enim introisset in nubem et vocem Dei loquentis de medio ignis sine periculo salutis audisset, nisi munitus armis ieiunii. Quadraginta enim diebus ieiunavit in monte, ut Legem acciperet a Domino Deo nostro. Et in superioribus quidem montis Lex dabatur Moysi ieiunanti, in inferioribus populo manducanti praevaricatio sacrilega accendebatur epulantium. Quo spectaculo motus fregit tabulas Moyses, indignum iudicans, ut ebrio populo Lex daretur ».

17. Impetratur etiam per ieiunium intelligentia ndo iu veritatis *in speculandis*, iuxta quod dicit Hieronylaodis. mus contra Iovinianum [2]: « Daniel atque tres pueri revelationem somniorum ieiunio merentur pastique leguminibus, pulciores et prudentiores inveniuntur ». Eodem quoque libro [3]: « Elias, quadraginta dierum ieiunio praeparatus, Deum vidit in monte Horeb audivitque ab eo: *Quid tu hic agis, Elia?* Multo familiarior ista vox quam illa in Genesi: *Adam, ubi es?* Illa enim pastum terrebat et perditum, haec ieiunanti famulo blandiebatur ».

18. Denique per ieiunium acquiritur *constanaet ter- tia perfectae virtutis*, primum quidem ad *faciendum ardua*, iuxta quod Ambrosius, ubi supra [4]: onstan- virtutis di ar- « Magna est virtus ieiunii. Denique tam speciosa militia est, ut ieiunare delectaret et Christum, tam valida, ut ad caelum homines elevaret. Et ut humanis magis quam divinis utar exemplis, Elias ieiuno ore caelum clausit, ieiunus filium viduae ab inferis suscitavit, ieiunus pluvias ore deposuit, ieiunus ignes deduxit de caelo, ieiunus curru est raptus ad caelum et quadraginta dierum ieiunio divinam acquisivit praesentiam. Tunc denique plus meruit, quando plus ieiunavit. Quis enim humana virtute igneos equos et currus potuisset ascendere, nisi qui naturam humanam corporis incorruptibilis ieiunii virtute mutasset »?

19. Dat etiam *virtutem superandi adversa*, erandi sicut idem Ambrosius dicit ibidem [5]: « Est quaedam versa. creaturae natura, quam amiantum vocant, nullo facilis igne consumi, quae imposita focis ignescit, illico sublata de flamma, tanquam aquarum infusione munda resplendet. Talia erant Hebraeorum puerorum corpora, quae de ieiunio in amianti transformata naturam vapore ignis non ad dispendium sui, sed ad gratiam mutabantur. Daniel quoque trium hebdomadarum ieiunio leones docuit ieiunare, missus in lacum et in adamantinam soliditatem abstinentiae rigore membra duratus, non patuit vulneri. Sic eum constrinxerant ieiunia, ut in eius corpore ferarum morsibus locus esse non posset. Clausa tenebant leones ora, quae abstinentiae propheticae sanctitas comprimebat, ut ea ferae aperire non possent, veluti quibusdam vinculis alligata ».

20. Ex his igitur et aliis praedictis colligitur, Hortatio ad ieiunium. quod cum per ieiunium obtineatur perfectio sanctitatis, sapientiae et virtutis, per quae mens humana purgatur, illuminatur et perficitur instar hierarchiae caelestis, ab omnibus debet servari et appeti, sed maxime ab his qui cupiunt esse perfecti. Unde et haec tria breviter exprimit Gregoriana illa Praefa- Gregorius. tio [6], qua dicitur, quod « Deus corporali ieiunio vitia comprimit, mentem elevat, virtutem largitur et praemia ». Et Augustinus in quodam sermone [7]: « le- Augustinus. iunium, inquit, purgat mentem, sublevat sensum, carnem spiritui subiicit, cor facit contritum et humiliatum, quod Deus non spernit, concupiscentiae nebulas dispergit, libidinum ardores exstinguit, castitatis lumen accendit, verbositatem non amat, divitiarum superfluitates abdicat, superbiam calcat, humilitatem commendat ». Ambrosius etiam, ubi su- Ambrosius. pra [8]: « Ieiunium continentiae magisterium est, pudicitiae disciplina, humilitas mentis, castigatio carnis, forma sobrietatis, norma virtutis, purificatio animae, miserationis expensa, lenitatis institutio, castitatis origo, senilis gratia, custodia iuventutis ». — Haec de ieiunii laude diffusius diximus, ut carnali- Epilogus. ter sapientis hominis et intellectus instruatur et inflammetur affectus, quatenus, suum recognoscens errorem, *in ieiunio et fletu et planctu* convertatur *ad Dominum* [9]; super quo Patri misericordiarum sacrificium devotae precis offerimus, ut, sicut de ipsius subversione doluimus hactenus, ita de conversione in posterum gaudeamus.

---

[1] Cap. 6. n. 16. Cfr. Exod. 24, 12. seqq. et 32, 1. seqq.

[2] Libr. II. n. 15. Vide Dan. 1, 8. seqq.

[3] Loc. cit. Allegantur III. Reg. 19, 13. et Gen. 3, 9.

[4] Libr. de Elia et ieiunio, c. 2. n. 2. seq. et c. 3. n. 4, ex quo est ultima propositio *Quis enim* etc., in qua pro *naturam humanam carporis* textus originalis *naturam humani corporis*. De Christi ieiunio cfr. Matth. 4, 1. seq.; de Elia cfr. III. Reg. 17, 1. et 22; 18, 42. seqq.; IV. Reg. 1, 10. seqq.; 2, 11. et III. Reg. 19, 8. seqq.

[5] Cap. 7. n. 19. et 20. Respiciuntur Dan. 3, 23. seqq. (de tribus pueris in camino ignis) et 14, 30. seqq. (de Daniele in lacu leonum). Cum textu originali pro voce *adamantium* (ita codd. et edd.) substituimus *amiantum* (in originali refertur in nota adiecta altera lectio) et pro antiquae ed. lectione *vapore ignis... mutabantur* ipse substituit *vaporem ignis... mutuabantur* et deinde plura addit atque in fine pro *veluti* ponit *meriti*.

[6] Libr. Sacramentorum, Feria IV. Cinerum, in capite ieiunii. In Missali Romano, Praefatio in Quadragesima: Aeterne Deus, qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem elevas, virtutem largiris et praemia.

[7] Serm. 73. in Appendice (alias 230. de Tempore), n. 1. Respicitur Ps. 50, 19: Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. Textus originalis substituit *contribulatum* pro *contritum*, voci *tumen* praefigit *verum* et pro *divitiarum superfluitates abdicat* exhibet *divitiarum superfluitatem iudicat* (ita etiam A C), B *divitias superfluitatem iudicat*.

[8] Libr. de Elia et ieiunio, c. 8. n. 22. Pro *castitatis origo* textus originalis *caritatis illecebra*.

[9] Ioel 2, 12. seq.: Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio et in fletu et in planctu. Et scindite corda vestra... et convertimini ad Dominum Deum vestrum. II. Cor. 1, 3: *Pater misericordiarum*.

Capitulum VII.

Tertiae responsionis prima particula septimumque capitulum, in quo voluntaria et penuriosa paupertas fundamentum evangelicae perfectionis adstruitur, et quae huic videri possunt contraria dissolvuntur.

Christus religionis fundamentum.

1. Christianae religionis fundamentum esse Christum Iesum, *sapiens* ille *architectus* Apostolus Paulus ad Corinthios [1] asserit, docens, *fundamentum aliud poni non posse praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus.* Hoc quidem in nostro *intellectu* collocatur per fidem, quam idem Apostolus ad Hebraeos [2] dicit *rerum sperandarum esse substantiam*, in *affectu* vero per caritatem; de qua idem ad Ephesios scribit: *In caritate radicati et fundati*, fundamento ipsam comparans et radici. Ut igitur haec duo iungantur in unum, christianae religionis fundamentum et radix est *fides, quae per caritatem operatur* [3], sicut et Glossa super illud: *Fundamentum aliud* etc., dicit: « *Fides, quae per dilectionem operatur*, in fundamento posita neminem perire permittit ». — Huic autem fundamento sive radici directe adversatur cupiditas, de qua scribitur ad Timotheum [4]: *Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide.* Ex hac nempe radice cum annexa sibi superbia universa mala originem, fomentum et incrementum suscipiunt; propter quod civitatis Babylonicae fundamentum ab Augustino [5] esse perhibetur.

Cui adversatur cupiditas.

Eam reprobat Christus verbo et exemplo.

2. Omnium itaque bonorum origo et novae civitatis Ierusalem fundamentum et fundator, Christus Iesus, qui *in hoc apparuit, ut diaboli dissolveret opera* [6], huius cupiditatis oppositum summo debuit affectu complecti, exemplo ostendere et verbo praedicare. Et quoniam cupiditatis vitium et inordinatio *radicatur* in affectu mentis, *occasio* vero et fomentum sumitur a rebus extra possessis; ideo necesse est, quod perfecta radicis huius avulsio utrumque respiciat, ut avaritiae *rubiginosa affectio* et substantiae terrenae *illecebrosa possessio* tam spiritualiter quam corporaliter abdicentur. Unde super illud Matthaei: *Dixit Simon Petrus ad Iesum: Ecce, nos reliquimus omnia*, dicit Bernardus [7]: « Optime et non ad insipientiam tibi. Nam et *mundus transit et concupiscentia eius*, et relinquere haec magis expedit, quam ab eis derelinqui. Et haec fugiendarum divitiarum causa praecipua est, quod aut vix, aut nunquam sine amore valeant possideri ».

Radix et occasio cupiditatis.

Abdicatio laus

3. Si igitur gemina haec abdicatio, mundi scilicet et concupiscentiae eius, quae etiam *paupertas spiritus* dicitur [8], ipsa est, qua *radix omnium malorum* perfecte amputatur et Babylonis fundamentum evertitur; certa potest ratione concludi, quod perfectionis evangelicae, per quam Christo configuramur et complantamur et habitaculum eius efficimur, ipsa *paupertas spiritus*, secundum quandam analogiam et cohaerentiam ad praedicta, radix est et fundamentum. Propter quod et Christus, cum ad perfectionem discipulos informaret in monte, tanquam *novae Ierusalem descendentis de caelo fundamenta*, perfectionis videlicet evangelicae lumina, *in montibus sanctis* [9], mentibus scilicet apostolicis, collocans, inter ceterarum virtutum gloriosa praeconia a sanctae paupertatis excellentia sumit initium, dicens: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum.* Dehinc tribuens de perfectionis aggressione consilium, primum ad hanc suo invitat exemplo, dicens [10]: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quae habes, et da pauperibus et veni, sequere me.* Quem locum tractans Hieronymus ad Demetriadem [11] ait: « Apostolici fastigii est perfectaeque virtutis omnia vendere et pauperibus distribuere, et sic levem atque expeditum cum Christo ad caelestia subvolare ». — Cum autem circa temporalium bonorum possessionem duo considerare contingat, *dominium* videlicet et *usum*, sitque *usus* necessario

Verbo comme tur et e plo

De do et os

---

[1] Epist. I. c. 3, 11. Ibid. v. 10: Ut *sapiens architectus* fundamentum posui. — Cfr. de hoc cap. Bonav., Qq. disput. de Perfectione evang. q. 2. a. 1. (tom. V.).

[2] Cap. 11, 1, post quem Eph. 3, 17.

[3] Gal. 5, 6. — Glossa in I. Cor. 3, 11. est *ordinaria* et sumta ex August., de Fide et operibus, c. 16. n. 27.

[4] Epist. I. c. 6, 10.

[5] Enarrat. in Ps. 64. n. 2; XI. de Gen. ad lit. c. 15. n. 20. et XIV. de Civ. Dei, c. 28. Cfr. tom. V. pag. 127, nota 7.

[6] Epist. I. Ioan. 3, 8.

[7] Declamation. (cfr. supra pag. 45, nota 8.) II. n. 2, ubi exponitur Matth. 19, 27: *Ecce, nos reliquimus omnia.* Allegatur I. Ioan. 2, 17. Post *derelinqui* textus originalis plura addit.

[8] Bernard., Serm. 1. in Festo omnium Sanct. n. 8: Sed diligenter attende, quod non simpliciter *pauperes* nominat [Christus in sermone de beatitudinibus, Matth. 5, 3.] propter plebeios pauperes necessitate miserabili, non laudabili voluntate... Attamen nec voluntaria quidem paupertas omnis laudem habet apud Deum; nam et philosophi omnia sua reliquisse leguntur, ut expediti mundialibus curis, studio vanitatis possent vacare liberius... Hos discernit quod dictum est *spiritu*, id est spirituali voluntate. Beati ergo *pauperes spiritu*, spirituali scilicet intentione, desiderio spirituali, propter solum beneplacitum Dei et animarum salutem etc. — De iis quae immediate post sequuntur, cfr. supra n. 1. in fine. — Inferius pro *certa* (ita B C E G) edd. *recta.*

[9] Apoc. 21, 2. et Ps. 86, 1: Fundamenta eius in montibus sanctis. — Subinde allegatur Matth. 5, 3. — Pro *lumina* (ita C D E) edd. *limina*, quae etiam pro *mentibus* (ita C E) substituunt *montibus.*

[10] Matth. 19, 21.

[11] Epist. 130. (alias 8.) n. 14.

annexus vitae praesenti; evangelicae paupertatis est, possessiones terrenas quantum ad *dominium et proprietatem* relinquere, *usum* vero non omnino reiicere, sed *arctare*, iuxta illud quod dicit Apostolus ad Timotheum [1]: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.*

io pauertatis.

4. Ex his potest colligi paupertatis evangelicae ratio, videlicet, quod ipsa sit virtus temporalium abdicativa bonorum, qua quis, nil proprium habens, sustentatur de non suo. Et quoniam dupliciter contingit rerum temporalium abdicare dominium, dupliciter etiam sustentari de non suo; ideo paupertatis evangelicae duplex est modus duplexque perfectio. Cum enim duplex sit rerum dominium, privatum scilicet et commune, unum quidem spectans ad determinatam personam, alterum vero ad determinatum collegium; et primum abdicari possit, retento secundo, possit etiam abdicari secundum cum primo: duplex erit secundum hunc duplicem modum paupertatis perfecta professio, *una* videlicet, qua quis, temporalium omnium [2] privato seu personali abdicato dominio, sustentatur de non suo, id est, non sibi proprio, communi tamen iure cum aliis participato et simul possesso; *alia* vero, qua quis, omni rerum abdicato dominio, tam in proprio quam in communi, sustentatur de non suo, id est non sibi proprio, sed alieno, pie tamen et iuste ab alio sibi pro sustentatione collato. — Primae paupertatis forma praecessit in turba credentium, de qua in Actibus [3] dicitur: *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una, nec quisquam eorum quae possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.* Quem Scripturae locum tractans Hieronymus ad Demetriadem [4], dicit: « In Actibus Apostolorum, quando Domini nostri Iesu Christi calebat cruor et fervebat recens in credentibus fides, vendebant omnes possessiones suas et *pretia* earum *ad Apostolorum proiiciebant pedes*, ut ostenderent, pecunias esse calcandas; et *dabatur singulis, prout opus erat* ». Hic etiam tradita fuit forma monasticae seu coenobiticae vitae, iuxta quod Glossa Bedae dicit ibidem [5]: « Qui ita vivunt, ut sint eis omnia communia in Domino, *coenobitae* vocantur. Quae vita tanto felicior est, quanto statum futuri saeculi imitatur, ubi omnia communia ».

dem do- modus rofessio.

prima orma.

De secunda forma.

5. Secundae autem paupertatis exemplar et forma in vita praecessit Apostolorum, quam perfectionis magister Christus eisdem instituit, quando ipsos ad praedicandum misit, sicut legitur in Matthaeo [6]: *Nolite*, inquit, *possidere aurum neque argentum neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via neque duas tunicas neque calceamenta neque virgam. Dignus est enim operarius cibo suo.* Ubi Glossa [7]: « Propemodum necessaria vitae amputat, ne vel curent de crastino qui docent, omnia regi a Deo, nec ipsa necessaria nec cellarium secum vehant, nihil praeter vestimentum, nec etiam minima ». — In his igitur verbis Dominus Apostolis et praedicatoribus veritatis extremae ac penuriosae paupertatis formam servandam imponit quantum ad carentiam non solum possessionum, sed etiam pecuniarum et aliorum mobilium, quibus sustentari vel communiri solet communis hominum vita, ut, tanquam veri pauperes in summa rerum constituti penuria, carerent pecuniis, alimenta non ferrent, simplici vestitu contenti essent et sine calceamentis incederent, ut sic paupertatem altissimam actu et habitu quasi quoddam perfectionis insigne praeferrent. Hanc paupertatis normam tanquam speciali praerogativa perfectam et *Christus* in se ipso servavit et *Apostolis* servandam instituit, et his qui eorum *cupiunt imitari vestigia*, consulendo suasit.

Imposita Apostolis.

Primo, de Christo.

6. Quod enim *Christus* illam servaverit, ostendit Chrysostomus super Matthaeum homilia vigesima secunda [8]: « *Ne possideatis*, inquit, *aurum neque argentum neque peram in via.* Quia enim per *opera* ostendit ea, tunc iam et legislationem, quae est a *verbis*, validiorem inducit, quando et facile susceptibilis sermo factus est, *operibus* suis prius certificatus. Ubi igitur ostendit per *opera*? Audi eum dicentem: *Filius hominis non habet, ubi caput suum reclinet.* Neque in hoc sufficit solo, sed et in discipulis tribuit hanc apodixim ». Haec verba Chrysostomi. — Glossa etiam super illud Matthaei [9]: *Vulpes foveas habent* etc.: « Quid me propter lucra saeculi vis sequi, cum ita sim pauper, ut nec hospitiolum, quod meum sit, habeam »? — Quod si forte

Obiectio.

---

[1] Epist. I. c. 6, 8.

[2] Cod. B *omni*. Inferius pro *omni rerum* (ita A B) edd. *omnium rerum*, et subinde post *pro sustentatione* G addit *vitae*.

[3] Cap. 4, 32.

[4] Epist. 130. (alias 8.) n. 14. Allegatur Act. 4, 34. seq., ubi pro *proiiciebant* G cum Vulgata *ponebant*, Hieron. *deferebant* (Vulgata: *vendentes afferebant pretia... et ponebant* etc.), qui etiam cum Vulgata vocibus *opus erat* praefigit *cuique*.

[5] Act. 4, 32. Glossa est *ordinaria* apud Lyranum, sumta ex Beda, Libr. Retractationis in Act. Apostol. 4, 32. Pro *in Domino* (ita A B C D E cum Beda et Glossa) edd. *ideo*. — Superius pro *Hic etiam* (ita A B D et ed. 1) C E *Haec etiam*, Vat. et ed. 2 *Hinc etiam*.

[6] Cap. 10, 9. seq.

[7] Scilicet *interlinearis* apud Lyranum. Prima pars est secundum Hieron. in hunc locum; secunda iuxta August., II. de Consensu Evangelist. c. 30. n. 74: Illa Apostolis loquebatur, ut securi non possiderent neque portarent huic vitae *necessaria*, nec magna, nec *minima*. Ideo posuit *nec virgam*, ostendens a fidelibus suis omnia deberi ministris suis nulla superflua requirentibus. Pro *nec minima* Vat. et ed. 2 *nec numisma*.

[8] Alias 23. n. 4. In fine substituimus cum textu originali *sed et in discipulis* (ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μαθηταῖς) pro *sed et discipulis;* recentior versio legit: « in discipulis suis horum exemplum [ἀπόδειξιν] suppeditat ». Allegantur Matth. 10, 9. seq. et 8, 20.

[9] Cap. 8, 20. Glossa est *ordinaria* sumtaque ex Hieron., in hunc locum.

quis dicat, Christum non proprium habuisse hospitium, sed commune; obviat idem Chrysostomus in sermone de proditione Iudae [1]: « Quos, inquit, pretiosorum marmorum pompa delectat cognoscant Christum omnium Dominum, quod locum, in quo caput reclinaret, non habuit. Et ideo discipuli ipsum interrogant et dicunt: *Ubi vis paremus tibi comedere Pascha* »? Sed si Christus habuisset domicilium commune, illud discipuli non ignorassent, sed et Christus loco non caruisset, in quo caput reclinaret et Pascha comederet. Colligitur ergo ex interrogatione discipulorum et hospitii incertitudine, quod Christus domicilium non habuit, nec proprium nec commune.

Solvitur a Chrysostomo.

Hieronymus. — Arctissimam quoque Domini paupertatem declarans Hieronymus ad Nepotianum [2] ait: « Turpe est ante fores sacerdotis Domini crucifixi et pauperis, qui cibo quoque vescebatur alieno, lictores consulum et milites excubare ». Fuit itaque Christus tanquam vere pauperrimus alieno cibo sustentatus. — Hoc ipsum Bernardus [3] in quodam sermone super illud Lucae: *Cum factus esset Iesus annorum duodecim*, apertius dicit: « Ut te, Domine, per omnia nostrae paupertati conformares, quasi unus in turba pauperum stipem per ostia mendicabas. Quis dabit me buccellarum illarum mendicatarum participem fieri et illius divini edulii reliquiis saginari »? — Anselmus etiam in libro de Sacramentis [4]: « Pauper ita fuit Christus, ut, veniens in mundum, non in sua, sed in aliena domo nasceretur, et natus propter inopiam loci *in praesepio* brutorum animalium poneretur, et vivens in mundo *non haberet, ubi caput suum reclinaret*, nec moriens, unde nuditatem suam tegeret, nec mortuus, unde involveretur, nec sepulcrum aut locum, ubi corpus mortuum locaretur ».

Hieronymus.

Bernardus.

Anselmus.

7. Ex his colligitur, quod Christus pauper fuit in *ortu*, pauper in *vitae progressu*, pauper in *termino* [5]. — Sane, ut hanc paupertatem amabilem redderet mundo, pauperrimam Matrem elegit, paupertatis defectus voluntarie pertulit et ut pauper et inops discalceatus incessit. De paupertate namque Matris ipsius dicit Beda super Marcum [6], exponens Evangelicum illud: *Si quis mihi ministrat, me sequatur*: « Consideremus, inquit, qua via graditur, ut sequi mereamur. Ecce, cum dominus sit et creator Angelorum, suscepturus naturam nostram, quam condidit, in uterum Virginis venit, nasci tamen in hoc mundo per divites noluit, parentes pauperes elegit. Unde et agnus, qui pro illo offerretur, defuit, *columbarum pullos et par turturum* ad sacrificium Mater invenit ». — His concordat Chrysostomus super Matthaeum homilia octava [7]: « Pariens quidem Virgo Filium, confestim illum *in praesepe declinavit*, quia, multis convenientibus propter descriptionem, non erat domum invenire. Sed quid fuit, quod suasit Magos adorare? Nihil enim sensibilium magnum erat illic, sed praesepe et tugurium et Mater pauper, ut nudam Magorum videas philosophiam ». Idem quoque in homilia Epiphaniae de Magis [8] loquens, sic dicit: « Viderunt pandochium tenebrosum et sordidum, magis animalibus quam hominibus aptum, in quo nemo erat contentus secedere, nisi itineris necessitate coactus, Matremque eius vix tunicam habentem unam, non ad ornatum corporis, sed ad tegumentum nuditatis proficientem ».

Christus tripliciter pauper.

In ortu.

Beda.

Chrysostomus.

8. Quod autem pauperrime *vixerit*, super illud Marci [9]: *Circumspectis omnibus*, Glossa declarat dicens: « *Circumspectis omnibus*, si quis eum hospitio susciperet. Tantae enim paupertatis fuit et ita nulli adulatus, ut in tanta urbe nullum inveniret *hospitium* ». Super quem etiam locum Beda in originali [10] dicit: « Intelligendum est, quod tantae paupertatis Dominus fuit, ut in urbe maxima nullum hospitem, nullam mansionem inveniret, sed in agro parvulo apud Lazarum sororesque eius habitaret ». Constans est igitur, quod Christus non solum hospitio, sed et pretio, quo illud conduceret, caruit, dum necessitate compulsus de urbe exivit, illo videlicet die, quo eandem urbem tanquam rex asello vectus intravit [11]. Hoc ipsum et Glossa super illud Ioannis [12]: *Venit princeps mundi huius et in me non habet quidquam*, expressius asserit: « Noluit Dominus habere quod perderet, pauper erat, ne haberet diabolus quod auferret ». Sed omne temporale, sive commune, sive proprium, et auferri potest et perdi. —

In vitae progressu.

Beda.

Glossa.

---

[1] Homil. 1. n. 4: Discant illi qui splendidas construunt domos, latas porticus, longa septa, Christum non habuisse, ubi caput suum reclinaret [Matth. 8, 20.]. Quamobrem interrogant illi: *Ubi vis paremus tibi comedere Pascha* [Matth. 26, 17.]?

[2] Epist. 52. (alias 2.) n. 11.

[3] Vel potius Aelredus abbas Rievalis in Tract. de Iesu puero duodenni, in quo explicatur illud Luc. 2, 42: *Cum factus esset* (Iesus) *annorum duodecim* etc. (inter opera Bernardi) n. 6. Cfr. tom. V. pag. 156, col. I. in fine.

[4] Sive de Sacramentorum Diversitate, ad Walerannī querelas responsio, c. 3. Cfr. Luc. 2, 7: Et reclinavit eum in praesepio etc.; 9, 58: Filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet (cfr. Matth. 8, 20.); 23, 53: Et depositum involvit [Ioseph ab Arimathaea] sindone et posuit eum in monumento etc.

[5] Cfr. supra Opusc. VI. de Perfectione vitae ad sorores, c. 3. n. 2. seqq.

[6] Libr. III. in Marc. 10, 52, ubi exponit Ioan. 12, 26: *Si quis mihi ministrat* etc. Respicitur Luc. 2, 24.

[7] Num. 1. Respiciuntur Luc. 2, 7. et Matth. 2, 11. (de Magis). Post *domum invenire* et *Magos adorare* textus originalis plura addit.

[8] Homil. 2. in Matth. (Op. imperfect.) 2, 11.

[9] Cap. 11, 11. Glossa est *interlinearis* (ex Beda) apud Lyranum. Cfr. supra pag. 113, nota 5.

[10] Libr. III. in Marc. 11, 11: Et circumspectis omnibus, cum iam vesperae esset hora, exiit in Bethaniam [ubi Lazarus] cum duodecim. Post *Dominus fuit* textus originalis addit *et ita nulli sit adulatus*.

[11] Ut in eodem cap. Marc. 11, 1-10 insinuatur. — Superius pro *conduceret* edd. *emeret*.

[12] Cap. 14, 30. Glossa est *ordinaria*, in qua pro *pauper erat* substituitur *pauper venit*. Cfr. tom. V. pag. 125, nota 10.

Tandem ut pauper *discalceatus* incessit, iuxta quod uuymus. Hieronymus ad Eustochium [1] scribens ait: « Discipuli sine calceamentorum onere et vinculis pellium ad praedicationem novi Evangelii destinantur, et milites, vestimentis Iesu sorte divisis, caligas non habebant, quas tollerent. Nec enim poterat habere Dominus quod prohibuerat in servis ». Calceamentis igitur Christus ut pauperrimus caruit, vestimentis vero necessariis carere non potuit, volens tamen summae paupertatis nuditate vitam concludere, nudus elegit in cruce pendere.

9. Quia vero magister et Dominus Christus non ndo, de ostolis. propter se, sed nostri causa paupertatem assumsit, ut perfectionem nobis exemplo monstraret; ideo sacris *Apostolis* tanquam suae sanctitatis imitatoribus perfectis hanc extremae paupertatis formam servandam instituit, sicut in Matthaeo legitur et Marco et Luca [2]. Quod quamquam ex ipso textu sit certum et evidens, ad omnem tamen dubietatis scrupulum amovendum Sanctorum auctoritatibus confirmetur. Nam super illud Matthaei [3]: *Nolite possidere aurysosto- mus. rum* etc., dicit Chrysostomus: « Multa per hoc unum emendabat: primum quidem non suspectos faciens Apostolos; secundo autem ab omni eos eruens sollicitudine, ut vacationem omnem sermoni tribuant; tertio docens eos suam virtutem; hoc nempe eis et postea dicit: *Nunquid aliquid defuit vobis, quando misi vos nudos et discalceatos* »? Et infra: « Orbi terrarum doctores erat missurus, propter hoc et Angelos eos ex hominibus, ut ita dicam, constituit, ab omni absolvens vitae huius sollicitudine ». Et post [4]: « Intende, qualiter omnibus eos denudans, omnia eis dedit, permittens in domibus eorum qui docentur, manere et nihil habentes introire. Si autem in aliena patria existentes et apud ignotos abeuntes, nihil amplius oportet petere quotidiano cibo, multo magis domi manentes ». Hucusque Chrysostomus. Idem quoque homilia ultima super Matthaeum [5]: « Si bonum esset aurum habere, hoc utique dedisset Apostolis Christus, qui ineffabilia eis tribuit bona; nunc autem non solum non dedit, sed etiam habere prohibuit. Ideoque Petrus non solum non verecundatur, sed etiam decoratur in paupertate, dicens: *Argentum et aurum non est mihi* ».

10. Super praefatum etiam Matthaei locum Ra- Rabanus. banus in originali [6] sic dicit: « Consequenter hoc praecipit evangelizatoribus veritatis, quibus ante dixerat: *Gratis accepistis, gratis date.* Si enim sic praedicant, ut pretium non accipiant, superflua est auri et argenti nummorumque possessio. Nam si habuissent aurum vel argentum, viderentur non causa hominum salutis, sed lucri causa praedicare ». Idemque subiungit: « Qui divitias detruncaverat, propemodum necessaria vitae amputat, ut Apostoli, doctores verae religionis, qui docebant, omnia gubernari providentia divina, se ipsos ostenderent nihil cogitare de crastino. Ex [7] hoc praecepto arguit philosophos, qui vulgo appellantur *Bactroperitae*, quod contemptores saeculi existentes et omnia pro nihilo ducentes, cellarium secum vehant ». — His etiam Beda. Beda super Marcum [8] consonat dicens: *Praecepit eis, ne quid tollerent in via nisi virgam tantum.* « Tanta, inquit, praedicatori debet esse fiducia in Deo, ut praesentis vitae sumtus, quamvis non provideat, tamen sibi eos non deesse certissime sciat, ne, dum mens eius occupatur ad temporalia, minus aliis provideat aeterna ». Idem paulo post [9] subdit: « Illa Apostolis loquebatur, ut securi non possiderent nec portarent huic vitae necessaria, nec magna nec minima. Ideo posuit: *Nisi virgam*, ostendens, a fidelibus omnia deberi ministris suis, nulla superflua quaerentibus ».

11. His concordat Ambrosius super illud Lucae [10]: Ambrosius. *Nihil tuleritis in via, nec virgam nec peram nec panem nec pecuniam*: « Qualis debeat esse qui evangelizat regnum Dei, praeceptis evangelicis designatur, ut sine virga, sine pera, sine calceamento, id est subsidii saecularis adminicula non requirens fideque tutus, putet sibi, quo minus ea requirit, magis posse suppetere ». Ad quod etiam facit quod ab eodem dicitur super illud Lucae [11]: *Nolite portare sacculum neque peram*: « Si prohibemur aurum possidere, quid eripere? Apostolus Petrus, primus dominicae exsecutor sententiae, ostendens, non in

---

[1] Epist. 22. n. 19. Respiciuntur Matth. 10, 10. (de calceamentis) et Ioan. 19, 23. seq. (de divisione vestium).

[2] Matth. 10, 9. seq.; Marc. 6, 8. seq.; Luc. 9, 3. et 10, 4.

[3] Cap. 10, 9. — Sententia Chrysost. habetur Homil. 32. (alias 33.) in Matth. n. 4. In fine allegatur Luc. 22, 35. Ibid. invenitur etiam seq. sententia.

[4] Num. 5. circa finem. Post *introire* textus originalis plura addit.

[5] Sive Homil. 90. (alias 91.) n. 4. Allegatur Act. 3, 6.

[6] Libr. III. in Matth. 10, 9. seq. Allegatur Matth. 10, 8. Ibid. habetur etiam seq. sententia. Rabanus sequitur Hieron., in eundem locum; cfr. supra pag. 273, nota 7.

[7] Textus originalis praemittit *Non peram in via* (Matth. 10, 10.). — Du Cange, Glossarium etc.: *Bactroperatae, Vactroperiti*, ita philosophi appellati, quod baculum et peram deferant, ex Graeco βάκτρον, *baculus*, et πήρα, *pera, sacculus*.

[8] Libr. II. in Marc. 6, 8. Beda sequitur Gregor., I. Homil. in Evang. homil. 17. n. 5.

[9] Loc. cit. Idem dicit August. supra pag. 273, nota 7. allegatus. Pro *Nisi virgam* (ita Marc. 6, 8, A B D E G et edd. 1, 2) Vat. cum Beda et August. *Nec virgam* (Matth. 10, 10. et Luc. 9, 3.); cfr. Bonav., Comment. in Luc. c. 9. n. 6.

[10] Libr. VI. in Luc. 9, 5. n. 65, ubi exponitur v. 5: *Et quicumque non receperint vos* etc., dum verba *Nihil tuleritis in via* etc., occurrunt v. 3. In fine ed. Maurin. legit: non requirens *fideique deditus* sit, et quanto minus appetat temporalia, tanto magis speret, ea sibi posse suppetere (in nota adiecta allegatur etiam lectio nostra). Cfr. tom. V. pag. 126, nota 5.

[11] Libr. VII. in Luc. 10, 4. n. 54. seq., ubi tamen textus originalis hinc inde plura interserit. Allegantur Act. 3, 6. et Matth. 10, 9.

vacuum effusa Domini mandata, cum posceretur a paupere, ut ei aliquid pecuniae largiretur, ait: *Argentum atque aurum non habeo.* Tamen non tam in hoc gloriatur Petrus, quod aurum et argentum non habeat, quam quod servet Domini mandatum, qui praecepit: *Nolite possidere aurum.* Hoc est dicere: Vides me Christi discipulum, et aurum a me requiris? Aliud nobis multo pretiosius auro donavit».

12. His verbis Ambrosii et Augustinus concor- Augustinus. dat in libro de Mirabilibus sacrae Scripturae [1], sic dicens: «In excusatione eleemosynae et paupertatis professione Petrus paralytico dixit: *Surge et ambula,* illud magistri praeceptum servans: *Nolite possidere aurum neque argentum.* Qui enim, soli Deo serviens, de iniquo mammona expeditus fuerat, verbo imperii morbo ligatum cito solvebat». Hoc ipsum Bernardus. Bernardus ad Eugenium libro secundo [2] confirmat: «Nec locus, inquit, otio, ubi sedula urget *sollicitudo omnium Ecclesiarum.* Nam quid aliud dimisit tibi sanctus Apostolus? *Quod habeo,* inquit, *hoc tibi do.* Quid illud? Unum scio, neque aurum neque argentum, cum ipse dicat: *Argentum et aurum non est mihi*». Et infra: «Esto, ut alia quacumque ratione haec tibi vindices, sed non apostolico iure. Nec enim ille tibi dare potuit quod non habuit». Id ipsum Hieronymus ad Ageruchiam [3] dicit expressius: «Apostoli, toto orbe peregrini, non aes in zona, non virgam in manu, non caligas habuere in pedibus». — Chrysostomus tandem de Laudibus Pauli [4]: «Paulus, inquit, pecunias non possedit. Nam ipse hoc testatur: *Usque in hanc,* inquit, *horam et esurimus et sitimus et nudi sumus et colaphis caedimur.* Et quid dico *pecuniam,* cum ille necessarium saepe non haberet cibum nec quo se circumdaret indumentum»? — Ex his omnibus aperte colligitur, praescriptam paupertatis formam, qua nihil possidetur et in summa rerum penuria vivitur, Apostolis fuisse praeceptam et ab eisdem servatam.

Chrysostomus.

13. Quod autem ipsorum, immo Christi vestigia Tertio, de Christum sequi volentibus. sequi volentibus consulatur ab ipso, aperte clarescit ex consilio, quod dedit adolescenti, sicut legitur in Matthaeo [5]: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quae habes, et da pauperibus et veni, sequere me.* Quod exponens Rabanus [6] ait: «In potestate nostra est, utrum velimus esse perfecti, tamen quicumque perfectus esse voluerit, debet vendere quae habet, et non ex parte vendere, sicut Ananias et Saphira, sed totum, et sic praeparare sibi thesaurum in regno caelorum. Nec hoc ad perfectionem sufficit, nisi Salvatorem sequatur». Constat autem, quod Christus in summa rerum penuria vixit. Idem paulo posterius [7]: «Inter pecunias *habere* et pecunias *amare* nonnulla distantia est. Multi enim habentes non amant, multi non habentes amant. Item, alii et habent et amant, alii nec habere nec amare se divitias saeculi gaudent, quorum tutior status est, cum Apostolo dicentium: *Nobis crucifixus mundus est, et nos mundo*». — In his Rabanus expresse insinuat, opus perfectionis esse magisque securum et Christo crucifixo conforme in carentia rerum et pecuniarum vivere in extrema paupertate.

14. Hoc ipsum et Apostolus ad Corinthios [8] persuadet: *Scitis,* inquit, *gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum dives esset, ut illius inopia vos divites essetis. Et in hoc consilium do.* Super quo Augustinus Augustin. in originali [9]: «*Factus est,* inquit, *egenus* in tantum, ut non haberet quod habent vulpes. *Et in hoc consilium do,* subauditur, ut eius paupertatem imitemini». Idem quoque in libro de Bono coniugali [10]: «Non ideo malum est iustum aut Prophetam in domo sua suscipere, quia nec domum habere debet, ut quod melius est faciat qui vult ad perfectum Christum sequi». In quo Augustinus aperte declarat, quod alieno suscipi tecto ei maxime competit, qui perfecte Christum imitari cupit. — Huic consonat quod dicit Chrysostomus super Ioannem homilia decima nona [11]: «Omnia agamus, per quae Christum imitemur. Quid igitur Christus ait: «*Vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos, Filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet*». Idem super Matthaeum homilia nona [12]: «Si ab honore quidem, qui in inferioribus est palatiis, pecuniae nos expulerint, contemptibiles erunt; caelorum autem rege per singulos dies clamante et dicente, quia difficile est cum illis caelum intrare, non proiiciemus omnia et non desistemus ab omnibus rebus, ut cum libera facie regnum ingrediamur»?

Chrysostomus.

---

[1] Libr. III. c. 16. (inter opera August.). Allegantur Act. 3, 6. et Matth. 10, 9. Cfr. ibid. 4, 10: Illi soli [Deo] servies, et Luc. 16, 11, ubi de *iniquo mammona.*

[2] Cap. 6. n. 10. Allegantur II. Cor. 11, 28. et Act. 3, 6. — Seq. sententia habetur ibidem.

[3] Epist. 123. (alias 14.) n. 15. Pro *Ageruchiam* A B C E *Geruntiam,* quae lectio etiam in ed. Maurin. in nota adiecta exhibetur. Respicitur Matth. 10, 9. seq. (cfr. Marc. 6, 8.).

[4] Homil. 4. de Laudibus Pauli (cfr. tom. V. pag. 138, nota 6.). Allegatur I. Cor. 4, 11.

[5] Cap. 19, 21.

[6] Libr. VI. in Matth. 19, 21, ubi sequitur Hieron., in eundem locum. Respicitur Act. 5, 2. Cfr. supra pag. 242, nota 4. — Inferius pro *penuria* A B *inopia.*

[7] Loc. cit. in Matth. 19, 23. In fine allegatur Gal. 6, 14.

[8] Epist. II. c. 8, 9. et 10.

[9] Potius Haymo in Expositione (alias Remigio Rhemensi tributa) super hunc locum. Cfr. tom. V. pag. 126, nota 2. Respicitur Matth. 8, 20: Vulpes foveas habent etc.

[10] Cap. 8. n. 8. Pro *perfectum* textus originalis *perfectionem.*

[11] Alias Homil. 18. n. 3. Allegatur Matth. 8, 20.

[12] Num. 5. in fine. Respicitur Matth. 19, 23: Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum caelorum.

15. His concordat Hieronymus ad Heliodorum [1]:
ieronymos. « Nolo, te huius peregrinationis terreat difficultas; qui in Christum credis et eius crede sermonibus: *Primum quaerite regnum Dei, et haec omnia adiicientur vobis.* Non pera tibi sumenda, non virga; affatim dives est qui cum Christo pauper est ». — — Idem ad Rusticum monachum [2]: « Si habes substantiam, *vende et da pauperibus;* si non habes, grandi onere liberatus es, nudum Christum nudus sequere. Durum, grande, difficile, sed magna sunt praemia ». Constat autem, quod duritia et difficultas non est, cum proprietas rerum contemnitur, nisi penuria comitetur. — Ad hoc ipsum spectat quod dicit Gregorius Nazianzenus in Apologia sua libro secundo [3]:
regorios Naz. « Sed paupertatem, inquit, et penuriam exprobrabunt. Istae sunt divitiae meae. Ista me non solum gloriantem, sed etiam arrogantem facit. Videor enim mihi hoc audire ab inimicis, quia vestigiis illius incedam, *qui propter nos pauper factus est, cum dives esset;* atque utinam exuere me possem istis panniculis, quibus circumdari videor, ut nudus effugerem spinas saeculi, quae retinent et revocant pergentes ad Deum ». Haec sanctus Gregorius. — His
ernardus. consonat quod dicit Bernardus [4]: « Habetur in Evangelio et perfectionis consilium et remedium infirmitatis. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra;* haec perfectio est, siquidem *Filius hominis, ubi caput reclinaret, non habebat.* Petro et Ioanni *nec argentum nec aurum erat.* Paulus simplici victu vestituque contentus, haec ipsa labore manuum acquirebat. Sed *non omnes capiunt verbum hoc* sicut nec consilium castitatis ». Hucusque Bernardus. —
ennadius. Gennadius quoque de Ecclesiasticis Dogmatibus [5]: « Bonum est, inquit, facultates cum dispensatione pauperibus erogare, sed melius est pro intentione sequendi Dominum semel donare, et absolutum sollicitudine, egere cum Christo ». Sed qui habet, unde sustentetur proprie non dicitur egere; nam de illis quibus *erant omnia communia,* in Actibus [6] dicitur: *Nec erat quisquam egens inter eos.* — Postremo, ut clare nobis innotescat, quae sit abrenuntiationis forma perfectior; attendendum quod dicit Beda super il- Beda.
lud Marci [7]: *Relictis omnibus, secutus est eum*: « Perfectam nobis abrenuntiationis saeculi formam tribuit, dum non solum lucra reliquit vectigalium, sed et pericula contempsit. Tanta enim cupiditate sequendi Dominum ductus est, ut in nullo prorsus huius vitae respectum vel cogitationem sibimet reservaverit ».

16. Per haec sacrorum doctorum testimonia tam Conclusio.
manifesta quam certa et alia plurima, quae causa prolixitatis vitandae reticentur [8] ad praesens, irrefragabili potest ratione concludi, quod Christum et Apostolos imitari non solum quoad *abdicationem proprietatum,* verum etiam quoad *extremam temporalium rerum penuriam,* quae consistit in carentia possessionum et pecuniarum, non solum est licitum, sed et laudabile et perfectum. Non tamen ex hoc Cautela.
debet vel potest inferri, quod abdicatis rerum proprietatibus, possidere aliquid in communi sit imperfectum, quia, sicut perfectae castitatis diversi sunt modi, quorum variis praerogativis sancta mater Ecclesia tanquam ornamentorum varietate decoratur [9], sic et in modis perfectae paupertatis intelligendum est, quamquam non sit per omnia simile hinc et inde, sicut diligenter consideranti est evidens.

17. His autem non obstat praeallegatorum vita Difficultas solvitur.
Sanctorum, qui communia possederunt, quasi non debuerint aliter docere quam vivere, quia mos esse solet piis doctoribus, ut eas virtutum praerogativas, quibus carere se vident, in aliis mirentur et praedicent, sicut Hieronymus ad Pammachium [10] scribens: Hieronymus.
« Virginitatem, inquit, in caelum fero, non quia habeo, sed quia magis miror quod non habeo. Ingenua enim et verecunda confessio est, quo ipse careas in aliis praedicare. Nunquid, quia gravi corpore terrae haereo, avium non miror volatus »? Haec Hieronymus. — Cui etiam Chrysostomus consonat Chrysostomus.
homilia octava super Matthaeum [11], qui Aegyptios monachos laudans, ait: « Nunc veniens in eremum

---

[1] Epist. 14. (alias 1.) n. 1: Nolo, te antiquae peregrinationis etc. Allegatur Matth. 6, 33. et respicitur Matth. 10, 10: Non peram in via etc.

[2] Epist. 125. (alias 4.) n. 20. in fine. Respicitur Matth. 19, 21.

[3] Orat. 26. n. 14. Migne, Patr. Graeco-Lat. tom. 35. (alias 28. n. 33.): « Paupertatem obiicient? Meas scilicet opes et copias. Atque utinam et pannos hosce exuere possem, ut huius vitae spinas nudus percurrerem; utinam et gravem hanc tunicam quam celerrime abiicerem, ut leviorem acciperem »! Haec oratio inscribitur: « *In se ipsum,* cum rure rediisset, post ea quae a Maximo perpetrata fuerant ». Ex qua inscriptione colligi potest, quare haec oratio tempore Bonaventurae nominata sit *Apologia* (Oratio in se ipsum vel pro se ipso); et quia plures exstant *Orationes in se ipsum,* forsitan haec *libro secundo* continebatur. Cfr. infra c. 8. n. 17. Allegatur II. Cor. 8, 9.

[4] Declamation. etc. (cfr. supra pag. 45, nota 8.) VIII. n. 8: Habent [imperfecti] enim Evangelia et perfectionis etc. Allegantur Matth. 6, 19. et 8, 20; Act. 3, 6; I. Tim. 6, 8; Act. 20, 34. et Matth. 19, 11.

[5] Cap. 38. (alias 71.). Pro *semel* (ita B C D E G cum textu originali) edd. *simul.*

[6] Cap. 4, 33. et 34. — Superius post *sustentetur* edd. contra A B C D E addunt *scilicet in communi.*

[7] Libr. I. in Marc. 2, 14: *Et surgens* [Levi Alphaei sive Matthaeus] *secutus est eum,* ubi Beda, Luc. 5, 28. verbis: *Et relictis omnibus, surgens secutus est eum,* allegatam sententiam subiungit. Pro *ut in nullo prorsus huius vitae respectum* plures codd. cum ed. 1 et Vat. *ut nullo prorsus huius vitae respectu.*

[8] Edd. *quae causa brevitatis vitandae resecantur.*

[9] Cfr. supra pag. 250, nota 6.

[10] Epist. 48. (alias 50.) n. 20.

[11] Num. 4. et 5. Textus originalis post *effectam* et *urbanitatem* ac *zelum* multa addit. Pro *existentia enim omnia exuti* (de hac Graeca constructione, quam exhibent A B C D et ed. 1,

Aegypti, paradiso hanc meliorem videbis effectam. Etenim est videre ubique regionis illius Christi exercitum et regalem gregem et superiorum virtutum urbanitatem; existentia enim omnia exuti et mundo omnino crucifixi, et ultra rursus procedunt corporis operatione ad indigentiam cibum sumentes. Neque enim, quoniam ieiunant et vigilant, vacare per diem dignum aestimant, sed noctes quidem sacris hymnis et vigiliis, dies in orationibus et manuum operationibus consumunt, apostolicum imitantes zelum. Verecundemur igitur omnes, et divites et inopes, cum illi, nil penitus habentes nisi corpus et manus suas, cogant et litigent [1] impensas hinc indigentibus invenire, nos autem, decem millibus intus reconditis, neque superflua ad hoc tangimus ». Haec Chrysostomus, qui ut doctor sanctus et verax, quasi ad sui et aliorum sibi similium verecundiam paupertatis excellentiam in monachis Aegypti commendat.

18. Simile per omnia sacer dicit Ambrosius [2]: Ambrosius. « Christus, ait, Dominus noster sacerdotibus suis quid praecepit audiamus: *Qui non renuntiaverit omnibus, quae possidet, non potest meus esse discipulus.* Contremisco haec dicens. Meus enim primo omnium, meus, inquam, ipse accusator existo, meas condemnationes loquor. Negat Christus, suum esse discipulum, quem viderit aliquid possidentem, et eum qui non renuntiat omnibus, quae possidet. Et quid agimus? Quomodo haec autem ipsi legimus aut populis exponimus, qui non solum non renuntiamus his quae possidemus, sed acquirere volumus ea quae nunquam habuimus, antequam veniremus ad Christum? Nunquid nam, quia nos redarguit conscientia, tegere, non proferre quae scripta sunt possumus? Nolo duplicati criminis esse reus; confiteor et palam, audiente populo, confiteor, haec scripta esse, etiam si nondum implesse me novi. Sed ex hoc saltem commoniti, festinemus implere, festinemus transire a sacerdotibus Pharaonis, quibus terrena possessio est, ad sacerdotes Domini, quibus in terra pars non est, quibus *portio Dominus* est. Talis enim erat et ille qui dicebat: *Tanquam egentes, multos autem locupletantes, ut nihil habentes, et omnia possidentes;* Paulus hic est, qui in talibus gloriatur ». His sacri doctoris veracibus et humilibus verbis nihil expressius ad propositum dici potest.

19. Et beatus Papa Gregorius tertio Dialogorum [3], Gregor. viri mirabilis Isaac vitam describens, ait: « Servus omnipotentis Domini, egressus urbem non longe, desertum locum reperit ibique sibi humile habitaculum construxit, ad quod dum multi pergerent, exemplo illius aeternae vitae accendi desiderio coeperunt atque sub eius magisterio in omnipotentis se Domini servitium dederunt. Cumque ei crebro discipuli innuerent, ut pro usu monasterii possessiones, quae offerebantur, acciperet, ille sollicitus suae paupertatis custos fortem sententiam tenebat, dicens: Monachus, qui in terra possessionem quaerit, monachus non est. Sic quippe metuebat paupertatis suae securitatem perdere, sicut avari solent divites perituras divitias custodire ». Haec Gregorius, qui, cum Notanda. monachus et ipse in monasterio, quod possessionibus dotaverat, vitam duxisset [4], communes tamen possessiones recusantem miratur et laudat. Ac per hoc impiae praesumtionis esse convincitur virtutem non habitam spernere, ut, si cuiusvis docentis *vita* extremae paupertati non per omnia consonat, ipsius *doctrina* pauperum perfectioni repugnando contradicat.

20. Nequaquam igitur a praedictis discordat il- Augu lud Augustini verbum, quo contra Adimantum Ma- tit. nichaeum [5] praefatum de paupertatis forma mandatum datum Apostolis dicit *spiritualiter esse perscrutandum*, vel, ut alibi dicit, *permissive intelligendum.* Nam cum Marcus [6] dicat expresse, quod *praecepit eis, ne quid tollerent in via*, et ipse una cum aliis expositoribus, sicut ex praemissis claret, intelligendum ad litteram doceat; si hoc simpliciter alibi negaret, et evangelicae veritati et Sanctorum doctrinae simul ac suae contrairet. Quod de tanto

---

cfr. Forcellini, sub verbo *exuo*) Vat. et ed. 2 perperam *existentia enim omni exuti*, recentior versio: *siquidem exuti rebus cunctis praesentibus.* Subinde pro *et ultra rursus procedunt* Vat. et edd. 1, 2 contra textum originalem: *Et ultra. Rursus procedunt;* recentior versio: *ultra etiam procedunt, labore corporis utentes ad victum egenis comparandum* (τῇ τοῦ σώματος ἐργασίᾳ πρὸς τὴν τῶν δεομένων ἀποχρώμενοι τροφήν).

[1] Recentior versio: *quando illi... conantur et contendunt* (βιάζωνται καὶ φιλονεικῶσι).

[2] Potius Origenes, Homil. 16. in Gen. (A B C E *Ambros., homil. 16. super Genesi*) n. 5. in principio allegatur Luc. 14, 33. et in fine respicitur Num. 18, 20. (cfr. Deut. 18, 2.) de levitis, ac allegatur II. Cor. 6, 10.

[3] Cap. 14. Cfr. tom. V. pag. 148, nota 4. Pro *ad quod* textus originalis *ad quem.*

[4] Cfr. eius vita, scripta a Paulo Diacono, n. 4. seq. et a Ioanne Diacono, lib. 1. n. 5. seq. — Superius pro *cum monachis* ex A B et edd. 1, 2 substituimus *cum monachus.* Inferius pro *ut quia docentis vita* ex A B C G substituimus *ut, si cuiusvis docentis vita.*

[5] Cap. 20. n. 1: « Quae tamen omnia spiritualiter perscrutanda sunt, ne ipse Dominus hominibus impiis contra sua praecepta fecisse videatur, qui etiam loculos habebat [cfr. Ioan. 12, 6.], quibus ad necessarium victum penuria portabatur ». Ibid. etiam alia sententia occurrit: Non autem ista iussa, sed *permissa* esse Apostolis, ex hoc intelligitur, quod Apostolus Paulus [cfr. Act. 18, 3. et 20, 34.], manibus suis operatus, victum quaerebat etc. Cfr. de Mendacio, c. 15. n. 30: Item dictum est Apostolis [Luc. 10, 4.], ut nihil secum portantes in via ex Evangelio viverent. Et quodam loco [Matth. 10, 10.] etiam ipse Dominus significavit, cur hoc dixerit, cum addidit: *Dignus est enim operarius mercede sua*, ubi satis ostendit, *permissum* hoc esse, non *iussum*, ne forte qui hoc faceret, ut in opere praedicationis verbi aliquid ab eis quibus praedicaret, in usus vitae huius sumeret, illicitum aliquid se facere arbitraretur etc.

[6] Cap. 6, 8. — Cfr. supra n. 5. seq. et 9. seqq.

dici doctore piae catholicorum aures abhorrent. — Attendendum est ergo, quod cum Apostoli fuerint primi *fundatores* religionis christianae et *professores* perfectionis excelsae, professores, inquam, et sicut *privatae personae* et sicut *exemplaria quaedam*, praedicta Domini verba intelligere possumus, eis esse dicta tanquam *fundatoribus* christianae religionis; et sic intelliguntur extendi ad omnes. Sed non omnes Christiani arctantur, ut hanc vitae regulam teneant, sicut Manichaei falso dogmatizant; ideo contra ipsos loquens haereticorum malleus Augustinus ostendit, quod haec verba *spiritualiter intelligenda sunt*, si sic accipiantur tanquam omnibus sint praecepta. — Possumus etiam intelligere, praedicta verba dicta fuisse Apostolis tanquam *exemplaribus perfectionis*; et sic intelliguntur per modum *consilii*, quod de se non obligat, nisi eos qui hanc vivendi formam voluntarie profitentur et vovent. — Intelligere possumus insuper dicta fuisse Apostolis sicut *certis personis* primisque praedicatoribus evangelicae legis; et sic, cum duo insinuentur in verbis illis, videlicet *abdicatio temporalium* et *receptio stipendiorum*, primum intelligitur fuisse *praeceptum*, sicut dicit textus [1] et Glossa. Unde Beda [2]: « Missis ad praedicandum discipulis, *ne quid tollerent in via, praecepit* ». Secundum autem non fuisse praeceptum, sed *concessum* sive *permissum*. Unde Glossa super illud Lucae [3]: *In eadem domo manete* etc.: « Qui saccum et peram prohibuit sumtus ex praedicatione concedit ». — Et Rabanus [4] super Matthaeum: « Claret autem, hoc Dominum *non ita praecepisse*, tanquam evangelistae vivere aliunde non debeant, quam eis praebentibus, quibus annuntiant Evangelium; alioquin contra hoc praeceptum fecit Apostolus, qui victum de manuum suarum laboribus transigebat; sed *potestatem dedisse*, in qua scirent ista sibi deberi. Cum autem potestas datur, licet cuique non uti et tanquam de iure suo cedere ». Haec Rabanus. — Ex his manifeste colligitur, quod praedicta Domini verba iuxta considerationes praemissas intelligi possunt et *spiritualiter* et *ad litteram* et ut *consulta* et ut *praecepta* et ut *permissa*. Propter quod omnis contrarietatis calumnia de medio tollitur, si multiformis huius acceptionis intelligentia sane capiatur.

21. Illis etiam non obsistit illud Hieronymi ad Nepotianum [5], ubi dicit, quod « vivens de decimis et altaris oblatione sustentatus, nudam crucem nudus sequitur », tanquam perfectae paupertatis summa consistat in vivendo de decimis et oblationibus, sicut sacerdotes et clerici vivunt. — Est enim multiplex gradus et differentia nuditatis, et alia quidem est *cordis*, alia *cordis et corporis*. Nuditas *cordis* est per exspoliationem spiritus ab omni perverso affectu avaritiae et cupiditatis. Et de hac Gregorius in homilia [6]: « Nudi cum nudo luctari debemus, quia, si vestitus quisque cum nudo luctatur, citius ad terram deiicitur, quia habet, unde teneatur ». Hoc quidem intelligitur generaliter dictum omnibus Christianis.

22. Nuditas autem *cordis et corporis* triplicem habet gradum. Nam quaedam est *magna*, quae attenditur in abiectione omnis superfluitatis et proprietariae possessionis. Et haec, quamquam non sit de necessitate, est tamen de congruentia status et ordinis clericalis. Et de hac Hieronymus ad Nepotianum [7]: « Si autem ego *pars Domini* sum *et funiculus hereditatis eius*, nec *accipio partem inter ceteras tribus*, sed quasi levita et sacerdos vivo de decimis, et altari deserviens, altaris oblatione sustentor, habens victum et vestitum, his contentus ero et nudam crucem nudus sequar ». — Est et alia nuditas *maior*, quae non solum consistit in his, verum etiam in abdicatione potestatis possidendi proprium et abnegatione propriae voluntatis; et haec competit regularibus et coenobitis, de qua Hieronymus ad Heliodorum [8] ait: « Nolo pristinarum necessitudinum recorderis; nudos amat eremus ». *Nudos* intelligit non solum a facultatum appropriatione, verum etiam a propria voluntate, iuxta illud Bernardi de Colloquio Simonis et Iesu [9]: « Age ergo, et qui relinquere omnia disponis, te quoque inter relinquenda numerare memento, immo vero maxime et principaliter abnega temetipsum, si deliberas sequi eum qui *exinanivit* propter te *semetipsum* ». —

Non dissentit Hieronymus.

Multiplex gradus huius nuditatis.

Nuditas cordis.

Gradus nuditatis cordis et corporis est triplex. Primus.

Secundus.

---

[1] Marc. 6, 8: Et praecepit eis, ne quid tollerent in via etc. Glossam vide paulo inferius. — Superius pro *stipendiorum* (ita A B C D et ed. 1) Vat. et ed. 2 *dispendiorum*.

[2] Libr. VI. in Luc. 22, 36; vide inferius n. 39. huius capituli, ubi integer locus Bedae affertur. Allegatur Marc. 6, 8. Cfr. II. in Marc. 6, 8. et III. in Luc. 10, 4.

[3] Cap. 10, 7. Glossa est *ordinaria* ex Gregor., I. Homil. in Evang. homil. 17. n. 7, quem sequitur Beda, III. in Luc. 10, 6.

[4] Libr. III. in Matth. 10, 9. seq., ubi sequitur August., II. de Consensu Evangelist. c. 30. n. 73. Respicitur Act. 18, 3. (cfr. 20, 34. et I. Cor. 4, 12.) de Paulo. Vocibus *Cum autem* textus originalis praemittit: Cum autem a Domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiae culpa est.

[5] Epist. 52. (alias 2.) n. 5. Vide paulo inferius notam 7.

[6] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 32. n. 2. — Col. 3, 9: *Exspoliantes* vos veterem hominem cum actibus suis.

[7] Epist. 52. (alias 2.) n. 5. In principio respicitur etymologia nominis *clericus*, quam Hieron. ibid. praemisit: « Si enim κλῆρος Graece, *sors* Latine appellatur, propterea vocantur *clerici*, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est pars clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet, talem se exhibere debet, ut et ipse possideat Dominum et possideatur a Domino » etc. Deut. 32, 9: Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hereditatis eius. Cfr. Ps. 15, 5. Subinde respiciuntur Num. 18, 20. seqq. (cfr. Deut. 10, 9; 18, 1. seq., Iosue 14, 3.); I. Cor. 9, 13. et I. Tim. 6, 8.

[8] Epist. 14. (alias 1.) n. 1: Nolo pristinarum necessitatum recorderis etc.

[9] Sive Declamation. etc. (cfr. supra pag. 45, nota 8.) III. n. 3. Allegatur Phil. 2, 7.

Tertius. Est et tertia nuditas, quae consistit in his quae praedicta sunt et insuper in abdicatione omnis transitoriae facultatis cum penuria et indigentia opportunae sustentationis, et haec competit Apostolis et apostolicis viris, et de hac super illud Matthaei [1]: *Qui potum dederit uni ex minimis istis calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli non perdet mercedem suam;* Glossa: « Minimi sunt qui nihil penitus habent in hoc mundo ». Tales fuerunt Apostoli. Unde Hieronymus ad Exsuperantium [2] ait: « Nemo Apostolis pauperior fuit et nemo tantum pro Domino dereliquit. Vidua illa in Evangelio paupercula, quae duo minuta misit in gazophylacium, cunctis praefertur divitibus, quia totum, quod habuit, dedit ». Haec Hieronymus. Si igitur haec vidua iuxta testimonium Domini totum dando nihil sibi reservavit, in extrema se nuditate constituit.

Exemplum S. Paulae. 23. Ad hanc nuditatem aspirabat illa nobilis vidua Paula, de qua Hieronymus in laudem ipsius [3]: « Hoc habuit voti, ut mendicans ipsa moreretur et unum nummum filiae non dimitteret et in funere suo aliena sindone involveretur ». Eiusdem quoque felicem describens obitum, ait: « Testis est Iesus, ne unum quidem nummum ab ea derelictum. Quid hac virtute mirabilius, feminam nobilissimae familiae, magnis quondam opibus, tanta fide omnia dilargitam, ut ad egestatem ultimam perveniret? lactent alii pecunias in corbonam funalibusque aureis dona pendentia; nemo plus dedit pauperibus, quam quae sibi nihil reliquit ». Haec Hieronymus, qui ad hanc nuditatem tanquam summe perfectam hortatur Hedibiam, in epistola [4], quam ad eam scribens, ait: « Vis esse perfecta et in primo stare fastigio dignitatis? Fac quod fecerunt Apostoli. *Vende omnia, quae habes, et da pauperibus et sequere* Salvatorem et nudam solamque crucem nuda sequaris et sola ». — In his manifestius asserit, quod ea paupertas ad perfectionis attingit fastigium, qua quis expressius et conformius nuditatem crucis amplectitur et nudum Crucifixum imitatur.

24. Illud autem Gregorii [5] verbum, quo dicit, censum non esse in culpa, sed *affectum*, nequaquam est praemissis contrarium, si recte intelligatur. Si quis enim hoc sentiat, quod census *in culpa* sit causaliter vel formaliter, cum Manichaeo errat, et hoc Gregorius reprobat. Si quis autem intelligat, censum esse *culpae occasionem*, a sententia veritatis non deviat, cum et ipsa Veritas dicat in Marco [6]: *Quam difficile, qui pecunias habent in regnum Dei introibunt.* Nullo enim modo pecunia impedimentum difficultatis Dei regnum intrare volentibus praestat, nisi quia vel est occasio *inclinationis* ad malum, vel *distractionis* a bono. — Hoc Sanctorum testimoniis clare monstratur. Quod enim divitiae habentibus ipsas *occasio* sint *cupiditatis* in libro de Officiis [7] dicit Ambrosius: « Feralis, inquit, avaritia, illecebrosa pecunia, quae habentes contaminat, non habentes non iuvat. Esto tamen, ut aliquando iuvet pecunia inferiorem et ipsum desiderantem, quid ad alios, si sit ille copiosior, qui habet? Nunquid idcirco honestior, quia habet quo honestas plerumque amittitur »? — Cui et Bernardus concordat de Colloquio Simonis et Iesu [8]: « Haec fugiendarum divitiarum praecipua causa est, quod vix aut nunquam sine amore valeant possideri. Limosa siquidem et glutinosa nimis, non solummodo exterior, verum etiam interior substantia nostra videtur, et facile cor humanum omnibus, quae frequentat, adhaeret ». — His consonat Augustinus super Psalmum centesimum vigesimum secundum [9] dicens: « Non sunt istae verae divitiae, sed mendicitas, quia quanto magis abundant, tanto magis crescit inopia avaritiae. Non sunt verae divitiae, quae plus augent cupiditatem ei qui eas possidet ».

25. Quod autem sint occasio *vanitatis atque superbiae*, Augustinus de Lapsu mundi [10]: « In divitiis nil tam cavendum est quam superbiae morbus. Qui enim non habet divitias, non habet amplissimas facultates non habet, unde se extollat ». Idem de Verbis Domini [11]: « Nihil est, quod sic generent divitiae, quomodo superbiam. Omne granum, omne germen habet vermem

---

[1] Cap. 10, 42. Glossa est *ordinaria*. Cfr. Matth. 25, 40. et 45.

[2] Epist. 145. (alias 35.). Cfr. de Apostolis Matth. 4, 18. seqq., et de vidua Marc. 12, 41. seqq.; Luc. 21, 1. seqq.

[3] Epist. 108. (alias 27.) ad Eustochium virginem, sive *Epitaphium Paulae matris*, n. 15. et 30. Textus originalis voci *derelictum* praefigit *filiae*, deinde plura addit et in fine legit: lactent alii pecunias et in corbonam Dei aera congesta funalibusque... Nemo plus dedit pauperibus, quam quae [ed. 2 cum ed. 1 et Vat. *qui*] sibi nihil reservavit.

[4] Epist. 120. (alias 150.) c. 1. Allegantur Matth. 19, 21. Cfr. supra pag. 244, nota 5. et 6.

[5] Libr. X. Moral. c. 30. n. 49: Non est ergo census in crimine, sed affectus.

[6] Cap. 10, 23. — Cfr. supra c. 5. n. 14, ubi eadem distinctio occurrit.

[7] Libr. II. c. 26. n. 132. Post *inferiorem* textus originalis prosequitur: tamen et ipsam desiderantem. Quid ad eum qui non desiderat, qui non requirit, qui auxilio eius non indiget, studio non flectitur? Quid ad alios etc.

[8] Sive Declamat. etc. (cfr. supra pag. 45, nota 8.) II. n. 2. Vide supra pag. 272, notam 2.

[9] Num. 11. seq. Textus originalis pro *inopia avaritiae* substituit *inopia et avaritia* et deinde, pluribus additis, legit: Non sunt illae verae divitiae; plus augent cupiditatem eis qui eas possident.

[10] Serm. 14. (alias 110. de Tempore) c. 1. n. 2, ubi pro *divitias* textus originalis substituit *pecuniam*. Ed. Maurin. huic sermoni praefigit: « Habitus Carthagine in basilica Novarum die dominico », nihil insinuans de inscriptione *de Lapsu mundi*.

[11] Serm. 5; nunc Serm. 61. c. 9. n. 10: Nihil enim est, quod sic generent divitiae, quomodo superbiam. Omne pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet vermem suum. Et alius est vermis mali, alius pyri, alius fabae, alius tritici; vermis divitiarum, superbia. Cfr. tom. VII. pag. 321, nota 13.

te occa- si distra- ctionis.

suum. Vermis divitiarum superbia est ». — Quod vero sint occasio *distractionis*, manifeste insinuat Gregorius primo Moralium [1]: « Solet, inquit, rerum abundantia tanto a timore divino mentem solvere, quanto hanc exigit diversa cogitare. Nam dum foris per multa spargitur, stare in intimis fixa prohibetur ». Idem in homilia super illud Lucae [2]: *Exiit qui seminat* etc.: « Si nos, inquit, vobis *semen* verbum, *agrum* mundum, *volucres* daemonia, *spinas* divitias significare diceremus; ad credendum nobis mens forsitan vestra dubitaret. Unde et idem Dominus per semetipsum dignatus est exponere quae dicebat. Quis enim unquam mihi crederet, si *spinas* divitias interpretari voluissem? maxime cum illae pungant, istae delectent; et tamen spinae sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant ».

rmatur.

26. Si quis igitur praemissa diligenter attendat, indubitanter advertet, quod quamvis census formaliter seu causaliter non sit in culpa [3], est tamen frequens occasio culpae, distrahendo a bonis et inclinando ad mala. Propter quod opes a Salvatore *spinis* comparantur et ab Ambrosio *illecebrosae* dicuntur. Nam cum, sicut ex praemissis [4] apparet, vim rationalem distrahant, irascibilem extollant et concupiscibilem nostram illiciant, non solum sunt illecebris, sed et periculis plenae. Unde Augustinus de Lapsu mundi [5]: « Divitiae ipsae, quas putatis plenas esse deliciarum, pleniores sunt periculorum ». Cum itaque perfectionis sit non solum peccata vitare, verum etiam peccatorum occasiones et bonorum impedimenta ad plenum succidere, dicente Gregorio in Moralibus [6], quod « solus ille in illicita non cadit, qui se a licitis caute restringit »; liquido claret, quod quamvis possessiones et pecunias habere de se non sit peccatum, sed licitum, est tamen eas abdicare et voluntarie pro Christo eis carere perfectum.

ectio re- llitur.

27. Quodsi forte quis dicat, occasionem huiusmodi a temporalibus rebus *imperfectis* dari mentibus, non perfectis, quasi magis competat statui imperfectorum divitias fugere eisque carere [7]; vitae Iesu Christi eiusque doctrinae adversatur aperte. Neque enim secundum hoc perfectissimus delnisset Christus carere divitiis neque hoc docuisset perfectos, cum tamen dixerit [8]: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quae habes* etc. Nunqnid Apostoli perfecti non erant, quibus dictum est: *Nolite possidere aurum?* Quod verbum tractans Ambrosius in libro de Officiis [9], ait: « *Nolite possidere aurum et argentum neque pecuniam;* quo velut falce pullulantem in pectoribus humanis succidit avaritiam ». — Super eundem quoque sermonem Chrysostomus homilia trigesima secunda [10]: « Non dixit: Nolite accipere vobiscum aurum, sed, si alinnde possibile est accipere, fugite perniciosam hanc aegritudinem. Etenim multa per hoc emendabat ». Ex his datur intelligi, quod propter vitandam occasionem avaritiae fuit Apostolis interdicta pecunia, cum tamen essent perfecti.

Declaratur.

28. Verum est quidem, quod census perfectis non tam vehemens nec tantorum est peccatorum occasio, sed quia quantumlibet parva intellectus distractio vel illectio appetitus vitiosa mentibus perfectorum ad aeterna suspensis magis est dissona, quam longe maior imperfectis circa filiorum educationem et curam rei familiaris occupatis; hinc est, quod perfecta temporalium rerum abdicatio perfectis consulitur, non imperfectis, nisi velint esse perfecti. Nam cum ipsis imperfectis sufficiat peccata maiora vitare per mandatorum observantiam, perfectis tamen competit etiam superfluas cogitationes a mente rescindere, sicut et Gregorius secundo Moralium [11] docet, spiritualiter exemplificans Nazaraeorum ritum perfectionisque figuram: « Devotione, inquit, completa, caput Nazaraeus radere capillosque in igne sacrificii ponere iubetur, quia tunc ad perfectionis summam pertingimus, cum sic exteriora vitia vincimus, ut etiam cogitationes superfluas a mente resecemus, quas nimirum igne sacrificii concremare est flamma eas divini amoris incendere, ut totum cor in Dei amore ardeat, et cogitationes superfluas concremans quasi Nazaraei capillos, devotionis perfectione consumat ».

Notandum.

Alia difficultas.

29. Illa quoque promissio *centupli* praedeterminatis non obviat, quoniam ad spiritualia bona refertur, sicut dicit Hieronymus super Matthaeum [12] et etiam Rabanus quasi eisdem verbis utentes: « Occasione, inquiunt, huius sententiae quidam introducunt mille annos post resurrectionem, dicentes, nobis tunc centuplum omnium rerum, quas dimisimus, et vitam

Hieronymus.

---

[1] Cap. 5. n. 6. Post *tanto* et *quanto* textus originalis addit *magis* et subinde omittit *foris*.

[2] Libr. I. Homil. in Evang. homil. 15. n. 1, ubi exponitur parabola de seminante, Luc. 8, 4-15. Pro *quae dicebat* textus originalis *quod dicebat*, qui et deinde plura addit.

[3] Cfr. supra n. 24. verba Gregorii; ibid. etiam occurrit sententia Ambrosii paulo inferius allegata.

[4] Num. 24. seq.

[5] Serm. 14. (alias 110. de Tempore) c. 4. n. 6. Cfr. supra pag. 280, nota 10.

[6] Libr. V. c. 11. n. 17: Solus enim in illicitis non cadit qui se aliquando et a licitis caute restringit. — Pro *succidere* Vat. cum ed. I *succindere;* cfr. Bonav., IV. Sent. d. 15. p. II. a. I. q. 1, ubi exponitur haec definitio satisfactionis: Satisfacere est peccatorum causas *excidere* et earum suggestionibus aditum non indulgere.

[7] Cfr. supra c. 5. n. 15, ubi similis obiectio occurrit.

[8] Matth 19, 21, et subinde 10, 9.

[9] Libr. II. c. 25. n. 128. Allegatur Matth. 10, 9.

[10] Alias 33. n. 4. Vide supra n. 9, ubi exhibentur ea quae sequuntur.

[11] Cap. 52. n. 84. De Nazaraeis cfr. Num. 6, 18.

[12] Libr. III. in Matth. 19, 29: Et omnis, qui reliquerit domum... *centuplum* accipiet etc.; in cuius expositione Rabanus sequitur Hieron.

aeternam esse reddendam, non intelligentes, quod si in ceteris digna sit retributio, in uxoribus appareat turpitudo, ut qui unam pro Domino dimiserit centum accipiat in futuro. Sensus igitur iste est: qui carnalia pro Salvatore dimiserit spiritualia recipiet, quae comparatione et merito sui ita erunt, quasi parvo numero centenarius numerus comparetur ».

Gregorius. — Cui etiam consonat Gregorius super Ezechielem homilia sexta [1]: « Neque enim sanctus vir ideo terrena deserit, ut haec possidere in hoc mundo multiplicius possit; sed per centenarium numerum perfectio designatur, quia, quisquis pro Dei nomine temporalia contemnit, hic perfectionem mentis recipit, ut ea non appetat, quae contempsit. Centies itaque recipit quod dedit qui, perfectionis spiritum accipiens, terrenis non indiget, etiamsi haec non habet ». Hucusque Gregorius. — Bernardus. Illis consentit Bernardus in sermone illo de beato Petro [2]: *Dixit Simon Petrus ad Iesum*, dicens: « Quid est centuplum istud, fratres, nisi consolationes, visitationes primitiaeque spiritus, qui super mel dulcior est »? Et post pauca: « Non est pater aut mater, non domus aut ager est, non cibus aut vestis, non denique terrenum aliquid aut corporale, sed plane his omnibus est delectabilius, super omnia haec dulcius, universis his iucundius est, et quaecumque desiderantur in hoc saeculo nequam, huic non valent comparari ».

Ad aliam obiectionem respondetur primo.

30. Quodsi forte quis pertinaciter obsistat tam per textum Marci [3] quam per Augustinum contra Adimantum, asserens, bona temporalia repromissa fuisse a Christo; respondebimus, promissionem donationis et receptionis huiusmodi debere intelligi per modum *caritativae communionis*, non per modum *possessionis*. Unde Beda super illud Marci [4]: *Nemo est, qui reliquerit domum* etc.: « Quia nimirum a fratribus atque consortibus propositi sui, qui ei spirituali glutino colligantur, multo gratiorem etiam in hac vita recipiet caritatem ». Cui consonat et Glossa [5] ibidem: « Omnes Sancti et quaecumque habent communicantur ei ». Et Augustinus contra Adimantum [6]: « Fideli totus mundus divitiarum est ». — Vel certe intelligendum est per modum cuiusdam *caelestis provisionis*, contra Manichaeos, qui dicebant, haec temporalia bona a tenebrarum principe fuisse creata et ab illo solo repromitti et dari, a Christo autem inhiberi. Ideo hic promittuntur a Domino ad haereticorum confutandam perfidiam et a cordibus fidelium diffidentiam omnem tollendam. Unde super illud Matthaei [7]: *Haec omnia adiicientur vobis*, Glossa: « Omnia sunt filiorum, et ideo *haec omnia adiicientur* etiam non quaerentibus, quibus, si subtrahantur, ad probationem est, si dentur, ad gratiarum actionem ». Et Augustinus super illud Ioannis [8]: *Vado piscari*: « Cur non invenit aliud, unde viveret, cum Dominus promiserit dicens: *Primum quaerite regnum Dei, et haec omnia adiicientur vobis*? Prorsus etiam sic Dominus quod promisit implevit. Nam quis alius pisces, qui caperentur, apposuit »?

Respondetur secundo.

31. Constat igitur, promissionem huiusmodi per modum *provisionis* debere intelligi ad tollendum diffidentiam, non per modum *augmentationis* temporalis substantiae, quia hoc non esset cupiditatem abscindere, sed augere. Unde Chrysostomus super Matthaeum homilia sexagesima tertia [9]: « Nihil ita sedat cupiditatis sitim, sicut desistere a lucrandi concupiscentia, sicut amaram choleram abstinentia et evacuatio. Facilius est enim, homines existentes volare, quam adiectione pluris quiescere facere desiderium ». — Et Augustinus in libro octoginta trium Quaestionum [10]: « Caritatis venenum est spes adipiscendorum temporalium ». Si ergo Christus multiplicationem temporalium per modum possessionis discipulis suis promitteret, caritatem in eis perimeret potius, quam augeret [11], dum possessionis terrenae centuplicatione

Confirm.

Chrysostomus

Augusti.

---

[1] Libr. II. n. 16. Textus originalis plura hinc inde interserit.

[2] Cfr. Declamat. etc. (vide supra pag. 45, notam 8.) LVIII. n. 70: « Hoc ergo centuplum adoptio filiorum est, libertas et primitiae spiritus [cfr. Rom. 8, 23.], deliciae caritatis, gloria conscientiae regnum Dei, quod intra nos est [cfr. Luc. 17, 21.], *non* utique *esca vel potus, sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu sancto* [Rom. 14, 17.] ». Subinde: « Illa [pax] *superat omnem sensum* [Phil. 4, 7.], sed et huic quidquid sub sole placet, quidquid in mundo concupiscitur, non poterit comparari [cfr. Prov. 3, 15. et 8, 11.] ». Respicitur Eccli. 24, 27: Spiritus enim meus super mel dulcis.

[3] Cap. 10, 29. seqq.: Amen dico vobis: Nemo est, qui reliquerit domum... qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc domos et fratres... et in saeculo futuro vitam aeternam. Sententia Augustini habetur in libro contra Adimantum, c. 18. n. 1. Vide paulo inferius notam 6.

[4] Libr. III. in Marc. 10, 29 seq.

[5] Scilicet *interlinearis* in Marc. 10, 30.

[6] Cap. 18. n. 1: Si autem in ipso novo testamento, cuius praemium et hereditas ad novum hominem pertinet, tamen et Dominus iisdem ipsis, quos vult esse rerum temporalium contemptores, ut in Evangelio sibi serviant, promittit multiplicationem earundem rerum in hoc saeculo, dicens [Marc. 10, 30.], quod accipient in hoc saeculo *centies tantum, in saeculo* autem *venturo vitam aeternam*, sicut etiam in veteri Scriptura [Prov. 17, 6. secundum Septuaginta] dicitur: *Fideli homini totus mundus divitiarum est;* unde exsultat Apostolus [II. Cor. 6, 10.] dicens: *Quasi nihil habentes et omnia possidentes...* quanto magis in veteri testamento carnalis populi praemia talia esse debuerunt etc. Cfr. Epist. 157. (alias 89.) c. 4. n. 32. Prov. 17, 6. in Septuaginta additur Vulgatae: Eius qui fidelis est, totus mundus divitiarum, illius autem, qui infidelis est, neque obolus.

[7] Cap. 6, 33. Glossa est *ordinaria*. — Superius pro *Ideo hic* B *Ideo haec.*

[8] In Ioan. Evang. tr. 122. n. 4. in Ioan. 21, 3. Allegatur Matth. 6, 33.

[9] Alias 64. n. 3. Post *evacuatio* textus originalis multa addit. Pro *sedat* A B C *sistit* (ἵστησιν), G *exstinguit.*

[10] Quaest. 36. n. 1, ubi post *adipiscendorum* a textu originali additur *aut retinendorum.*

[11] Codd. A B C *perimeret, non nutriret.* Inferius pro *docet* ex C D substituimus *doceret.*

promissa temporalium bonorum affluentiam sperandam doceret potius quam spernendam. Quod impium est sentire de Christi doctrina.

32. Modus etiam *apostolicae vitae* praedeterminatis non adversatur, sed consonat. Quamvis enim legatur in Actibus [1], quod *multitudini credentium erant omnia communia*, et quod rerum venditarum pretia ponebantur ad pedes Apostolorum; nequaquam est intelligendum, quod Apostoli proprium aliquid vel commune possederint, quia communitas illa non refertur ad Apostolos, sed ad turbam, sicut et Glossa [2] ibidem insinuat: « Discernit, inquit, ordinem doctorum et auditorum. Nam multitudo credentium, rebus spretis, copula caritatis invicem iungebantur; Apostoli vero, virtute fulgentes, mysteria Christi pandebant ». Haec Glossa, quae per ipsum textum declarat, quod sicut illa rerum communitas erat turbarum, sic et signorum virtus erat Apostolorum. Nec huic repugnat, quod sequitur [3], ante ipsorum pedes pretia fuisse posita, quia, ut dicit Hieronymus ad Demetriadem, hoc fiebat, « ut docerent, pecunias esse calcandas », vel certe, ut se ac sua apostolicae dispositioni committerent, sicut docet Ambrosius super Epistolam secundam ad Corinthios [4], ubi de Apostolis loquens dicit: « Quantum ad praesentem vitam pertinet, pauperes videbantur, sed spirituales divitias credentibus largiebantur, egeni in terris, in caelis divites, ut *nihil habentes, omnia autem possidentes.* Hoc enim fuit in Apostolis gloriosum, ut sine sollicitudine et nomine possidendi non solum ea quae in possessionibus erant, sed etiam eorum dominos possiderent ». Haec Ambrosius, in quibus insinuat, quod Apostolis in sua egestate manentibus, eorum dispositioni quoad res et personas primitiva illa Ecclesia suberat; hanc tamen rerum dispositionem maluerunt committere aliis, sicut in Actibus [5] consequenter legitur: *Non est aequum, nos relinquere verbum Dei et ministrare mensis;* quod quidem dixerunt, ut distractionem ministrandi refugerent, non quia per illud ministerium aliquid possiderent. Unde et Petrus in eadem urbe, ubi haec fiebant, pauperi eleemosynam a se petenti respondit [6]: *Argentum et aurum non est mihi;* ubi Glossa: « Memor illius praecepti: *Nolite possidere aurum neque argentum,* pecuniam, quae ad pedes Apostolorum ponebatur, non sibi recondebat, sed ad usus pauperum, quia sua patrimonia reliquerant ».

33. Hanc etiam paupertatis formam et Ioannes servavit Evangelista cum discipulis suis, inter quos duobus, qui magnas reliquerant opes, prae nimia egestate tentatis, sicut scribitur in eius Legenda [7], ait: « Nunquid non valet manus Domini, ut faciat servos suos divitiis affluentes? Sed in hoc certamen statuit animarum, ut sciant, se aeternas habituros divitias, qui pro eius nomine temporales opes habere noluerunt ». — Eandem paupertatis districtionem et Thaddaeus servavit Apostolus, sicut scribitur libro primo Ecclesiasticae Historiae [8], quod cum post Christi ascensionem Abgarus rex, sanatus a praefato Apostolo, praeciperet, eidem dari aurum et argentum, ille non accepit, dicens: « Si nostra reliquimus, quomodo accipiemus aliena »? Sed et Apostolus Paulus de se simul et aliis Apostolis ait ad Corinthios [9]: *Usque in hanc horam et esurimus et sitimus et colaphis caedimur et instabiles sumus;* ubi Glossa: « *Usque in hanc horam,* id est continue ». Et alibi ad Corinthios: *In fame et siti, in frigore et nuditate.* Hanc penuriosam vitam duxisse Apostolum non ad tempus, sed continue, et praefata Glossa insinuat, et superius [10] allegata Chrysostomi de Laudibus Pauli auctoritas confirmat. Si quando igitur dicit, se habere omnia et abundare [11]; nec debet nec potest intelligi quantum ad opulentiam sive affluentiam rerum, sed quantum ad sufficientiam mentis. De qua Augustinus in libro de Beata Vita [12]: « Nullus perfectus aliquo eget, et quod videtur corpori necessarium sumet, si affuerit; si non affuerit, istarum rerum non frangetur inopia ».

34. Quodsi forte quis dicat, Apostolum aliquas secum tulisse pecunias, quia periculis se dicit expositum fuisse latronum; aperte contrariatur Ambrosio, qui, praefatum locum tractans, in originali [13] sic ait: « Cum in civitate eum diabolus occidere non posset, latrones sibi excitabat in via, cum tamen nihil ferret, quod latrones cuperent ». — Haec sacer Ambrosius; cui et Chrysostomus consonat de Laudibus Pauli [14]: « Iob, cum oves et boves haberet innumeras, erat in pauperes liberalis. Paulus vero, nil amplius corpore suo

---

[1] Cap. 4, 32. et 34. seq.

[2] Scilicet *ordinaria* (ex Beda) in Act. 4, 33. Vocibus *rebus spretis* textus originalis interserit *temporalibus* (Beda *suis*), et pro *iungebantur* (ita Glossa) A *iungebatur* (Beda *iuncta est*). — Act. 5, 12: Per manus autem Apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe.

[3] Vers. 34. seq. — Sententia Hieron. habetur Epist. 130. (alias 8.) n. 14; cfr. supra n. 4.

[4] Cap. 6, 10. Cfr. supra pag. 244, nota 1, ubi de *auctore* Commentariorum istorum.

[5] Cap. 6, 2, ubi pro *relinquere* Vulgata *derelinquere*.

[6] Act. 3, 6. Glossa est *ordinaria* (ex Beda). Allegatur Matth. 10, 9.

[7] Ex libro Abdiae, Babyloniae primi episcopi ab Apostolis constituti, de historia certaminis Apostolorum libr. X, Iulio Africano interprete etc. Paris. 1571, libr. V. fol. 62. Cfr. tom. V. pag. 138, nota 5.

[8] Euseb., libr. I. c. 13. in fine.

[9] Epist. II. c. 4, 11. Glossa est *interlinearis* apud Lyranum, quam etiam Petr. Lombard., in hunc locum, affert: Id est continue, id est usque ad hoc tempus (ultimam explicationem exhibet Haymo). — Sequitur II. Cor. 11, 27.

[10] Num. 12.

[11] Epist. II. Cor. 6, 10: Omnia possidentes. Phil. 4, 12: Scio et abundare.

[12] Cap. 4. n. 25. In fine legit textus originalis: non eum istarum rerum franget inopia.

[13] In II. Cor. 11, 26: Periculis latronum. Pro *quod latrones* textus originalis *quae latrones*.

[14] Homil. 1.

possidens, de hoc ipso sufficienter indigentibus ministrabat ». Miram Pauli ex hac laude perpendere valemus inopiam, cum nil praeter corpus haberet, ac per hoc nihil, quod latro cupere [1] posset; miram nihilominus affluentiam, cum non solum sibi sufficeret, verum etiam in alios abundaret.

Ultima de loculis difficultas.

35. Denique nec *loculorum* Christi ad praefatam perfectionis formam ulla invenitur dissonantia, si quomodo et quare ipsos habere dignatus fuit, pia mentis attentione pensetur. Nam Unigenitus Dei, cum *dives esset in omnes, pro nobis* adeo *factus egenus* [2], ut alieno cibo vesceretur, non sine magna dispensatione superni consilii loculos fecit deferri, quorum tamen custodiae illum deputavit discipulum, quem furem ac proditorem praesciebat esse futurum.

Ratio triplex.

Habuit enim Christus loculos ad *consolandum infirmos*, ad *refellendum improbos* et ad *informandum*

De prima.

perfectos. — Unde et huiusmodi actus, scilicet habere loculos, in Christo respectu *infirmorum* fuit *condescensivus*, ad consolandum scilicet eos qui propriis loculis carere non volunt, sicut Augustinus ait in libro de Opere monachorum [3]: « Dominus more misericordiae suae infirmioribus compatiens, cum ei Angeli possent ministrare, loculos habebat, quibus mitteretur pecunia, quae conferebatur utique a bonis fidelibus eorum victui necessaria; quos loculos Iudae commendavit ».

De secunda.

36. Respectu autem *impiorum* fuit actus *commonitorius*, primo quidem ad *refellendum haereticos*,

Primo, contra haereticos.

qui loculos reprobant et detestantur. Unde Augustinus super Ioannem homilia quinquagesima [4]: « Quare loculos habuit, *cui Angeli ministrabant*, nisi quia Ecclesia ipsius loculos habitura erat »? Unde et loculos habebat, ut doceret, non esse peccatum loculos habere. In his Augustinus Manichaeorum refellit impietatem, condemnantium Ecclesiae statum propter re-

Secundo, contra avaros.

rum temporalium possessionem. — Secundo commonitorius fuit ad *deterrendum avaros*, qui loculos concupiscunt, quia nullus de Christi discipulis periit, nisi qui loculos portavit [5]. Quamquam enim ad mitigationem cupiditatis Dominus Iudae loculos commisisset, ipse tamen adeo igne cupiditatis exarsit, ut ipsum Dominum pretio parvo venundaret. Unde Chrysostomus super Ioannem homilia sexagesima quinta [6]: « Si vero quis scrutabitur: quid furi existenti loculos commisit pauperum et dispensare fecit avarum existentem? Ut omnem abscinderet occasionem. Etenim sufficientem habebat ex loculo concupiscentiae mitigationem; sed propter nequitiam multam, quam volebat comprimere Christus, multa condescensione ad eum utens, non incusabat surripientem, obstruens perniciosam concupiscentiam et omnem auferens occasionem ». Hucusque Chrysostomus, aperte declarans, quod non penuria paupertatis, sed nequitia cupidae mentis causa fuit tantae impietatis.

De tert

37. Respectu vero *perfectorum* fuit actus *informativus*. Siquidem quantum ad *modum habendi*

Pri, quoad dum hadi.

forma fuit perfectionis in *ecclesiasticis personis*, maxime coenobitis, ut ad exemplum Christi et discipulorum eius nullus sibi quidquam appropriet, sed habeant omnia in communi. Unde Augustinus homilia sexagesima secunda [7] super Ioannem: « Habebat Dominus loculos, et a fidelibus oblata conservans, suorum necessitatibus et aliis indigentibus tribuebat; tunc primum ecclesiasticae pecuniae forma est instituta, ut intelligeremus, quod praecepit, non cogitandum esse de crastino, non ad hoc fuisse praeceptum, ut nihil pecuniae servaretur a Sanctis, sed ne Deo propter ista serviatur ». Haec Augustinus, qui formam regulariter viventium describens, sicut habetur Causae duodecimae quaestione prima [8], ait: « Cum huius nostrae congregationis fratres non solum facultatibus, sed etiam voluntatibus propriis in ipsa ordinis susceptione renuntiaverint; certum est, eos nihil habere, possidere, dare vel accipere sine superioris licentia debere ».

Secuo quoad dum dis sandi

38. Quantum autem ad *modum dispensandi* forma fuit perfectionis in *Ecclesiae praelatis*, ut exemplo Christi ecclesiastica bona dispensent ad sustentationem ministrorum Ecclesiae et ad pauperum relevandas miserias. Unde Chrysostomus super Ioannem homilia septuagesima prima [9], de loculis Christi loquens, quaestionem proponit: « Qualiter, inquit, non peram, non virgam, non aes iubens deferre, marsupium ferebat »? Et respondens subdit: « Ad inopum ministerium, ut discas, quoniam valde pauperem et crucifixum huius oportet partis multam facere procurationem. Multa enim ad nostram dispensans doctrinam agebat ». In his ostendit Chrysostomus, quod viris perfectis competat, miserabilium

---

[1] Ita A B C G, quorum lectione alluditur ad verba Ambrosii paulo superius allata; edd. *capere*.

[2] Epist. II. Cor. 8, 9: Propter vos egenus factus est, cum esset dives. Rom. 10, 12: Dominus omnium, *dives in omnes*, qui invocant illum. — Ioan. 12, 6: Fur erat [Iudas Iscariotes] et loculos habens, ea quae mittebantur, portabat.

[3] Cap. 5. n. 6. Respiciuntur Matth. 4, 11: Et ecce, Angeli accesserunt et *ministrabant* ei; Ioan, 12, 6. (de loculis Iudae commissis).

[4] Num. 11. Respicitur Matth. 4, 11.

[5] Ex codd. A B C G supplevimus *quia nullus de Christi discipulis... portavit*.

[6] Alias 64. n. 2. Textus originalis hinc inde nonnulla interserit. Cfr. tom. VI. pag. 412, nota 14. Pro *abscinderet* A B *abscideret*.

[7] Num. 5, ubi exponit Ioan. 13, 29: Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas etc. Respicitur Matth. 6, 34: Nolite ergo solliciti esse in crastinum.

[8] Can. *Non dicatis* (11.). Post *renuntiaverint* textus originalis plura addit. Editores Romani notant: « Haec [*Cum huius nostrae* etc.] usque ad vers. *certum est*, non sunt inventa apud B. Augustinum ». Ultima propositio (*certum* etc.) habetur in regulae clericis traditae Fragmento (inter opera August.). Cfr. Regula ad servos Dei, n. 8. et Epist. 211. (alias 109.) n. 12.

[9] Nunc 72. n. 2. [verbotenus versum ex Graeco, aliter diviso]. Respicitur Matth. 10, 9. seq.: Nolite possidere etc.

personarum gerere curam, quod maxime locum habet in praelatis Ecclesiae, quorum perfectioni consonat, ut et spiritualiter et etiam temporaliter pascendis sibi commissis gregibus intendant. Unde Prosper in libro de Vita contemplativa [1]: « Scientes viri sancti, nihil aliud esse res Ecclesiae nisi vota fidelium et pretia peccatorum et patrimonia pauperum, non eas vindicaverunt in usus suos ut proprias, sed ut commendatas pauperibus erogaverunt. Hoc est possidendo contemnere, non sibi, sed aliis possidere et nec cupiditate habendi Ecclesiae facultates ambire, sed pietate subveniendi eas suscipere, et quod habet Ecclesia cum omnibus nihil habentibus habere commune nec aliquid inde eis qui sibi sufficiunt de suo, erogare, cum nihil aliud sit habentibus dare quam perdere ».

39. Quantum vero ad *modum utendi* forma fuit perfectionis *ipsis Apostolis* [2] ac ceteris huiusmodi paupertatem professis, ut, cum ex amore paupertatis semper carere loculis cupiant, solum quando apertae necessitatis urget articulus, loculos ferant. Ipse siquidem Christus sustentabatur a suscipientibus vel a mulieribus comitantibus eum, sicut in Luca [3] scribitur, quod *ibant cum eo mulieres, quae ministrabant ei de facultatibus suis.* Cum tamen per Samariam transivit, in qua quidem civitate, ut dicit Evangelista, hospitium habere non potuit, de loculis vixit, sicut dicitur in Ioanne, quod *discipuli abierant in civitatem, ut cibos emerent.* Unde super illud Lucae [4]: *Quando misi vos sine sacculo et sine pera,* dicit Glossa: « Si per inhospitales regiones transimus, plura viatici causa licet portare, quam domi habeamus ». Constat autem, quod valde pauper est qui plura portat in via, quam habeat, ubi habitat habitatione determinata. — Quodsi forte quis dicat, perfectionis formam nullo tempore esse intermittendam; respondet ad hoc Beda super Lucam [5], dicens super illud: *Nunc qui habet sacculum tollat similiter et peram:* « Non eadem vivendi regula persecutionis, qua pacis tempore informat. Sunt namque virtutes, quae semper obnixeque tenendae sunt, et sunt quae tempore locoque provida sunt discretione mutandae. Quis enim nesciat, viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, castitatem, fidem, spem, caritatem et his similia sine ulla temporum intercapedine esse servanda? At vero famem, sitim, vigilias, nuditatem, lectionem, psalmodiam, orationem, laborem operandi, doctrinam, silentium et cetera huiusmodi, si quis semper exsequenda putaverit, non modo se horum fructu privabit, sed et notam indiscretae obstinationis incurret. Magister itaque Dominusque virtutum, ut modum discretionis insinuet, missis ad praedicandum discipulis, *ne quid tollerent in via praecepit* [6], videlicet *ordinans, ut qui Evangelium annuntiant de Evangelio vivant.* Mortis vero instante periculo, et tota simul gente pastorem gregemque persequente, congruam tempori regulam decrevit, pecuniam scilicet victui necessariam, donec, sopita persecutorum insania, tempus evangelizandi redeat, tollere permittendo ». Haec Beda.

40. Ex praedictis igitur patenter elucet, quod omnis perfectionis splendor et speculum, Iesus Christus, ob sex rationes praefatas ac triplicem utilitatem, aggregatione quadam in perfectionis senarium consurgentem [7], mirabili quodam modo in habendo loculos et *infirmos* simplici modo *consolatur* et *impios* dupliciter *arguit* et *perfectos* tribus modis *informat.* In quibus et illud est omni admiratione et laude ac imitatione dignissimum, quod sic paupertatem Christus tenuit, ut statum divitum non damnaret, sic etiam habentibus pecunias conformem se reddidit, ut summae paupertatis formam perfecte servaret. Unde super illud Matthaei [8]: *Vade ad mare,* Glossa: « Dominus tantae fuit paupertatis, ut unde tributa solveret non haberet. Iudas quidem communia in loculis habebat, sed res pauperum in usus suos convertere nefas duxit, id ipsum dans exemplum nobis ». Haec Glossa. Non igitur loculi Christi ad fomentum cupiditatis, sed ad exemplum pietatis et paupertatis [9] trahendi sunt. Sicut enim in Salvatore nostro crucifixo nil fuit, quod saeculares glorias aut delicias saperet; sic nil egit, nil docuit, per quod mundi divitias appetendas esse monstraret, quin potius, ut nos ad perfectae paupertatis amorem accenderet, in huius mundi campum hostem expugnaturus ingrediens, de pauperrima Matre pauperrimus prodiit, sed et hostiam Deo Patri ut pontifex offerens, nudus in cruce pependit nec non, ut veritatis eius tanquam perfectissimae rectitudinis nequaquam

Epilogus.

'ertio, ad modum utendi.

ectio solvitur.

---

[1] Libr. II. c. 9. n. 2. In fine textus originalis legit: Quod habet Ecclesia... habet commune, nec aliquid inde eis qui sibi de suo sufficiunt, debet erogare, quando nihil aliud sit habentibus dare quam perdere.

[2] Ita A B C D et ed. 1; Vat. et ed. 2 *populis.*

[3] Cap. 8, 2. seq. — Subinde allegantur Luc. 9, 53: Et non receperunt [Samaritani] eum; Ioan. 4, 8.

[4] Cap. 22, 35. Glossa est *ordinaria* (ex Beda) in Luc. 22, 36. Cfr. tom. VII. pag. 554, nota 10.

[5] Libr. VI. in Luc. 22, 35. seq. Voci *informat* textus originalis praefigit *discipulos* vocique *tempore* praemittit *pro.* Subinde respicitur Col. 3, 12: Induite... viscera misericordiae etc. (cfr. supra pag. 268, nota 9.).

[6] Marc. 6, 8. (cfr. supra pag. 278, nota 2.), post quem I. Cor. 9, 14. Cfr. tom. VII. pag. 554, nota 9.

[7] De perfectione numeri *senarii* cfr. tom. I. pag. 59, Scholion col. 1. n. 2; tom. V. pag. 351, nota 7. et tom. VI. pag. 32, nota 5. in fine. — Vat. et ed. 2 *consurgente.*

[8] Cap. 17, 26. Glossa est *ordinaria* (ex Hieron.) apud Lyranum. Cfr. tom. V. pag. 125, nota 8.

[9] Ex A B C supplevimus *sed ad exemplum pietatis et paupertatis.*

discordaret medium ab extremis [1], tota ipsius vita caminus paupertatis fuit. Huius igitur invictissimi ducis nuditate tanquam armatura circumdati et in eo solo sperantes, qui ait [2]: *Confidite, ego vici mundum*, in ipsius pauperis Crucifixi nomine hostiles excipiamus insultus.

Capitulum VIII.

Tertiae responsionis secunda particula octavumque capitulum, in quo possessionum leviticarum et ecclesiasticarum affluentia monstratur perfectioni paupertatis non esse contraria, sed et commendatio divitiarum ostenditur non esse secura.

Hostes evangelicae paupertatis.

1. Paupertatis siquidem « odibile bonum » [3] retroactis temporibus in tanto fuit horrore sensualitati mortalium, ut ante Christi adventum vix quantumcumque perfectus pretiositatem ipsius agnosceret; post vero in tanta fuit admiratione spiritualium atque sapientium, ut vix quantumcumque perversus haereticus ipsius dignitati derogaret, excepto dumtaxat Vigilantio quodam [4], qui cum ad increpationem sacri doctoris Hieronymi dormitasset iam dudum, nunc per novum quendam paupertatis hostem [5], illo non minus improbum evigilasse videtur. Ille nimirum contra paupertatis professionem et sustentationem pauperum Sanctorum sui pectoris virus evomuit; hic autem bonorum temporalium affluentiam in culmine perfectionis evangelicae collocans ipsorumque voluntariam carentiam ut imperfectam et superstitiosam calumnians, illius [6] fatetur se fuisse discipulum, qui contra evangelizantium et mendicantium pauperum ordines libellum composuit, quem Sedes apostolica condemnavit; quem etiam non parva temeritate velut innocentem excusat ipsiusque doctrinam commendat et approbat, non sine iniuria multa Sedis iam dictae, cum nil aliud sit auctorem damnati libelli innocentem asserere quam damnantis iudicium reprobare.

Primum adversarii argumentum.

2. Insurgens igitur temerarius in secundi [7] sui libri exordio adversus pastorem Ecclesiae, ut pauperum ipsius gregem invadat atrocius, primum se armat *possessionibus levitarum*. Nam in hoc persuasionis suae summa consistit, quod cum forma perfectionis evangelicae in levitis praecesserit, quibus a Domino collatae fuerunt decimae, primitiae et oblationes ad vivendum, civitates ad habitandum et suburbana ad alenda pecora; si novum testamentum veteri non repugnat, quin potius consonat, *quia rota erat in medio rotae* [8], nullo modo secundum hoc novae legis perfectio consistit in carentia huiusmodi possessionum, sed potius in habendo eas ut Domino dedicatas. — In hac autem persuasione, quam per multas verborum venatur ambages, non solum *veritati*, sed et *sibi ipsi* contradicit aperte. In praecedenti siquidem libro [9], cum abstinentiae perfectionem impugnaret, asseruit, vinum fuisse prohibitum sacerdotibus filiis Aaron tanquam imperfectis; nunc autem illos eosdem in affluentia possessionum perfectos asserit, quasi verbi prioris oblitus, vel si forte memoriam habuit, in tantam devenit erroris caliginem, ut putaret, quod abstinere a deliciis sit imperfectum, et possidere divitias sit perfectum. — Insuper et, cum paulo ante [10] docuerit, quod in contemptu omnis proprietatis evangelicae perfectionis consistit inceptio; et sacerdotes levitici generis habuerunt uxores et filios, ad quos bona sua tanquam vere propria hereditaria successione transmittebant: necessario sequitur, quod perfectio evangelica in levitis non fuit, vel quod abdicatio proprietatis non est initium perfectionis huiusmodi; ac per hoc manifeste convincitur sibi ipsi esse contrarius.

Contra it sibi dop ter.

Primo.

Secundo

Item, ve tati.

3. Contrariatur etiam ipsi *veritati*. Si enim forma vitae leviticae perfectionem legis evangelicae veraciter continet, cum perfectio modi vivendi tam in veteri testamento quam in novo supremum teneat locum; et perfectio Legis perfectioni Evangelii aequatur: necesse est, summum Legis et summum Evangelii tam in merito quam in praemio inter se aequari,

---

[1] Respicitur definitio *recti* data a Platone in Parmen.: Rectum est cuius medium non exit ab extremis. Cfr. tom. II. pag. 4, nota 11. et tom. V. pag. 325, nota 2. — Isai. 48, 10: Elegi te in camino paupertatis. — Superius pro *veritatis eius* Vat. *veritas eius*.

[2] Ioan. 16, 33.

[3] Bonav., Comment. in Luc. 10. n. 8: Est autem paupertas, ut dicit Seneca, odibile bonum (cfr. ibid. nota adiecta).

[4] Cfr. Hieron., contra Vigilantium, n. 13. seqq., ex quo supra c. 3. n. 17. quaedam allata sunt. Hieron., loc. cit. n. 1: Vigilantius seu verius *Dormitantius*.

[5] Scilicet Gherardum de Abbatisvilla; cfr. supra pag. 233, nota 1. et pag. 235, nota 8. — Superius pro *ad increpationem* (ita B C D E F) edd. *ad interpretationem*.

[6] Nempe Gulielm. de St. Amore; cfr. supra pag. 233, nota 1. et pag. 235, nota 8. — Superius pro *paupertatis professionem* (ita C E G) edd. *paupertatis perfectionem*.

[7] Edd., refragantibus codd., *in serie;* subinde ed. 2 omittit *exordio*.

[8] Ezech. 1, 16. Gregor., l. Homil. in Ezech. homil. 6. n. 12: Quid est hoc, quod cum *una rota* [v. 15.] diceretur, paulo post [v. 16.] adiungitur: *Quasi sit rota in medio rotae*, nisi quod in testamenti veteris littera testamentum novum latuit per allegoriam? — De levitis cfr. supra pag. 279, nota 7. et Num. 35, 2. seqq. ac Iosue 21, 2. seqq.

[9] Cfr. supra c. 5. n. 20.

[10] Vide supra c. 2. n. 10.

ac per hoc testamentum testamento, promissio promissioni, sacerdotium sacerdotio coaequatur. Si igitur *Lex neminem ad perfectum duxit*[1], nec Evangelium; si non per Legem iustitia, nec per Evangelium; si etiam qui sub Lege erant sub maledicto fuerunt, et qui sub Evangelio. Frustra igitur est Filius Dei incarnatus et passus, frustra translatum est sacerdotium, frustra Legis observantia pro maiori parte abolita, et evangelica veritas introducta; quae omnia cum sint falsa et impia et prorsus abiicienda tanquam haeretica, necessario concluditur, et illud esse erroneum, ex quo haec sequuntur, videlicet, quod in forma vitae sacerdotum legalium evangelicae perfectionis altitudo consistat. Unde Apostolus ad Hebraeos[2]: *Si consummatio*, inquit, id est perfectio, secundum Glossam, *per sacerdotium leviticum erat, quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici? Translato enim sacerdotio, necesse est, ut et Legis translatio fiat;* ubi Glossa[3]: « Hic incipit novi et veteris testamenti differentias dare, quia illud imperfectum, hoc autem perfectum ». Cui etiam consonat illud quod subsequenter adiungit idem Apostolus[4]: *Umbram*, inquit, *habens Lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, nunquam potest accedentes perfectos facere;* ubi Glossa: « *Lex umbram habens nunquam potest facere perfectos* virtutibus et bonos pontifices ». Non est igitur perfectio virtutum et consiliorum Evangelii in litterali observantia mandatorum legalium et in modo vivendi illorum pontificum requirenda nisi sicut in figura et umbra, quia hoc modo dicitur *rota esse in medio rotae*[5], non per litteralis observantiae aequitatem in testamento utroque, sed per spiritualis intelligentiae aenigmaticam praefigurationem.

4. Quodsi quis obiiciat, sicut et hic cui respondemus, allegat, quod forma praefata indicta sit sacerdotibus per Ezechielem[6], qui non umbraticum, sed sanctum et verum Ecclesiae templum describit; attendat quod ibidem praemittitur, quod sacerdos virginem ducat uxorem et in sacrificio agnos et vitulos offerat. Eadem igitur ratione, qua perfectio evangelica in levitarum possessionibus praecessisse decernitur et in eorum uxoribus et sacrificiis atque observantiis ceteris fuisse monstratur. Quod si verum est, ad perfectionem evangelicam spectat, quod sacerdotes novae legis uxores ducant, hircos et vitulos offerant et primi cum tubis ad bella procedant[7]. Quae cum absurda sint, non est requirenda verae perfectionis descriptio in templo illo secundum litteram, sed secundum *allegoriam*. Unde Hieronymus ad Nepotianum[8]: « Neque vero mihi aliquis opponat dives in Iudaea templum, mensas, lucernas, thuribula, patellas, scyphos, mortariola et cetera ex auro fabrefacta; tunc haec probabantur a Domino, quando sacerdotes hostias immolabant, et sanguis pecudum erat redemptio peccatorum, quamquam haec omnia in figura praecesserint. Nunc vero, cum paupertatem domus suae pauper Dominus dedicaverit, cogitemus crucem eius, et divitias lutum putabimus. Quid miramur quod Christus vocat *iniquum mammona*[9]? Quid suspicimus et amamus quod Petrus se non habere testatur? Alioquin si tantum litteram sequimur, et in auro atque divitiis simplex nos delectat historia; cum auro observemus et cetera. Ducant pontifices uxores virgines, lepra corporis animae vitiis praeferatur, crescamus, multiplicemur et repleamus terram, figamus septimo mense tabernacula et solemnia ieiunia buccinis concrepemus. Quodsi haec omnia, *spiritualibus spiritualia comparantes*[10], sic intelligimus, ut Dominus noster intellexit et interpretatus est; Sabbatum aut aurum repudiemus cum ceteris superstitionibus Iudaeorum, aut, si aurum placet, placeant et Iudaei, quos cum auro aut probare nobis necesse est, aut damnare ». Hucusque Hieronymus, a quo luce clarius ratio praemissa dissolvitur, et evangelicae paupertatis perfectio novae legi proprie convenire docetur. Notandum.

5. Nequaquam igitur intelligendum est, bona levitarum Domino dedicata fuisse, tanquam in se sint aliquid sanctitatis habentia, et non possint esse occasio culpae, sed quia deputantur sustentationi illorum qui Domino famulantur; quorum etiam et Dominus *possessio* dicitur[11], quia, sicut alii vivebant de fructibus terrarum suarum, sic et hi de proventibus Verus sensus aperitur.

---

[1] Hebr. 7, 19. — Pro seqq. cfr. Gal. 2, 21: Si enim per Legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Ibid. 3, 10: Quicumque enim ex operibus Legis sunt, sub maledicto sunt; v. 13: Christus nos redemit de maledicto Legis.

[2] Hebr. 7, 11. seq. Glossa *interlinearis* (ex Alcuino) apud Lyranum: *Si consummatio*, perfectio.

[3] Scilicet *ordinaria* apud Lyranum, qui tamen omittit *quia illud imperfectum, hoc autem perfectum* (cfr. Alcuinus); integra exhibetur a Petro Lombardo, qui ipsam tribuit Ambrosio. Ex A B C E G supplevimus *hoc autem perfectum*.

[4] Hebr. 10, 1. Glossa exhibetur a Petro Lombardo et Lyrano tanquam *interlinearis* (cfr. Comment., quod Anselmo olim tribuebatur). Pro *bonos* B C cum Anselmo et Lyrano *beatos*.

[5] Ezech. 1, 16. Cfr. supra pag. 286, nota 8. — Inferius pro *aequitatem* C E *aequalitatem* [idem est sensus].

[6] Cap. 45, 5. seq. Cfr. Gregor., II. Homil. in Ezech. homil. 1. seqq., ubi de descriptione civitatis et templi. — Ibid. 44, 22: Et viduam et repudiatam non accipient uxores, sed virgines de semine domus Israel etc. (Lev. 21, 13. seq.: Virginem ducet uxorem etc.); de sacrificio agnorum et vitulorum cfr. 43, 19.

[7] Cfr. Iosue 6, 4. — Inferius pro *descriptio* (ita C D E G et ed. 1) Vat. et ed. 2 *discretio*.

[8] Epist. 52. (alias 2.) n. 10. Textus originalis hinc inde plura interserit. De templo cfr. III. Reg. c. 5. et 6. Subinde respicitur I. Cor. 10, 11: Haec autem omnia in figura contingebant illis etc.

[9] Luc. 16, 9. Act. 3, 6: Petrus autem dixit: Argentum et aurum non est mihi.

[10] Epist. I. Cor. 2, 13. In praecedenti propositione respiciuntur Lev. 21, 13. et c. 13; Gen. 1, 28. (cfr. 9, 1.).

[11] Cfr. supra pag. 279, nota 7.

divinorum ministeriorum, ita tamen, quod ea quae inde percipiebant, proprietatis iure ad suos, ut dictum est [1], transmittebant heredes, quia, sicut illis indicta non erat castitatis integritas, sic nec consulta paupertas. Unde Hieronymus ad Eustochium [2]: « Alia fuit in veteri lege felicitas, in qua *beatus* dicitur *qui habet semen in Sion,* et repromissio fit divitiarum. Statim autem, ut Filius Dei ingressus est super terram, novam sibi legem instituit, ut qui ab Angelis adorabatur in caelis haberet Angelos et in terris. Tunc Holofernis caput Iudith continens amputavit [3], tunc Iacobus et Ioannes, relicto patre, reti et navicula, secuti sunt Salvatorem, affectum sanguinis et vincula saeculi et curam domus pariter relinquentes. Tunc primum auditum est: *Qui vult venire post me abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me.* Nemo enim miles cum uxore pergit ad proelium. Discipulo ad sepulturam patris ire cupienti non permittitur. *Vulpes foveas habent et volucres caeli nidos, Filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet,* ne forte contristeris, si anguste permanseris ».

Hieronymus.

6. In his Hieronymus patenter affirmat, quod sicut statui testamenti veteris divitiae competebant et nuptiae; ita perfectioni novae legis paupertas et castitas. Sicut igitur virginitas per Christum introducta Legem non sólvit, sed implet [4]; sic nec paupertatis consilium Legem destruit, sed consummat, quia nec in eadem evangelica lege consilia praeceptis contrariantur, sed potius addunt ad perfectionem iustitiae. Concluditur itaque per hoc, quod sicut a ratione dissonum est, formam perfectae castitatis constituere in uxoribus sacerdotum legalium; sic sanae doctrinae adversatur, perfectionem paupertatis collocare in possessionibus levitarum. — His consonat et Bernardus de Colloquio Simonis et Iesu [5]: « Longe, inquit, aliud est in luto aquarum multarum divisi fundo maris iter carpere, terrena licite possidendo, aliud ipsam novis gressibus undam calcare, omnia relinquendo. Sed tempori gratiae praerogativa haec debebatur, Petro novum iter et novi typus itineris servabatur [6]. Antiquorum sane Patrum diebus, donec in terris videretur et conversaretur inter homines Dominus maiestatis, non erat evangelicae forma perfectionis, sed spiritum Domini solo interim spiritu sequebantur. At ubi *Verbum caro factum est et habitavit in nobis* [7], iam in eo tradita est imago vitae et conversationis exemplar, quod oporteat etiam corporaliter imitari, ut utroque sequentes vestigio, non ulterius cum patriarcha Iacob altero femore claudicemus. Neque id dicimus, tanquam salvari quis vel hoc tempore nequeat, si secus egerit, sed ut gradum agnoseat proprium et locum perfectionis, aut discipulatus officium non usurpet ». Haec Bernardus. Per quae cupidorum atque carnalium [8] error perversus elicitur, a quibus sub pietatis specie per antiquorum Patrum divitias paupertas impugnatur. Ex quibus et illud consequitur, quod is cui respondemus, non tanquam paupertatis amicus, sed adversarius pauperum, super huiusmodi possessiones se fundans, perfectionis fundamenta non statuit, sed subvertit.

Novae legi competit paupertas et castitas.

Bernardus.

Notand.

7. Perfectionem itaque paupertatis extremae legalis observantia non oppugnat, sed nec *forma vivendi Apostolorum* nec *loculi Christi* nec *promissio centupli,* sicut ex ante dictis [9] est patens, insuper nec *affluentia facultatum Ecclesiae,* qua velut armatura consequenter se munit pauperum hostis, non tam ad defensandum statum ecclesiasticae celsitudinis quam ad deiiciendum culmen evangelicae paupertatis. Si enim possessiones Ecclesiae commendaret ut *licitas,* ut *expedientes,* ut *perfectioni compossibiles* in his qui *communiter possident,* et in eis qui *sancte dispensant;* viam sequeretur sacrorum doctorum et Canonum confutantium perversos haereticos, qui Ecclesiam Dei propter possessiones acceptas a statu iustitiae et perfectionis asserunt esse collapsam; nec sanctae paupertati praeiudicaret in aliquo doctrina huiusmodi, pro eo quod varii sunt in ea modi perfectionis, sicut circa responsionis huius principium fuit ostensum [10]. Nunc autem, quia suadere conatur, possessiones ecclesiasticas ad perfectionis facere cumulum, tanquam perfectius sit eis in Christo affluere quam pro Christo carere; non solum gloriam paupertatis evacuat, verum etiam fundamenta ipsius Ecclesiae subruit, dum Christum et Apostolos temporalia possedisse ad dandum perfectionis exemplum, monstrare contendit.

Secund adversa argume tum.

Notand.

8. Etenim, cum Christus de se diceret [11], quod non haberet, ubi reclinaret caput, hic e contrario dogmatizat, quod « domum habuit, quia dixisse

Dictum versari

---

[1] Supra n. 2. in fine.

[2] Epist. 22. n. 21. Allegatur Isai. 31, 9. secundum Septuaginta (Vulgata: Cuius ignis in Sion). Subinde textus originalis plura addit et pro *sibi legem instituit* ponit *sibi familiam instituit.*

[3] Iudith 13, 10, post quem textus originalis addit: « Tunc Aman, qui interpretatur *iniquitas,* suo combustus est igni »; et respicitur Matth. 4, 21. seq. (de Iacobo et Ioanne), et allegantur Matth. 16, 24. et Luc. 9, 60. 58.

[4] Matth. 5, 17: Nolite putare, quoniam veni solvere Legem, aut Prophetas; non veni solvere, sed adimplere. — Superius pro *affirmat* edd. contra codd. *insinuat.* Inferius pro *addunt* D G *adduntur.*

[5] Sive Declamat. etc. (cfr. supra pag. 45, nota 8.) VII. n. 7.

[6] Matth. 19, 27: Tunc respondens Petrus, dixit ei: Ecce, nos reliquimus omnia et secuti sumus te. — Subinde respicitur Baruch 3, 38: Post haec in terris visus est et cum hominibus conversatus est. — Inferius pro *spiritum Domini* textus originalis *spiritum Deum.*

[7] Ioan. 1, 14. — Subinde respicitur Gen. 32, 25: Tetigit [Angelus] nervum femoris eius, et statim emarcuit; v. 31: Ipse vero [Iacob] claudicabat pede.

[8] Fide codd. supplevimus *atque carnalium.*

[9] Cap. 7. n. 20. et 32; n. 35. seqq.; n. 29-31.

[10] Cap. 7. n. 4. seqq. — Superius pro *praeiudicaret* (ita C E G) edd. *praeiudicatur.* Inferius pro *cumulum* (ita A B; cfr. infra n. 9. et 10.) edd. *culmen,* et pro *eis in Christo affluere* (ita B C E F G) edd. *in eis in* [Vat. omittit *in*] *Christo affluere.*

[11] Matth. 8, 20. et subinde 21, 13.

legitur : *Domus mea domus orationis vocabitur* »; et post subdit, quod « Christus iure *proprietario*, ubi caput reclinaret inter homines, factus homo, non habuit, qui tanquam verus Deus omnium [1] levitarum bona possedit ». — In quibus miro modo se ostendit omni veritatis intelligentia nudum, quasi nescientem distinguere inter ea quae Christi Divinitatem et ipsius humanitatem respiciunt. Quod enim dicimus, Christum fuisse pauperem, ad eius refertur humanitatem assumtam, in qua perfecte vivendi nobis monstravit exempla, non autem ad Divinitatis ipsius potentiam, secundum quam non solum templum et bona levitica eius dominio subiacent, verum etiam *caelum et terra et omnia, quae caeli ambitu continentur*, dicente Propheta [2] : *Domini est terra et plenitudo eius*. — Ei vero, quod dicit, quod « Christo tanquam vero sacerdoti *Pater in manus omnia dedit* [3], et quod sacerdotii iure levitarum bona possedit », ipsemet paulo post aperte contradicit, dum subdit, quod, « nondum translato sacerdotio, nec decimarum nec possessionum debuit translatio fieri ». Si enim sacerdotium leviticum ante Christi passionem et resurrectionem translatum non fuit [4], manifeste colligitur, quod Christus iure sacerdotii eorum quae ad levitas spectabant, nil omnino possedit.

9. Igitur tam veritati quam sibi ipsi contradicens, quia instar principis mundi huius in pauperrimo capite Christo nil temporalium possessionum invenire potuit [5], ad corpus ipsius, videlicet sanctam matrem Ecclesiam, sermonem convertit. De qua frivolis quibusdam praemissis, auctoritate Canonis [6] astruit, quod « ratione maioris utilitatis agros et praedia, quae vendere consueverat, possidere coepit ». Ex quibus consequenter sic arguit : « Cum idem sit utile et honestum, ut dicit Ambrosius [7] ; et quod est imperfectionis in quantum huiusmodi declinat ab honestate, et quod est honestatis est perfectionis : praedia Ecclesiae viris perfectis sunt in perfectionis cumulum, non in eius detrimentum ». — Haec ratio ipsius, haec verba; cuius rationis conclusio partim est vera, partim erronea. Verum est quidem, quod ecclesiastica praedia sine detrimento perfectionis haberi possunt ; quod autem sint ad *perfectionis cumulum*, sentire vel dicere adeo absurdum est, ut ex hoc status modusque vivendi praesentium temporum vitae Christi praeferatur et Apostolorum ; quod est apertissime falsum. Unde Hieronymus, Malchi monachi [8] vitam describens, ait : « Scribere disposui ab adventu Salvatoris usque ad nostram aetatem, id est ab Apostolis usque ad huius temporis faecem, quomodo et per quos Christi Ecclesia nata sit et adulta persecutionibus creverit, martyriis coronata sit, et postquam ad christianos principes venerit, potentia et divitiis maior, sed virtutibus sit minor effecta ». Hucusque Hieronymus.

Contra conclusionem ratio 1.

10. Insuper, si praedia faciunt ad perfectionis cumulum, tunc, quanto ecclesiae plura praedia possident, tanto qui in eis degunt perfectiores existunt ; ac per hoc nullus ab Ecclesia habente copiam praediorum absque detrimento perfectionis ad Religiones pauperum [9] transferre se potest ; quin potius e converso paupertatis aerumnas abiicere et ad facultates ecclesiasticas aspirare sanctum erit atque perfectum. Cuius sententiae falsitatem Hieronymus ad Nepotianum [10] eliminans, ironice ait : « Sint ditiores monachi, quam ante fuerant saeculares; possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete diabolo non habuerunt, et suspiret eos Ecclesia divites, quos tenuit mundus ante mendicos ». — Amplius, si ecclesiastica praedia faciunt ad perfectionis cumulum, nihil est secundum Christi consilium vendendum dandumque pauperibus [11], sed totum Ecclesiae agris seu opibus aggregandum, cum secundum hoc dogma profanum cumulatio possessionum in Ecclesia Christi ad cumulum faciat perfectae sanctitatis. Contra quod Hieronymus ad Demetriadem [12] : « Alii aedificent ecclesias, vestiant parietes marmorum crustis, columnarum moles advehant earumque deaurent capita, gemmis aurata distinguant altaria ; non reprehendo, non abnuo. Sed tibi aliud propositum est, Christum vestire in pauperibus, visitare in languentibus, pascere in esurientibus, suscipere in his qui tecto indigent, et *maxime in domesticis fidei* ». Ex his colligi potest, quod praefata conclusio multiformem continet absurditatem.

Ratio 2.

Ratio 3.

11. Sed et ratio ipsa non valet. Nam, sicut possessiones sunt utiles, sic et alia multa, utpote uxores, servi, arma et temporalis potentia, ex quorum retentione non sequitur, quod cumulus perfectionis

Ipsa ratio non valet.

---

[1] Codd. A B *omnia*.

[2] Psalm. 23, 1 ; in verbis praecedent. respicitur Esth. 13, 10.

[3] Ioan. 3, 35, ubi Vulgata (quam sequuntur edd.) *in manu* pro *in manus* (ita A B C E). — Superius pro *Ei vero quod* Vat. *Ei vero qui*.

[4] Cfr. Hebr. 7, 1. seqq.

[5] Ioan. 14, 30 : Venit enim princeps mundi huius et in me non habet quidquam. Cfr. supra pag. 274, nota 12.

[6] Can. *Videntes* (16.), Caus. 12, q. 1 : Videntes autem summi sacerdotes et alii... plus utilitatis posse conferri, si hereditates et agros, quos vendebant, ecclesiis, quibus praesidebant episcopi, traderent... coeperunt praedia et agros, quos vendere solebant, matricibus ecclesiis tradere etc.

[7] Lib. III. de Officiis ministrorum, c. 2. n. 9 : Nec honestum esse posse nisi quod utile, nec utile nisi quod honestum.

[8] Vita Malchi monachi captivi, n. 1.

[9] Ex C D E F G supplevimus *pauperum*.

[10] Potius *ad Heliodorum*, avunculum Nepotiani, Epist. 60. (alias 3.) n. 11, ubi pro *habuerunt* textus originalis *habuerant*. — Superius pro *sententiae falsitatem* edd. contra codd. *sententiae facultatem*.

[11] Matth. 19, 21 : Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes et da pauperibus.

[12] Epist. 130. (alias 8.) n. 14. Textus originalis hinc inde nonnulla interserit. Respicitur Matth. 25, 35. seq. (de operibus misericordiae) et allegatur Gal. 6, 10 : Operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.

Verbum Ambrosii explicatur.

accrescat. — Nec ei suffragatur Ambrosii verbum [1], quo definit, idem esse utile quod honestum; loquitur enim de utilitate bonorum *spiritualium*, non terrenorum. Nam eodem libro [2]: « Nihil utile, nisi quod ad vitae illius aeternae prosit gratiam, definimus, non quod ad delectationem praesentis. Neque aliqua commoda in facultatibus et opum copiis constituimus, sed incommoda haec putamus, si non reiiciantur, eaque oneri magis, cum adsunt, aestimamus quam dispendio, cum erogantur ». Idem quoque libri parte alia [3] sic ait: « Nullum adminiculum praestant divitiae ad vitam beatam. Quod evidenter demonstravit Dominus in Evangelio dicens: *Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum Dei. Beati, qui nunc esuritis* etc. Itaque paupertatem, famem, dolorem, quae putantur *mala*, non solum impedimento non esse ad beatam vitam, sed etiam adiumento esse, evidentissime pronuntiatum est. Sed et illa quae videntur *bona*, divitias, satietatem, laetitiam expertem doloris, detrimentum esse ad fructum beatitudinis, dominico declaratum iudicio liquet [4]. Sic ergo non solum adminiculo non sunt ad vitam beatam corporis externa bona, sed etiam dispendio sunt ». Hucusque Ambrosius, qui et in praedictis intelligendus est loqui de utilitate *intrinseca* et spirituali, quae idem est quod honestas, non autem de *extrinseca*, de qua Canon [5] habet intelligi, secundum quem etiam pronuntiat Sapiens, *utiliorem esse sapientiam cum divitiis*.

Utilitas possessionum.

12. Sunt enim possessiones terrenae utiles ad sustentamenta [6] naturae, ad opera humanae industriae, nonnullis etiam ad exercitia virtutis perfectae; sed hoc non inest eis ex se ipsis, sed ex parte *utentis*. Unde Augustinus in fine libri *Unde malum* [7]: « Qui, inquit, bene uti vult temporalibus bonis non eis amore agglutinetur et velut membra animi sui faciat, quod fit amando, ne, cum resecari coeperint, eum cruciatu ac tabe foedent; sed eis totus superferatur et habere illa atque regere paratus sit, amittere vero ac non habere, paratior ». Haec Augustinus. Quae nunquam diceret, si temporalia bona essent utilia, secundum quod idem utile et honestum, quia nullus recte sapiens paratior esse debet honestatem amittere quam servare. Multum igitur a vera sapientia discors fuit qui in temporalibus Ecclesiae bonis honestum ab utili non discrevit.

Septem utilitates adversario deductae.

13. In sui quoque firmamentum erroris perfectionis virtutum et possessionis opum septiformem assignat germanitatem, dicens, quod « Dominus voluit, ministros Ecclesiae ipsum perfecte sequi volentes habere bona communia mobilia et immobilia, primo propter *cautelam futurorum*, quod est prudentiae; secundo, propter *sustentationem ministrantium*, quod est iustitiae; tertio, in *sustentamentum egentium*, quod est misericordiae; quarto, in *mutuae caritatis nutrimentum;* quinto, propter *quietem ministrantium;* sexto, in *aliorum exemplum* et *largitionem eleemosynarum;* septimo, propter *conformitatem ad caelestem curiam*, cuius est *participatio in id ipsum* [8] ». Ex quibus omnibus arguit, quod habere possessiones ecclesiasticas perfectionem non minuit, sed consummat.

Ratiocinii eius est efficax et impia.

14. Quamquam autem praedictarum rationum aggregatio, superficietenus considerata, efficax videatur et pia; si tamen discutiatur interius, *inefficax* invenitur et *impia*. Pro eo videlicet est *impia*, quia, Impia. si mobilium et immobilium communis possessio perfectionem non diminuit, sed potius complet; qui non valent nec volunt haec possidere communia, perfecti esse non possunt. Insuper, cum Christus et Apostoli huiusmodi possessiones immobiles non habuerint, sequitur, quod consummatae perfectionis exemplum non effulsit in eis. *Inefficax* vero, quia eisdem rationibus potest etiam aliquis laicus uxoratus bona sua retinere, videlicet, ut prudenter, iuste, misericorditer et caritative ministrantibus Christo subveniat, ad illorum quietem et aliorum exemplum, secundum conformitatem ad civitatem [9] supernam, in qua est communicatio larga bonorum. Aut igitur talis erit perfectus, aut praefata ratio nullius efficaciae esse convincitur. — Amplius, sicut eccle- Alia ra siastica bona bene utentibus sunt materia exercendarum virtutum, sic etiam abutentibus sunt fomentum multiformium perversitatum, utpote iniustitiarum et impietatum, carnalitatum, contentionum, simoniarum, ambitionum et schismatum [10]; nec tamen inferri potest propter huiusmodi abusum, quod bona huiusmodi habere sit impium: pari ratione inferri non poterit, quod propter bonam dispensationem utentium ea habere sit perfectum in se et absolute, vel perfectius quam carere.

---

[1] Vide supra n. 9.

[2] Libr. I. de Officiis ministrorum, c. 9. n. 28.

[3] Libr. II. c. 4. n. 15. et c. 5. n. 16. Allegatur Luc. 6, 20. seq.

[4] Textus originalis addit: « cum dicitur [Luc. 6, 24. seq.]: *Vae vobis divitibus! quia habetis consolationem vestram. Vae vobis! qui saturati estis, quia esurietis.* Et illis qui rident, quia lugebunt ». Superius pro *detrimentum esse* textus originalis *detrimento esse*, qui etiam inferius vocibus *externa bona* praefigit *aut*.

[5] Supra n. 9. allegatus. — Sequitur Eccle. 7, 12: Utilior est sapientia cum divitiis. — Pro *secundum quem* C *secundum quam*. Edd. legunt: qui [Vat. et ed. 1 *quod*] et in praedictis intelligendis loquitur... non autem de extrinseca, de qua non [ed. 1 *de qua canon;* ed. 2 *de qua ea non*] habent [ed. 1 *habet*] intelligi, secundum quod etiam pronuntiat etc.

[6] Vat. et ed. 2 *et sustentamenta*.

[7] Scilicet Libr. I. de Lib. Arb. (in quo, mota quaestione *Unde malum*, explicatur, quid sit male agere etc.) c. 15. n. 33: Ille autem, qui recte his [rebus] utitur, ostendat quidem, bona esse, sed non sibi, non enim eum bonum melioremve faciunt, sed ab eo potius fiunt; et ideo non eis amore agglutinetur neque velut membra... regere, cum opus est, paratus et amittere ac non habere, paratior.

[8] Psalm. 121, 3. — Superius post *quietem* (ed. 2 *quietudinem*) ex A B C G supplevimus *ministrantium*.

[9] Fide A B C G addidimus *ad civitatem*.

[10] Vat. omittit *contentionum... schismatum*.

15. Unde et illa *conclusio,* quam post explicationem rationum praedictarum, in quibus absurditates multas interserit, tanquam finaliter intentam subiungit, nullius est probabilitatis, sed magnae perfidiae. Ait enim, ut verbis eius utamur: « His causis praedictis, forte et aliis, quae a sapientibus possunt inveniri, cum apice perfectionis — quod enim citra est imperfectum est — bona temporalia Ecclesiae a perfectis viris praecepit Deus et voluit possideri ». — In quibus verbis manifeste [1] aperit, quod paupertatis evangelicae perfectionem totis viribus eliminare contendit. Si enim temporalia bona Ecclesiae possidere sic est perfectum, ut dicit, ut omne, quod est citra illud, sit imperfectum; pauperes igitur Christi, qui nihil omnino possidere volunt, sed totum dant cum vidua illa paupercula [2], aut citra hunc perfectionis apicem consistunt, et tunc sunt imperfecti; aut ultra procedunt, et tunc sunt superstitiosi et impii. Si igitur talis fuit Christus, sicut narrat evangelicae veritatis historia, et per Sanctorum testimonia monstratum est supra [3], tales etiam fuerunt Apostoli; necessario sequitur secundum hanc antichristianam doctrinam, quod Christus et eius discipuli vel superstitiosi fuerint, vel imperfecti. Insuper, si haec temporalia bona Christus praecepit possideri a viris perfectis, ut asserit; quicumque igitur huius perfectionis statum profitentur et haec bona non possident, transgressores divini praecepti esse convincuntur. Quod si verum est, utique dici non potest [4]: *Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum Dei,* nec: *Vae vobis divitibus!* sed potius: vae vobis pauperibus tanquam miseris, imperfectis, iniustis et impiis! et: Beati divites; *beatus etiam populus, cui haec sunt* [5], sine quibus nec perfectionis apex nec virtus iustitiae possidetur. Quodsi perfectio inter dona Dei locum praecipuum tenet, caveat sibi qui eiusmodi sententiae est, ne super eum maledictio principis Apostolorum iuste descendat, dicaturque sibi [6]: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, eo quod existimasti, donum Dei pecunia possideri.*

16. Mirum certe, quomodo quis potuit ad tantam impietatem proficere, ad tantam venire insaniam, in tantam prorumpere fatuitatem, ut, cum Christus viris perfectis consulat omnia vendere et dare pauperibus, praecipiatque Apostolis, ut nec peram nec pecuniam tollant in via nec aurum nec argentum possideant [7]; e contrario audeat dicere, praeceptum esse a Deo viris perfectis temporalia possidere. — Quam vero absurdum dogma [8] conclusio praefata contineat, ex ipsius verbis elicitur, quibus affirmat, omne, quod infra perfectionis apicem est, esse imperfectum. Si *apex* dicit summitatem rei alicuius extremam et excelsam, et perfectio apicem habet; aliquid est perfectionis *citra apicem eius* [9]: duo ergo contraria simul dicit, cum asserit, et perfectionem habere apicem, et nihil citra perfectionis apicem esse perfectum. Est etiam haec universalis negativa pene in toto falsa, cum non solum perfectio *viae,* sed etiam perfectio *patriae* gradus habeat; et sicut perfectio castitatis et obedientiae potest esse maior et minor, sic et paupertatis, quemadmodum ex primae responsionis tertia parte [10] patescit.

17. Denique, quam periculosum sit possessionum affluentiam magnis laudatam praeconiis desiderabilem reddere; ex hoc patenter advertitur, quod omnium fere mortalium appetitus et sensus proni sunt ad concupiscentiam oculorum et admirationem divitiarum, et sicut dicit Apostolus ad Timotheum [11]: *Qui volunt divites fieri incidunt in tentationem et laqueum diaboli.* — Quodsi dixerit, non se laudare possessiones quascumque, sed tantum *communes* et ecclesiasticas et Domino [12] dedicatas; attendat, quod non parum latet in ipsarum accumulatione periculum. Unde Bernardus de Colloquio Simonis et Iesu [13]: « Dotatas et ditatas videmus ecclesias a potentibus et divitibus huius saeculi, qui in operibus bonis divites, iuxta Domini admonitionem, *amicos sibi facere* studuerunt *de mammona iniquitatis, a quibus in aeterna tabernacula reciperentur.* Quidni sperarent, ab his se recipi, qui claves videntur habere? Sed heu, data est ipsa providentia eorum in occasionem carnis, et qui sibi atque aliis in caelo tabernacula parare debuerant, in terra coniungunt *domum ad domum et copulant agrum agro* [14]. Quis rapuit ab ore Apostolorum huiusmodi temporis verbum gratiae, verbum fiduciae: *Ecce, nos reliquimus omnia et secuti sumus te?* Ecce enim, *ut populus, sic sacerdotes* [15] *divites fieri volunt;* similiter hic

usio est ilsa.

obator.

itur ad- sarios.

Confirmatur.

Doctrina eius periculosa.

Obiectio solvitur.

Bernardus.

---

[1] Codd. B C F *manifestius,* et deinde pro *aperit* B *apparet,* F *apparet, immo aperit.*

[2] De qua Marc. 12, 42. seqq. et Luc. 21, 2. seqq. — Pro *cum vidua* (ita A B C D et ed. 1) Vat. et ed. 2 *ut vidua.*

[3] Cap. 7. n. 6-8. et deinceps de paupertate Apostolorum. — Pro *per Sanctorum testimonia* (ita A C D et ed. 1) Vat. et ed. 2 *perfectorum testimonio.* Inferius ex C F supplevimus *hanc.*

[4] Luc. 6, 20. et 24; cfr. supra pag. 290, nota 3. et 4.

[5] Psalm. 143, 15: Beatum dixerunt populum, cui haec sunt. — Inferius post *possidetur* edd. contra B C F prosequuntur: quae perfectio inter dona Dei locum praecipuum tenet. Caveat sibi etc.

[6] Sicut Simoni mago Act. 8, 20.

[7] Matth. 19, 21: Si vis perfectus esse, vade, vende etc.; 10, 9. seq.: Nolite possidere aurum etc.

[8] Ita A B C D et ed. 1; Vat. et ed. 2 *absurda dogmata.*

[9] Cfr. supra c. 2. n. 2. seqq. — Superius pro *summitatem* (ita A B C D G) edd. *summam.*

[10] Cap. 3. n. 20. — Superius pro *perfectio viae* (ita C D et ed. 1) Vat. et ed. 2 *perfectio vitae.*

[11] Epist. 1. c. 6, 9. — Gen. 8, 21: Sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.

[12] Cod. B *ut Domino.*

[13] Sive Declamation. etc. (cfr. supra pag. 45, nota 8.) IX. n. 9. Vat. et edd. 1, 2: *Dotatus et dedicatas cernimus ecclesias* etc. Subinde allegatur Luc. 16, 9.

[14] Isai. 5, 8: Vae! qui coniungitis domum ad domum et agrum agro copulatis etc. — Sequitur Matth. 19, 27.

[15] Isai. 24, 2: « Et erit sicut populus, sic sacerdos ». Textus originalis: Ecce enim, *ut populus, sic et sacerdos.* Similiter

suam, et abundantius suam recipiunt consolationem; similiter amicis egent et ipsi, ut in aliena tabernacula recipiantur, utpote propria non habentes. *Beati* enim *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum* ». Haec Bernardus. — Idem quoque, quibusdam interpositis, subdit [1]: « Utinam in duodecim unus hodie Petrus, unus, qui *reliquerit omnia,* unus, qui loculis careat, inveniatur. *Utinam sapere s,* miser, *et intelligeres,* cum thesauro pecuniae et thesaurum irae pariter cumulari; *utinam novissima provideres,* animadverteres, facile per foramen acus transituros non divitiarum cumulos [2], sed delictorum. *Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre poterimus quidquam* ».

Gregorius Naz. Hucusque Bernardus. — Cui et Gregorius Nazianzenus concordat in quodam sermone contra persecutores Ecclesiae [3] loquens: « Sed facultatibus, inquit, defraudabunt. Quibus? Meis? Sed facilius mihi alas abscindent, quas non habeo. Si autem ecclesiasticis, hoc utique est, pro quo omnis pugna et omne certamen est. An ignoramus, quod per pecuniae cupiditatem et loculorum fraudem ad proditionem proficitur Christi »? Haec Nazianzenus. — Ad hoc etiam

Ambrosius. facit quod dicit Ambrosius in libro de Officiis [4]: « Qui Apostolos sine auro misit ecclesias sine auro congregavit »; et iterum [5]: « Qui plurimum auri possidet non abundat, quia nihil est, quidquid in saeculo est; et qui exiguum habet non minuit, quia nihil est, quod amittit; res sine dispendio est, quae tota dispendium est ».

18. Ex his clare patet, sanctorum Doctorum curam fuisse praecipuam non ad quarumcumque possessionum amorem allicere, sed potius exemplo Christi et Apostolorum ad earum contemptum provocare.

Additur cautela. — Nec tamen ex his intelligat aliquis, quod ecclesiastica bona per modum dilapidationis sint habenda contemptui, quoniam hoc sacri Canones [6] inhibent, sed quod a personis non alligatis curae pastorali ratione maioris securitatis sive perfectionis valeant pro Christi amore dimitti, et ut hi quibus dispensatio ipsorum committitur, eis quae dispensant, nullatenus alligentur affectu. Hic autem, ut affluentiam opum reddat amabilem, tanquam rem sanctitatis eximiae in *rationali* [7] Ecclesiae collocat, ex quo iudicium cum veritate resplendere solebat, cum tamen haec sua doctrina omni careat ratione iudicii et rectitudine veritatis. — Fingit etiam *superhumerale* Fictio l. versa quoddam, quod huic irrationabili suae phantasiae [8] coaptat, adducens in medium duodecim viros sanctos atque probatos, qui de statu paupertatis ad dispensandas divitias assumti fuerunt, beatum scilicet Clementem, Silvestrum, Gregorium, Cyprianum, Hilarium, Basilium, Chrysostomum, Martinum, Nicolaum, Paulinum, Augustinum et Anselmum, quorum exempla coaptans suo errori, in sequentibus subdit: « Isti sunt duodecim filiorum Israel nomina, isti sunt vittae hyacinthinae et catenulae aureae [9] ». Post quae addit: « Ista est doctrina dominica, statuto Apostolorum Ierosolymis solidata [10], a sanctis doctoribus exposita, a perfectis Christi imitatoribus observata, non ut nihil in communi, aut proprio haberetur, sed ut, spreta proprietate, bonorum Ecclesiae communitas servaretur. Si aliter docueris, cave, ne fias, secundum Apostolum, *anathema,* quod a viro absit catholico, qui puniri recusat cum apostata Se mo at ignora m et im a. Iuliano ». Haec verba ipsius; in quibus et *ignorantem* se esse demonstrat et *impium.*

19. Nisi enim *impius* esset, nunquam de pro- Impiu fessoribus paupertatis, in qua nihil habetur in proprio, vel communi, sensisset tam impie, ut eos tanquam haereticos iudicasset *anathema esse a Christo* [11]. Qua quidem blasphemia non solum hos Christi pauperes, sed et Romanam Ecclesiam impetit, quae hunc vivendi modum approbavit [12]. Insuper, et beatos

---

volunt in hoc saeculo *fieri divites* [I. Tim. 6, 9.]; similiter, immo et abundantius suam hic praeripiunt consolationem [cfr. Luc. 6, 24.]. Similiter amicis egent et ipsi, ut in aliena saltem tabernacula suscipiantur, utpote propria non habentes. *Beati* enim *pauperes spiritu* [Matth. 5, 3.] etc. Pro *recipiantur* A B C D G *reciperentur.*

[1] Loc. cit. XIV. n. 16: *Nonne ego,* inquit [Ioan. 6, 71.], *vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est?* Utinam in duodecim etc. Subinde respicitur Matth. 19, 27, et allegatur Deut. 32, 29: Utinam saperent et intelligerent ac novissima provident!

[2] Cfr. Matth. 19, 24. — Sequitur I. Tim. 6, 7.

[3] Orat. 26. n. 16. (alias 28. n. 44. seq.). Cfr. supra pag. 277, nota 3, respectu cuius adiungimus, quod exstant duae *apologeticae* orationes (Orat. 1. et 2.), in quibus tamen allegata sententia non invenitur. In fine respiciuntur Ioan. 12, 6: Quia [Iudas] fur erat et loculos habens etc., et Matth. 26, 15: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos.

[4] Libr. II. c. 28. n. 137. Respicitur Matth. 10, 9: Nolite possidere aurum etc.

[5] Libr. I. c. 30. n. 154, ubi exponitur II. Cor. 8, 15: « Qui multum, non abundavit; et qui modicum, non minoravit ». Respicitur in his Exod. 16, 18: Nec qui plus [manna] collegerat habuit amplius, nec qui minus paraverat reperit minus.

[6] Cfr. Caus. 12. q. 2. per totam, in qua inhibetur alienatio rerum ecclesiarum.

[7] Respicitur Exod. 28, 4: Haec autem erunt vestimenta, quae facient [Aaroni et filiis eius]: Rationale et superhumerale etc.; v. 15: Rationale quoque iudicii facies etc.; v. 30: Pones autem in rationali iudicii Doctrinam et Veritatem etc. — Inferius pro *resplendere* (ita A B C G) edd. *responderi.*

[8] Vat. cum ed. 1 *sive phantasiae.*

[9] Exod. 28, 21. seqq. rationale iudicii simili modo describitur.

[10] Cfr. Act. 4, 32: « Nec quisquam eorum quae possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia ». Subinde respicitur Gal. 1, 8: Sed licet nos aut Angelus de caelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit (cfr. v. 9.).

[11] Rom. 9, 3, licet ibi in alio sensu usurpetur: Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis etc.; cfr. nota praecedens.

[12] Honorius III. Regulam FF. Minor. approbans ait: Ordinis vestri Regulam a bonae memoriae Innocentio Papa praedecessore nostro approbatam, annotatam praesentibus, auctoritate vobis apostolica confirmamus etc.

viros catalogo Sanctorum ascriptos, et quod maius est, ipsos Apostolos, qui, ut ex superioribus claret [1], in extrema paupertate vixerunt, quibus etiam, tanquam duodecim filiis Israel, in *superhumerali* summi pontificis Christi conscriptis et per propria nomina designatis summa paupertas indicitur. Sic enim scribitur in Matthaeo [2]: *Duodecim nomina Apostolorum sunt haec: Primus Simon, qui dicitur Petrus,* et dehinc ceteris nominatis subiungit: *Hos duodecim misit Iesus, praecipiens eis: Nolite possidere aurum neque argentum neque pecuniam in zonis vestris* etc. In quibus *superhumerale* vitae apostolicae cum *rationali* perfectionis et paupertatis altissimae per caritatem regni caelestis tanquam *vitta hyacinthina* [3] indissolubili iunctura constringit, cum interponit: *Gratis accepistis, gratis date.*

landum.

20. Hoc autem *superhumerali* et *rationali* verus pontifex Christus adornatus fuit, dum sanctae paupertatis perfectionem et verbo docuit et exemplo monstravit, et tunc potissimum, quando, ut verus pontifex *per sanguinem proprium* ingressurus *in Sancta* [4], pauper et nudus in cruce pependit. Hoc ornamento nobili et spirituali, quo a corporalibus crucifixoribus Christus spoliari non potuit, hic velut atrocissimus praedo eum nudare contendit et aliud quoddam confingere nititur, non *vitta hyacinthina* et *catenulis aureis,* sed terrenarum possessionum affluentiis tanquam iunctura lutea et viscosa constrictum, quasi Christus cum Apostolis terrena possederit, ipsaque communis possessio altius provehat magisque ad caelestia elevet quam altissima et extrema paupertas. Quod nemo dubitat falsum, nisi qui modos prorsus ignorat mentalis elevationis in Deum. Unde Hieronymus ad Lucinium [5]: « Ioseph cum tunica Aegyptiam effugere non potuit. Adolescens, qui *opertus sindone sequebatur Iesum,* quia tentus fuerat a ministris, terrenum abiiciens operimentum, *nudus* evasit. Elias igneo curru raptus in caelum melotam reliquit in terris. Eliseus boves et iuga prioris operis vertit in vota. Loquitur sapientissimus vir [6]: *Qui tangit picem inquinabitur ab ea.* Quamdiu versamur in saeculi rebus, et anima nostra possessionum et redituum procuratione devincta est; de Deo libere cogitare non possumus ». — Cui et Glossa consonat super illud Canticorum [7]: *Spoliavi me tunica mea* etc.: « Recepta sollicitudine temporalium subsidiorum, quantumlibet eximius doctor difficile vitat peccatum ».

amentum lex Christi adversa- ei rapeconatur.

21. Haec autem non ideirco dicimus, quod dispensatio facultatum Ecclesiae a viris sanctis administrari non possit absque detrimento perfectionis, sed ut discernamus *pretiosum a vili* [8], quia perfectionem eis non contulit temporalium bonorum administratio, sed contemptus; non temporalis affluentia, sed spiritus paupertatis, quo inter rerum affluentium copias sic vivebant *sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes et omnia possidentes;* quemadmodum nobilis ille praelatus, de quo ait Hieronymus, scribens ad Rusticum [9]: « Sanctus Exsuperius, Tolosae episcopus, viduae Sareptanae imitator, esuriens pascit alios, et ore pallente ieiuniis, fame torquetur aliena omnemque substantiam Christi visceribus erogavit. Nihil eo ditius, qui corpus Christi canistro vimineo, sanguinem portat in vitro, qui avaritiam proiecit de templo, qui *cathedras vendentium columbas mensasque subvertit,* mammonae et nummulariorum aera dispersit, ut domus *Dei vocaretur domus orationis et non spelunca latronum* [10]. Huiusmodi tu sectare vestigia et ceterorum, qui virtutum illius similes sunt, quos sacerdotium et humiliores facit et pauperiores. Aut si perfecta desideras, *exi* cum Abraham *de patria et de cognatione tua;* si habes substantiam, *vende et da pauperibus;* si non habes, grandi onere liberatus es. Nudum Christum nudus sequere. Durum, grande, difficile, sed magna sunt praemia ».

Quo sensu hoc dicatur.

Hieronymus.

22. In his sacer Hieronymus distinguit *pretiosum a vili* [11] simulque ostendit, quod aliud competit perfectioni praelati, qui est persona communis, aliud perfectioni personae privatae. Et ideo, quamquam ratione praelationis quivis Religiosus a statu paupertatis ad dispensationem temporalium possit assumi; impium tamen est hoc ad consequentiam trahere [12]. Sicut enim praelatis ratione curae pastoralis competit extrinsecis interdum implicari negotiis,

Persona communis et privata.

---

[1] Cap. 7. n. 9. seqq. — Hieronym., Epist. 64. (alias 128.) n. 21; Isidor., Qq. in Exod. c. 59. (alias 51.) n. 6. et Beda in Exod. 28-31, nominibus duodecim patriarcharum in rationali significari docent duodecim Apostolos; cfr. Apoc. 21. 14. seqq. — Superius pro *beatos* (ita C D) edd. *bonos.*

[2] Cap. 10, 2-10.

[3] Gregor., Regul. pastoral. p. II. c. 3: Cui *hyacinthus,* qui aëreo colore resplendet, adiungitur, ut per omne, quod intelligendo penetrat [sacerdos], non ad favores infimos, sed ad amorem caelestium surgat etc. — Subinde allegatur Matth. 10, 8.

[4] Hebr. 9, 11. seq.: Christus autem, assistens pontifex futurorum bonorum... per proprium sanguinem introivit semel in Sancta. — Pro *ingressurus* Vat. et ed. 2 *ingressus.*

[5] Epist. 71. (alias 28.) n. 3. Respiciuntur Gen. 39, 12; Marc. 14, 51. seq.; IV. Reg. 2, 11. seqq. (de Elia; pro *melotam* textus originalis *melotcn*); III. Reg. 19, 20. seq. (de Eliseo).

[6] Eccli. 13, 1.

[7] Cap. 5, 3. Glossa est *ordinaria* sumta ex Beda in Cant. 5, 3: *Lavi pedes meos* etc. Pro *Recepta* ed. 1 contra textum originalem et codd. perperam *Decepta,* Vat. et ed. 2 *Deceptus;* pro *quantumlibet* textus originalis *quamlibet,* C *quilibet.*

[8] Ier. 15, 19: Et si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. — Subinde allegatur II. Cor. 6, 10. — Superius pro *viris sanctis* B *viris perfectis.*

[9] Epist. 125. (alias 4.) n. 20. De vidua *Sareptana,* sive ut habet textus originalis, *Sareptensi* cfr. III. Reg. 17, 9. seqq.

[10] Matth. 21, 12. seq. — Duo loci seqq. sunt Gen. 12, 1. (cfr. Act. 7, 3.) et Matth. 19, 21. Cfr. supra pag. 248, nota 9.

[11] Cfr. supra nota 8.

[12] Vide X. in VI. de Regulis iuris (in fine lib. V. Sexti Decretal.): Quae a iure communi exorbitant nequaquam ad consequentiam sunt trahenda.

salva perfectione, nec tamen inferri potest, quod in persona privata aeque perfectum sit, per extrinsecas occupationes *erga plurima turbari* cum Martha, velut per intimas, fervidas et iucundas sursumactiones *secus pedes* Domini quiescere cum Maria [1]; sic et in proposito intelligendum est. Licet igitur summi sacerdotes sive pontifices, quia curam habent non solum quantum ad perfectos et validos, verum etiam infirmos et imperfectos, quos pascere debent exemplo et verbo et pro loco et tempore corporali subsidio, salva perfectione possessiones susceperint ad sustentationem pauperum et Ecclesiae ministrorum; non tamen ex hoc quibuslibet privatis personis in quolibet Ecclesiae statu ascribi potest nec debet, quod in tanto sint perfectionis culmine cum amplitudine possessionis, sicut cum altitudine paupertatis.

23. In hoc autem, quod laudatores paupertatis extremae imitatores existimat Iuliani apostatae, non solum nequitia plenum, sed etiam *veritatis notitia vacuum* se esse demonstrat, dum professoribus veritatis malitiose crimen impingit erroris, et ipsam perfidiam Iuliani apostatae tanquam ignorans a laude paupertatis insinuat traxisse originem, cum tamen ipse Iulianus non in hoc erraverit, quod assereret, omnia temporalia relinquenda fore secundum dictamen divini consilii — ad quod nemo *astringitur*, nisi velit — sed potius ad suae avaritiae rapacitatem colorandam et conculcandam Ecclesiam hoc dicebat [2] esse *de necessitate divini mandati*, allegans illud Christi verbum, quod in Luca scribitur: *Nisi quis renuntiaverit omnibus, quae possidet, non potest meus esse discipulus*. Ex quo ipse universaliter calumniabatur Ecclesiam, quasi nulla esset differentia inter *renuntiare omnibus* et *relinquere omnia*. Verum, sicut Glossa dicit ibidem [3], « hoc distat inter *renuntiare omnibus* et *relinquere omnia*, quia *renuntiare* convenit omnibus, qui ita licite utuntur mundanis, quae possident, ut tamen mente tendant ad superna; *relinquere* vero est solummodo perfectorum, qui omnia temporalia postponunt et solis aeternis inhiant ». Haec Glossa. Ex qua manifeste colligitur, quod quisquis hoc sentit, quod perfectorum sit omnia relinquere et solis aeternis inhiare, doctrinam sequitur Iesu Christi, non perfidiam Iuliani. Nam quamvis dicat, omnia pro perfectionis amore debere relinqui, non tamen astruit, debere bona Ecclesiae diripi [4], quia licitum est dimittere propria, sed illicitum rapere aliena.

Item, ignorantem se monstrat.

De Iuliano.

Notandi.

Capitulum IX.

Tertiae responsionis tertia particula nonumque capitulum, in quo abrenuntiationis ratio falsa eliditur, et penuriosae paupertatis duodenaria praerogativa monstratur.

1. Mos perversarum mentium esse dignoscitur, si qua sententiae suae contraria propter ipsorum certitudinem inficiari non possunt, fraudulenta calliditate pervertere et ad sensum trahere repugnantem, iuxta illud Bernardi ad fratres de Monte Dei [5]: « Si in lectione Deum quaerit qui legit, omnia cooperantur ei in hoc ipsum; si autem in aliud declinat sensus legentis, omnia trahit post se ipsum, nihilque tam sanctum, tam pium in Scripturis invenit, quod seu per vanam gloriam, seu per distortum sensum, seu per pravum intellectum non applicet suae vel malitiae vel vanitati ». Quod manifeste in adversario pauperum nunc cernimus esse completum. Cum enim certum sit, paupertatem, quae consistit in abdicatione rerum temporalium propter Deum, esse laudabilem, magistrumque perfectionis Christum in paupertate vixisse usque ad mortem [6]; hic in comparatione possessionum et opulentiarum sic pervertendo attenuat, ut nil sanctae paupertati de perfectionis sublimitate relinquat.

Mos perversorum.

2. Investigans enim primo *causam* abdicationis temporalium, hanc dicit esse ipsorum appropriationem seu proprietatem, quae, « quoniam ex radice descendit avaritiae, ut verbis eius utamur, non stat cum perfecta caritate, quae *non quaerit quae sua sunt* [7] ». Et ideo dicit, consultam esse abdicationem proprietatis ad excludendam cupiditatem; « qua exstirpata, his qui eiusmodi sunt, recte committitur

Adversus de causa abdicationis.

---

[1] Luc. 10, 41. et 39.

[2] Quia opera Iuliani prae manibus non habemus, hanc allegationem ex ed. 2 sumsimus: Vide Iuliani Epist. 43; tom. I. opp. eiusd. edit. Lipsiae an. 1696. Cfr. Gregor. Nazianz., Orat. 4. (ed. Migne; alias 3. n. 80. et 94.) n. 86, ubi exspoliatio aedium sacrarum et votivorum donorum ac pecuniarum *avaritiae* Iuliani ascribitur, et n. 97, in quo Iulianus Scriptura Christianos impugnans sic inducitur: « Hoc enim lege nostra sanciri, ne iniuriam acceptam ulciscamur nec litem intendamus *nec quidquam omnino possideamus propriumque ducamus*, verum alibi vivamus, ac praesentia ut vana et inania contemnamus et pro nihilo putemus » etc. Allegatur Luc. 14, 33: Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus etc.

[3] In Luc. 14, 33. Glossa (ex Beda) est *ordinaria* apud Lyranum.

[4] Ita A B C F; D *dirimi*, edd. *dirui*.

[5] Libr. I. c. 10. n. 31: Si vere in lectione Deum quaerit qui legit, *omnia*, quae legit, *cooperantur* ei *in hoc ipsum* [alias *in bonum*, Rom. 8, 28.], et captivat sensus legentis et in servitutem *redigit omnem* lectionis *intellectum in obsequium Christi* [II. Cor. 10, 5.]. Si in aliud declinat etc. Tractatus sive Epistola ad fratres de Monte Dei (inter opera Bernardi) est Guigonis, prioris quinti maioris Carthusiae.

[6] Cfr. supra c. 7. n. 6. seqq. — Subinde pro *hic* C *hoc*.

[7] Epist. I. Cor. 13, 5.

dispensatio bonorum temporalium tanquam scientibus uti et *non quaerentibus quae sua sunt, sed quae Iesu Christi* [1] », quod et per Abrahae, Iacob, Ioseph, David, Daniel, Patrum scilicet veteris testamenti, exempla confirmat. — In his autem verbis et exemplis superficialiter consideratis nihil apparet erroneum; si tamen diligenter discutiantur, magnum invenitur in eis latere venenum.

3. Si enim proprietas sola *causa* est abdicationis temporalium, ut exstirpetur cupiditas, et perficiatur caritas ad bona huiusmodi temporalia dispensanda; tunc igitur paupertas non est nisi sicut via ad abundantiam et dispositio quaedam praeambula; ac per hoc nulla perfectio consistit in ea. Imperfecta igitur fuit Christi vita, et falsa doctrina, qua dixit [2]: *Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes et da pauperibus.* — Amplius, si unum aliquod collegium, non dicam unius regni, sed totius mundi bona in communi possideat; altissimum illud de paupertate consilium integerrime servat, immo, quod est absurdius, multo perfectiori modo quam hi qui in extrema rerum penuria, *in fame* videlicet *et siti, frigore et nuditate* [3] Domino serviunt, cuiusmodi fuerunt Apostoli et hi qui eorum exempla sequuntur. Quod cum evidenter sit falsum, restat, quod haec non sit *causa praecisa et principalis* abdicandi divitias, quia *propriae*, sed quia *illecebrosae*, ut ostensum est supra [4]. — Verum est quidem, quod propriae divitiae magis solent esse illecebrosae quam communes, et ideo magis est de essentia perfectionis contemptus ipsarum, non quia appropriatio sit *culpa*, vel semper habeat culpam annexam, sed quia ut frequentius solet esse *occasio culpae* [5]. Unde et ipsemet in consequentibus exemplis sibi ipsi contradicit, cum asserit, illos sanctos Patres non solum sine culpa, sed etiam cum perfectione bona haec temporalia possedisse. Ipsi etiam levitae, qui uxores habebant et filios, constat, quod aliqua propria possidebant, quos tamen superius [6] de perfectione laudavit. Ipse etiam populus Israeliticus, terram Patribus repromissam adeptus, absque peccato distinctas et proprias portiones accepit. Insuper, nunc revelatae gratiae tempore, secundum scita legum et canonum, iuste et sancte aditur et possidetur hereditas, non solum in particularibus patrimoniis, sed in principatibus et regnis, sicut ipse inferius fatetur de Constantino et Raymundo et similibus [7]. Non ergo proprietas est ratio abdicationis, sicut falso insinuat, quasi semper sibi sit annexum peccatum. Sane quod dicit Clemens [8], quod « per iniquitatem alius dicit, hoc esse suum, alius illud », non est generaliter intelligendum, sed ut in pluribus; vel intelligendum est, quod huiusmodi appropriatio descendit ex iniquitate primorum parentum, quia, nisi illi peccassent, huiusmodi appropriatio non fuisset [9]. Non tamen ex hoc sequitur, quod omnis appropriatio sit cum peccato, quia ex praevaricatione primorum parentum non solum peccata descendunt, sed et poenae peccatorum.

4. Licet autem divitiae tam communes quam propriae haberi et possideri valeant absque peccato, tamen eas relinquere perfectionis est, quia, sicut *imperfectio* de se non dicit culpam, ut ex supra dictis [10] apparet, sic et *perfectio* non tantum dicit iustitiae *rectitudinem*, verum etiam *expeditionem;* quam quidem expeditionem divitiae, quia illecebrosae et periculosae, praepediunt. Unde Gregorius quarto Moralium [11]: « Rarum valde est, ut qui possident aurum ad requiem tendant, cum per semetipsam Veritas dicat: *Quam difficile, qui pecunias habent intrabunt in regnum caelorum* ». Idem etiam in quarto Dialogorum [12]: « Cura rei familiaris vix sine culpa agitur, etiam ab his qui qualiter culpas declinare debeant, sciunt ». — Et Rabanus super Matthaeum [13]: « *Difficile,* hoc est maximi laboris, *est,* pecunias habentes vel in pecuniis confidentes, exutis philargyriae retinaculis, aulam regni caelestis intrare ». Propter quod securum est divitias fugere, et eas prorsus abdicare perfectum. Unde Hieronymus ad Demetriadem [14]: « Apostolici fastigii est perfectaeque virtutis vendere omnia et pauperibus distribuere, et sic levem et expeditum cum Christo ad caelestia subvolare ».

5. Porro, *exempla*, quae subiungit de Patribus, inconvenientia sunt ad propositum: primum quidem, quia non se expropriaverunt, ut hic falso confingit, dicens, quod « Dominus sanctum Abraham, propria hereditate reiecta, nudum de terra sua exire praecepit ». Nam et textus Geneseos [15] aperte contradicit, ubi dicitur: *Egressus est Abraham, sicut praeceperat ei Dominus, tulitque Sarai, uxorem suam, et Lot, filium fratris sui, universamque substantiam, quam possederant, et ingressi sunt, ut irent in terram Chanaan.* Quod autem Iacob, Ioseph et David aliquando in paupertate fuerunt, hoc magis fuit urgentis necessitatis quam voluntariae expropriationis. Quod vero Daniel omnia sua vendiderit,

---

[1] Phil. 2, 21.
[2] Matth. 19, 21.
[3] Epist. II. Cor. 11, 27.
[4] Cap. 7. n. 2. seqq.
[5] Vide supra c. 7. n. 24.
[6] Cap. 8. n. 2. — De seq. propositione cfr. Iosue c. 13-21, in quorum ultimo etiam de possessione levitarum.
[7] Codd. B C D E *Aymundo et sibi similibus.*
[8] Libr. X. Recognit. c. 5. Vide Gratian., C. *Dilectissimis* (2.), Caus. 12. q. 1. Pro *Clemens* Vat. et ed. 2 *Clementina.*
[9] Cfr. Bonav., II. Sent. d. 44. a. 2. q. 2. ad 4; in ipsa quaestione insinuatur seq. propositio.
[10] Cap. 2. n. 3. seqq.; c. 3. n. 4; c. 4. n. 7. in fine; c. 5. n. 16 seqq.; c. 6. n. 2. seqq.; c. 7. n. 4. seqq.
[11] Praefatio, c. 3. Allegatur Luc. 18, 24.
[12] Cap. 39.
[13] Libr. VI. Comment. in Matth. 19, 23. Cfr. supra pag. 249, nota 1.
[14] Epist. 130. (alias 8.) n. 14. Cfr. supra pag. 272, nota 11.
[15] Cap. 12, 4. seq.

quia de Scripturis auctoritatem non habet, si sapientia Danielis fuisset imbutus, nequaquam adduxisset in medium, quia prudentius silentio tegitur quod Scripturarum testimoniis non probatur [1].

Ratio 2. 6. Secunda ratio est, quare dictorum Patrum exempla non congruunt, quia cum perfectione virtutis aliquos habuerunt actus extrinsecos secundum exigentiam temporis, qui trahi non possunt in exemplum perfectionis, sicut in Patriarchis pluralitas uxorum, in David strenuitas ad bellandum et in Elia occisio prophetarum Baal [2], et si cum istis perfectionem servaverunt, magis admirabiles quam imitabiles viris perfectis proponuntur. Unde Augustinus de Moribus Ecclesiae [3]: « Amisit Iob omnes divitias et factus est repente pauperrimus, sed inconcussum tenuit animum, quo animo si esse possent nostri temporis homines, non magnopere in novo testamento ab istorum possessione prohiberemur, ut perfecti esse possemus ». Haec Augustinus. Cui consonat Gregorius primo Moralium [4]: « Necdum virtus praecepti emicuerat, quae omnia relinqui praeciperet, sed tamen beatus Iob eandem praeceptionis vim in corde servabat, quia nimirum substantiam suam iam mente reliquerat, quam sine dilectione possidebat ». Ex quibus evidenter apparet, quod Iob, terrena possidendo, perfectus fuit solo contemptu mentis, quia nondum emicuerat consilium paupertatis; ac per hoc, sicut coniugium Abrahae, cui non praefertur caelibatus Ioannis [5], non est trahendum tempore gratiae in exemplum perfectionis, sic nec Patrum sanctorum possessio temporalis.

Ratio 3. 7. Tertia quoque ratio ad hoc ipsum est, quia multa Patribus *in figura contingebant* [6] et umbra, quae tempore revelatae veritatis perfectioni non consonant; et ideo illa nunc in exemplum trahere non modicam generat absurditatem. Unde Bernardus de Colloquio Simonis et Iesu [7]: « Excusant se aliqui fortasse dicentes: Abraham, Isaac et Iacob ceterique Sancti nunquid non terrenas divitias habuisse leguntur? Sufficit nobis esse, sicut illi fuerunt; neque enim sumus nos patribus meliores [8]. Si culpabilis esset possessio divitiarum, nunquam illi in divitiis tantam a Domino gratiam obtinerent. Quid respondebimus novis imitatoribus Sanctorum veterum? Imponant certe vitulos super altare Domini, mactent arietes, hircos immolent, quia et hoc Abraham fecit [9]. — Sed haec, inquiunt, statum ultra non habent; ubi revelata est veritas, transiere. Quid si ipsas quoque Sanctorum divitias temporales *umbram* fuisse dixerimus *futurorum* [10]? *In figura* siquidem eis omnia legimus contigisse. Denique, quidni terrenas palam divitias possiderent sancti et perfecti viri, cum sola terrena palam promitterentur a Domino? Ubi sane caelestis promissio sonuit, necesse est, *spiritualia spiritualibus comparari* [11] et mutari sacrificium, spe mutata ».

Etiam exempla praetorum incongrue afferuntur. 8. Non sunt igitur huiusmodi exempla nec etiam *praelatorum*, quae consequenter annectit, cum de paupertatis perfectione agitur, adducenda in medium, ne sub specie sanctitatis pontificalis officii, quod opulentia comitatur [12] et honor, parvipendatur paupertas, vilificetur humilitas, excitetur cupiditas et ambitio foveatur, ad quae omnia is cui respondemus pauperum hostis omni qua potest virtute conatur. Nam verum *iustitiae Solem* [13], qui per paupertatis et humilitatis exempla in universum orbem radios suae lucis emisit, phantasticae cuiusdam nebulositatis obiectu obscurare contendit. Quaerit enim: « Ut quid Christus pauper esse voluit? Ut quid rex fieri recusavit [14] »? Et respondet, ut verbis eius utamur: « Ideo pauper esse debuit, ut eum statum teneret, qui ab omnibus imitari valeret. Neque enim omnes divites fieri possunt, sed si voluerint, omnes pauperes fient ». Post quae subiungit: « Quod autem, ne rex fieret, fugit, *mundanas* dignitates fugere docuit. Alius est enim honor regis, alius praelati sive sacerdotis ». Verba inversa.

Reprehenditur. 9. Haec sunt verba ipsius, in quibus tam viliter [15] et indocte sentit et loquitur de nobili et alta materia, ut nos etiam pudeat ipsius replicare ineptias.

---

[1] Alluditur ad verba Hieron. supra pag. 256, nota 8. allegata.

[2] Libr. III. Reg. 18, 40: Duxit eos [prophetas Baal] Elias ad torrentem Cison et interfecit eos ibi.

[3] Libr. I. c. 23. n. 42: Amisit namque ille [Iob 1, 14. seqq.] omnes divitias et factus repente pauperrimus, tam inconcussum animum tenuit et infixum Deo, ut satis demonstraret, non illas sibi fuisse magnas, sed se illis, sibi autem Deum. Quo animo etc.

[4] Cap. 5. n. 7: « Necdum... sed tamen beatus Iob eiusdem iam praeceptionis vim corde servabat, quia nimirum substantiam suam mente reliquerat, quam sine delectatione possidebat ». Pro *dilectione* (ita A B C) edd. *amore*.

[5] Considerando *diversa* tempora, scilicet Legis et Evangelii. Nam, ut ait August., de Bono coniugali, c. 21. n. 26: Et illius enim caelibatus, et illius connubium *pro temporum distributione* Christo militarunt etc. Cfr. Bonav., IV. Sent. d. 33. a. 2. q. 2.

[6] Epist. I. Cor. 10, 11. Cfr. supra pag. 287, nota 8.

[7] Sive Declamation. (cfr. supra pag. 45, nota 8.) VI. n. 6.

[8] Libr. III. Reg. 19, 4: Neque enim melior sum quam patres mei. — Subinde pro *obtinerent* textus originalis substituit *obtinuissent* et addit: aut tantam gratiam consecuti divitias nihilominus possedissent.

[9] Cfr. Gen. 15, 9. seq. et 22, 13. Textus originalis nonnulla hic addit.

[10] Hebr. 10, 1; cfr. Col. 2, 17. Immediate post respicitur I. Cor. 10, 11. — Inferius post *Domino* textus originalis plura addit.

[11] Epist. I. Cor. 2, 13. Cfr. supra pag. 287, nota 10. — Subinde pro *spe* Vat. et ed. 2 perperam *specie*.

[12] Vat. cum ed. 1 falso *commutatur*. Inferius pro *bonorum* ex C E substituimus *honor*.

[13] Cfr. Mal. 4, 2. — Subinde post *qui* supplevimus ex B C E *per*, quo omisso, ed. 2 voci *radios* praefigendum putat *veluti*.

[14] Respicitur Ioan. 6, 15. — Inferius pro *ut eum* Vat. et ed. 2 *ut animi*.

[15] Vat., contextu repugnante, *viriliter*.

Quis enim in sacris litteris eruditus vel modicum, quis quantulamcumque ad Christum reverentiam habens altissimi Dei benignissimam condescensionem usque ad extremae paupertatis inopiam sic parvipendere audeat, ut putet, hoc eum egisse absque ratione et causa permaxima? Quam tamen is paupertatis hostis adeo frivolam arbitratur, ut non vereatur dicere, ideo Christum pauperem factum, quia non omnes possunt divites fieri. Si igitur omnes possent adipisci divitias, sicut et paupertatem assumere; aeque bene vel magis secundum hanc profanam doctrinam Christus debuisset temporalibus bonis dives esse quam pauper. Quod si verum est, paupertas in nullo praefertur divitiis, nec magis meritorium est pro Christo pauperem fieri quam possidere divitias. Quapropter, sicut Christus dixit adolescenti diviti [1]: *Vade et vende,* ita secundum hoc antichristianum dogma dici potest et pauperi: *Si vis perfectus esse,* ia ratio. *vade* et posside. — Insuper, cum dicit, quod omnes possunt pauperes esse, aut intelligit de paupertate, quae habet aliquid in communi, cuiusmodi est in collegiatis ecclesiis; et tunc est falsum, quia non omnes, etiam si velint, admittuntur ad collegia talia; aut intelligit de paupertate, in qua nihil habetur; et tunc etiam falsum est, quia non omnes, salvis statibus, quos in Ecclesia universali Deus esse decrevit, hanc possunt paupertatem eligere, sicut patet in regibus et principibus, militibus et popularibus ceterisque habentibus uxores et filios.

10. Et quoniam qui a recta veritatis via discerta ad- dit per devia vagatur errorum, hinc provenit, quod arii de de *Christi fuga* in consequentibus loquens, in multa Christi obantur. incidit falsa. Nam dicens, quod « Christus docuit, fugiendos esse honores, non ecclesiasticos, sed *mundanos*, quia acceptavit honorem in Ierusalem sibi exhibitum ut prophetae, qui prius fugerat honorem sibi oblatum ut regi », expresse contradicit evangelico textui. Nam in Ioanne dicitur [2]: *Benedictus, qui venit in nomine Domini, rex Israel;* et in Marco, quod turbae clamabant dicentes: *Benedictum, quod venit regnum Patris nostri David.* Super quo Beda [3]: « Non reprimit voces eorum qui regnum patriarchae David in eo restaurandum et priscae benedictionis dona recuperanda concinunt. Ut quid igitur quod prius fugiendo declinavit modo libens amplectitur? nisi ut aperte doceret, quod non temporalis et terreni, sed aeterni in caelis rex esset imperii, ad quod profecto regnum per contemptum mortis et gloriam resurrectionis perveniret ». Ex his clarum Honor iste fuit regalis. est, quod Christo exhibitus fuit honor regalis, non prophetalis seu sacerdotalis, ut dicit; quem tamen acceptavit propter mysterium nostrae salutis et propter exemplum humilitatis, ut etiam ab his oblati honoris non recusaret obsequium, a quibus se paulo post crucifigendum esse sciebat. Tunc siquidem inter laudantium et applaudentium voces, humilitatis et pietatis non immemor, super aselli tergum sedere non erubuit [4], sed etiam copiosos lacrymarum imbres effudit. Per hunc etiam modum, quando discipulorum pedes humiliter abluit, se magistrum et dominum esse et dici debere monstravit, ut per declarationem regiae celsitudinis discipulos induceret ad imitationem ostensae humilitatis [5].

11. Mira igitur perversitas est, ea quae Scri- Mira perversitas. ptura introducit in exemplum abiectionis, ad fomentum ambitionis intorquere, quasi non sit humilitatis virtus honores ecclesiasticos fugere, nec superbiae vitium ad illos aspirare. Cuius contrarium dicit Gregorius in Registro [6]: « Ego, inquit, viam capitis mei sequens, summopere decreveram esse *opprobrium hominum et abiectio plebis* ». In quo manifeste osten- Fuga honoris suadenda. dit, quod in fuga ecclesiastici honoris est imitatio Christi. Idem quoque in Pastorali [7]: « *Nolite plures magistri fieri.* Iiinc ipse *Dei et hominum Mediator* regnum percipere vitavit in terris, qui supernorum spirituum scientiam sensumque transcendens, ante saecula regnat in caelis [8]. Qui enim idcirco in carne venerat, ut non solum nos per passionem redimeret, verum etiam per suam conversationem doceret, exemplum se sequentibus praebens, rex fieri noluit, ad crucis vero patibulum sponte pervenit, oblatam gloriam culminis fugit, poenam probrosae mortis expetiit, ut membra eius discerent favores fugere, terrores minime timere, pro veritate adversa diligere, prospera formidando declinare ». Hucusque Gregorius. — Si igitur Christus in fugiendo regnum se sequentibus exemplum dedit fugiendi gloriam, favorem et prosperitatem; et haec non tantum reperiuntur in dignitatibus mundanis, sed etiam ecclesiasticis: constat, quod humilitatis est haec refugere ad perfectam humilitatis Christi imitationem, quantum fieri potest, salvo zelo salutis animarum

---

[1] Matth. 19, 21.

[2] Cap. 12, 13; Marc. 11, 10.

[3] Libr. III. in Marc. 11, 10. Pro *priscae benedictionis* edd. etiam contra Bedam *prece benedictionis*. Post *amplectitur* textus originalis plura addit et finem sic exhibet *gloriam resurrectionis et triumphum ascensionis perveniret* (Vat. et edd. 1, 2 *perveniretur*).

[4] Marc. 11, 7: Et duxerunt pullum ad Iesum... et sedit super eum. Cfr. Luc. 19, 35; ibid. v. 41: Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam etc.

[5] Cfr. Ioan. 13, 13. seqq.

[6] Libr. IX. Epist. epist. 121. ad Leandrum Hispalensem episc. (cfr. supra pag. 251, nota 10.). Allegatur Ps. 21, 7.

[7] Sive Regul. pastoral. p. I. c. 3. Allegantur Iac. 3, 1; I. Tim. 2, 5.

[8] Textus originalis prosequitur: Scriptum quippe est [Ioan. 6, 15.]: *Iesus ergo, cum cognovisset, quia venturi essent, ut raperent eum et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Quis enim principari hominibus tam sine culpa potuisset, quam is qui hos nimirum regeret, quos ipse creaverat? Sed quia idcirco in carne venerat etc. Inferius pro *gloriam culminis* Vat. et ed. 2 *gloriam luminis.*

et obedientia respectu superiorum, cum ipse Christus discipulis contendentibus, *quis eorum videretur esse maior*, in Matthaeo [1] respondeat: *Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste, hic maior est in regno caelorum.*

Obiectio refellitur.

12. Quodsi forte quis dicat, sicut et iste in consequentibus conatur astruere, hoc ad humiliationem spiritualem et interiorem, non ad corporalem et exteriorem debere referri; non modicum desipit, cum universorum *Magister et Dominus* non solum spiritualis, sed et corporalis humiliationis exempla praebuerit, quando discipulorum pedes lavit et tersit [2], ubi et dixit: *Exemplum dedi vobis, ut, quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis.* De quo Augustinus homilia quinquagesima quinta [3]: « Passurus Christus exitia, praemisit obsequia non solum eis, pro quibus erat subiturus mortem, sed etiam illi qui eum fuerat traditurus ad mortem. Tanta quippe est humanae humilitatis utilitas, ut eam suo commendaret exemplo etiam divina sublimitas, quia homo superbus in aeternum periret, nisi eum Deus humilis inveniret [4]. Perierat autem, superbiam deceptoris secutus, ut humilitatem Redemptoris sequatur inventus ». « Discamus [5], fratres, humilitatem ab Excelso, faciamus invicem humiles quod humiliter fecit Excelsus. Magna est haec commendatio humilitatis. Faciunt hoc sibi invicem fratres etiam opere ipso visibili, cum se invicem hospitio recipiunt. Unde et Apostolus, cum bene meritam viduam commendaret: *Si hospitio*, inquit, *recepit, si sanctorum pedes lavit.* Et apud sanctos ubicumque haec consuetudo non est, quod manu non faciunt corde faciunt [6]; multo autem est melius et sine controversia, ut etiam manibus fiat, ne dedignetur quod fecit Christus facere Christianus. Cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam corde ipso vel excitatur, vel, si iam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus ». His Augustini verbis ostenditur, quod humiliatio exterius facta in corpore plurimum confert ad perfectionem verae humilitatis in corde.

Augustinus.

Etiam exterior penuria est utilis.

13. Per hunc etiam modum *exterior rerum penuria*, quamquam de se videatur inutilis, paupertati tamen spiritus iuncta, non solum ipsius auget meritum, sed et valet ad plurima; propter quod recte designatur per evangelicam illam margaritam, quae tantae pretiositatis est, ut pro illa emenda distrahenda sint omnia [7].

Quadro eius utilis.

Valet enim inter alia specialiter ad quatuor, videlicet ad *exterminium iniquitatis*, ad *exercitium perfectae virtutis*, ad *possessionem internae iucunditatis* et ad *publicationem evangelicae praedicationis.*

Prima et ad tria le primo.

14. Valet primo ad *exterminium iniquitatis*, primum quidem propter *expiationem perpetratarum culparum.* Est enim caminus quidam purgans et eliminans sordes vitiorum, iuxta illud Isaiae [8]: *Elegi te in camino paupertatis.* Quod maxime de illa paupertate habet intelligi, quae non tantum voluntatem *interius* per rerum contemptum afficit, verum etiam corpus per penuriam *exterius* affligit. De qua Gregorius in homilia de Lazaro et divite [9]: « Mala, inquit, Lazari purgavit ignis inopiae, et bona divitis remuneravit felicitas transeuntis vitae. Illum paupertas afflixit et tersit, istum abundantia remuneravit et repulit. Quicumque ergo in hoc saeculo bene habetis, cum vos bona egisse recolitis, valde de eis pertimescite, ne concessa vobis prosperitas eorundem remuneratio sit bonorum. Et cum quoslibet pauperes nonnulla reprehensibilia perpetrare conspicitis, nolite despicere, nolite desperare, quia fortassis quod [10] superfluitas tenuissimae pravitatis inquinat caminus paupertatis purgat. De vobis omnino pertimescite, quia nonnulla etiam male acta prospera vita secuta est; de illis vero sollicite pensate, quia eorum vitam magistra paupertas cruciat, quousque ad rectitudinem perducat ».

De sec o

15. Secundo, propter *subtractionem occasionum peccandi*, quae, sicut divitiarum affluentia crescunt, sic voluntaria paupertate minuuntur. Unde Chrysostomus super Epistolam ad Hebraeos, sermone secundo [11]: « Christianus in pauperie constitutus quam cum divitiis magis irradiat. Quomodo hoc? Quia excludit a se superbiae typhum. Non erit arrogans, sed patiens, obtemperans, pudicus, mitis et sapiens. Qui vero in divitiis constitutus est, multa illum ad haec bona praepediunt. Inspiciamus ergo, quae sunt quae dives operatur. Rapit aliena, aestuat cupiditate, nefandos non desinit perpetrare concubitus, maleficia cuncta committit. Nonne universa haec ex divitiis conspicis generari? Intueris, quomodo in pauperie magis quam in divitiis virtutes facilius possidemus?

---

[1] Cap. 18, 4.

[2] Ioan. 13, 14: Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Subinde allegatur v. 15.

[3] In Ioan. Evang. n. 7.

[4] Textus originalis addit ex Luc. 19, 10: *Venit enim Filius hominis quaerere et salvum facere quod perierat.* Subinde pro *ut humilitatem* (ita A B C D E G et ed. 1) textus originalis, Vat. et ed. 2 *ergo humilitatem.*

[5] Loc. cit. tr. 58. n. 4: Didicimus, fratres etc. Allegatur I. Tim. 5, 10.

[6] Textus originalis addit: si in illorum numero sunt, quibus dicitur in hymno beatorum trium virorum [Dan. 3, 87.]: *Benedicite, sancti et humiles corde Domino.* Inferius pro *ne dedignetur* textus originalis *nec dedignetur*, qui etiam pro *corde ipso* substituit *in corde ipso.*

[7] Matth. 13, 46: Inventa autem una pretiosa margarita, abiit et vendidit omnia, quae habuit, et emit eam. — Hic finit cod. E.

[8] Cap. 48, 10; cfr. supra pag. 286, nota 1.

[9] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 40. n. 6.

[10] Cod. G (C a secunda manu) *quos* (ed. Maurin. in nota adiecta hanc lectionem refert: Excusi *quos superfluitas*).

[11] Num. 5. Textus originalis hinc inde plura interserit.

Nec mihi dicas, quia in hac vita divites nullam vindictam suscipiunt. Nam cum omnibus malis suis etiam hoc malum habent divitiae, quia malignitate peccantes ab ultionibus tuentur, et qui divitias possidet semper peccans nulla poena revocatur, sed sine ullis remediis vulnera [1] suscipit peccatorum, et frenum illi nullus imponit ». Hucusque Chrysostomus. — Quodsi forte quis dicat, quod de pauperie occasionaliter multa oriuntur mala; respondet inferius decimo octavo sermone [2]: « Nemo causetur, inquit, de paupertate, tanquam causa sit multorum malorum, neque obloquatur de Christo, qui perfectionem illam dixit: *Si vis perfectus esse* etc. Hoc enim ipse et verbis dixit et operibus ostendit et per discipulos suos docuit. Sectemur ergo paupertatem, maximum quippe bonum est [3]. Nihil enim opulentius eo qui paupertatem sponte diligit et cum alacritate suscipit ».

etio solitur.

16. Valet etiam tertio propter *abscissionem vitiosarum radicum*. Unde et Chrysostomus sermone eodem [4]: « Abiiciamus quaecumque corpus florere faciunt, vitiant autem animam, ut puta sunt divitiae, deliciae, gloria; cuncta haec carnis sunt et amor corporum. Itaque non amemus ampliora, sed paupertatem semper consectemur; ista enim magnum bonum est. Sed *sapientia*, inquit, *pauperis pro nihilo habetur* [5]; et iterum: *Divitias et paupertatem ne dederis mihi;* et: *Ex camino paupertatis libera me.* Quare ergo haec dicta sunt? Haec in veteri testamento dicebantur, ubi multa ratio divitiarum habebatur, ubi paupertatis plurimus erat contemptus, ubi haec quidem maledictio erat, illud [6] benedictio; sed nunc nequaquam ita est. Sed vis audire paupertatis praedicamenta? Ipsam professus est Christus et dixit [7]: *Filius hominis non habet, ubi caput suum reclinet;* et iterum discipulis dicebat: *Nolite possidere aurum neque argentum;* et Petrus dicebat ei qui ex nativitate sua claudus erat: *Argentum et aurum non est mihi.* Et in ipso quidem veteri testamento nonne Elias praeter melotam nihil habebat [8]? Nonne Eliseus, nonne Ioannes »? Hucusque Chrysostomus; paupertatis tolerantiam laudat, quia per eam *corporalium rerum amor* abscinditur, qui est prima radix vitiorum [9]; laudat etiam, quia per ipsam abscinditur radix secunda, quae est *timor male humilians*. Unde et consequenter adiungit [10]: « Vides, quia, quod maxime facit fiduciam, hoc est paupertas? Dives servus est, obnoxius existens damnis et tribuens omni volenti eum nocere; ille autem nihil habens proscriptionem non timet neque condemnationem. Nequaquam ergo paupertas facit sine fiducia esse; Christus cum paupertate mittebat Apostolos in causam opus habentem fiducia multa. Valde enim fortis est pauper et non habet unde iniuriam patiatur ». Haec verba Chrysostomi intelligi non possunt nisi de paupere, qui nihil penitus habet. — Ex his itaque patet, quod voluntaria paupertas non modicum valet ad exterminium omnis culpae [11].

e tertio.

Duplex laus paupertatis.

17. Valet etiam ad *exercitium virtutis perfectae*, primum quidem, quia per eam *virtus acquisita probatur*. Unde Ambrosius primo libro de Officiis [12]: « Non potest quis praemium accipere, *nisi legitime certaverit;* neque est gloriosa victoria, ubi non fuerint laboriosa certamina. Ideoque Dominus in Evangelio: *Beati, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum.* Non dicit *beati, divites*, sed *pauperes*. Inde enim incipit beatitudo divino iudicio, ubi aerumna aestimatur humana ». Haec Ambrosius. Constat autem, quod aerumna non est in paupertate ratione contemptus rerum in mente, sed ratione penuriae temporalis, quam sustinemus in corpore.

Secunda utilitas valet ad tria. De primo.

Secundo etiam valet, quia per eam *virtus probata custoditur*. Unde Hieronymus ad Paulinum [13]: « Crates, ille Thebanus homo, quondam ditissimus, cum ad philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abiecit nec putavit, se virtutes posse simul et divitias possidere. Denique, et tu, audita sententia Salvatoris: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quae habes, et da pauperibus et veni, sequere me*, verba vertis in opera et nudam crucem nudus sequens, expeditior et levior ascendis scalam Iacob purisque manibus et candido pectore pauperem te spiritu et operibus gloriaris ».

De secundo.

---

[1] Vat. et edd. 1, 2 contra textum originalem *munera*. Recens versio: Sed inter alia hoc quoque malum habent divitiae, quod qui eas in vitio et scelere possidet, impune peccans, nunquam desistet hoc facere, sed accipiet vulnera absque medicamentis, neque ei quisquam imponet frenum.

[2] Num. 3. Allegatur Matth. 19, 21.

[3] Textus originalis hic plura addit. Subinde pro *diligit* recens versio *eligit* (αἱρουμένου).

[4] Num. 2. Post *bonum est* textus originalis plura addit.

[5] Eccle. 9, 16: Sapientia pauperis contempta est. — Duo seqq. loci sunt Prov. 30, 8. et Isai. 48, 10: Elegi te in camino paupertatis (Septuaginta: Erui autem te de fornace paupertatis).

[6] Recens versio *illae* (divitiae); graecus textus: ἔνθα τὸ μὲν κατάρα ἦν, τὸ δὲ εὐλογία.

[7] Matth. 8, 20; deinde 10, 9. (post quem textus originalis addit: Et Paulus scribens dicebat: *Tanquam nihil habentes et omnia possidentes*. II. Cor. 6, 10.) et Act. 3, 6.

[8] Cfr. IV. Reg. 1, 8. et 2, 13, ubi Eliscus pallium Eliae levasse dicitur (cfr. supra pag. 293, nota 5.); de Ioanne vide Matth. 3, 4.

[9] Cfr. supra pag. 272, nota 4. — De hac duplici radice secundum August., Enarrat. in Ps. 79. n. 13, vide tom. II. pag. 146, notam 7. et pag. 958, notam 2; cfr. etiam Breviloq. p. III. c. 9. — Pro *abscinditur* A B C *absciditur*.

[10] Loc. cit. n. 2. circa finem. Recens versio: Vides, quod hoc magis efficit fiduciam et loquendi libertatem [παῤῥησίαν], nempe paupertas? Nam dives quidem est servus, ut qui damno sit obnoxius et cuilibet volenti praebeat, ut ipsi male faciat; qui autem nihil habet non timet bonorum publicationem neque condemnationem etc.

[11] Pro *omnis culpae* (ita A B C D G) edd. *iniquitatis*.

[12] Cap. 15. et 16. n. 58. et 59. Allegantur II. Tim. 2, 5. et Matth. 5, 3.

[13] Epist. 58. (alias 13.) n. 2. Textus originalis propositiones ordine inverso exhibet; prior enim est illa *Denique et tu* etc. Allegatur Matth. 19, 21. et respicitur Gen. 28, 12. (de scala Iacob).

De tertio.

Valet et tertio, quia per eam *virtus custodita expeditius in finem perducitur*, iuxta quod dicit Chrysostomus super Epistolam ad Hebraeos sermone secundo [1]: « Non habentes divitias, non propterea doleamus, sed gratias magis universorum Deo et Domino referamus, quia nos parvo labore eandem mercedem poterimus quam divites promereri, et si voluerimus, etiam ampliorem. Nam ex parvis magna lucramur ». — Huic et Gregorius consonans in homilia [2]: « Regnum, inquit, caelorum tantum valet, quantum habes »; et iterum: « Ante Dei oculos nunquam est vacua manus a munere, cum arca cordis repleta fuerit bona voluntate ». Quapropter, cum « voluntas, ubi deest possibilitas, pro facto reputetur [3] », et facilius sit sanctis pauperibus *velle*, quam divitibus bonis *velle et facere;* multum igitur facit paupertatis inopia ad virtutis expeditionem. — Si ergo voluntaria temporalium rerum penuria virtus *probatur*, *conservatur* et *expeditur;* manifeste convincitur, quod eminentia paupertatis plurimum confert ad exercitium perfectae virtutis.

Tertia utilitas valet ad tria. De primo.

18. Consequenter etiam valet ad *fruitionem iucunditatis internae*, primo *ratione extrinsecae securitatis*. Unde Chrysostomus homilia ultima super Matthaeum [4]: « Divitem necesse est multis indigere et turpiter servire, formidare et suspicari et timere eorum qui suspicantur oculos et calumniatorum ora et avarorum concupiscentias. Sed non paupertas est aliquid tale, sed contrarium universum; regio est furibus non subiecta, sed munita, portus tranquillus, palaestra et gymnasium philosophiae ». Constat autem, quod paupertas furibus non subiacens ea potissimum est, in qua *nihil habetur;* de qua et subdit ibidem [5]: « Audite, quicumque pauperes estis, magis autem, et quicumque ditari concupiscitis. Non *pauperem esse* malum est, sed *non velle pauperem esse;* et neque malum existima paupertatem, et non erit tibi malum, et si philosopharis, decem millium erit bonorum fons et origo ». — Nec tantum securitatem dat penuriosa paupertas in hoc saeculo, verum etiam in *futuro iudicio*. Unde Bernardus super Psalmum [6]: *Qui habitat:* « Felix paupertas voluntarie relinquentium omnia et sequentium te, Domine Iesu. Felix plane, quae tam securos, immo et tam gloriosos faciat in illo singulari fragore elementorum, in illo tremendo examine meritorum, in illo tanto discrimine iudiciorum ».

Altera securitas.

De secto.

19. Secundo valet *ratione exspectatae mercedis*. Unde super illud Iob [7]: *Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad tempus statutum*, dicit Gregorius: « *Statutum* quippe contemptae lampadis *tempus* est extremi iudicii praedestinatus dies. Tunc reproborum oculis patescet, quod caelesti potestate subnixi sunt qui terrena omnia reliquerunt. Quisquis enim, divini amoris stimulo excitatus, hic possessa reliquerit, illic procul dubio culmen iudiciariae potestatis obtinebit, ut simul tunc iudex cum iudice veniat qui nunc consideratione iudicii sese spontanea paupertate castigat ». Liquet autem, quod paupertas, pro qua quis deridetur et contemnitur, ea potissimum est, quae annexam habet exteriorum penuriam et vilificationem. Unde Bernardus sermone centesimo quinquagesimo primo [8]: « Duo habet paupertas sequentium Dominum: afflictionem scilicet et vilitatem, de quibus Propheta: *Vide*, inquit, *humilitatem meam et laborem meum;* et *propterea in terra sua duplicia possidebunt*, ut pro *pudore* sit honor iudiciariae potestatis, pro *labore* refrigerium placidissimae sessionis. Haec enim est, quae castigat, purgat et probat, humiliat et exaltat ». — Hanc igitur rationem mercedis concomitatur *laetitia mentis;* unde super illud Psalmi [9]: *Ego sum pauper et dolens; salus tua, Deus, suscepit me;* Glossa: « *Laudabo* in me et in membris meis *nomen Dei cum cantico*, id est cum delectatione, quia, si omnia desunt, *Deus* tamen *mecum est* ». Sed constat, quod nullus est illo pauperior, cui omnia desunt. Nec tamen illi deest mentalis iucunditas; propter quod subditur [10]: *Videant pauperes et laetentur; quaerite Deum, et vivet anima vestra.*

Notanda.

---

[1] Num. 5. circa finem.

[2] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 5. n. 2. Ibid. n. 3. habetur seq. sententia.

[3] De hoc axiomate cfr. tom. II. pag. 924, nota 5. et 7.

[4] Sive Homil. 90. (alias 91.) n. 3. — Superius pro *fruitionem* B C *perfruitionem*.

[5] Loc. cit. Post *tibi malum* textus originalis plura addit.

[6] Psalm. 90. Serm. 8. n. 12.

[7] Cap. 12, 4. seq. Sententia Gregorii habetur X. Moral. c. 34. n. 52. Textus originalis hinc inde plura interserit. Respicitur Matth. 19, 28. (pauperes cum Christo iudicabunt).

[8] Ita codd. et edd. Nescimus, quis sit iste sermo; eadem tamen sententia occurrit in illis saepe iam allegatis Declamationibus de colloquio Simonis cum Iesu ex Bernardi sermonibus collectis a Gaufrido, qui XXXVI. n. 42. latera duo scalae, per quam ad Dominum ascenditur, describit dicens: « Et totum, quod a via vitae et disciplinae deterret filios huius saeculi, totum, quod exercet interim servos Dei, in his duobus est, quae sub uno versu Propheta [Ps. 24, 18.] commendat: *Vide*, inquiens, *humilitatem meam et laborem meum*. Haec ergo sint latera scalae, vilitas et asperitas » etc. Subinde XL. n. 49. agens de scalae capitellis dicit: Minime suis contentus exemplis Salvator, etiam praemia repromittit, ut quem forte non provocat invitatio praecedentis, trahat vel desiderium retributionis, et si quidem voluptuosus est, illum satiat torrente voluptatis [cfr. Ps. 35, 9.]; si vero gloriae cupidus, aspiret ad illam celsitudinem iudiciariae potestatis. *Sedebitis*, ait [Matth. 19, 28.], *et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Ac si diceret: *Pro confusione vestra duplici et rubore pars vestra laudabitur; propterea* enim *in terra vestra duplicia possidebitis, et laetitia sempiterna erit vobis* [Isai. 61, 7.]. In exsilio vobis afflictio duplex, humilitatis utique et laboris. Sed consolamini et nolite deficere... duplex vobis nihilominus remuneratio manet, sublimitatis et delectationis. In *sedibus* enim quies imperturbata, in *iudicio* dignitatis eminentia commendatur.

[9] Psalm. 68, 30. Glossa, quae est apud Petr. Lombard. et Lyranum *intertinearis*, exhibetur ad v. 31, qui etiam allegatur in ipsa. Fide A B C F supplevimus *Deus tamen mecum est* (Ier. 20, 11; Ps. 20, 4.), et *Sed constat... cui omnia desunt.*

[10] Vers. 33. Cfr. Cassiodor., in Ps. 68, 31. et 33.

20. Tertio quoque ad hoc ipsum valet *ratione superinfusae consolationis*. Unde Chrysostomus homilia quarta super Matthaeum [1]: « Descendamus, inquit, ad paupertatis caminum, videamus, qui ambulant in eo et elatorum colla conculcant, videamus miraculum et paradoxum hominem in camino psallentem, hominem in igne gratias agentem, paupertati ultimae alligatum et multam ferentem Deo laudationem. Etenim pueris illis tribus similes sunt, qui panpertatem cum gratiarum actione ferunt; nam et igne terribilius paupertas incendere consuevit, sed pueros illos nequaquam incendit. Ita et nunc, si in paupertate gratias egeris, vincula dissolvuntur, et flamma exstinguitur, et si non exstincta fuerit, quod multo mirabilius est, pro flamma ros orietur. Quod et in philosophantibus est videre, quoniam in paupertate divitibus copiosius disponuntur et in medio camino rore puro potiuntur. Etenim maximus est ros non detineri concupiscentia divitiarum. Et illi tunc, contemnentes regem, facti sunt rege clariores; et tu utique, si despexeris mundana negotia, omni mundo eris honorabilior, secundum Sanctos illos, *quibus dignus non erat mundus* [2]. Ut igitur dignus caelis efficiaris, deride praesentia; ita enim hic eris clarior et futuris potieris bonis ». Hucusque Chrysostomus, evidenter ostendens, quod voluntaria rerum penuria est quam maxime utilis ad perfruitionem internae iucunditatis.

21. Valet et quarto ad *publicationem evangelicae praedicationis*, primum, quia *facit eam magis credibilem*. Unde Chrysostomus homilia decima quinta super Matthaeum [3]: « Talis est luminis virtus, ut non solum luceat, sed et illuc ducat illos qui sequuntur. Cum enim viderint omnia praesentia nos contemnentes et ad futura praeparatos, ante omnem sermonem operibus nostris credent. Quis enim ita est amens, ut, videns eum qui heri et ante lasciviebat et ditabatur, omnia exutum et ad famem et inopiam et duram vitam et pericula et sanguinem et occisionem et omnia, quae videntur periculosa, praeparatum, non manifestam accipiat hinc futurorum demonstrationem? Si autem praesentibus nos implicuerimus et immiscuerimus, qualiter poterunt credere, quod ad possessionem aliam festinemus »? Hucusque Chrysostomus. In his clare demonstrat, quod voluntariae paupertatis exemplum in praedicante magis credibilem facit evangelicam praedicationem.

Secundo etiam valet, quia *magis reddit efficacem*, iuxta quod Damascenus libro quarto [4] dicit: « Evangelium cognitionis Dei praedicatum est, non bellis et armatis exercitibus adversarios devincens, sed pauci, nudi, pauperes, illitterati, persecuti, verberati, mortificati, crucifixum in carne et mortuum praedicantes, sapientibus et potentibus praevaluerunt ». Haec Damascenus. — Horum imitatores illi fuerunt, de quibus in ecclesiastica historia libro tertio [5] dicit Eusebius: « Quidam, ardentiore divinae sapientiae cupiditate succensi, animas suas verbo Dei consecrabant, explentes perfectionis salutare praeceptum, ut facultates suas primo pauperibus dividentes, expediti ad praedicandum Evangelium fierent ».

Tertio, quia *efficit eam magis acceptabilem*. Unde super illud Matthaei: *Dignus est operarius cibo suo*, dicit Chrysostomus homilia trigesima secunda [6]: « Manifestum, quoniam a discipulis eos cibari oportebat, ut neque ipsi magna sapiant adversus eos qui docebantur, omnia praebentes et nihil accipientes ab ipsis, nec illi rursus abscindantur tanquam despecti ab ipsis ».

22. Cum igitur voluntaria rerum penuria Evangelii praedicationem magis reddat *credibilem*, *efficacem* et *acceptabilem*, ac per hoc auditores inducat ad fidem, erigat ad spem, alliciat ad caritatem; manifestum est, quod maxime valet ad evangelicae veritatis publicationem. Cuius etiam evidens indicium est, quod per Apostolos pauperes rebus et spiritu, quamquam numero paucos, diffusa est evangelica veritas in orbem universum, ut de ipsis vere dictum sit [7]: *In omnem terram exivit sonus eorum*. Unde et Chrysostomus super Matthaeum homilia quadragesima sexta [8]: « Si autem homines duodecim orbem terrarum converterunt, excogita, quanta est nostra malitia, cum tanti existentes eos qui reguntur, non possumus corrigere, quos decem millibus mundis oportebat sufficere et esse fermentum. — Sed signa, ais, habebant [9]. Sed non signa eos *mirabiles* fecerunt. Multi enim et daemones proiicientes, quia iniquitatem operati sunt, non sunt facti *mirabiles*, sed puniti. Sed quid, inquis, est, quod eos ostendit magnos? Pecuniarum contemptus, gloriae despectus, ab omnibus vitae huius negotiis ereptio, quia, si haec non habuissent, etsi decem millia mortuos suscitassent, non solum nulli profecissent, sed et seductores aestimati essent ». Hucusque Chrysostomus,

---

[1] Num. 12. Respicitur Dan. 3, 24, de tribus pueris in camino ignis. Textus originalis hinc inde plura interserit.

[2] Hebr. 11, 38. — Aliquanto inferius vocibus *rerum penuria* edd. praefigunt *paupertas et*.

[3] Num. 9.

[4] De Fide orthod. c. 4. Pro *armatis exercitibus* ed. 1 *armis, exercitibus*, textus originalis *armis et exercitibus*, B C D contra textum originalem legunt *armis exercitus adversariorum devincens*. Subinde post *mortuum* contra A et textum originalem B C addunt *et Deum entem*, edd. *et dominantem*, quae etiam pro *potentibus* perperam substituunt *insipientibus*.

[5] Cap. 37: Plerique ex illius temporis discipulis, quorum animos ardentioris philosophiae desiderio Verbum divinum incenderat, Servatoris nostri praeceptum iam antea expleverant, divisis inter egentes facultatibus suis. Deinde, relicta patria, peregre proficiscentes, munus obibant evangelistarum etc.

[6] Alias 33. n. 4. in fine, ubi exponit Matth. 10, 10. Pro *docebantur* edd. contra A B C G perperam *dicebantur*.

[7] Psalm. 18, 5.

[8] Alias 47. n. 2. et 3. Textus originalis hinc inde plura interserit.

[9] Cfr. Act. 5, 12. — Inferius ex codd. et ed. 1 cum textu originali supplevimus *non sunt*.

qui et in his patenter ostendit, quod nihil tantum valuit ad dilatandum Christi Evangelium quam perfectus contemptus rerum mundanarum.

Figorae harum utilitatem.

23. Cum igitur voluntaria et penuriosa paupertas, sicut ex praedictis [1] elucet, valores incomparabiles quatuor habeat triplicatos; recte designatur non solum per *unam* evangelicam *margaritam*, verum etiam per *duodecim* illas praefulgidas, *in portis novae Ierusalem descendentis de caelo* pro magno sui valore miraque pulcritudine positas, quibus et nomina duodecim pauperum spiritu, Apostolorum scilicet, in fundamentis collocata respondent, seu per *duodecim* pretiosos *lapides in typico rationali*, quadruplici ordinatione distinctos, quo summus Pontifex noster adornatus apparuit, quando, ut nos reconciliaret Patri, nudus in cruce pependit. Cui etiam *rationali* et *superhumerale*, exemplum scilicet duodecim Apostolorum tanquam *vitta hyacinthina* [2] caritatis affectu copulatur. Est enim huiusmodi paupertatis pretiositas non tantum *multiplex*, sed et *magna* et incomparabilis omni pretiositati terrenae, ut ait Chrysostomus super Matthaeum homilia quadragesima sexta [3]: «Quid autem, si quis tibi proponeret facere foenum aurum et posse omnes pecunias ut foenum contemnere? Non utique hoc susciperes magis et valde decenter? Etenim homines hoc utique maxime attraxisset. Si enim viderent, foenum aurum effici, concupiscerent et ipsi hanc virtutem, ut Simon, et augeretur utique eis pecuniarum cupido. Si autem viderent omnes ut foenum aurum despicientes, olim utique ab hac aegritudine eruti essent».

Chrysostomus.

24. Idem quoque homilia ultima [4]: «Si quis tibi principatum et civiles potestates et divitias et lasciviam proponeret, deinde paupertatem ponens, electionem daret accipere quodcumque velles; hanc confestim raperes, si tamen cognosceres eius pulcritudinem. Mihi enim paupertas puellae cuidam pulcrae et speciosae similis esse videtur. Cum hac Elias educatus, raptus est beata illa rapina [5], cum hac Eliseus claruit, cum hac Ioannes, cum hac Apostoli omnes. Sed et ipsam puellae huius pulcritudinem intueamur. Etenim oculus eius est purus et praeclarus, nihil habens turbulentum, sed mansuetus, tranquillus, delectabilis, ad omnes respiciens, mitis, humilis, nullum odio habens, nullum avertens [6]; os illi et lingua sana est, continua gratiarum actione plena et benedictione et mitibus verbis et amicabilibus. Si autem vis et proportionem membrorum eius videre, longa est et multum excelsior quam superabundantia. Si autem fugiunt eam multi, ne mireris, etenim et alias virtutes fugiunt insipientes. — Sed contumeliis afficitur, ais, pauper a divitibus? Rursus mihi inopiae laudem dicis, quoniam beatus est qui convitium patitur. Sed hoc ferre admonet inopia. — Sed esurit pauper, ais? Et Paulus esuriebat et in fame erat [7]. — Sed non habet requiem? *Neque Filius hominis habebat, ubi caput reclinaret*». In his expresse declarat Os aureum, quod voluntaria rerum inopia non solum est magnae pretiositatis, sed etiam mirae *pulcritudinis*.

Obiectio

25. Est etiam, et quod plus est, magnae *opulentiae* et *honoris*, sicut idem vir sanctus ait super Matthaeum homilia quadragesima septima [8]: «Anima inopis, inopis quidem voluntarii, fulget velut aurum, splendet ut margarita fulgens, florescit autem ut rosa. Non enim est illic tinea, non est illic fur, non sollicitudo vitae huius negotiorum, sed sicut Angelus ita conversatur. Vis animae huiusmodi pulcritudinem videre, vis inopiae divitias addiscere? Non subiacet daemonibus, non assistit regi, sed assistit Deo; non militat cum hominibus, sed militat cum Angelis; non habet arcas duas vel tres vel viginti, sed talem abundantiam, ut hunc mundum universum nihil esse aestimet; non habet thesaurum, sed caelum; non indiget servis, magis autem habet servos passiones et cogitationes, quae regum dominantur; regnum autem et aurum et omnia talia quemadmodum puerorum ludibria deridet et sicut rotas et pilam haec omnia aestimat esse contemptibilia. Habet enim mundum [9], quem neque videre qui in his ludunt possunt. Quid igitur paupere hoc melius est unquam? Pavimentum denique habet caelum; si autem pavimentum tale est, excogita tectum. — Sed non habet equos et currus. Quid autem ei his opus est, qui supra nubes vehi debet *et esse cum Christo* [10]»? Hucusque Ioannes Os aureum ignitis, fulgidis, ponderosis et pretiosis eloquiis voluntariae paupertatis, quae penuriam rerum habet annexam, admirabilem celsitudinem, pulcritudinem pretiositatemque commendat.

Chrysostomo

26. Quia tamen haec non revelantur mundi sapientibus, iuxta illud Domini in Matthaeo [11]: *Abscondisti haec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis;* non proponuntur carnalibus, sed

Do
haec
ponen
nalibos

---

[1] Num. 13. seqq. — Subinde respiciuntur Matth. 13, 46. (cfr. supra pag. 298, nota 7.); Apoc. 21, 3. 21. 14. (cfr. supra pag. 293, nota 1.); Exod. 28, 17. seqq. (cfr. supra pag. 292, nota 7. seq.).

[2] Exod. 28, 28. Cfr. supra pag. 293, nota 3. et 4.

[3] Alias 47. n. 4. Respicitur Act. 8, 18. seq. de Simone; pro *ut Simon* Vat. et ed. 2 cum ed. 1 perperam *ut sic moveretur*.

[4] Sive Homil. 90. (alias 91.) n. 3. seq. Textus originalis hinc inde plura interserit.

[5] Respicitur IV. Reg. 2, 11. seqq. Cfr. supra pag. 293, nota 5. et pag. 299, nota 8, ubi etiam de Eliseo et Ioanne.

[6] Clarius recens versio *neminem aversans* (οὐδένα ἀποστρεφόμενος), A B *nullum advertens*. Subinde pro *mitibus* edd. etiam contra textum originalem *nutibus*.

[7] Epist. II. Cor. 11, 27. — Subinde allegatur Matth. 8, 20.

[8] Alias 48. n. 4. Codd. et edd. allegant *super Ioannem homil. 47.* (alias 46.), in qua n. 5. de contemptu divitiarum quidem agitur, sed allegata sententia non habetur. Respicitur Luc. 12, 33: Quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit. Textus originalis hinc inde pauca interserit.

[9] Recentior versio *ornatum* (κόσμον). Inferius G legit: *Quid igitur paupere hoc est melius? Nihil. Pavimentum* etc.

[10] Phil. 1, 23.

[11] Cap. 11, 25. — Duo seqq. loci sunt Matth. 7, 6. et Apoc. 2, 17.

spiritualibus, iuxta illud: *Nolite dare sanctum canibus neque mittatis margaritas ante porcos;* non innotescunt amatoribus divitiarum, sed paupertatem amantibus et expertis, qui iam vicerunt mundum, iuxta illud Apocalypsis: *Vincenti dabo manna absconditum et dabo ei calculum candidum et in calculo nomen meum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.* Ideo paupertas huiusmodi per *thesaurum absconditum in agro* designatur, *quem qui invenit homo abscondit et prae gaudio illius vadit et vendit universa, quae habet, et emit agrum illum*[1]. — Si quis igitur sanctae paupertatis vult nosse valorem, aut ipse in se experiri studeat, aut expertorum sententiae acquiescat, iuxta quod Bernardus in epistola, quam scribit ad Thomam[2], qui amore scientiae retardabat propositum veniendi ad Religionem, ait: « Quam salubrius disceres *Christum* Iesum *et hunc crucifixum;* quam utique scientiam haud facile, nisi qui mundo crucifixus fuerit, apprehendit. Falleris, fili, falleris, si te putas invenire apud mundi magistros, quam soli Christi discipuli, id est mundi contemptores, Dei munere assequuntur. Nec enim hanc lectio docet, sed unctio, non eruditio, sed exercitatio in mandatis Domini ».

27. His Bernardi sacris eloquiis Chrysostomus consonat homilia trigesima octava[3] super Matthaeum, sic dicens: « Verumtamen, quaecumque dixero, nihil repraesentabit tale sermo, quale rerum experientia; ideo vellem, quendam illorum, qui in illum iam devenerunt philosopbiae verticem, nobis adesse, et tunc manifeste videres huius rei delectationem, et qualiter nulli eorum qui diligunt paupertatem, acceptarent ditari decem millibus praebendis[4], tanquam qui non lamentantur in sollicitudinibus, sed rident et saltant et his, qui diadema sibi circumponunt, magis in paupertate decorantur ». Si igitur haec rerum experientia docet, et qui divitias, delicias et honores saeculi complectuntur nec experti sunt nec experiri volunt; necesse habent qui eiusmodi sunt super hac materia indicere sibi silentium, ne tanquam caeci de coloribus syllogizare videantur. — Talium etenim temeritatem Hieronymus, ad Demetriadem[5] scribens, redarguit: « Quidam, inquit, cum loqui nesciant, tacere non possunt docentque Scripturas, quas non intelligunt; et cum aliis persuaserint, eruditorum sibi assumunt superciliuum, prius imperitorum magistri quam doctorum discipuli. Bonum est enim obedire maioribus et parere perfectis et post regulas Scripturarum vitae suae tramitem ab aliis discere nec praeceptore uti pessimo, praesumtione sua ». — Hoc praeceptore pessimo si is cui respondemus, usus non esset, nequaquam in sugillationem paupertatis commendationem temporalium possessionum improba temeritate dogmatizare praesumsisset. Quamquam enim interdum ex rerum inopia proveniant mala et ex affluentia bona; nunquam tamen mala ex *paupertate dilecta* proveniunt, sed *odita*, nec bona ex *amatis divitiis*, sed *contemptis*, Salomone testante[6]: *Qui amat divitias fructum non capiet ex eis.* Contra adversarium.

28. Constat autem, quod sicut laus alicuius rei excitat ad illius amorem, sic et vituperium ad contemptum. Cum igitur contemnere divitias et amare pauperiem sit exstirpatio vitiorum et insertio virtutum, et e contrario contemnere paupertatem et amare divitias sit eradicatio virtutum et insertio vitiorum; manifesta ratione colligitur, quod, quemadmodum commendatio paupertatis et spiritualium pauperum et vilificatio divitiarum et divitum doctrinae competit Christi, sic et huius contrarium asserere ad dogma profanum pertinet antichristi. Unde Hieronymus de vita Paulae[7]: « Non laudis est possidere divitias, sed eas pro Christo contemnere, non tumere ad honores, sed eos parvipendere. Propter quod et Paula fugiendo gloriam gloriam merebatur, quae virtutes quasi umbra sequitur et appetitores sui deserens, appetit contemptores[8]. Saeculi homines suspiciunt eos qui his privilegiis pollent; nos laudamus eos qui pro Salvatore ista despexerint, et mirum in modum quos habentes parvipendimus, si habere noluerint, praedicamus ». Hucusque Hieronymus. Contionatur.

29. Quodsi forte hostis pauperum dicat, non se laudare honores et divitias saeculi, sed *ecclesiasticos* tantum; requiremus ab eo, an credat, in borum appetitu esse *periculum*, an *indifferentiam* quandam, an *meritum?* Si appetere ecclesiasticas divitias et honores *periculum* credit, et tamen, dum laudat, appetibiles efficit, aut auditores suos decipit, aut insanit. Si vero haec appetere *indifferens* aestimat nec ista[9] laudando persuadere conatur, quod aliquis appetat; in vanum loquitur et frustra laborat. Si autem desiderare opes et honores Ecclesiae Obiectio solvitor.

---

[1] Matth. 13, 44.

[2] Epist. 108. n. 2. Allegatur I. Cor. 2, 2. Respiciuntur Gal. 6, 14: Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo; I. Ioan. 2, 27: Et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio eius docet vos etc.

[3] Alias 39. n. 3. et 4.

[4] Textus originalis prosequitur: Et hi, inquies, an pauperes unquam fieri vellent et possessionum curam abiicere? Et quid hoc est? Argumentum certe stultitiae et gravissimi morbi nec rei iucunditatem declarans. Cuius rei nobis testes fuerint illi qui quotidie de his sollicitudinibus lamentantur et vitam huiusmodi non vitalem esse putant. At illi tales non sunt, sed rident, exsultant, nec minus de paupertate quam reges de diademate gloriantur.

[5] Epist. 130. (alias 8.) n. 17. Textus originalis (ed. Maurin. recenset etiam hanc lectionem *parere perfectis*) substituit *parere praefectis.*

[6] Eccle. 5, 9.

[7] Epist. 108. (alias 27; cfr. supra pag. 280, nota 3.) n. 3. Voci *parvipendere* A B C praefigunt *pro Christo*, textus originalis *pro Dei fide*, qui etiam deinde plura addit.

[8] A textu originali nonnulla subnectuntur. Quae sequuntur habentur n. 4, ubi codd. et edd. *suscipiunt* contra textum originalem (in ed. Maurin. alia lectio annotatur).

[9] Ita A B; edd. *nec istas.*

meritorium credit et sanctum, cum nullum vitium sit abominabilius cupiditate et ambitione personarum ecclesiasticarum, cum per haec duo emi vel vendi soleat Spiritus sanctus, ut de domo Dei fiat *spelunca latronum*[1]; non minus impugnat fundamentum christianae religionis quam evangelicae paupertatis. — In hoc igitur finis sit huius tertiae responsionis, quamquam non sit eius cui respondemus, partialis intercisio libri. Quia enim ex nunc ad ordinem spiritualem impugnandum se praeparat novamque aggreditur pugnam, novae responsionis cum adiutorio Christi assumemus armaturam.

Capitulum X.

Quartae responsionis prima particula decimumque capitulum, in quo Religio carentium loculis ab errore defenditur, et verum ius possessionis ecclesiasticae declaratur.

1. *Omnium malorum* radicalis origo, *cupiditas*[2], cum humanae mentis arcem invaserit, tam dura tyrannide premit, ut ad idolorum redigat servitutem et in bestialem transformet crudelitatem. Huius testimonium evidens esse constat Iudae proditoris nequitiam, qui, cum loculos haberet, de quibus cupiditatis suae voracitatem famelicam mitigare valebat, modicae tamen sibi repromissae pecuniae tanto est illectus amore, ut sitiret Salvatoris omnium sanguinem et auctorem vitae venaretur ad mortem[3]. Hac peste laborans et hic pauperum calumniator tanquam Iudae discipulus primo eis *pacis osculum tribuit*[4], ipsorum simulatorie commendando pauperiem; debinc *letaliter percutit*, dum loculis carentium pauperum professionem conatur arguere, non solum ut imperfectam, verum etiam ut erroneam, simulatoriam et iniquam. Ex quibus non solum praelatorum, sed et clericorum et religiosorum possessiones habentium nititur animos ad ipsorum odium et exterminium concitare.

Cupiditas est idolorum servitus.

Exemplum Iudae.

Adversarii perfidia.

2. Primo igitur quasi *osculum praebens*, quaestionem sibi proponit: « Sed dices: Condemnasne eos qui loculos non habent, nec laborant » ? Et postea subdit: « Non condemno, sed laudo, nec tamen habentibus praefero, quia *non est discipulus super magistrum*[5] ». Et paulo post: « Etsi enim homo solus absque loculis possit vivere, tamen de congregatione, cui tanta competunt, credibile non est ». Dehinc subdit: « Res publica sunt loculi Christi. Ergo si Christi membrum es, cum Christo loculos habes ». Haec enim sunt verba ipsius, in quibus more Iudae primo *deosculatur*, cum loculis carentes laudare se asserit; sed statim *vulnus infligit*, cum immediate subnectit, quod hoc Christus exemplo non docuit; ac per hoc demonstrat, quod loculis carere non sit perfectum, sed imperfectum, quia *non est discipulus super magistrum*[6].

Primo osculum praebet.

Secundo letaliter percutit.

3. Certum autem est, quod nullus vir prudens abrenuntiat loculis, nisi ut Christo configuretur perfectius; omnis igitur talis secundum hoc dogma perversum[7] est errore deceptus. — Amplius, si non est credibile, quod congregatio aliqua sine loculis vivat, ut dicit; aut asserit hoc incredibile, quia *difficile*, aut quia *impossibile*. Si quia *difficile*, tunc pari ratione non est credibile, quod aliqua congregatio sancte vivat et caste. Si quia *impossibile;* sed omnis congregatio impossibile profitens et se ad impossibile ligans est superstitiosa[8] et fatua, ac per hoc reprobanda, quia erronea. Igitur loculos non habentes secundum huiusmodi dogmatis assertionem non sunt digni laude, sed reprobatione. — Insuper, si, quicumque membrum Christi est, cum Christo loculos habet, ut asserit; *a destructione consequentis*[9] qui loculos non habet non est membrum Christi. Ex quo etiam sequitur, quod omnes pauperes nihil habentes et prorsus omnia relinquentes alieni sunt ab unitate corporis mystici, tanquam si is qui habere pecuniam noluerit, gratiam Christi habere non possit, ac per hoc beatior fuerit Iudas, qui loculos habuit, quam Petrus, qui dixit[10]: *Argentum et aurum non est mihi;* cum etiam secundum hanc profanam sententiam ipse Dominus Iesus non nisi in loculis inveniat locum, qui tamen per Isaiam prophetam locum suae requietionis asserit *super pauperculum et contritum.*

Contra ar gumento.

Secun

Tertio

4. Ecce, qualis pauperum collaudator, qui etiam, ut sui pectoris virus abundantius evomat, eosdem nititur de haeresi duplici in consequentibus notabiles

Idem sat de ci haer

---

[1] Respicitur Matth. 21, 13. Cfr. supra pag. 293, nota 10.

[2] Epist. I. Tim. 6, 10. Cfr. supra pag. 272, nota 4. — Subinde respicitur Eph. 5, 5: Avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei. Cfr. Col. 3, 5.

[3] Cfr. supra pag. 292, nota 3. in fine. — Superius pro *valebat* (ita A B C D G) edd. *votebat.*

[4] Matth. 26, 49: Et confestim accedens [Iudas] ad Iesum, dixit: Ave, Rabbi. Et osculatus est eum.

[5] Matth. 10, 24. — Inferius pro *Dehinc subdit* B C *Deinde subdit.*

[6] Matth. 10, 24. — Ex B C F supplevimus *sed imperfectum.*

[7] Ita codd.; edd. *profanum.*

[8] Edd. addunt *et vana.*

[9] Boeth., I. de Syllogismo hypothetico: Itaque in consequentia propositionis coniunctae, si est primum, secundum esse necesse est; si secundum *non fuerit,* non erit primum etc.

[10] Act. 3, 6. — Subinde allegatur Isai. 66, 1. seq.: Quis est iste locus quietis [Hieron. *requietionis*] meae? Omnia haec [caelum et terram] manus mea fecit... ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum et contritum spiritu etc.

reddere, cum subiungit, allegans auctoritatem Augustini de Haeresibus [1] et etiam contra Faustum, quod « quaedam est haeresis nudis pedibus ambulantium, non quia propter corporis afflictionem sic ambulant, sed quia divina testimonia taliter intelligunt; sic et Manichaei indicantur haeretici, non quia pecunias aut loculos non habeant, sed quia testimonia divina ad hoc referre nituntur ». — Haec verba ipsius, in quibus foveam erroris aperit, quam non claudit. Nam ex his manifeste relinquit, quia, si qui nudis pedibus incedunt et loculis carent, si ad hoc divina testimonia referunt, in duplicem haeresim incidunt, scilicet nudis pedibus ambulantium et Manichaeorum. Constat autem, quod huiusmodi pauperes ideo nudis pedibus incedunt et loculis carent, ut illud Evangelii verbum ad litteram impleant, quod Dominus dixit Apostolis [2], ut non ferrent aes in zonis nec calceamenta in pedibus. Igitur secundum assertionem huiusmodi dogmatis impii in duplicem haeresim sunt prolapsi. — Quod si verum est, per omnem modum apostolica erravit Ecclesia, quae statum talium approbavit [3] et auctores huiusmodi haeresum catalogo Sanctorum ascripsit. Erraverunt nihilominus Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Chrysostomus, Beda, Rabanus et Bernardus, qui omnes affirmant, quod documentum Christi ad Apostolos de non ferenda pecunia sit intelligendum ad litteram, sicut manifestum est ex praeallegatis auctoritatibus ipsorum in praecedentis responsionis particula prima [4]. Quod quia profanum est sentire de Sanctis, necesse habet hic impostor errorum ad piam redire intelligentiam veritatis, si iusta non vult feriri sententia damnationis.

esponsio.

Ex falsis nsequeu- is argui- ur.

5. Attendat igitur insensatus et perfidus, quod divina testimonia dupliciter his possunt aptari, per modum videlicet *consilii*, vel per modum *praecepti*. Si quis igitur ad nuditatem pedum et carentiam loculorum sic divina coaptat eloquia, ut ea per Scripturam astruat esse *praecepta* et necessaria ad salutem, tanquam nullus salvari possit, nisi pedibus nudis incedat et loculis careat; dupliciter errat [5]. Si quis vero ad hoc aptare nititur divina testimonia tanquam sint *consulta* et supererogatoria et ad salutem expedientia; non est censendus haereticus, sed verus Christi discipulus, non Manichaeus, sed verus Christianus. — Et quod hic fuerit intellectus pii doctoris Augustini, manifeste colligitur ex verbis ipsius, quinto libro contra Faustum. Nam praemittens verba Fausti, in quibus se gloriatur Evangelium accipere, quia argentum et aurum reiecit et aes in zonis habere destitit, et cetera his similia [6]; postmodum respondet hoc ordine, primo ipsum ostendens hypocritam et mendacem et tandem haereticum, in hoc videlicet, quod Ecclesia distinguit in modo accipiendi Evangelium quantum ad perfectos et imperfectos, sed Manichaei nequaquam. Ait enim sic [7]: « Quam multi in nostra communione veraciter faciunt sublimia illa praecepta, de quorum specie fallitis imperitos »! Et assignatis paulo post differentiis in Ecclesia, subdit [8]: « Neque enim illi soli, qui, ut sint perfecti, vendunt et dimittunt omnia sua et sequuntur Dominum, pertinent ad regnum caelorum; sed huic militiae christianae propter quoddam commercium caritatis subiungitur etiam quaedam stipendiaria multitudo, cui dicetur in fine: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere.* Alioquin damnandi erunt illi quorum domos tam diligenti et sollicita cura componit Apostolus [9], monens, mulieres subditas esse viris suis, viros diligere uxores, filios obtemperare parentibus. Sed absit, ut istos a mandatis evangelicis alienos et a vita aeterna separandos iudicet, quia, ubi Dominus ait [10]: *Si quis non tulerit crucem suam et secutus me fuerit, non potest meus esse discipulus*, exhortans firmiores ad perfectionem, ibi statim et istos consolatus est, dicens: *Qui recipit iustum in nomine iusti mercedem iusti accipiet.* Quid autem fallitis auditores vestros, qui cum suis uxoribus et filiis et familiis et domibus et agris vobis serviunt, si, quisquis omnia ista non dimiserit, non accipit Evangelium? Sed quia eis non resurrectionem, sed revolutionem ad istam mortalitatem promittitis, ut vita [11] electorum vestrorum vivant tam vana et inepta et sacrilega, qua et vos vivitis, quando valde laudamini; merito eos a mandatis evangelicis alienatis ». Haec Augustinus. In quibus aperte demonstrat, quod aliqua

Locus Augustini explicatur.

Consilia et praecepta distinguuntur.

itive ve- las expli- tur.

---

[1] Haeresis 68: « Est alia haeresis nudis pedibus semper ambulantium, eo quod Dominus dixerit ad Moysen [Exod. 3, 5.] vel ad Iosue [5, 16.]: *Solve calceamentum de pedibus tuis;* et quod propheta Isaias [20, 2.] nudis pedibus iussus fuerit ambulare. Ideo ergo haeresis est, quia non propter corporis afflictionem sic ambulant, sed quia testimonia divina taliter intelligunt ». Libr. V. contra Faustum, c. 1; vide infra n. 5.

[2] Matth. 10, 9. et 10.

[3] Cfr. supra pag. 292, nota 12.

[4] Sive cap. 7. n. 9. seqq. — Inferius pro *impostor* (ita A B) edd. *impositor*.

[5] Cfr. supra c. 8. n. 23, ubi simile de Iuliano apostata habetur.

[6] Cap. 1: Ego patrem dimisi et matrem... Ego argentum et aurum reieci et aes in zonis habere destiti, quotidiano contentus cibo nec de crastino curans... et quaeris a me, utrum accipiam Evangelium?

[7] Cap. 9, ubi pro *sublimia illa praecepta* textus originalis *ista sublimiora praecepta evangelica*.

[8] Loc. cit. Respicitur Matth. 19, 21: Si vis perfectus esse, vade, vende etc., et allegatur Matth. 25, 35. Vocibus *quoddam commercium* textus originalis interserit *quasi*.

[9] Col. 3, 18. seqq. Post *parentibus* plura adduntur in textu originali.

[10] Matth. 10, 38. (cfr. Luc. 14, 27.) et subinde v. 41, post quem textus originalis plura addit. Quae sequuntur sumta sunt ex cap. 10.

[11] Textus originalis *ut rursus nascantur et vita* (Manichaei siquidem admittebant sic dictam *metempsychosim*), qui subinde post *laudamini* plura subnectit.

Evangelii documenta perfectis conveniunt, sine quorum observantia imperfecti salvari possunt, et quod sententia Manichaeorum fuit, ad haec omnes indifferenter astringi. Non igitur dicit, Faustum errasse, quia diceret, haec intelligenda ad litteram, sed quia discernere noluit inter consilia et praecepta.

De portandis calceamentis.

6. Per hunc etiam modum, quod testimonium illud de non portandis calceamentis sit ad litteram intelligendum, multiplici patet attestatione Doctorum.

Ambrosius.

Nam sacer Ambrosius in libro de Fuga saeculi [1] sic ait: « Iesus discipulos sine calceamentis et pecunia misit, ne secum terrena portarent ».

Hieronymus.

— Hieronymus etiam, ad Eustochium [2] scribens, ait: « Moyses et Iesus Nave nudis in terra pedibus iubentur incedere, et discipuli sine calceamentorum onere et vinculis pellium nudi ad praedicationem Evangelii destinantur, et milites, vestimentis Iesu sorte divisis, caligas non habebant, quas tollerent. Nec enim habere poterat Dominus quod prohibuerat in servis ». In his ostendit Hieronymus, quod non solum discipuli, sed etiam ipse Christus nudis pedibus incessit, et quod ad litteram debet intelligi. Idem quoque ad Ageruchiam [3] de Monogamia: « Discipuli toto orbe peregrini non aes in zona, non virgam in manu, non caligas habuere in pedibus ».

Chrysostomus.

— Ioannes Chrysostomus ultima homilia super Matthaeum [4]: « Apostoli una tunica induti et discalceati circumierunt et omnes superaverunt ». Idem quoque homilia trigesima secunda [5]: « Dixit Christus Apostolis: *Nunquid aliquid defuit vobis, quando misi vos nudos et discalceatos* » ? —

Eusebius.

Eusebius etiam Ecclesiasticae Historiae libro sexto [6] in laudem Origenis pro eo tempore, quo catholicus erat, sic ait: « Ante omnia vero praecepta evangelica et voces Salvatoris summo amore et studio implendas esse censebat, quibus praecipitur, duas tunicas non habendum neque calceamentis utendum neque de crastino cogitandum »; et paulo post: « Denique et per multos annos traditur absque omni calceamento nudis incessisse vestigiis ». — Ex quibus et ante dictis [7] luce clarius constat, quod Christus nudis pedibus incessit, et Apostoli ad mandatum ipsius.

Verbum Baptistae explicatur.

7. Quodsi quem forte movet verbum Baptistae dicentis [8]: *Cuius non sum dignus solvere corrigiam calceamenti*, consideret textum et Glossas. Nam Ioannes ibi verbis mysticis et parabolicis utitur, cum Christum dicit habere *in manu ventilabrum* et *securim* [9]; propterea, sicut per haec intelligi dat districtionem futuri examinis, sic per calceamenti corrigiam mysterium incarnationis. Unde Glossa [10]: « Calceamentum, incarnationis mysterium; corrigia, mysterii ligatura. Non ergo valet Ioannes corrigiam calceamenti solvere, quia mysterium incarnationis non sufficit explicare ». Et alia Glossa [11]: « *Non sum dignus corrigiam calceamenti solvere*, id est, nomen Sponsi mihi non usurpo ». Est ergo verbum praefatum tanquam mysticum spiritualiter intelligendum.

Difficultas solvitur.

— Si quis vero contendat, intelligendum hoc esse ad litteram secundum usitatum modum loquendi, attendat, quod *conditionalis* est huiuscemodi sermo, quo quis de eo quem vult excellentem ostendere, dicit, quod non sit dignus eum discalceare, etiam si calceamentis non utatur, quia hoc intelligitur, si uteretur [12]. — Verum si quis urgeat quod Angelus dixit ad Petrum [13]: *Calcea te caligas tuas*, ac per hoc, quod Petrus non fuerit discalceatus, nec Apostoli alii; audiat Bedam super hunc locum in originali dicentem: « Pro *caligulis* vel *caligis*, ut quidam habent, Graecus habet *sandalia*; hoc enim genus calceamentorum legitur in Evangelio Apostolis fuisse permissum ». Haec Beda. Cui etiam consonat et Papias grammaticus dicens [14]: « Caligae vel caligulae, id est sandalia, dicta sunt a callo pedum, vel quasi a colligando, quia ad pedes ligantur ».

Item, alia.

8. Porro, si quis sensu carnis inflatus asserat, non esse conveniens, Dominum ad litteram indixisse Apostolis nuditatem pedum, tanquam [15] vile aliquid et

Alia obiectio solvitur.

---

[1] Cap. 5. n. 25: Iesus sine calceamento, auro et argento Apostolos destinavit [Matth. 10, 9. seq.], ne secum terrena portarent.

[2] Epist. 22. n. 19. De Moyse et Iosue cfr. Exod. 3, 5. et Iosue 5, 16. (cfr. supra pag. 305, nota 1.), de discipulis et Christo vide supra pag. 275, notam 1, ubi idem locus allegatur et pro *nudi ad praedicationem Evangelii* cum textu originali legitur *ad praedicationem novi Evangelii.*

[3] Epist. 123. (alias 11.) n. 15. Pro *Ageruchiam* A B C D *Geruntiam;* cfr. supra pag. 276, nota 3. Epistola inscribitur *de Monogamia;* Hieronymus enim in ipsa Ageruchiam viduam a secundis nuptiis dehortatur.

[4] Sive Homil. 90. (alias 91.) n. 3.

[5] Alias 33. in Matth. n. 4. Allegatur Luc. 22, 35. Vide supra c. 7. n. 9, ubi integer locus Chrysostomi affertur. Vat. et ed. 2 omittunt *homilia 32.*

[6] Cap. 3. Ibid. habetur etiam seq. sententia, in cuius fine edd. *nudis pedibus incessisse*, recentior versio *nudis vestigiis ambulasse* (γῇν πεπατηκέναι).

[7] Cap. 7. n. 8. seqq. [8] Luc. 3, 16.

[9] Luc. 3, 17: Cuius ventilabrum in manu eius etc. Idem dicitur Matth. 3, 12; v. 10: Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Cfr. Beda in hos locos, qui ipsos de districtione futuri iudicii et de sententia iudicis intelligit.

[10] Scilicet *ordinaria* (ex Gregor., l. Homil. in Evang. homil. 7. n. 3, quem sequitur Beda, in Matth. 3, 11; Marc. 1, 7; Luc. 3, 16; Ioan. 1, 27.) in Matth. 3, 11. Cfr. tom. III. pag. 466, nota 1. et tom. VII. pag. 79, nota 3.

[11] Nempe *ordinaria* in Matth. 3, 11; Marc. 1, 7. et Luc. 3, 16; cfr. nota praecedens.

[12] Glossa *ordinaria* (ex August., II. de Consensu Evangelist. c. 12. n. 29.) in Matth. 3, 11: *Cuius non sum dignus calceamenta portare.* Alii [Marc. 1, 7; Luc. 3, 16; Ioan. 1, 27.] scribunt: *Cuius non sum dignus corrigiam calceamenti solvere.* Potuit autem Ioannes utrumque dicere vel contextim vel diverso tempore, ut alius Evangelista hoc, alius illud assumeret; omnes tamen verum narraverunt. Intendit autem [Ioannes] in hoc ostendere excellentiam Christi et suam humilitatem. Cfr. Bonav., Comment. in Luc. c. 3. n. 38. et in Ioan. c. 1. n. 56.

[13] Act. 12, 8. — Sententia Bedae habetur Retract. in Act. Apost. c. 12, 8, ubi post *quidam* additur *codices.*

[14] Ed. 2 in nota subiungit: In vocabulario Latino ad voc. *Caligae.*

[15] Codd. A B C D G *tale.*

apostolicae dignitati dissonum et a tramite discretionis alienum; intelligat, quod multiplex est ratio hujus informationis. Prima est ad *indicium paupertatis extremae;* unde in Luca [1]: *Quando misi vos sine sacculo et pera et calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis?* Quod pertractans Chrysostomus homilia super Matthaeum trigesima secunda [2] ait: « Fortasse dicet aliquis: quoniam alia Christi praecepta rationem quidem habebant, non habere autem peram in via neque calceamenta neque duas tunicas, qua de causa iussit »? Et respondet: « In omnem indigentiam exercitare eos volens, qui et superius [3] nec de supervenienti die sollicitos esse concessit ». — Secundo vero hoc persuasit ad *incitamentum humilitatis poenitentiae*, secundum illud secundi Regum [4]: *Porro David ascendebat clivum olivarum, scandens et flens operto capite et nudis pedibus incedens;* in quo rex ille nobilis, totius poenitentiae et humilitatis exemplar, vere poenitentibus praebebat exemplum. Cui etiam consuetudo ecclesiastica consonat, quae ad iram Dei placandam in processionibus pedes nudat. — Tertio, ad *testimonium obedientiae promptae.* Unde super illud Isaiae [5]: *Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus et discalceatus;* Glossa: « Ecce, obedientia. Iste de regio semine fuit, et tamen per civitatem Ierusalem nudus pedes incessit ». — Quarto, ad *exercitium vitae austerae.* Unde super illud Matthaei [6]: *Neque calceamenta in pedibus;* Glossa: « Etiam Plato dicit, duas corporis summitates non esse velandas, nec assuetam fieri debere mollitiem capitis et pedum. Cum enim haec habuerint firmitatem, cetera robustiora sunt ». — Quinto, in *signum elongationis ab omni carnalitate.* Unde super illud Exodi [7]: *Solve calceamentum de pedibus tuis* etc.; Glossa: « Quia nullus Deo assistere vel Deum videre potest, nisi cuncta desideria carnalia deponat ». — Sexto, ad *perfectae virtutis insigne.* Unde Gregorius Nazianzenus in laudem Religiosorum quorundam sui temporis, post ipsorum dispersionem lugens et flens [8]: « Desiderabam, inquit, et intentis ac pendentibus oculis requirebam, videre cupiens sanctum illum psallentem chorum laudem et gloriam offerentium Deo, qui *in lege Domini meditantur die ac nocte*, qui ad exemplum et commonitionem melioris vitae omnibus vivunt, legis Dei atque Evangelii Christi taciti praedicatores; in quibus ipse quoque habitus praefert virtutis insignia, hirsutum caput incultis et horrentibus comis, pedes nudi et apostolicis similes, indumenti vilitas arrogantiam saeculi superbiamque condemnans, zona ipso suo neglectu pretiosior, parum quid cohibens vestimenti [9] ». — Ne igitur nuditas pedum, quae de se afflictiva et despicabilis est, tanquam inutilis et erronea detestabilis habita, tollatur de medio; idcirco in medium has Patrum auctoritates adduximus, non quia calceamenta reprobanda censeamus, nec quia calceatos de imperfectione notemus, cum et calceatorum et discalceatorum habitus et loculos habentium et non habentium professiones considerationibus et causis diversis Domino placeant et multiformi quadam varietate sponsam Christi circumdatam [10], decoram, perfectam et admirabilem reddant.

Auctor mentem suam declarat.

9. Frustra igitur ad contumeliam nil habentium pauperum, quos supra [11] de haeresi ac simulatione notaverat, sanctam matrem Ecclesiam vanis et falsis quibusdam laudibus, quasi *mendacio suo indigeat,* a vitio simulationis excusat, cum subsequenter annectit: « Sancta vero mater Ecclesia *supra montem posita* [12] haec se non habere non simulat, non quia harum rerum dominium habeat, sed pro capite suo *legatione fungens*, eas fidelissime dispensat ». Haec verba ipsius, in quibus duo simul contraria implicat, cum dicit, quod « Ecclesia haec se non habere non simulat », et postea subdit, quod « nequaquam horum dominium habeat ». Si enim ostendit Ecclesia, se habere et sine simulatione, veraciter igitur habet veroque [13] possidet iure, ac per hoc rerum dominium sibi veraciter vindicat. Qualiter igitur dicit: « Non

Adversarius Ecclesiam frustra excusat.

Contradictio ipsius.

---

[1] Cap. 22, 35.

[2] Alias 33. n. 4; cfr. supra pag. 306, nota 5. Respicitur Matth. 10, 9. seq.

[3] Matth. 6, 34: Nolite ergo solliciti esse in crastinum.

[4] Cap. 15, 30. — De processionibus cfr. Du Cange, Glossarium etc. sub voce *Processio:* Nudis pedibus ut plurimum indictoque ieiunio fiebant eiusmodi supplicationes, tempore praesertim angustiae, unde *Nudipedalia* interdum appellantur etc.

[5] Cap. 20, 3. Glossa est *ordinaria* (ex Hieron.) in v. 2: *Et fecit sic.* Mira obedientia! solo cilicio induebatur vir nobilissimus, ut Hebraei tradunt; cuius filiam rex Manasses accepit in coniugium, non erubuit nudus incedere, nihil honestius iudicans quam Domino obedire.

[6] Cap. 10, 10. Glossa est *ordinaria* (ex Hieron.).

[7] Cap. 3, 5. Glossa est *ordinaria* (ex Isidor., Qq. in Exod. c. 7. n. 3.): Quia nullus scilicet digne consistere, vel Deum videre potest, nisi cuncta terrena et mortalia vitia deponat.

[8] Orat. 6. (alias 12.) n. 2. Oratio haec inscribitur: « Prima de pace, ob monachorum reconciliationem, post silentium, praesente patre », scilicet Gregorii Theologi; pater enim ipsius quosdam Arianos benigne exceperat et cuidam impiae eorum sententiae ex simplicitate subscripserat. Quae res tanta indignatione monachorum animos permovit, ut confestim ab ipsius communione recesserint. Patre errorem revocante et praesente, Gregorius hanc orationem habuit, in qua, occasione illa deplorata, vitae monasticae formam elegantissime describit pacisque utilitates exponit. In allegata sententia non omnia verbotenus a Bonav. referuntur. Allegatur Ps. 1, 2. Pro *commonitionem* (ita B C) D G *commemorationem*, cdd. *commotionem.*

[9] Ita A B C G; edd. *necessitati;* recentior versio legit: zona ob inelegantiam elegans, tunicam nonnihil restringens, ita ut restringere minime videatur.

[10] Respicitur Ps. 44, 10; cfr. supra pag. 250, nota 6. et pag. 277, nota 9.

[11] Num. 4. — Subinde respicitur Iob 13, 7.

[12] Matth. 5, 14: Non potest civitas abscondi supra montem posita. — II. Cor. 5, 20: Pro Christo ergo legatione fungimur.

[13] Ita A B C F; edd. *quia.*

quia rerum dominium habeat, sed quia dispensat »? Non enim dicimur *veraciter habere* quae dispensamus tanquam aliena, sed quae possidemus tanquam [1] nostro iure mancipata. Porro, si Ecclesia se ostendit res temporales *habere*, et tamen non habet; contraria Manichaeis simulatione laborat, dum illi simulant, se *non habere* quod habent, haec autem simulat, *se habere* in specie quae tamen non habet in veritate. Si autem Ecclesia *non habere* se asserit nec etiam secundum veritatem habet aliquid, ut dicit; non habere igitur temporalia bona, ac per hoc nec etiam loculos, sanctae matri Ecclesiae veraciter competit. Ut quid igitur non habentes loculos et se non habere profitentes ut simulatores et haereticos criminatur et damnat? Si vero, ut diximus, et vere habet et veraciter habere se asserit; falso igitur bonorum Ecclesiae dominium ab Ecclesia tollit et sibimet etiam contradicit.

Amplius idem arguitur.

10. Amplius, si rerum dominium non competit sanctae Ecclesiae, ut dicit; quicumque rei alicuius dominium habent exclusi sunt ab ecclesiastica unitate; quod absque dubio spectat ad impietatem Manichaeorum, sicut evidenter apparet per allegatam superius [2] auctoritatem Augustini quinto libro contra Faustum. Dum igitur Christi pauperibus Manichaeorum impietatem impingit, *in eam quam fecit foveam incidit* et in lacum demergitur, quem effodit.

Obiectio solvitur.

— Quodsi dicat, se non intelligere de universali Ecclesia, sed particulari, utpote ecclesia clericorum; adhuc false et impie sentit, dum omnes clericos habentes proprium ab Ecclesiae unitate secludit. Nequaquam igitur asseri potest, Ecclesiam temporalia huiusmodi universaliter *non habere*, nec eius contrarium, scilicet universaliter *habere*, cum quidam, salva veritate Evangelii et statu salutis, veraciter habeant sicut *propria*, quidam sicut *communia*, quidam etiam *utrisque careant*, secundum quandam perfectionis evangelicae formam superius [3] iam expressam.

De decimis et oblationibus.

11. Verum quidem est, quod decimae et oblationes Domino debentur et iure divino deputantur Ecclesiae; verum etiam nihilominus est, quod possessiones immobiles, ut agri, villae, castra, civitates et comitatus, non tantum iure divino, sed etiam humano in possessionem transeunt ecclesiarum. Quod quamquam prudentibus omnibus iurisque [4] peritis luce clarius constet, tamen ad imperiti et procacis hominis refellendam proterviam sacris Canonibus ostendendum est. Nam Causa duodecima, quaestione secunda ex Concilio Aurelianensi [5]: « Si quis de clericis documenta, quibus possessio Ecclesiae firma tenetur, aut supprimere aut negare praesumserit, quidquid pro absentia documentorum damni Ecclesiae datum est, de propriis facultatibus reddat ». Item, paulo post Gregorius quaestione eadem [6]: « Sicut Ecclesia proprias res amittere non debet, ita eam rapacitatis ardore alienas invadere non oportet ». Amplius, quaestione eadem [7], ex Concilio Agathensi: « Si servos Ecclesiae libertate episcopus donaverit, ea quae in manumissione data illis fuerant, perpetua firmitate tenebunt ». Haec canon. Habet igitur Ecclesia servos; sed ubi vera servitus, ibi verum dominium: si igitur Ecclesia habere potest servos originarios et ascriptitios, veram concluditur habere proprietatem veramque possessionem.

Distinc dominia stioctar ecclesiar

12. Insuper, quod distinctis ecclesiis distincta dominia competant, aperte probatur per iura. Nam Causa decima sexta, quaestione quinta [8] Nicolaus Papa: « Si quis episcoporum in alienae civitatis territorio pro quacumque suorum opportunitate ecclesiam aedificare disponit, non praesumat dedicationem facere, quae illius est, in cuius territorio ecclesia surget ». Item, Causa eadem, quaestione tertia [9] Gelasius: « Illud annecti placuit, ut si, quod absit, facultates ecclesiae nec non dioeceses ab aliquibus possidentur episcopis, iure sibi vindicent, quod lex tricennalis conclusit, quia et filiorum nostrorum principum ita mandavit auctoritas ». Amplius, quaestione eadem [10], *Inter memoratos*, ubi dirimitur quaestio limitum, ait Innocentius: « Si limes legitimus eandem basilicam non concludit, et tamen longi temporis probatur obiecta praescriptio; appellatio praesentis episcopi non valebit, quoniam illi tricennalis obiectio ponit silentium. Hoc etiam saecularium edicta principum praecipiunt, et praesulum Romanorum decrevit auctoritas ». Haec canon. In quibus non solum astruitur, quod ecclesiae verum dominium habeant atque distinctum, quia mutuo inter se praescribunt, verum etiam, quod id habeant secundum ius divinum pariter et humanum, pro eo

Notand

---

[1] Cod. B addit *nostra*.

[2] Num. 5. — Subinde allegatur Ps. 7, 16: Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam, quam fecit.

[3] Cap. 9-11. — Superius pro *quidam sicut communia* Vat. *quia sunt communia*.

[4] Ita C; edd. *virisque*.

[5] Can. 40. Idem occurrit ibid. c. 33, ubi ex Concilio *Agathensi* allegatur. Vat. et ed. 2 post *negare* cum Canone addunt *aut avertere, aut fortasse tradere damnabili et punienda obstinatione* et pro *datum est* substituunt *illatum est*.

[6] Can. 49; ex Gregor., III. Epist. epist. 44. ad Bonifacium episc.

[7] Can. 57: Si quos de servis Ecclesiae benemeritos sibi episcopus libertate donaverit, collatam libertatem a successoribus placuit custodiri, cum hoc quod eis manumissor in libertatem contulerit etc.

[8] Quae, ordine inverso, immediate post Quaestionem 2. ponitur, c. 1, quem Gratianus attribuit Nicolao Papae, secundum editores Romanos autem exhibet Concilium Arausicanum I. c. 10. Pro *opportunitate* Vat. et edd. 1, 2 perperam *infirmitate*; in fine pro *surget* canon *assurgit*.

[9] Can. *Praesulum nostrorum* (2.). Pro *decimalis*, B *decennalis*, cum canone substituimus *tricennalis*; cfr. can. Gelasii, qui immediate post a Bonav. allegatur.

[10] Can. *Inter memoratos* (6.), qui a Gratiano attribuitur *Innocentio* Papae, sed invenitur in actis Concilii Hispalensis II. c. 2. Codd. B C D omittunt *principum*, cui canon praefigit *saecularium*.

quod praescriptio, sicut ex praeallegato canone patet, ab edicto principum trahit originem, approbato nihilominus per summi Pontificis auctoritatem. Hoc autem declaratur patentius Causa undecima, quaestione prima [1] ex verbis Ambrosii contra Auxentium: « Si tributum imperator petit, non negamus, agri Ecclesiae solvant tributum ». Sed qui ad tributum Caesaris tenetur ratione praediorum, praedia illa non tam divino iure possidet quam humano, Salvatore teste, qui ait [2]: *Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo.* Amplius, distinctione octava [3] ex verbis Augustini super Ioannem: « Quo iure defendis villas Ecclesiae, *divino* an *humano? Divinum* ius in divinis Scripturis habetur, *humanum* in legibus regum. Unde quisquis possidet quod possidet, nonne iure humano? Nam iure divino *Domini est terra et plenitudo eius* ». Haec Augustinus. Idem quoque homilia sexta [4] super Ioannem: « Noli dicere: Quid mihi et regi? Quid ergo tibi et possessioni? Per iura enim regum possidentur possessiones. Dixisti: Quid mihi et regi? Noli dicere possessiones tuas, quia ipsa iura humana renuntiasti, quibus possidentur possessiones ». — Quid his clarius dici potest ad ostendendum, quod Ecclesia temporalia bona veraciter possidet iure divino pariter et humano?

13. Verum, quia sacri Canones asserunt, quod ea quae offeruntur ecclesiis, Domino consecrantur, et quod eorum dominium non debent sibi ministri earum proprietate damnabili vindicare, et quod bona huiusmodi magis sunt caelestia quam mundana, magis communia quam privata [5]; ideo, ut omnis contradictionis et dubietatis caligo tollatur de medio, intelligendum est, quod quadruplex est temporalium rerum communitas, ex quadruplici iure manans. — Prima namque communitas est, quae manat ex iure *necessitatis naturae,* qua fit, ut omnis res ad naturae sustentationem idonea, quantumcumque sit alicui personae [6] appropriata, illius fiat, qui ea indiget necessitate *extrema.* Et huic communitati *renuntiare non est possibile,* pro eo quod manat ex iure naturaliter inserto homini, quia Dei est imago et creatura dignissima, propter quam sunt omnia mundana creata.

guenda quadru- rerum unitas.

Prima.

14. Secunda communitas est, quae manat ex iure *caritatis fraternae,* qua fit, ut omnia sint iustorum, et communione quadam caritatis quae sunt propria singulorum fiant universorum communia, secundum illud Apostoli ad Corinthios [7]: *Omnia vestra sunt.* De qua Augustinus super Ioannem homilia sexta, loquens contra haereticos Donatistas: « Veniant, inquit, ad catholicam Ecclesiam et nobiscum habeant non solum terram, sed eum *qui fecit caelum et terram* ». Et huic communitati *renuntiare est omnino illicitum,* quia manat ex iure divinitus infuso, per quod est unitas in *columba,* id est in universali Ecclesia, a qua quidem unitate ac communione nullus potest discedere, servata divina lege, quae tota completur in caritate.

Secunda.

15. Tertia est communitas, quae manat ex iure *civilitatis mundanae,* qua fit, ut unius imperii, regni vel civitatis una fiat respublica, vel unius societatis, ut mercatorum vel pugnatorum, commune fiat lucrum vel damnum [8], vel unius indivisae familiae una sit communis hereditas. Et huic communitati *renuntiare est de perfectionis evangelicae necessitate,* quia talis communitas personalem includit proprietatem, quae manat ex iure humanitus instituto, cui etiam annexa sunt quae occasionaliter inducunt difficultatem ad bonum et pronitatem ad malum, ac per hoc perfectioni evangelicae adversantur. Et ideo animae sanctae huiusmodi suadetur dimissio, ut in Psalmo [9] dicitur: *Audi, filia, et vide et inclina aurem tuam et obliviscere populum tuum et domum patris tui.*

Tertia.

16. Quarta communitas est, quae manat ex iure *dotationis ecclesiae* [10], qua fit, ut omnia bona, quae conferuntur ecclesiis, Domino dedicentur ad communem sustentationem ministrorum suorum et pauperum. Et haec communitas est in omnibus ecclesiis collegiatis habentibus possessiones. Et huic communitati *renuntiare non est perfectioni necessarium,* quia teneri potest salva perfectione, sicut apparet in praelatis et Religiosis perfectis et sanctis; quia talis communitas ex iure manat divinitus ordinato, *ut de altari vivat qui altari deservit* [11], et illis sint omnia

Quarta.

---

[1] Can. 27, qui sumtus est ex Ambrosii Serm. contra Auxentium de basilicis tradendis (in Epist. 21. n. 33.). Pro *solvant* canon et Ambrosius *solvunt.*

[2] Matth. 22, 21.

[3] Can. 1; ex August., in Ioan. Evang. tr. 6. n. 25. Allegatur Ps. 23, 1.

[4] In Ioan. Evang. tr. 6. n. 26. Codd. B C G omittunt *Dixisti... possessiones,* ubi vocibus *ipsa iura* textus originalis praefigit *ad,* qui deinde *ius divinum* Ecclesiae catholicae contra Donatistas urget et defendit: Sed de divino iure ago, ait. Ergo Evangelium recitemus, videamus, quousque Ecclesia catholica Christi est, super quem venit columba, quae docuit [Ioan. 1, 33.]: *Hic est qui baptizat.* Quomodo ergo iure divino possideat qui dicit: Ego baptizo, cum dicat columba: *Hic est qui baptizat,* cum dicat Scriptura [Cant. 6, 8.]: *Una est columba mea, una est matris suae?* Quare laniastis columbam... Veniant ad catholicam, et nobiscum habebunt non solum terram, sed etiam illum *qui fecit caelum et terram* [Ps. 113, 15.].

[5] Cfr. C. *Videntes* (16.) Caus. 12. q. 1. et q. 2. per totam. — Superius post *consecrantur* edd. legunt *et quod earum dominium non habent, igitur ministri earum ea proprietate damnabili vindicant* [ed. 1 *vindicare*], quae etiam subinde pro *mundana* (ita B C) substituunt *humana.*

[6] Cod. B *possessioni.* Inferius pro *naturaliter* C *naturali.*

[7] Epist. I. c. 3, 22. — Sententia August. habetur in Ioan. Evang. tr. 6. n. 26; cfr. supra nota 4. in fine, ubi etiam seq. propositio insinuatur. Allegatur Ps. 113, 15. — Superius pro *quae sunt propria* G *per quam omnia, quae sunt, sunt propria.*

[8] Cod. B *et damnum.*

[9] Psalm. 44, 11. Cfr. supra c. 3. n. 15-17, ubi de triplici *difficultate* agitur.

[10] Codd. D G *donationis ecclesiae.*

[11] Epist. I. Cor. 9, 13. — Subinde respicitur Act. 4, 32: Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una... erant illis omnia communia. Pro *quibus est cor unum* G *quorum est cor unum.* Cfr. supra c. 8. n. 21. seq.

communia, quibus est *cor unum et anima una*, unus pater spiritualis et una norma vivendi. Huic tamen communitati *renuntiare non est perfectioni contrarium*, quin potius facit ad perfectionis evangelicae cumulum, pro eo videlicet, quod talis communitas, quamquam manet ex iure divino, manat etiam ex humano, et quia [1] non solum est spiritualis, verum etiam temporalis, et quia, licet in ea excludatur *personalis* proprietas, includitur tamen proprietas *collegialis*, cuius etiam quaelibet persona de collegio particeps esse dignoscitur non solum quantum ad *usum*, verum etiam quantum ad *dominium*, dum unusquisque ipso iure *actionem* habet ad res ecclesiae suae recuperandas et *exceptionem* ad defendendas; quod vere declarat, dominii rerum ipsarum agentem vel excipientem aliqualiter esse participem.

Utrumque perfectum.

17. Quoniam igitur valde difficile est, omnibus abdicatis, in sola paupertate gaudere; difficile nihilominus, omni proprietate exclusa, sola ecclesiastica communitate [2] esse contentum: ideo utrumque perfectum non secundum humanam traditionem, ut pauperum adversarius asserit, sed secundum ius divinitus institutum, maxime si hoc comitetur castitatis votum cum propriae voluntatis abnegatione. — Si quis vero pro sola abdicatione mundialium facultatum cum retentione quantalibet ecclesiasticorum redituum clericos asserat esse perfectos, eos vero solos *imperfectos et claudos*, qui quantumcumque exiliter de patrimonio vivunt — sicut hic calumniator pauperum dogmatizat — ecclesiasticae [3] perfectioni non modicum derogat. Quis enim quantumcumque parum intelligens non advertat, hoc esse insanum dicere, quod aliquis clericus de patrimonio victitans, vix habens victum et vestitum, sit *imperfectus et claudus*, qui autem quantoscumque reditus habet ecclesiae, si paternis bonis renuntiet, sit *rectus atque perfectus*? Quis unquam ita cupidus, ita carnalis [4], quis ita claudus mentalibus pedibus, qui non libenter statum hunc mutaret in illum? Nunquid talis est evangelicae veritatis perfectio, quam velut sublimem et arduam Christus commendat et praedicat [5], ad qualem quivis infirmus, imperfectus et claudus, cupidus, superbus et carnalis aspirat?

Absurda adversarii doctrina.

18. Mirum certe, si via haec nova, per quam aut nullus aut rarus perfectus sive imperfectus incessit, antiquis praeferenda est semitis, ut clericus assumtus ad ecclesiasticos reditus omni se denudet proprietate. Quis enim saecularium clericorum nostris temporibus hoc perfecit? Quis proposuit, quis etiam somniavit, ut in susceptione ecclesiastici beneficii paterna bona cum his quae habere posset, distraheret et erogaret pauperibus, et ipse deinceps voveret nihil possidere proprium soloque foret victu atque vestitu contentus [6]? Huiusmodi propterea statum, qui vix aut nunquam in aliquo reperitur, extollere nihil aliud est quam corvinam albedinem praedicare, nil certe aliud quam proprii capitis fictionem veritati iam notae praeponere, ut sic *filii hominum gravi corde, diligentes vanitatem et quaerentes mendacium* [7] a Christi vestigiis avertantur suaque sequantur phantasmata, errantes *in invio et non in via*.

Ac ati res ili tur.

19. Nec tamen negamus, eos qui bonis ecclesiasticis contenti sola necessaria retinent et reliqua omnia pauperibus conferunt, ad quandam perfectionem pertingere, perfectioni tamen Religiosorum pauperum nullatenus coaequandam, sicut supra monstratum est tertia parte responsionis primae [8]. Huic ergo eiusque complicibus a Salvatore veraciter dicitur: *Vae vobis, hypocritae! quia clauditis regnum caelorum ante homines; vos enim non intratis neque introeuntes sinitis intrare.* Si enim per hanc venenatam doctrinam nonnulli credentes, in saeculo se esse perfectos, retrahantur a Religionis ingressu; nulli dubium est, quin *sanguinem animarum* illarum, quae propter hoc in suorum peccatorum faecibus remanserint, iustus iudex *de ipsorum manibus* in examine districto *requirat* [9], nisi per suam immensam clementiam, ut oramus, eosdem veritatis suae luce perfusos dignatus fuerit ab erroris devio revocare.

Capitulum XI.

Quartae responsionis secunda particula undecimumque capitulum, in quo professio Fratrum Minorum veraciter carere ostenditur et appropriatione rerum immobilium sive mobilium et proprietate pecuniarum tam in proprio quam in communi.

Mos superborum.

1. Arrogantium hominum tumidae mentes, qui mundi huius vanitate pascuntur, gloriam sibi videntur conquisivisse non modicam, si veram simplicium sanctitatem visi fuerint ut simulationem dolosam arguere eorumque prudentiam spiritus ut insaniam reprobare. Quod ut efficacius perficere queant, *bona*

---

[1] Vat. et ed. 2 *ut quia*, quae etiam inferius pro *excludatur* (ita A B C G) cum ed. 1 *non concludatur*.

[2] Ex A B C supplevimus *communitate*.

[3] Codd. A B *evangelicae*.

[4] Edd. contra A B C D G omittunt *Quis... carnalis*.

[5] Matth. 19, 21. seqq.

[6] Epist. I. Tim. 6, 8: Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. — Codd. B C *victu ac vestitu contentus*. Superius pro *paterna* D *propria*.

[7] Psalm. 4, 3. et deinde 106, 40: Et errare fecit eos in invio et non in via. — Superius pro *fictionem* edd. *sententiam*.

[8] Sive c. 3. n. 18. seqq. — Subinde allegatur Matth. 23, 13.

[9] Gen. 9, 5.

frequenter *in mala convertunt et in electis maculam ponunt* [1]. Verum est quidem, quod propter humanae infirmitatis corruptelam vix reperiri potest aliqua persona vel status ab omni materia reprehensionis immunis; sed et nos veraciter inficiari non possumus, quin inter perfectionis evangelicae professores *perversi* sint aliqui et *imperfecti* quamplurimi. Si igitur is cui respondemus, insolentium vitia reprehenderet, praeconia laudum reportare deberet; si etiam generaliter in personas maledicta congereret, deceret evangelicos viros ori suo silentium imponere, praesertim si divino motu id ageret, et per patientiam, dissimulando convitia, pro maledicente rogare [2]. Nunc autem, quia in totam Christi pauperum Religionem venenatorum eloquiorum tela convertit eorumque *professioni* erroris et simulationis crimen impingit; necesse habemus ipsius procacitati resistere, non quia velimus maledictiones pro maledictionibus reddere, sed quia sacram Religionem intendimus ab obiectis criminibus excusare.

2. Assumens igitur personam Ecclesiae adversus pauperes praefatos invehitur velut contra hostes ipsius. « *Nunc*, inquit, *derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei* [3] », aperte insinuans per hoc, Religiosos, contra quos loquitur, obiurgandos ut Ecclesiae inimicos et adversus Ecclesiam insurgentes ipsamque ut irrisores habentes contemptui, cum tamen, ut dicit, « *vita ipsa putentur indigni, egestate et fame steriles et in terra penitus non parentes* ». Quod quidem nihil aliud est quam patrem suum, Christi vicarium, a quo status huiusmodi approbatus est [4], subsannando despicere et partum sacrae matris, sponsae Christi, Ecclesiae irridere. Et ideo, iuxta Salomonis sententiam, *ipsius est oculus a corvis et aquilis*, veritatis scilicet aemulatoribus, *eruendus*, ac per hoc veraciter contra hunc et complices eius, novorum dogmatum inventores, dicere potest Ecclesia [5]: *Nunc me derident iuniores tempore*, ut sic ictu proprio iniquus oculus eruatur, dum sagitta, qua ferire nititur, ipse feritur. — Dehinc, zelum et verbum apostolicum [6] sibi usurpans, cum tamen apostolicae perfectionis impugnator magis sit quam imitator, subsequenter annectit: « *Utinam sustineatis me modicum! Aemulor enim vos Dei aemulatione.* Quid vos prae ceteris iactatis de perfectione » ?

3. Haec verba ipsius, in quibus, apostolicae humilitatis oblitus, id omittit, quod potissime potuit dicere: *Modicum quid insipientiae meae* [7]; dumque non insipienter, sed sapienter loqui se reputat, iusto Dei iudicio stultus effectus, in multas et magnas prorumpit insanias. Omnia enim fere, quae subsequenter allegat, non solum insipientiam, sed et nequitiam sonant. Nequaquam enim, ut dicit, *nos* prae ceteris de perfectione iactamus, quamquam *paupertatis celsitudinem* tanquam verae perfectioni consonam commendemus. Nam sicut veraciter praefertur virginitas cuilibet gradui pudicitiae, nec tamen ex hoc sequitur, quod status sacrarum virginum praeferatur statui praelatorum vel virorum quorumlibet, qui ad hanc minime astringuntur; sic et circa differentias et gradus paupertatis oportet intelligi. Unde nec ille [8], contra quem iste agit, asserit, quod hic status pauperum sit perfectior aliis, qui sibi aliquid retinent, nisi cum hac additione: « paribus conditionibus aliis »; sed nullus est omnino status, in quo conditiones omnes cum statu praefato per omnia parificentur [9]: non ergo potest ex hoc argui, quod omnibus statibus, vel alicui omnium praeferat statum suum. Magnae igitur malignitatis fuit occasione unius sermonis veracis et humilis librum plenum invectionibus et criminationibus falsis componere adversus totum Ordinem pauperum, quasi parum superbo visum fuerit, *in unum Mardochaeum mittere* linguae *manum* [10]. Propter quod et detractiones in libello conscriptae manifeste declarant, auctorem non aemulatione Dei fuisse succensum, sed potius stimulatione illius *cuius invidia mors introivit in orbem terrarum* [11].

4. Ceterum confusionis babylonicae filius [12], ut universos confundat Ecclesiae status, pro viribus conatur astruere, quod nullus sit gradus nullaque differentia in paupertatis professione. Nam quibusdam frivolis interpositis, subsequenter adiungit: « In quo ergo gloriamini contra ministros Ecclesiae? quia, sicut nec vos, ita nec ipsi sunt possessores, quibus dominicarum possessionum tantum *usus* conceditur,

Confutatio.

Notandum.

Falsa adversarii assertio.

---

[1] Eccli. 11, 33. Cfr. Gregor., XXVI. Moral. c. 40. n. 72. et Bonav., Comment. in Luc. c. 4. n. 48. — Inferius pro *materia* (ita B C D G) edd. *macula*.

[2] Luc. 6, 28: Benedicite maledicentibus vobis et orate pro calumniantibus vos. — Superius pro *imponere* A B C D *ponere*.

[3] Iob 30, 1; subinde allegantur v. 2. seq.: Vita ipsa putabantur indigni, egestate et fame steriles, qui rodebant in solitudine etc., et v. 8: Et in terra penitus non parentes.

[4] Cfr. supra pag. 292, nota 12. — Respicitur Prov. 30, 17: Oculum, qui subsannat patrem et qui despicit partum matris suae, effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant eum filii aquilae.

[5] Iob 30, 1. — Inferius Val. omittit *qua*.

[6] Epist. II. Cor. 11, 1. seq. Pro *sustineatis* (ita A B C) edd. *sustineretis*.

[7] Epist. II. Cor. 11, 1: Utinam sustineretis modicum quid etc. Rom. 1, 22: Dicentes enim, se esse sapientes, stulti facti sunt.

[8] Cfr. supra pag. 233, nota 1. n. 2. seq.; pag. 235, nota 8. et pag. 266, nota 6. — Edd., refragantibus A B C F G, *Unde nec ille ait, ut asserit* etc., quae etiam subinde, substituto *conditione* pro *additione*, post *conditionibus aliis* addunt *ad perfectionem requisitis*.

[9] Vide supra c. 3. n. 20. circa finem.

[10] Esther 3, 6: Et pro nihilo duxit in unum Mardochaeum mittere manus suas.

[11] Sap. 2, 24: Invidia autem diaboli mors introivit etc.

[12] Cfr. Gen. 11, 1. seqq.

non *dominium*, in tantum beatiores ac praeferendi, quod res, quibus utuntur, aeternum habent dominium, sed vestrae res sub potestate sunt terrestrium
Responsio. dominorum ». — Haec verba ipsius, in quibus omnia confundit atque in tantum pervertit, ut in paupertate gradus non sit, aut si est, praeferendus sit status clericorum ecclesiasticis reditibus affluentium statui quantumlibet pauperum et pro Christi amore nihil habere volentium, quia illi utuntur rebus caelestis et sempiterni dominii, hi terreni; quasi Christus exclusus sit a dominio rerum, quas laici possident, cum tamen sit dominus universorum, et quasi Ecclesia non habeat rerum temporalium verum dominium, cuius contrarium evidenter monstratum est supra [1]; et ideo in hoc ipsius matris Ecclesiae paupertatem fallaciter insinuat et potestatem veraciter
Alia ratio. impugnat. — Denique, si verum est, quod Ecclesia non habet cum suis ministris rerum dominium, sed tantum usum, ut quid consequenter professionem pauperum calumniatur dicentium, se nullarum rerum habere *dominium*, quamvis habeant *usum*, dicens, quod omnibus *hoc videatur* esse ridiculum, cum eorum quae per ipsum usum penitus consumuntur, ab usu dominium inter homines nullatenus distinguatur ? Et dehinc irridendo subiungit : « Ceterum quorum sunt pecuniae, quas per provincias non cessatis a divitibus petere et in unum congregare, nisi aliquid habeatis commune » ?

5. Ut igitur praefatis et his similibus cavillationibus malignis et subdolis imponatur silentium, intelligendum est, quod cum circa res temporales quatuor sit considerare, scilicet *proprietatem*, *possessionem*, *usumfructum* et *simplicem usum*; et primis quidem tribus vita mortalium possit carere, ultimo vero tanquam necessario egeat : nulla prorsus potest esse professio omnino temporalium rerum abdicans *usum*. Verum ei professioni, quae sponte devovit Christum in extrema paupertate sectari, condecens fuit universaliter rerum abdicare *dominium* arctoque rerum alienarum et sibi concessarum *usu*
Notandum. esse contentam. Unde et in ipsorum Regula [2] continetur : « Fratres nihil sibi approprient, nec domum nec locum nec aliquam rem ».

Quatuor circa res temporales considerandae.

6. Porro, ne quis forte proprietatem interdictam
Declaratio Gregorii IX. in his verbis credat non collegio, sed privatis personis; audiat, quid super hoc Gregorius nonus Fratrum consultationi respondet [3] : « Dicimus, inquit, quod nec in communi nec in speciali debent proprietatem habere, sed utensilium et librorum et eorum quae licet habere, Ordo usum habeat, et Fratres, secundum quod generalis vel provinciales Ministri disponendum duxerint, his utantur. Nec debent vendi mobilia vel extra Ordinem commutari aut alienari quoquo modo nisi Ecclesiae Romanae cardinalis, qui fuerit Ordinis gubernator, generali vel provincialibus Ministris auctoritatem super hoc praebuerit, vel assensum ». — Haec verba rescripti papalis, in quibus sapiens et pius antistes proprietatem separavit ab usu, illam sibi et Ecclesiae retinens, hunc autem Fratrum necessitati concedens, sancte quidem, sapienter et pie. Si enim temporalia bona pro aliis possidere ac dispensare, ubi etiam temporale recipitur emolumentum atque solatium, nihil de ratione perfectionis in praelatis diminuit, sicut ex tertia responsione [4] clarescit; quanto magis, quando solum *praesidium* impenditur, et nullum temporale commodum exspectatur, ipsius summi Pontificis salvatur perfectio, et ei accrescit meritum ante Deum.

Haec com mentor

7. Quodsi forte his quisquam conetur obsistere, ex eo quod iure [5] cautum est, usum non posse perpetuo a dominio separari; respondebimus, quod lex illa civilis non habet hic locum, quia hoc ideo ius civile decrevit, ne dominium inutile videatur ac per hoc inanis sit nominis. Nam retentio dominii huiusmodi rerum cum concessione usus facta pauperibus non est infructuosa, cum sit patri pauperum meritoria et professioni filiorum Christo famulantium opportuna. — Nec obstat quod adversarius obiicit de rebus, quae *usu consumuntur*, quod in eis proprietas non separatur ab usu. Hoc enim fallit in peculio profectitio filiifamilias, ubi filiusfamilias usum habet, et tamen proprietas nec ad momentum residet penes ipsum [6]. Sic et de Ordine huiusmodi pauperum respectu Romanae Ecclesiae intelligi debet. Sunt quippe de iure communi omnes Christi fideles summi Pontificis filii, peculiari tamen quodam iure hi sunt eius obedientiae subditi et curae commissi; et ideo, cum alii sint tanquam filii *emancipati*, quibus licet auctoritate iuris eis indulta de bonis ecclesiarum suarum sine dilapidatione disponere, hi sunt tanquam *parvuli et filiifamilias* totaliter ipsius regimini deputati. Propterea, sicut lege [7] cavetur, quod « filiusfamilias nec retinere nec recuperare posse possessionem rei peculiaris videtur », sed patri per eum quaeritur; sic et in his pauperibus intelligendum est, quod rerum eisdem collatarum ad sustentamentum ipsorum patri pauperum deputetur dominium, illis vero usus.

Ad o ct resp si

It aliu b ctur

Not a

---

[1] Cap. 10. n. 9. seqq. — Inferius pro *et potestatem veraciter impugnat* edd. *ut potestatem veraciter impugnet*.

[2] Scilicet Regula FF. Minorum, c. 6.

[3] Constitut.: *Quo elongati* (an. 1230, 28. Sept.). Cfr. Sbaralea, Bullar. Franciscan. tom. I. n. 56. pag. 69.

[4] Cap. 8. n. 21. seq.

[5] Libr. VII. Digest. tit. 1, leg. *Omnium praediorum* (3.), in qua dicitur: Ne tamen in universum inutiles essent proprietates, semper abscedente usufructu, placuit certis modis exstingui usumfructum et ad proprietatem reverti. Idem habetur II. Institut. tit. 4. leg. *Ususfructus*. — Inferius pro *inanis sit nominis* (ita A B C D F G et ed. 1) Vat. et ed. 2 *inane sit omnino*.

[6] Cfr. II. Institut. tit. 9. leg. *Acquiritur nobis*.

[7] Libr. L. Digest. tit. 17. de Regulis iuris, regula 94. Post *recuperare* textus originalis addit *neque adipisci*.

8. Sane, quemadmodum essentiale cuilibet Religionis statui esse dignoscitur, quod nulla persona privata possideat aliquid proprium [1]; sic nec huiusmodi pauperum Religio tota, quae quidem quantum ad abdicationem proprietatis censetur sicut una persona. Quemadmodum igitur monachus vel quivis Religiosus utitur vestibus, calceamentis et cibis ac ceteris, quae usu consumuntur, ita tamen quod nihil sibi appropriat quoad privatum dominium, nec propter talem usum efficitur proprietarius, quia proprietas semper collegio reservatur; sic et de collegio istiusmodi pauperum summoque Pontifice intelligere debet quicumque de professione ipsorum sentire vult tam vere quam pie. Et propterea, sicut illud quod datur monacho, qualiscumque sit intentio dantis, non in ipsius transit dominium, sed totius collegii et subiacet dispositioni abbatis, etiam si dans nihil de collegio cogitet; sic quidquid datur congregationi Minorum Fratrum in ius, dominium et proprietatem summi Pontificis et Romanae Ecclesiae transit; praecipue cum ipsi Fratres ius seu proprietatem rei alicuius sibi acquirere nulla ratione intendant.

9. His autem, quae dicta sunt, suffragatur *legis naturalis* dictamen evidenter explicatum *per iura civilia*. Nam lege [2] cavetur, quod non potest libertas nolenti acquiri, et quod « beneficium invito non datur », et quod nemo donatum assequi et damnosam seu lucrosam hereditatem nemo adire compellitur. Insuper, sicut rerum universitas, puta hereditas, solo animo acquiritur, ita solo animo contrario repudiatur [3], et sicut nuda voluntate extraneus heres fit, ita ex contraria destinatione statim ab hereditate repellitur. Propter quod et iurisconsultus Iulianus ait [4]: « Pro herede gerere non tam facti quam animi est ». Cui et alius, Paulus scilicet iurisconsultus, consonat dicens [5]: « Furiosus et pupillus sine tutoris auctoritate non possunt incipere possidere, quia affectionem tenendi non habent, licet res suo corpore contingant, sicut si dormienti aliquid in manu ponatur ». Patet igitur per haec verba legis expressa, neminem posse proprietatem sive [6] dominium, immo nec possessionem acquirere, nisi vere, vel interpretative animum acquirendi habeat. Cum igitur Fratres Minores animum acquirendi non habeant, quin potius voluntatem contrariam, etiam si res corpore contingant; nec dominium nec possessionem acquirunt nec rerum huiusmodi possessores vel domini dici possunt.

10. His autem robur praebet *pontificalis auctoritas*, quae tam eminens est, ut omnia iura humana transcendat, ut Extra, de Maioritate et obedientia, *Solitae* [7]: « Ad firmamentum caeli, id est universalis Ecclesiae, *fecit Deus duo luminaria magna*, id est, duas instituit dignitates, quae sunt pontificalis auctoritas regalisque potestas. Sed illa quae praeest diebus, id est spiritualibus, maior est; quae autem noctibus, id est carnalibus, minor, ut, quanta est inter lunam et solem, tanta inter reges et Pontifices differentia cognoscatur ». Cum igitur tantae sit auctoritatis potestas imperialis, ut non arctetur legibus, sed ipsa sit legis origo et in tantum possit, ut ea quae fuerint, pro *non factis* habenda statuerit, ut patet in lege postliminii [8], qua bello captus et servus effectus decernitur semper fuisse liber et praesens; et ea quae non fuerint, pro *factis* habenda decernit, sicut patet Codice [9] de inofficioso testamento, in quo de postumo nulla fit mentio, et tamen iudicatur mentio facta. Si, inquam, tantum potest regalis potestas, multo fortius pontificalis auctoritas, quantumcumque usus et dominium in aliquibus rebus secundum ius civile censeantur esse coniuncta, decernere poterit, in personis aliquibus esse separata. Quod circa Ordinem praedictorum Fratrum Christi Vicarius [10] sua auctoritate confirmans, sic esse decrevit; cuius definitioni contraire nullatenus licet. Nam distinctione decima nona Gregorius [11]: « Nulli fas est vel velle, vel posse transgredi apostolicae Sedis praecepta. Sit ergo ruinae suae dolore prostratus, quisquis voluerit apostolicae Sedis contraire decretis ».

11. Nulla igitur possunt ad huius status impugnationem allegari *iura civilia*, nulla etiam *iura canonica*. Nam Extra, de Electione [12]: « Romanae Ecclesiae legem concilia nulla praefigunt, cum omnia concilia per Romanae Ecclesiae auctoritatem et facta

---

[1] Cfr. can. *Non dicatis* aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia etc. (11.), ex Caus. 12. q. 1, ex quo supra c. 7. n. 37. in fine quaedam allata sunt. — Superius pro *cuilibet* (ita B) edd. *cuiuslibet*.

[2] Libr. XXXVIII. Digest. tit. 2. leg.: Liberto per obreptionem adrogato, ius suum patronus non amittit (49.). Libr. L. tit. 17. de Regulis iuris, regula 70: Invito beneficium non datur. Libr. XXXVI. tit. 1. leg.: *Non est cogendus* heres suspectam adire hereditatem etc. (53.). Cfr. I. Institut. tit. 21. leg.: *Auctoritas autem* (1.) § *Neque tamen*.

[3] Cfr. L. Digest. tit. 17. de Regulis iuris, regula 196.

[4] Libr. XXIX. Digest. tit. 2. leg.: *Pro herede gerere* (20.).

[5] Libr. XLI. Digest. tit. 2. leg.: *Possessio oppellata est* (1.) § *Adipiscimur*.

[6] Cod. B *vel*, C D *seu*.

[7] Cap. 6. libr. I. Decretal. Gregorii IX. tit. 33. Sententia est Innoc. III. Respicitur Gen. 1, 16.

[8] Libr. XLIX. Digest. tit. 15: De captivis et de postliminio et de redemptis ab hostibus; leg.: *Eos qui ab hostibus capiuntur* etc. (4.).

[9] Libr. III. tit. 28. leg.: *Si mater* (3.). Pro *postumo* (ita A B C D G et ed. 2) Vat. cum ed. 1 *postliminio*.

[10] Vide supra n. 6. verba Gregorii IX.

[11] Gregorius IV. apud Gratianum dist. 19. can. *Nulli fas* (5.). Post *praecepta* textus originalis addit: nec nostrae dispositionis ministerium, quod vestram sequi oportet caritatem.

[12] Libr. I. Decretal. Gregorii IX. tit. 6. c. *Significasti* (4.): Aiunt, in conciliis statutum non inveniri, quasi Romanae Ecclesiae legem concilia ulla praefixerint, cum omnia concilia etc. Est Paschalis ad Panormitanum archiepiscopum.

sint et robur acceperint, et in eorum statutis Ecclesiae Romanae patenter excipiatur auctoritas ». Nulla etiam *praecedentium Pontificum statuta* obsistunt, ut Extra, de Electione, *Innotuit*[1], ubi dicit Innocentius tertius: « Per praedecessorem nostrum nobis adempta non fuit facultas, cum ea non fuerit prohibentis intentio, qui successoribus suis nullum potuit in hac parte praeiudicium generare pari post eum, immo eadem potestate functuris, cum non habeat imperium par in parem ». — Et haec quidem dicta sufficiant ad cavillationes malignantium hominum refellendas. Nam quantum ad testimonium veritatis summi legislatoris[2] Christi *solisque iustitiae* exemplum sufficit atque consilium; qui, cum sit iuris naturalis, civilis, canonici ac divini principalis origo, sacro suo sanxit eloquio, temporalium rerum *dominium* abiiciendum esse perfectis, cum tamen sufficientiam quantum ad *usum* eisdem concesserit, promiserit et persolverit. Insuper, ut quod docebat verbo confirmaret exemplo, alieno cibo voluit sustentari, sicut evangelica narrat historia, et Hieronymus ad Nepotianum dicit, et evidentius claret ex praecedenti responsione[3].

Testimonium Christi sufficit.

12. Porro, de dominio *pecuniarum*, quae ad sustentationem praefatis Fratribus conferuntur, indubitanter tenendum est, quod nullatenus ad ipsorum collegium spectat, cum in ipsorum Regula[4] sit praeceptum, quod « Fratres nullo modo denarios, vel pecuniam recipiant per se, vel per interpositam personam ». Et ut omnis tollatur de medio calumniandi materia, intelligendum est, quod *persona interposita*, cui pecunia dispensanda committitur, intelligi potest recipere ac tenere ipsam auctoritate *dantis*, vel auctoritate *illorum*, pro quorum necessitate relevanda donatur. Si auctoritate *dantis* retinet et dispensat, sic ipsius est procurator seu nuntius, et dans potest repetere et reaccipere[5] et agere contra eum in causa ad recuperationem pecuniae, non autem ille, pro quo dispensanda committitur. Et hoc non debuit nec potuit inhiberi pauperibus mendicantibus, quin per interpositam personam ipsorum valeat relevari necessitas, quia valde absurdum est intelligere, quod cuivis diviti non liceat eleemosynam per se ipsum et per alterum pro sua voluntate conferre. Quodsi reservet auctoritate *illius*, pro quo dispensanda est, ei competit et in causam trahere et cetera agere, quae potest quisquis verum rei sibi vindicavit dominium; et hoc, quia professioni Fratrum nullatenus convenit, beatus Franciscus[6] expresse inhibuit, quia secundum veritatem quantum ad proprietatem rei non refert, utrum quis hoc modo recipiat per propriam manum, vel per alienam.

De dominio pecuniarum.

Quid sit persona interposita.

13. Hanc autem differentiam et *naturalis ratio* docet, et *ius scriptum* dictat[7], et *rescriptum papale* declarat. Sicut enim multum refert, utrum qui ministrat alicui sit ipsius servus, vel alicuius excellentioris personae minister, pro cuius voluntate et imperio ministerium illud impendit; quemadmodum differunt ministerium servile et liberale, ministerium humanum et angelicum; sic multum differt, utrum ille intermedius nuntius personam teneat *dantis*, vel *accipientis*. — Secundum etiam *ius civile*[8] multum differt, cum creditori debitor pecuniam soluturus alicui intermediae personae committit, utrum ille medius sit procurator *debitoris*, an *creditoris*. Si enim procurator est *creditoris*, et pecunia perdatur ante solutionem; ipsi *creditori* perditur et iam pro soluta habetur. Si autem procurator sit *debitoris*, ipsi perditur et adhuc solvenda est, non pro soluta habenda. — Iuxta hunc modum dominus Gregorius nonus[9], vir utique tam divino quam humano iure peritus, qui mentem beati Francisci plenius noverat, sic definitive respondet: « Quodsi rem sibi necessariam velint Fratres emere, vel solutionem facere pro iam empta, possunt vel nuntium eius, a quo res emitur, vel aliquem alium volentibus sibi eleemosynam facere praesentare, qui taliter praesentatus a Fratribus, non est eorum nuntius, sed illius potius, cuius mandato solutionem facit, seu recipientis eandem, qui et eleemosynam sibi commissam potest, sicut et dominus, apud spiritualem vel familiarem Fratrum amicum deponere per ipsum, loco et tempore pro ipsorum necessitatibus, sicut expedire viderit, dispensandam ». Haec verba rescripti papalis. — Ex quibus patenter elucet, quod Fratrum Minorum Regula non discordat a vita, nec communis ipsorum modus vivendi discordat a Regula. Nequaquam enim[10] profitentur, quod nullus eis provideat, vel eleemosynam faciat per se, vel per interpositam personam, quia hoc collegio mendicantium pauperum et impossibile foret et stultum; sed quod ipsi iuxta formam in Evangelio traditam evangelicis viris pecuniam nullo modo possideant.

Triplex robati

Prima.

Secunda

Tertia.

Conclu

14. Si vero forte quis dicat, in carentia pecuniae nullam esse prorsus sanctitatem, non tam infert calumniam Regulae pauperum quam Evangelio

Obiecti o vitu

---

[1] Loc. in praecedenti nota cit. c. 20. In fine respicitur IV. Digest. tit. 8. leg. *Labeo ait* (3.) § *Tractemus* et leg. *Nam magistratus* (4.), ubi insinuatur, parem in parem non habere imperium. Cfr. tom. V. pag. 145, nota 7.

[2] Cfr. supra pag. 233, nota 2. Subinde respiciuntur Mal. 4, 2: Sol iustitiae, et Matth. 19, 21: Si vis perfectus esse, vade, vende etc. — Superius pro *refellendas* edd. *revellendas*.

[3] Cap. 7. n. 6-8, ubi etiam sententia Hieron. ad Nepotianum (epist. 52. alias 2. n. 14.) allegata est.

[4] Cap. 4. — Inferius pro *de medio* A B C *e medio*.

[5] Ita A B C D; edd. *recipere*.

[6] Verbis paulo superius ex Regula allegatis.

[7] Vat. et ed. 2 omittunt *dictat, et rescriptum*.

[8] Libr. III. Digest. tit. 5. leg. *Si hac mente* pecuniam procuratori dem etc. (25.).

[9] Constitut. *Quo elongati* supra pag. 312, nota 3, allegata. Textus originalis hinc inde nonnulla interserit. Pro *spiritualem* Vat. et ed. 2 *specialem*.

[10] Edd. contra codd. *Nequaquam igitur*.

Christi, in quo Apostolis inhibitam constat fuisse pecuniam, sicut et textus [1] expresse dicit, et Sanctorum testimonia astruunt. Quod quidem nullatenus credendum est a Magistro veritatis perfectissimis viris fuisse propositum, nisi per hoc scivisset meritum eis accrescere perfectae virtutis et praecipuae sanctitatis. Cum enim magnae sit difficultatis ignotas regiones et aridas terras sine sufficientia stipendiorum peragrare, quia tales necesse habent, vitam istam transigere *in fame et siti, in frigore et nuditate* [2] omniumque rerum penuria; si nullum hoc modo viventibus meritum sanctitatis accresceret, hoc docere, hoc profiteri, sic vivere nihil aliud esset quam insanire.

ntra riosae ertatis tates sarius rgit.

15. Verum, sicut ex ultima praecedentis responsionis particula [3] patet, penuriosae paupertatis duodenario Apostolorum primo impositae duodecim sunt utilitates eximiae mirique valoris, quas typici *rationalis* duodecim lapides pretiosi designant. Et quia illos hostis hic pauperum ignoravit, ideo margaritas has porcino more conculcans, ore polluto in haec blasphemiae verba prorumpit: « Si, inquit, in pecuniae carentia, sive ut non tangeretur, sanctus Franciscus sanctitatem credidit, vel perfectis a Domino inhibitam esse sancivit; audacter loquor coram onsio. Domino, quod erravit ». — Sed constans est, quod beatus Franciscus non ob aliud possessionem seu contrectationem pecuniae imitatoribus suis inhibuit, nisi quia in hoc aliquam esse sanctitatem et pia fide credidit et certa veritate cognovit; non quia mala sit pecunia, vel quia census formaliter sive causaliter sit in culpa [4], vel quia pecunia possideri et contrectari non possit absque peccato; sed quia inter cetera, quae possidentur, pecunia maxime est illecebrosa et de facili est illectiva et distractiva non solum imperfectorum, sed etiam perfectorum, et quia Spiritu sancto dictante percepit, quod sanctitatis est non tantum peccata cavere, verum etiam occasiones peccatorum refugere: ideo veraciter in hoc sanctitatem esse credidit et non erravit. Qui [5] igitur hunc Christi imitatorem praecipuum, ipsius insignitum stigmatibus, ascriptum catalogo Sanctorum et ab universa Ecclesia in veneratione susceptum asserit errore deceptum fuisse, maxime in professione et observantia evangelicae vitae, non solum ipsum impugnat, verum etiam universalem Ecclesiam, et quod plus est, Magistri veritatis et Apostolorum eius adver- ctrinam blasphemat et vitam. — Insuper, et profes- niuria.

sores huius Regulae tanquam approbatores erroris, ut alter Aman [6] superbissimus, dignos esse iudicat sententia temporalis mortis et sempiternae damnationis. Super qua quidem absurditate, quam aures piae audire vehementer abhorrent, ipsis zelatoribus paupertatis sanctae magis lugendum credimus quam loquendum, magis *spiritualis Esther* [7] implorandum praesidium quam versandum in pugna verborum.

Obtestatio Ecclesiae Romanae.

16. Te igitur, sacrosancta Romana Ecclesia, tanquam alteram Esther elevatam in populis ut Ecclesiarum omnium matrem, reginam atque magistram ad docendam et defensandam tam morum quam fidei veritatem, fiducialiter interpellat tuorum pauperum coetus, ut quos genuisti ut mater, educasti ut nutrix, nunc etiam ut regina potenter [8] ac iuste defendas; cum idcirco, dispositione faciente divina, pontificalis ac regiae dignitatis verticem supremum adipisci merueris, ut in arduis necessitatis articulis ad defensandum Christi populum parareris. *Exsurge* igitur, sancta mater, et *iudica causam tuam* [9], quia, si pauperum hic Ordo Minorum recte profitetur veritatem Evangelii, tuum est; si a veritate in professione a te sancita deviat, tuum est; ac per hoc, si professioni huiusmodi sanctae error impingitur, tu, quae illam sanxisti, errasse assereris; et quae magistra veritatis hactenus exstitisti, nunc de approbatione erroris argueris et a quibusdam modernis praesumtoribus velut iuris divini et humani nescia derideris.

Item, B. V. Mariae.

17. Sed et tu, Regina mundi dignissima, defensatrix pauperum et humilium advocata, longe sublimius quam Esther exaltata in populis et praeparata in tempore, Mardochaei tui, Francisci videlicet, excitare clamoribus, ut interpellare digneris ad Regem, quatenus pauperum statum, quem tibi voluit esse consimilem et speciali quadam germanitate coniunctum, sacris tuis exemplis et [10] meritis clarificet et conservet. Quid enim magis dat paupertatis amori fomentum magisque ipsius declarat praerogativam et gloriam, quam tua forma vivendi, beatissima Virgo et Mater Domini nostri Iesu Christi, quae adeo fuisti paupercula, ut sicut historia Evangelii [11] sacra testatur, in ipso sacratissimo partu non haberes, ubi reclinares Deum caeli et Dominum exercituum nisi in via publica itinerantium et praesepio iumentorum? Porro, si tu Virgo sanctissima, omnis es perfectionis exemplar, sicut perfectis imitanda est

---

[1] Matth. 10, 9; Marc. 6, 8; Luc. 9, 3. Cfr. supra c. 7. n. 9-12, ubi testimonia Sanctorum allegata sunt.

[2] Epist. II. Cor. 11, 27. — Inferius pro *hoc docere* Vat. cum ed. 1 *hoc dicere*.

[3] Sive c. 9. n. 13. seqq.

[4] Respicitur sententia Gregorii supra c. 7. n. 24. allata et explicata. — Edd. prosequuntur: *vel quia pecunia et contrectari possit et non possit* etc.

[5] Edd. *Quod*, quae etiam inferius pro *verum etiam universalem Ecclesiam, et quod plus est* substituunt *et universalem Ecclesiam, sed quod plus est*.

[6] Esther 3, 6. seqq.

[7] Cfr. Esther c. 4. seqq.

[8] Ita B C G; edd. *patenter*, quae etiam inferius pro *dignitatis* (ita A B C G) substituunt *potestatis*.

[9] Psalm. 73, 22.

[10] Fide A B C D G supplevimus *exemplis et*.

[11] Luc. 2, 7.

tua cum virginitate humilitas [1], sic etiam penuriosa paupertas. Constat autem tam per Evangelii textum [2] quam per assertionem doctorum, quod tu in extrema vixisti temporalium facultatum inopia, cum Chrysostomus dicat, quod vix unam haberes tuniculam, non ad decoris ornatum, sed ad nuditatis tegumentum; et Beda, quod in oblatione et praesentatione Regis regum in templo nec unum valueris offerre agniculum, ideo more pauperum obtulisti *par turturum, aut duos pullos columbarum* [3]. Qui igitur desiderio, professione, signaculo habitus et observantiae veritate in hac tibi pauperie configurari studiosius satagunt vere sunt de tuorum numero spiritualium Iudaeorum, quorum *circumcisio non est in carne, sed in spiritu* [4] per hilarem supportationem multiformium penuriarum et universalem abdicationem omnium temporalium facultatum. — Hos igitur vere Oratio ac peculiariter tuos pie digneris, misericordiae Regina, fovere [5], ab hostili quoque incursu potenter eripere et adversus hunc hostem ipsorum pessimum triumphaliter dimicare, non ut cum Aman suspensus in- Notan tereat, sed ut eius humilietur superbia, damnetur error, illustretur intelligentia, rectificetur voluntas, et *spiritus salvus fiat* [6].

Capitulum XII.

Quartae responsionis tertia particula duodecimumque capitulum, in quo evangelizantium pauperum fructificatio multiformis ostenditur, eorumque status a multiplicibus cavillationum versutiis defensatur.

Increpatur malitia adversarii.

1. Multiformis calliditatis nequitia serpens antiquus [7], sanctae matris Ecclesiae partui semper insidias parans, vetustam Pharaonis impietatem novissimis his diebus renovare conatur, dum per hominem quendam, Aegyptiacae fraudis malignitate repletum, adversus ecclesiasticam prolem suggerere satagit, quidquid masculini sexus natum fuerit in flumen proiici, quidquid feminei, reservari. Quid enim est aliud rationes ad virilem sanctae paupertatis spiritum inducentes calumniando refellere quam [8] effeminatorum cordium phantasias, quibus emollientium divitiarum affluentia commendatur, approbando roborare? Ad quae duo calumniator hic pauperum in hac extrema operis sui parte omnes sui vires conflat ingenii, quosdam cavillationum nodos [9] iam pro maxima parte in praecedentibus dissolutos frequentius replicans ad oppressionem pauperum Christi, quatenus, spiritu paupertatis exstincto, spirituales Israelitae multiplicari non possint; frustra tamen, quia divina opitulante clementia, ut veritas a figura non discrepet, quanto magis oppressi fuerint, tanto magis excrescent [10].

2. Et ne quis haec velut nostram adinventionem Conf a per l r parvipendat, audiat Bernardum in sermone vigesimo dnm. quarto [11] sic dicentem: « Si quid ad salutem pertinens, si quid religionis oritur, quicumque resistit, quicumque repugnat, plane cum Aegyptiis parvulos Israelitici generis necare conatur, immo cum Herode nascentem persequitur Salvatorem ». Nequaquam igitur casu, sed providentia Dei gestum esse credendum est, quod instar Ioseph descendentis in Aegyptum ad custodiendas et distribuendas alimonias corporum, quem ut vere *filium accrescentem* crescere fecit Deus in terra paupertatis suae [12], status evangelizantium pauperum mitteretur in mundum ad conservanda et dispensanda documenta Scripturarum tanquam alimenta spirituum, qui etiam et sacerdotum Christi curam gregis habentium cooperatores existerent in his quae spectant ad salutem animarum.

---

[1] Bernard., Homil. 1. super *Missus est*, n. 6: Non omnium quidem est virginitas, multo tamen pauciorum est cum virginitate humilitas. Si igitur virginitatem in Maria non potes nisi mirari, stude humilitatem imitari, et sufficit tibi. Quodsi et virgo et humilis es, quisquis es, magnus es.

[2] Luc. 2, 7. — Sententia Chrysost. et Bedae allegata est supra c. 7. n. 7.

[3] Luc. 2, 24.

[4] Rom. 2, 28. seq.: Non enim qui in manifesto, Iudaeus est, neque quae in manifesto, in carne, est circumcisio, sed qui in abscondito, Iudaeus est; et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Cfr. Philip. 3, 3. seqq.

[5] Ita A B C G; edd. *pio digneris misericordiae Regina favore*, subinde omisso *quoque*.

[6] Epist. 1. Cor. 5, 5: Ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi. Edd. contra A B C D G *ut spiritus*, quae etiam superius pro *error* (ita A B) substituunt *protervia*.

[7] Cfr. Gen. 3, 1. et Apoc. 12, 4. — Subinde respicitur Exod. 1, 22: Praecepit ergo Pharao omni populo suo dicens: Quidquid masculini sexus natum fuerit in flumen proiicite, quidquid feminini, reservate.

[8] Vat. cum ed. 1 *revellere quam;* nonnulli codd. *refellere et.* Subinde pro *quibus* Vat. *qui,* et pro *roborare* A *reprobare* (B C verbum exhibent illegibile).

[9] Ita C D; edd. *modos*.

[10] Exod. 1, 12: Quantoque opprimebant eos [filios Israel], tanto magis multiplicabantur et crescebant. — Edd. contra A B C G *accrescent*.

[11] Qui nunc est serm. 3. in Epiphania Domini, n. 3. Pro *serm. 24.* (ita B C D et ed. 1) A *serm. 54;* Vat. et ed. 2 *serm. 5.* Vocibus *quicumque resistit* A B C D G et ed. 1 praefigunt *si quis,* et pro *generis* textus originalis substituit *germinis*.

[12] Gen. 41, 52: Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meae. De praecedentibus cfr. Gen. 37, 28. (de Ioseph descendente in Aegyptum); 41, 47. seqq. (de Ioseph congregante et distribuente alimonias); 49, 22: Filius accrescens Ioseph etc. Exod. 1, 1. seqq. Vide etiam Sap. 10, 13. seqq.

3. Est autem sacerdotalis officii opus praecipuum reductio plebium subiectarum in Deum per septiformem influxum hierarchicum [1], videlicet per *eruditionem credibilium*, per *instaurationem virtutum*, per *exhibitionem exemplorum*, *interventionem precum*, *curationem plagarum hostilium*, *praenuntiationem insidiarum* et *repulsationem hostilitatum*. Et hoc quidem septiforme opus sacerdotale Scriptura sacra declarat sub septiformi metaphora scilicet *architecti*, *agricolae*, *pastoris*, *fideiussoris*, *medici*, *speculatoris* et *ducis*.

Describit igitur primo sub metaphora *architecti* pontificale officium propter *eruditionem credibilium*, secundum illud ad Corinthios [2]: *Ut sapiens architectus fundamentum posui.* Quod enim sunt lapides in aedificio sunt articuli fidei in animo, in quo habitat Christus tanquam in templo suo, secundum illud Apostoli ad Ephesios [3]: *Superaedificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis aedificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino;* et paulo post: *Christum habitare per fidem in cordibus vestris.* Ac per hoc, sicut se habet aedificator ad aedificium, sic et sacerdos ad populum in fidei veritate fundandum et promovendum.

Secundo, sub metaphora *agricolae* propter *instaurationem virtutum*, quas irrigare debet per documenta Scripturarum, secundum illud Apostoli ad Corinthios [4]: *Ego plantavi, Apollo rigavit.* Si enim ecclesiasticus populus hortus est et paradisus plantatus et virens multiformitate virtutum, recte informator plebium in doctrina morum dicitur *agricultor* designatus per hominem primum, quem *posuit Deus* [5] *in paradiso, ut operaretur et custodiret illum.*

4. Tertio, sub metaphora *pastoris* propter *exhibitionem exemplorum*, secundum illud Domini in Ioanne [6]: *Qui intrat per ostium pastor est ovium, et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit;* quod quidem facit, cum eas per sanctitatis exemplum praecedit. Ideo Petrus, cui Dominus dixerat [7]: *Pasce oves meas,* hortatur seniores sive presbyteros, ut pascant populos sibi commissos *tanquam facti forma gregis ex animo.* Haec autem est *forma* secundum documenta Sanctorum [8], ut quantum pastor est praecellens respectu gregis, tantum vita sacerdotalis sit sanctior et sublimior vita plebis.

Quarto, sub metaphora *fideiussoris* propter *interventionem precum* ad Deum, secundum illud Apostoli ad Hebraeos [9]: *Omnis namque pontifex ex hominibus assumtus, pro hominibus constituitur in his quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Agit igitur pontifex causas hominum apud Deum; agere etiam debet causam Dei apud hominem suae curae commissum, secundum illud tertio Regum [10]: *Custodi virum istum; qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima illius.* Propter quod Sapiens in Proverbiis: *Fili, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum animam tuam.*

5. Quinto, sub metaphora *medici* propter *curationem plagarum hostilium*, secundum illud quod insinuat Lucas [11] in parabola illius qui *incidit in latrones*, quod *Samaritanus alligavit vulnera eius, infundens oleum et vinum*, designans per *Samaritanum* ipsum medicum Christum et eos qui tenent locum eius in expurgatione vitiorum. Propter quod et Iacobus [12] dicit: *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo, et oratio fidei salvabit infirmum, et si in peccatis sit, dimittentur ei.*

Sexto, sub metaphora *speculatoris* propter *praenuntiationem imminentium periculorum*, secundum illud Ezechielis [13]: *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel;* de quo et consequenter adiungit: *Quodsi gladium supervenientem*, hoc est imminentia discrimina tentationum, suae curae commissis *annuntiare neglexerit, sanguis animarum illarum de suis manibus requiretur.*

Septimo, sub metaphora *ducis* ferentis vexillum ad *repulsionem hostilitatum* instar illius nobilis Machabaei [14], *qui induit se loricam sicut gigas et*

---

[1] De triplici principali actu hierarchico cfr. supra pag. 3, nota 4.

[2] Epist. I. c. 3, 10; cfr. supra pag. 272, nota 1.

[3] Cap. 2, 20. seq. et deinde 3, 17.

[4] Epist. I. c. 3, 6.

[5] Ut dicitur Gen. 2, 15.

[6] Cap. 10, 2. et 4.

[7] Ioan. 21, 17. — Sequitur I. Petr. 5, 2. seq.: Pascite qui in vobis est gregem Dei... forma facti gregis ex animo.

[8] Cfr. supra c. 3. n. 23. seqq. Vide etiam Gratian., dist. 40. per totam.

[9] Cap. 5, 1.

[10] Cap. 20, 39; cfr. supra pag. 251, nota 2. — Subinde allegatur Prov. 6, 1, ubi pro *animam tuam* Vulgata *manum tuam*, Card. Hugo *manum tuam vel animam tuam*. Gregor., Regul. pastoral. p. III. c. 4: *Spondere* namque *pro amico* est alienam animam in periculo suae conversationis accipere; unde et *apud extraneum manus defigitur*, quia apud curam sollicitudinis, quae ante decrat, mens ligatur. Idem insinuat Rabanus (ex quo Glossa *ordinaria*) in Prov. 6, 1.

[11] Cap. 10, 30. et 34. Gregor., Regul. pastoral. p. II. c. 6 circa finem: Per Samaritani studium semivivus in stabulum ducitur, et vinum atque oleum vulneribus eius exhibetur, ut per vinum scilicet mordeantur vulnera, per oleum foveantur. Necesse quippe est, ut quisquis sanandis vulneribus praeest, in vino morsum doloris adhibeat, in oleo mollitiem pietatis, qualenus per vinum mundentur putrida, per oleum foveantur sananda. Miscenda ergo est lenitas cum severitate etc. Cfr. supra pag. 136, nota 4. — Inferius verbis *per Samaritanum* D G interserunt *huiusmodi.*

[12] Cap. 5, 14. et 15. Vulgata hinc inde pauca interserit et substituit *remittentur* pro *dimittentur.*

[13] Cap. 3, 17. (cfr. 33, 7.) et 33, 6: Quodsi speculator viderit gladium venientem et non insonuerit buccina, et populus se non custodierit, veneritque gladius et tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram. — Pro *imminentia* G *imminentium.*

[14] Scilicet Iudae Machabaei, de quo I. Mach. 3, 3.

succinxit se arma bellica et protegebat castra gladio suo. Praeest enim Ecclesiae, quae est *terribilis sicut castrorum acies ordinata* [1], et deputatur ad Salomonis lectulum custodiendum, *quem sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios et ad bella doctissimi.* — Est itaque opus sacerdotalis officii septiforme, sicut dictum est.

6. Si igitur propter multitudinem errantium a fide christianus populus iam factus est similis aedificio ruinoso, quis *providus* [2] *architectus* coaedificantes et consustentantes repellet, nisi adeo sibi sapiens videatur, quod solus sibi sufficiat, vel adeo stultus sit, quod velit, ut sub manu sua domus ecclesiastica ruat? — Item, si propter defectum sapientiae et virtutum in plebeiis hominibus comparatur ipsa plebs horto inculto et spinoso et arido, quis *diligens et laboriosus agricola* collaborantes servos repellet, maxime qui laborant in opere et doctrina, nisi in tantum desipiat, ut velit, quod *super humum* suam *et spinae et vepres ascendant* [3]? — Praeterea, si propter deviationem a semitis divinarum legum multitudo populi christiani similis est gregi errabundo et perdito et in medio luporum constituto, quis *clemens pastor* fugabit a se harum ovium reductores ad viam, et non potius gaudebit cum Angelis exemplo boni pastoris, qui dicit [4]: *Congratulamini mihi, quia inveni ovem, quae perierat?* — Amplius, si propter multitudinem reatuum plebis transgredientis mandata Dei populus christianus similis est viris alieno aere oppressis [5], quis *fideiussor sensatus* abhorrebit huius oneris alleviationem per multiplicationem intercessorum ad Deum partim impetrantium remissionem, partim inducentium et adiuvantium ad solutionem spiritualium debitorum? — Insuper, si propter varietatem perversitatum in populo tanta est tabes, tanta pestilentia spiritualis, ut quasi *omne caput languidum et omne cor moerens* [6], ita quod *a planta pedis usque ad verticem* vix *est in eo sanitas*, quis *fidelis medicus*, non dico peritos homines in arte spiritualis medicinae, sed vel canes ulcera lingentes audebit effugare, nisi vulneratorum atque languentium vitam velit exstinguere? — Adhuc, si propter multiformitatem tentationum undique circumstant insidiae crudelium hostium, et quasi super capita civium gladii iam vibrantur; quis *providus speculator* in profundae et horridae [7] noctis teterrimis tenebris habere secum vigiles recusabit, qui castra custodiant? — Postremo, si propter scandalorum frequentias, adinventiones scelerum et inimicorum tyrannides innumerabilis multitudinis strages quasi continue fit in castris fidelium, et draco cum bestia multiformium capitum [8] ecclesiasticam aciem nititur oppugnare, ut truculenter discerpat, occidat et devoret; quis *prudens dux* exercitus Domini recusabit commilitones secum dimicantes habere, qui ultro se discrimini offerant et *murum pro domo Israel* se ipsos opponant?

Applicatio harum metaphorarum. Primae. Secundae. Tertiae. Quartae. Quintae. Sextae. Septim

7. Porro, quia affectus pontificis sive sacerdotis ad plebem debet esse consimilis affectui *patris* ad filium, *matris* ad prolem, *nutricis* ad infantem, sicut Apostolus [9] manifeste declarat, qui fideles per ipsum conversos modo se dicit *in Christo genuisse*, modo *ut filios parturire*, modo sicut *parvulos in Christo lactare;* quemadmodum filium pauperculum sustentari, invalidam prolem foveri et gementem lacte potari [10] nequaquam est patri vel matri vel nutrici molestum, sed desiderabile, carum et placitum: sic etiam omnibus sacerdotibus sanctis et piis magnum debet esse solatium, quoties salus procuratur plebium subiectarum. Propter quod Dominus in Matthaeo [11] Apostolos alloquens et successores eorum: *Messis*, ait, *quidem multa, operarii autem pauci; rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam*, insinuans, quod bonorum pontificum non tam est patienter ferre quam desideranter appetere cooperatores evangelistas ad multitudines divinarum messium colligendas.

Aliae is metaphe. Notanc s.

8. Quod attendens Christi Vicarius Petrique successor [12], utpote sancti Spiritus illustratione praeventus, statum hunc evangelizantium pauperum, qui saluti animarum intenderent, tanquam caelitus sibi missum cum hilaritate suscepit, pietate confovit, auctoritate roboravit et potestate defendit et ut Patriarcha Iacob [13] tanquam filios accrescentis Ioseph multipliciter benedixit, pie in hoc providens saluti animarum et in nullo praeiudicans auctoritati pontificum [14], tanquam ornans, non deordinans ecclesiasticam hierarchiam. Tanta enim erat in adventu

Propt ratione pa hur diuem gnesus i

---

[1] Cant. 6, 3. et subinde 3, 7. seq. [2] Cod. G *sapiens.*

[3] Isai. 32, 13: Super humum populi mei spinae et vepres ascendent.

[4] Luc. 15, 6. — Superius pro *Praeterea* Vat. perperam *Propterea*, et pro *propter deviationem* A *per deviationem.*

[5] Cfr. I. Reg. 22, 2, ubi ad David convenerunt « omnes, qui erant in angustia constituti et oppressi aere alieno... et factus est eorum princeps ». — Subinde pro *huius oneris* C *huiusmodi oneris.*

[6] Isai. 1, 5. et deinde v. 6, post quem respicitur Luc. 16, 21: Sed et canes veniebant et lingebant ulcera eius [Lazari].

[7] Ita A B; edd. *horrendae.*

[8] Apoc. 13, 1: Et vidi de mari bestiam ascendentem habentem capita septem etc. — Deinde respicitur Ezech. 13, 5.

[9] Epist. I. Cor. 4, 15: Per Evangelium ego vos genui Gal. 4, 19: Filioli mei, quos iterum parturio etc.; I. Cor. 3, 2: Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis etc. Cfr. Hebr. 5, 12. seqq. — Superius pro *sive* C G *seu.*

[10] Edd. contra codd. *et gementem infantem lactari.* Inferius pro *desiderabile* G *delectabile.*

[11] Cap. 9, 37. et 38.

[12] Scilicet Innocent. III. (et postea Honorius III.; cfr. supra pag. 292, nota 12.). Vide Bonav., Legenda S. Francisci, c. 3. et 4.

[13] Gen. 49, 22. Iacob benedicens Ioseph ait: Filius accrescens Ioseph, filius accrescens et decorus aspectu etc.

[14] Cfr. supra pag. 314, nota 1. — Inferius pro *deordinans* (ita B) edd. *deornans.*

huiusmodi pauperum praedicantium raritas, ut illud evangelicum [1] videretur impleri: *Messis quidem multa, operarii autem pauci.* Quod pertractans Gregorius ait: « Ecce, mundus sacerdotibus plenus est, et tamen in messe Dei rarus invenitur operarius. Nam, etsi sunt qui bona audiant, desunt qui dicant, quia officium quidem sacerdotale suscepimus, sed opus officii non implemus ».

9. Quantum vero praedicationis opus sit Ecclesiae necessarium, in se pium et Deo acceptum, manifeste ostendit Chrysostomus super Matthaeum homilia vigesima septima [2], illud tractans verbum dominicum, quod discipulo dixit patrem sepelire volenti: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos, tu autem vade et annuntia regnum Dei.* Ait enim: « Nunquid non erat ingratitudinis naturae non adire, cum sepeliretur pater? Prohibuit ergo eum, monstrans, quod nihil caelestibus negotiis magis necessarium esse oporteret et neque parum tardare, etsi valde inevitabilia et incitantia fuerint quae retrahunt ». Cum igitur *sepelire patrem* sit magnae pietatis opus; et secundum sapientiae divinae dictamen maiori bono minus praeferri non debet: relinquitur, quod maioris pietatis est praedicare verbum salutis quam facere opus quantumcumque misericordiae corporalis [3]; digne quidem, pro eo quod spiritualiter per ipsum cibatur et potatur, vestitur et hospitio colligitur, ab infirmitate relevatur et a vinculis et morte redimitur spiritus ad imaginem Dei factus. Et ideo, cum gravis sit sceleris prohibere quemquam ab operibus pietatis et misericordiae corporalis, longe maioris impietatis erit atque perfidiae divini verbi ministris idoneis impedimenta praebere. Pensatis igitur multiformi utilitate atque necessitate salutis animarum, numerositate indigentium plebium et raritate sufficientium ministrorum, nulli debet videri iniuriosum neque superfluum, si *caelesti* hierarchiae complacuit, aliquos ad hoc opus, etsi non necessitate constrictos, sed caritate inductos, eligere, quos et *subcaelestis* hierarchia voluit et debuit approbare [4].

Obiectiones.

10. Quodsi cui forte videtur ordini dispositionis hierarchicae nequaquam esse conveniens, monasticam vitam professos ad opus praedicationis assumi, pro eo quod Dionysius [5] dicit, monachos in ecclesiastica hierarchia non habere statum perficientium, sed perficiendorum; et Hieronymus [6] asserit, quod « monachus non docentis, sed lugentis habet officium »; et Canones sacri decernunt, quod monachi, iuxta sui nominis interpretationem solitariae vitae deputati, intendere debent saluti propriae, non alienae: intelligat, huiusmodi dicta Patrum et Canonum de ordine monastico pro eo tempore fuisse pronuntiata, quo erant inter eos personae laicales et imperitae, non sacerdotales et litteratae. Nam sicut idem vir hierarchicus [7] docet, quod « monachorum est purgari, illuminari et perfici »; sic etiam illud non reticet, quod « purgare, illuminare et perficere ad ordinem spectet sacerdotalem ». — Insuper, et professio huiusmodi pauperum non parum distat a professione monachorum; et quod maius est, huiusmodi hierarchica opera non peragunt auctoritate sua, sed Ordinariorum et potissime summi Pontificis, cuius dispositionis auctoritas iura omnia positiva transcendit [8].

Respondetur ratione prima.

Secunda et tertia.

11. Nec ad hoc feruntur secundum propriae voluntatis arbitrium, sed iuxta mandatum superiorum, a quibus instituuntur, regulantur, castigantur et transmittuntur ut veri filii obedientiae, non ut gyrovagi vel sarabaitae [9], non secundum numerum vagum

Legitima missio.

---

[1] Matth. 9, 37. — Sententia Gregorii habetur l. Homil. in Evang. homil. 17. n. 3, ubi tamen ordo propositionum aliter exhibetur.

[2] Alias 28. n. 3, ubi exponit Matth. 8, 22: Sequere me et dimitte, mortuos sepelire mortuos suos. Cfr. Luc. 9, 60: Sine, ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade et annuntia regnum Dei. Textus originalis plura interserit.

[3] Cfr. Bonav., Comment. in Luc. c. 9. n. 108, ubi sententia Ambrosii exhibetur secundum Glossam *ordinariam* (ex Beda): « Minora bona pro utilitate maiorum esse praetermittenda. Maius est enim animas mortuorum praedicando suscitare quam corpus mortui in terra abscondere ». Idem probatur ibidem diversis textibus Scripturae. — Subinde respicitur Matth. 25, 35. seqq., ubi de operibus misericordiae.

[4] De divisione hierarchiae in *caelestem* et *subcaelestem* cfr. Bonav., II. Sent. d. 9. Praenotata (pag. 240, col. 1.) et Breviloq. Prolog. § 3. — Pro *caelesti hierarchiae* et *subcaelestis hierarchia* ed. 1 et 2 *caelesti hierarchae* et *subcaelestis hierarcha.*

[5] De Ecclesiastica Hierarchia, c. 6. § 3, ubi secundum versionem abbatis Vercellensis: Summus autem inter eos qui perficiuntur et non perficiunt, est ordo monachorum.

[6] Libr. contra Vigilantium, n. 16: Monachus autem non doctoris habet, sed plangentis officium. Pro *lugentis* (ita A B C) edd. *plangentis*. Haec Hieron. sententia allegatur a Gratiano Caus. 16. q. 1. c. 4; canones, qui sequuntur, decernunt, quod monachus solitariam vitam ducere debeat neque se immisceat in officia exteriora. In fine c. *Placuit* (8.) respicitur haec etymologia nominis monachi: Agnoscat nomen suum, μόνος enim Graece, Latine est *unus;* ἄχος Graece, Latine *tristis* sonat. Inde dicitur monachus, id est unus tristis. Sedeat igitur tristis et officio suo vacet. Cfr. ibid. c. *Si cupis* (5.) ubi dicitur: Monachus, id est solus; c. *Placuit* (1.): Monachus enim Graece, Latine *singularis* dicitur.

[7] Scilicet Dionysius, loc. cit. c. 6. § 3. (de monachis) et c. 5. § 3. et 6. seq.

[8] Cfr. supra c. 11. n. 10. 11.

[9] Du Cange, Glossarium etc.: *Gyrovagi* proprie appellati monachi, qui, monasteriis suis relictis, per diversas cellas, nescio qua pietatis vana specie, vagabantur, de quibus ita Regula S. Benedicti, c. 1: Quartum genus est monachorum, quod vocatur *gyrovagum*, quia tota vita sua per diversorum cellas hospitantur, semper vagi et nunquam stabiles et propriis voluptatibus et gulae illecebris servientes etc. Cfr. August., Enarrat. in Ps. 132. n. 3, ubi *circelliones* vel *circumcelliones* vocantur, quorum descriptionem (ex August., de Opere monachor. c. 28. n. 36.) affert Isidor., II. de Ecclesiast. Officiis, c. 16. n. 7. — *Sarabaitae*, ut notat Du Cange, sunt monachi, « qui nulla Regula approbati, adhuc operibus servantes saeculo fidem, mentiri Deo per tonsuram noscuntur, qui interdum bini aut terni » passim per urbes aut castella proprio arbitratu vivunt, ut est in Regula S. Benedicti, c. 1. Cfr. Beda, in Act. 5, 5, ubi insinuat, sarabaitarum originem reducendam esse ad Ananiam et Saphiram. Idem docet Isidor., II. de Ecclesiast. Officiis, c. 16. n. 9, adiungens, quod isti monachi « Aegyptiorum

et infinitum, sed secundum certum et determinatum; atque utinam plures essent idonei, qui possent assumi non in uno angulo terrae, sed potius in universalis Ecclesiae latitudine! Nimirum hoc desiderare deberet coetus pontificum ac cuilibet illos prohibere volenti id respondere, quod dixit Moyses ad Iosue [1]: *Quid, inquit, aemularis pro me? Quis det, ut omnis populus prophetet, et det eis Deus spiritum suum?* Quamdiu ergo huiusmodi pauperes leges divinas custodiunt et evangelica consilia servant, quae promiserunt, et saluti animarum intendunt et sanctae matri Ecclesiae humiliter subsunt; si quis eos repudiandos censeat velut pseudopraedicatores et seductores et gyrovagos et *penetrantes domos* [2]: subiacere debet iustae damnationis indicio tanquam ecclesiasticae auctoritatis contemptor, fraternae gratiae invidus et veritatis evangelicae impugnator.

Optandi adhuc plures.

12. Ceterum, ut via praecludatur erroribus, respondendum est cavillationibus quibusdam magis apparentibus, quibus calumniator hic pauperum vitam ipsorum in hac extrema sui operis parte depravare [3] molitur, videlicet propter *defectum laboris manuum, abdicationem bonorum communium* et *mendicationem eleemosynarum.*

Cavillationes adversarii circa tria.

Nam ex eo quod Apostolus ad Thessalonicenses [4] quibusdam praecipit, ut *cum silentio panem suum manibus operando manducent;* et huiusmodi pauperes manualiter non laborant: ideo ipsos nititur redarguere et de otiositate vitae et de mandati apostolici transgressione. — Ad quod nos e contrario respondemus, quod, sicut patet ex textu [5], non praecipit Apostolus laborem manualem *omnibus generaliter* — quia tunc omnes, qui non vacant huiusmodi laboritiis, essent in statu damnationis, inter quos et ipse calumniator se ipsum involvit — sed *quibusdam* dumtaxat *otiose, curiose* et *inquiete* viventibus opus manuum imperat, ne blanditiis adulationum et turpi quaestu victum sibi conquirant, cum dispendio salutis propriae et impedimento salutis [6] alienae.

Primo, ob defectum laboris manuum.

Responsio.

13. Verum, quia huiusmodi pauperes, qui suis et proximorum animabus salvandis intendunt secundum septiformem operationem hierarchicam in antedictis [7] expressam, id perficere nequeunt sine adminiculo Scripturarum; ad quarum praeclaram intelligentiam pervenire non possunt nisi per studium sapientiale, quod consistit in legendo, meditando, orando, contemplando, audiendo, conferendo, praedicando; ideo recte competit eis huiusmodi studii spiritualis operatio septiformis. Et quia difficultas huius studii totum hominem requirit, iuxta quod designatum est in Exodo [8], ubi praecepit Dominus, quod *vectes,* quibus ferenda esset arca, *semper essent in circulis* — quod exponens Gregorius ait [9]: « Qui ad officium praedicationis excubant a lectionis studio nunquam recedant; ignominiosum est enim, si tunc quis quaerat discere, cum debet quaestiones enodare » — ideo, qui huic studio septiformi sollicite intendunt, quia magis est sublime in se, difficile menti, expediens Ecclesiae et necessarium plebi, etiam si non laborent operibus manuum, digni tamen sunt, ut ab Ecclesia sustententur, secundum illud Deuteronomii [10]: *Non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas;* Glossa: « Victum non subtrahes praedicatori, ut vacet orationi et praedicationi »; et alia Glossa ibidem: « Occupati in doctrina non possunt sibi providere necessaria ». — Ex quibus lucide [11] constat, quod studium sapientiae cum vigilantia praedicationis manualem laborem plene recompensat.

Intendunt studio sapientiae.

Notantur.

Aliom laborem Ordo habet.

14. Huic et sacer Ambrosius consonat super illud Lucae [12]: *Maria optimam partem elegit,* dicens: « Nec arguas eos otiosos et iudices, quos videas studere sapientiae; hanc enim sibi cohabitantem Salomon pacificus adscivit ». Denique Apostoli [13] non putaverunt *aequum relinquere verbum Dei et ministrare mensis.* — Huic etiam concordat Hieronymus in Prologo super Iob: « Si autem fiscellam iunco texerem aut palmarum folia complicarem, ut *in sudore vultus mei comederem panem* [14] et ventris opus sollicita mente tractarem; nullus morderet, nemo reprehenderet; nunc autem, quia iuxta sententiam Salvatoris operari volo *cibum, qui non perit,* falsarius vocor ». — Ad idem quoque facit quod super

Confirmatur Ambrosius.

Hieronymus.

Augustinus.

---

lingua *sarabaitae,* sive *remobothitae* nuncupantur ». Posteriorem nominationem affert Hieron., Epist. 22. n. 34; priorem Cassian., Collat. 18. c. 7, insinuans, quod ideo *sarabaitae* nominati sunt, quia « semetipsos a coenobitarum congregationibus sequestrarent ac sigillatim suas curarent necessitates ». Sabaraitae, ut alii volunt, idem est ac *renuitae* sive renuentes aliorum disciplinam. Vide Bonav., Qq. disput. de Perfect. evang. q. 2. a. 3. ad 12.

[1] Num. 11, 29, ubi pro *Quis det* Vulgata *Quis tribuat.*

[2] Epist. II. Tim. 3, 6: Ex his [qui speciem solum pietatis habent] enim sunt, qui penetrant domos etc.

[3] Cod. B *damnare.*

[4] Epist. II. c. 3, 12. Pro *manibus operando* Vulgata *operantes.* Cfr. Bonav., Qq. disput. de Perfectione evangel. q. 2. a. 3, in quo fusius hac de re agitur.

[5] Vers. 11. seq.: Audivimus enim, inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem, qui eiusmodi sunt, denuntiamus... ut cum silentio operantes etc.

[6] Vat. omittit *propriae et impedimento salutis.*

[7] Num. 3. seqq. — Inferius pro *conferendo* edd. *referendo.*

[8] Cap. 25, 15. — Superius pro *huius* G *huiusmodi.*

[9] Regul. pastoral. p. II. c. 11: Qui ad officium praedicationis excubant a sacrae lectionis studio non recedant. Ad hoc namque *vectes esse in circulis semper* iubentur, ut, cum portari arcam opportunitas exigit, de intromittendis vectibus portandi tarditas nulla generetur; quia videlicet, cum spirituale aliquid a subditis pastor inquiritur, ignominiosum valde est, si tunc quaerat discere, cum quaestionem debet enodare.

[10] Cap. 25, 4. Duae seqq. Glossae sunt *interlinearis* (apud Lyranum, ubi vocibus *ut vacet* interseritur *totus*) et *ordinaria* (ex Isidor., Qq. in Deut. c. 7. n. 2.).

[11] Ita codd.; edd. *breviter.*

[12] Libr. VII. in Luc. 10, 42. n. 85: Nec arguas eos et otiosos iudices... Salomon ille *pacificus* [cfr. I. Paral. 22, 9.] adscivit [cfr. III. Reg. 3, 11. seq.]. Pro *adscivit* edd. *acquisivit.*

[13] Act. 6, 2. Pro *aequum* edd. *optimum.*

[14] Gen. 3, 19. — Subinde allegatur Ioan. 6, 27, post quem textus originalis plura addit. Cfr. tom. V. pag. 144, nota 6.

illud Psalmi[1]: *Defecerunt oculi mei*, dicit Augustinus: « Non est otiosus qui tantum verbo Dei studet, nec pluris est qui extra operatur, quam qui studium cognoscendae veritatis exercet. Ipsa etiam sapientia maximum opus est, et antefertur Maria, quae audiebat, Marthae, quae ministrabat ». Haec Augustinus. — Cui etiam concordat Anselmus[2], in libro de Similitudinibus ita dicens: « Tres sunt hominum ordines: *orantes*, *agricultores* et *defensores*, quos ad diversa officia Deus in hoc mundo disposuit: *monachos*, ut pro aliis orent et lacte praedicationis enutriant; *agricultores*, ut de suo labore ipsi et alii vivant; *milites*, ut utrosque defendant ». Si igitur nobilius est opus monachorum quam agricultorum seu militum; et illi officiis suis intendentes stipendia sua iuste merentur: multo magis et hi qui orando Deo assistunt et ad proximos praedicando condescendunt.

15. Nec his obstat Augustinus, de Opere monachorum, cum ibi loquatur contra quosdam haereticos principaliter, qui vocabantur Euchitae[3], asserentes, « monachis non licere sustentandae vitae causa aliquid operari », male intelligentes Evangelium Christi, quos sacer Doctor per Apostoli documenta convincit. Simul etiam arguit monachos illos qui, cum pro maiori parte essent laici nec praedicationi nec saluti animarum intenderent, non tamen volebant corporaliter operari, et quamquam fuissent in saeculo laboriosi et pauperes, iam professi monasticam vitam, ab aliis sumtus accipere non solum licitum sibi, sed etiam debitum esse censebant. Contra quos Augustinus[4]: « Isti, inquit, fratres temere sibi arrogant, quantum aestimo, ut huiusmodi habeant potestatem. Si evangelistae sunt, fateor habent; si ministri altaris, si dispensatores Sacramentorum, si saltem aliquid habebant in saeculo, quo facile sine artificio sustentarent hanc vitam, quod indigentibus dispertiti sunt; credenda est eorum infirmitas et ferenda ». Haec Augustinus.

16. Ex quibus colligitur, quod quatuor generibus hominum digne et iuste competit ab aliis pasci, quamquam propriis manibus possint laborare, scilicet qui alios pascunt vel verbo et doctrina, vel altaris viatico, vel divinorum dispensatione Sacramentorum, vel suarum distributione facultatum. Secundum hoc igitur illi quibus *aliqua* praedictarum conditionum competit, digni sunt, ut de Evangelio vivant[5]; illi vero, quibus *plures*, digniores existunt; quibus autem *omnes*, utpote qui praedicant, celebrant, confessiones audiunt et temporalium affluentiam contempserunt, maxime digni esse probantur. — Quibus vero *omnes desunt* et validi sunt et pauperes, ne otiosi et infructuosi sint sibi et onerosi Ecclesiae, iuxta sententiam Augustini laborare tenentur, nisi per hoc excusentur, quod eis qui praefatas conditiones habent, deserviunt et assistunt et ideo cum eis sustentari merentur, iuxta quod mysterialiter designatur in Iob[6], ubi dicitur, quod *boves arabant, et asinae pascebantur iuxta eos;* illaque astruitur lege sancitum, qua strenuus pugnator ille, David videlicet, iuste decrevit, quod *aequa portio esset descendentium ad proelium et remanentium ad sarcinas.* — Porro, si aliqui, quantumlibet idiotae ac simplices, tantae sunt devotionis in prece, tantae districtionis in vita, tantae aedificationis in populo, quod aeque fructificant solo exemplo quantum alii exemplo et verbo, excusant eos merita vitae, etiam si desint verba doctrinae.

17. Haec autem diximus, non quia otiosos aut otium approbemus, cum potius castigandos huiusmodi et ad opera compellendos censeamus; sed quia propter difficultatem studii spiritualis, quod requirit hominem totum, et propter debilitatem corporum et inexperientiam artium mechanicarum rarus invenitur aut nullus, qui more Apostoli Pauli[7] manuali labori et sapientiae studio septiformi efficaciter possit intendere. Et ideo compellere homines huic studio aptos ad opera manualia non est aliud quam a sapientia revocare et filiis Israel instar *Philisthiim* divinorum eloquiorum arma praeripere[8], vel more *Pharaonis operibus duris luti et lateris* iugoque

Nollam harum conditionum habentes, non hoc merentur.

Notandum.

Magis determinatur.

---

[1] Psalm. 118, 82, cuius expositio allegata habetur in Glossa *ordinaria*, quae etiam apud Lyranum *Augustino* tribuitur; est tamen Ambrosii, in Ps. 118. serm. 11. n. 11. Cfr. Petr. Lombard., in hunc loc., ubi pro expositione versus istius allegantur Ambrosius et Augustinus. In fine respicitur Luc. 10, 39. seqq.

[2] Potius Eadmerus, c. 127. seq. Post *disposuit* textus originalis plura interserit. Cfr. Bonav., Qq. disput. de Perfectione evangelica (tom. V.) q. 2. a. 3. fundam. 12.

[3] August., de Haeresibus, haeres. 57: Postremam ponit Epiphanius *Massalianorum* haeresim, quod nomen ex lingua Syra est; Graece autem dicuntur Εὐχῖται, ab orando sic appellati. Tantum enim orant, ut eis qui hoc de illis audiunt increbile videatur... Dicuntur Euchitae opinari, monachis non licere sustentandae vitae suae causa aliquid operari, atque ita se ipsos monachos profiteri, ut omnino ab operibus vacent. Cfr. Bonav., loc. in 2. nota cit. q. 2. a. 2. seq., ubi multa afferuntur ex August. libro de Opere monachorum contra hos et illos qui mox describuntur.

[4] De Opere monachorum, c. 21. n. 24. seq. Textus originalis, paucis hinc inde interiectis, pro *artificio* substituit *opificio*.

[5] Respicitur I. Cor. 9, 14: Ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.

[6] Cap. 1, 14. Cfr. Gregor., II. Moral. c. 30. n. 49, ubi hoc explicat de simplicibus, qui perfectioribus adhaerent et eorum intelligentia pascuntur. — Subinde allegatur I. Reg. 30, 24, quem etiam Nicolaus III. in sua Constitut., *Exiit qui seminat*, a. S. n. 2, adducit. Haec constitutio habetur in VI. Decretal. libr. V. tit. 12. c. 3, in qua multa ex Apologia Bonav. sumta inveniuntur; cfr. supra pag. 239, nota 1.

[7] Act. 18, 3. et 20, 31; I. Cor. 4, 12; I. Thess. 2, 9. et II. 3, 8. — De studio septiformi sapientiae cfr. supra n. 13.

[8] Libr. I. Reg. 13, 19: Porro faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel. Caverant enim Philisthiim, ne forte facerent Hebraei gladium aut lanceam. — Sequitur Exod. 1, 14: Ad amaritudinem perducebant [Aegyptii] vitam eorum operibus duris luti et lateris omnique famulatu, quo in terrae operibus premebantur.

servitutis importabilis violenter oppressos ab ingressu Religionis retrahere et ad egressum incitare, quemadmodum insinuatur in Exodo [1] per hoc quod Pharao dixit: *Quare, Moyses et Aaron, sollicitatis populum ab operibus suis? Ite ad onera vestra;* ubi Glossa sacri Ambrosii: « Hodie, si Moyses et Aaron, id est propheticus et sacerdotalis sermo, animam sollicitet ad servitium Dei, exire de saeculo, renuntiare omnibus, attendere legi et verbo Dei; continuo audies unanimes etiam amicos [2] Pharaonis dicentes: Videte, quomodo seducuntur homines, qualiter perverteruntur adolescentes, ne laborent, ne militent, ne agant aliquid, quod eis prosit, relictis rebus necessariis, ineptias sectantur et otium, laborare nolunt et otii occasiones requirunt [3] ». Haec Glossa, qua hostis pauperum dolus patenter detegitur, quod non sicut Christi discipulus ad exercitia virtutum conatur erigere, sed tanquam amicus Pharaonis spirituales Israel filios impugnare.

18. Alio quoque modo calumniator hic pauperum statum ipsorum depravare contendit, pro eo quod nihil sibi *retinent in proprio vel communi*, quia « non videntur *virtutis* tenere *medium*, sed *vitiositatis extremum*, cum dicat Ambrosius [4], quod non sunt effundendae opes, sed dispensandae ». — Verum consimili ratione posset et sancta virginitas ostendi non laude, sed vituperio digna, quasi *extremum*, non *medium* teneat, dum ab omni concubitu, sive illicito sive concesso, se tam mente quam carne sequestrat. — Quapropter diligens considerator advertat, quod sicut aliud est *medium* pudicitiae coniugalis, aliud sanctimoniae virginalis, sic et aliud *largitatis politicae*, aliud *paupertatis evangelicae*.

Secundo, ob abdicationem bonorum in communi.

Respondetur.

Distinctio.

19. *Largitas* namque *politica* [5], quia circa negotia mundana versatur, possessionum terrenarum nequaquam suadet abrenuntiationem a Christo consultam, sed potius bonorum iuste possessorum *dilectionem moderatam* et *dispensationem largam et piam*. Propter *dilectionis moderantiam* dicit Salomon in Proverbiis [6] in persona viri politici: *Duo rogavi te, ne deneges mihi, mendicitatem et divitias ne dederis mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria*, volens in hoc ostendere, quod virtus politica tenet medium et fugit extrema. — Propter *dispensationis pietatem* dicit in Ecclesiaste [7] pro persona rectoris Ecclesiae: *Utilior est sapientia cum divitiis et magis prodest videntibus solem.* Quod ideo dictum est, quia pastor sapiens etiam absque divitiis *utiliter* pascit, dum gregem aedificat exemplo et verbo; sed cum pia dispensatione divitiarum pascit *utilius*, dum verbo, exemplo et temporali subsidio gregi providet sibi commisso. Et hoc est quod canon [8] dicit: « Expedit, facultates Ecclesiae possideri ». Propterea Ecclesiastes [9] praefato verbo paulo ante praemittit: *Ne dicas: Quid, putas, causae est, quod priora tempora fuerunt meliora, quam nunc sunt? Stulta est enim huiuscemodi interrogatio.* In quo arguit stultitiam haereticorum approbantium Ecclesiae statum, antequam a principibus dotaretur, et reprobantium, postquam dotata est. Quibus respondet [10], quod *utilior est sapientia cum divitiis*, hoc est rei publicae sanctae matris Ecclesiae magis expediens, propter varias conditiones, necessitates, infirmitates et commoditates multiformium Christi fidelium congregatorum intra ecclesiasticam unitatem, instar diversitatis animalium intra arcam Noe, quibus ipse praelatus, sollicitam curam exhibens, de pastu necessario providere debet pro loco et tempore, iuxta dictamen largitatis politicae modum servando in dispensatione. Propter quod et in Agathensi concilio [11] prohibentur huiusmodi, ne res Ecclesiae sibi creditas alienare praesumant, ibique conceditur dispensationis medium, sed interdicitur dilapidationis extremum.

Largitas politica duas conditiones requirit.

De prima.

De sec d

Contra a reti

Notan n

20. *Evangelica* vero *paupertas*, pro eo quod ad aeterna spiritum sublevat, tanquam ea quae in caelis totaliter thesaurizat [12], perfecte ipsam profitenti suadet omnibus temporalibus debere nudari quoad *affectum* atque *dominium*, et *arcta sustentatione* necessitatis esse contentum quantum *ad usum*. Et hic

Paupe s vang a doo s

---

[1] Cap. 5, 4. — Glossa est *ordinaria;* non est Ambrosii, sed *Origenis*, Homil. 3. in Exod. n. 3. (Cfr. supra pag. 278, nota 2, ubi simile occurrit). Codd. A B C D et ed. 1 *Ambrosii, ex homilia 3. super Exodum;* Vat. et ed. 2 *Ambrosii.*

[2] Textus Glossae apud Strab. *unanimes et amicos.* Subinde pro *seducuntur* et *perverteruntur* Vat. cum ed. 1 et 2 *seducunt* et *pervertunt.*

[3] Textus originalis addit *Quid est servire Deo?* qui etiam pro *requirunt* substituit *quaerunt.*

[4] Libr. 1. de Officiis ministror. c. 30. n. 149: Ceterum Dominus non vult, simul effundi opes, sed dispensari. Cfr. Gratian., can. *Dominus non vult* (15.), dist. 86. — Virtutem consistere in medio, ostendit Aristot., II. Ethic. c. 6.

[5] Aristot., II. Ethic. c. 7: Circa donationem acceptionemque pecuniarum mediocritas est *liberalitas*, excessus et defectus *prodigalitas* et illiberalitas seu *avaritia;* in quibus contrario modo excedunt et deficiunt homines. Prodigus enim in largiendo excedit, in accipiendo deficit; avarus contra excedit in accipiendo, in dando deficit. Cfr. ibid. IV. c. 1. Vocatur *politica*, quia est hominis, in quantum est animal sociale, ut insinuat Macrobius ex Plotino. Cfr. Bonav., Collat. in Hexaëm. (tom. V.) collat. 6. n. 28.

[6] Cap. 30, 7. seq. Post *deneges mihi* Vulgata plura addit.

[7] Cap. 7, 12. Cfr. supra pag. 290, nota 5.

[8] Caus. 12. q. 1. c. 13: Expedit, facultates Ecclesiae possideri et proprias perfectionis amore contemni. Non enim propriae sunt, sed communes Ecclesiae facultates; et ideo quisquis, omnibus quae habuit dimissis aut venditis, fit rei suae contemptor, cum praepositus fuerit factus Ecclesiae, omnium, quae habet Ecclesia, efficitur dispensator etc. Canon iste sumtus est ex Prosper. (potius Pomerii) II. de Vita contemplativa, c. 9.

[9] Cap. 7, 11. Pro *priora* (ita etiam Vulgata) edd. *praeterita.* Cfr. Hieron., Alcuin. et Bonav. in hunc loc.

[10] Vers. 12. — Subinde respicitur Gen. 7, 8. seq. (de arca Noe).

[11] Vide Gratian., Caus. 12. q. 1. c. 32-36. et c. 56.

[12] Matth. 6, 20: Thesaurizate autem vobis thesauros in caelo etc. — Subinde pro *quoad* B C *quantum ad.*

est ipsius modus sive medietas, quod sic relinquat dominium, quod non reiiciat usum; sic recipiat usum, quod non reservet dominium; sic arctitudinem usus servet, quod sustentationem naturae necessariam non devitet; sic necessitati subveniat, quod
primo. ab arctitudine non recedat [1]. — Igitur propter *universalem abdicationem possessionis* et *depositionem affectus terreni* in persona huiusmodi pauperis dicit sponsa in Canticis [2]: *Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Ubi Glossa: « Recepta sollicitudine temporalium subsidiorum, quantumlibet eximius doctor difficile vitat peccatum ». Et de *abdicatione* huiusmodi Hieronymus ad Lucinium [3]: « Se ipsum Deo offerre Christianorum et Apostolorum est, qui duo cum vidua paupertatis suae in gazophylacium aera mittentes, totum censum, quem habuerant, Domino tradiderunt et merentur audire: *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel* ».
ecundo. — Propter *arctitudinem* vero *sustentationis quantum ad usum* in persona huiusmodi pauperum dicit Apostolus ad Timotheum [4]: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Habentes*, dicit, non quantum ad *proprietatem dominii*, sed quantum ad *facultatem utendi*, per quem modum habere dicimur omne, quo utimur, etsi non sit nobis proprium, sed gratis aliunde collatum. Hunc paupertatis modum tanquam medium virtuosum *mediator Dei et hominum Deique virtus et sapientia, Christus Iesus* [5] in se ipso monstravit, « qui, sicut dicit Hieronymus ad Nepotianum, alieno cibo vescebatur ». Hunc et Paulus Apostolus et imitator ipsius praecipuus secutus est, in cuius Laudibus [6] dicit Chrysostomus, quod « nihil habebat nisi corpus ». Sed etiam in hoc exemplum se aliis praebuit, cum ait: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* — Igitur hunc vivendi modum tanquam a *medio virtutis* recedentem arguere nihil aliud est quam Magistrum veritatis atque virtutis de excessu vitioso culpare.
am vir- non eo- modo endum. 21. Propter quod diligenter oportet advertere, quod sicut alio et alio modo tenetur medium a virtute *politica* et *purgatoria* et *animi iam purgati* [7]; sic etiam difformiter medium tenent *civiliter largus* ex rectitudine virtutis, et *christiformiter egenus* in beatitudine paupertatis. Et hoc est quod in auctoritate praemissa [8] Ambrosius, Doctor sacer insinuat, Locus truncatus. quam calumniator consueto more truncatam allegat. « Ceterum, inquit, non vult Dominus, simul effundi opes, sed dispensari »; in quo explicat *medium largitatis politicae*. Sed ne quis ex hoc crederet, quod modum paupertatis evangelicae non approbaret, immediate subiungit: « Nisi forte ut Eliseus [9] boves suos occidit et pavit pauperes ex eo quod habuit, ut nulla cura teneretur domestica, sed relictis omnibus, in disciplinam se propheticam daret ». Haec Ambrosius addidit, ut evangelicam paupertatem sublimiter extolleret; quae iste dolose subticuit, quatenus eandem profitentes subdole impugnaret.

22. Nequaquam igitur huiusmodi pauperes rationabiliter possunt argui, quod « discrimini se *committant* », ac per hoc, quod « homicidae sint sui, vel tentatores Dei ». Si enim sufficientiam victus quantum ad usum opportunum respuerent, utique se ipsos necarent. Nunc autem sic recusant possessionis dominium, quod sustentatioois necessariae non abiiciunt usum; sic se divinae committunt providentiae, ut viam non spernant provisionis humanae, qua [10] sustentari valeant vel de his quae gratis offeruntur, vel de his quae mendicantur humiliter, vel de his quae per laboritium conquiruntur. His enim modis vixerunt hactenus huiusmodi pauperes in magna multitudine sexaginta annis et amplius [11], per operis exNota. hibitionem adeo in eis divino impleto promisso, quod nullus eorum, cuius ad nos fama pervenerit, ob defectum vestitus vel victus periculum mortis incurrit. — Abscedat igitur *diffidentia* omnis a praedicatoriContra diffidentiam. bus veritatis perfectisque Christi discipulis, cum eis repromittatur a Domino sufficientia victus, dicaturque eis [12]: *Nolite solliciti esse animae vestrae, quid manducetis;* praecipiatur etiam eis, *ne quid tollant in via nisi virgam tantum*, ut habetur in Marco. Super quem locum dicit Beda [13]: « Tanta debet esse praedicatori fiducia in Deo, ut praesentis

Alia calumnia refellitur.

---

[1] Cfr. Bonav., III. Sent. d. 34. p. l. a. 1. q. 3. ad 4; Qq. disput. de Perfectione evangelica, q. 2. a. 1. ad 6; Collat. in Hexaëm. collat. 5. n. 4, ubi de medio paupertatis.

[2] Cap. 5, 3. — De Glossa in hunc loc. cfr. supra pag. 293, nota 7.

[3] Epist. 71. (alias 28.) n. 3. Respicitur Luc. 21, 2. (cfr. Marc. 12, 42; A B C D G et ed. I omittunt *cum vidua*), et allegatur Matth. 19, 28.

[4] Epist. I. c. 6, 8. — Inferius pro *etsi* B *etiamsi*.

[5] Epist. I. Tim. 2, 5. et I. Cor. 1, 24: Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. — Sententia Hieron. iam supra pag. 274, nota 2. allegata est.

[6] Homil. 1; cfr. supra pag. 283, nota 14. — Subinde allegatur I. Cor. 11, 1.

[7] De hac virtutum divisione ex Macrobio secundum Plotinum desumta vide Bonav., Collat. in Hexaëm. collat. 6. n. 27-31; cfr. etiam tom. II. pag. 901, nota 5. et tom. III. pag. 730, nota 5. — De seq. propositione cfr. supra nota 1. et pag. 322, nota 5. — Inferius pro *in beatitudine paupertatis* (ita A B C; cfr. Matth. 5, 3: Beati pauperes etc.) edd. *in latitudine paupertatis*.

[8] Num. 18. — Inferius pro *explicat medium* edd. contra codd. *explicat modum*.

[9] Libr. III. Reg. 19, 21. Pro *ex eo quod* Vat. et ed. I contra textum etiam originalem (I. de Officiis ministror. c. 30. n. 149.) *ex eo quidem*.

[10] Edd. *quominus*.

[11] Cfr. supra pag. 233, nota 1. n. 4. Vide etiam Qq. disput. de Perfectione evangelica q. 2. a. 1. ad 5. et 8. seqq.

[12] Luc. 12, 22. et deinde Marc. 6, 8.

[13] Libr. II. in Marc. 6, 8, ubi sequitur Gregor., I. Homil. in Evang. homil. 17. n. 5. Cfr. supra pag. 275, nota 8. et tom. V. pag. 136, nota 7.

vitae sumtus, quamvis non provideat, tamen sibi hos non deesse certissime sciat; ne, dum mens eius occupatur ad temporalia, minus aliis provideat aeterna ». Hoc verbum totius confidentiae tam expressum calumniator pervertere nititur, ut sic illud exponat: « quamvis non provideat, id est, tempus providendi non habeat », quasi non debeat de sufficientia victus confidentiam habere, nisi quando non potest aliud agere; ad quod non tantum praedicator veritatis, immo quantumcumque imperfectus Christianus astringitur.

Falsa explicatio adversarii.

23. Propter quod, ut omnis calumniandi occasio tollatur e medio, intelligendum est, quod duplex est *diffidentia:* quaedam proveniens ex *perversitate,* quaedam ex *pusillanimitate.* Ex *perversitate* venit, quando habet infidelitatem, vel desperationem annexam, utpote cum quis de Deo diffidit, vel quia non credit, Deum curare humana tanquam *infidelis;* vel quia existimat, se derelictum a Deo propter peccata sua, tanquam *desperatus* [1]. Et talis diffidentia et sollicitudo procedens ex ipsa omnibus prohibetur, et confidentia illi opposita cunctis praecipitur. — Diffidentia autem ex *pusillanimitate* veniens est, quae habet annexam *remissionem amoris divini* et *intensionem timoris humani;* et haec stare potest cum caritate *imperfecta,* non cum perfecta, et ideo haec pusillanimitatis diffidentia et sollicitudo ex ipsa proveniens evangelicis et perfectis viris inhibetur, et confidentia eidem opposita a perfectionis Magistro iniungitur, quatenus praedicatores veritatis algorem pusillanimitatis sollicitantis pro cibo refugiant et ardorem caritatis confidentis de Deo cum promptitudine ad perferendum paupertatis incommoda constanter assumant.

Duplex diffidentia. De prima. De secunda.

24. Ad hanc quidem confidentiam in libro de Eleemosyna Augustinus [2] invitat: « Metuis, inquit, ne patrimonium tuum forte deficiat, si ex eo operari largiter coeperis? Quando enim factum est, ut iusto possent deesse subsidia? cum scriptum sit [3]: *Non occidet Deus fame animam iusti.* Elias in solitudine corvis ministrantibus pascitur, et Danieli in lacu ad leonum praedam iussu regis incluso prandium divinitus apportatur, et timemus, ne operanti et Deum promerenti desit alimentum? cum ipse in Evangelio [4] ad exprobrationem eorum quorum mens dubia est et fides parva, contestetur et dicat: *Aspicite volatilia caeli, quoniam non seminant neque metunt nec colligunt in horrea, et Pater vester caelestis pascit illa.* Volucres Deus pascit, et quibus nullus divinae rei sensus est, eis nec cibus nec potus deest; tu Christiano, tu Dei servo, tu operibus bonis dedito, tu Domino suo caro aliquid existimas defuturum? An putas, quia qui Christum pascit a Christo ipse non pascitur? Aut eis terrena deerunt, quibus divina et caelestia tribuuntur? Unde haec incredula cogitatio, unde impia et sacrilega ista meditatio »? Haec Augustinus [5]. Ad quorum confirmationem exemplum viduae Sareptanae, quae pavit Eliam, consequenter adiungit [6]. Quibus etiam consonat illius pauperculae viduae liberalis oblatio, quae, quoniam quidquid habuit misit, divino promeruit ore laudari [7].

Confidentia habenda.

25. Tertium quoque calumniandi modum non minus malignum aliquo praedictorum calumniator hic pauperum assumere nititur ex *mendicatione eleemosynarum,* allegans primo contra eam, quod « non, sicut opus virtutis, annexum habet spirituale solatium, sed potius poenalem cruciatum, ratione cuius Propheta eam imprecatur filiis impiorum, cum in Psalmo [8] dicit: *Nutantes transferantur filii eius et mendicent;* et sacri canones mendicantem clericum asserunt infelicem ».

Tertium mendicitatis [illegible] nem et [illegible] syna.

26. Ad cuius cavillationis et consimilium repellendam calumniam intelligendum est, quod quintuplex est mendicitatis differentia, origine, modo et efficacia ad se invicem disparata [9]. — Prima est, quam parit *calamitas,* et haec est in personis miserabilibus

Quint[illegible] mendi[illegible]

De pr[illegible]

---

[1] Vide Bonav., II. Sent. d. 43. a. 3. q. 2. ad 1. et dub. 3, ubi etiam de diffidentia ex pusillanimitate. — Superius pro *utpote cum quis de Deo diffidit* B *utpote tunc, cum quis de se diffidit.*

[2] Potius Cyprian. in lib. de Opere et eleemosynis, c. 11. et 12. (cfr. tom. V. pag. 130, nota 3.). S. Thom., opusc. contra Impugnantes Dei cultum et Religionem, c. 6. ad 11, etiam Augustino librum istum attribuit.

[3] Prov. 10, 3. — De Elia cfr. III. Reg. 17, 6; de Dan. cfr. Dan. 14, 32. seqq. (pro *apportatur* textus originalis *apparatur).* Subinde pro *et timemus, ne operanti* textus originalis *et tu metuis, ne operanti tibi.* [4] Matth. 6, 26.

[5] Vat. cum ed. 1 integrum c. 12. Cypriani adiungit, quas sequitur etiam ed. 2, quae tamen verba *Haec Augustinus* transponit ad finem post *contemptum:* Quid facit in domo Dei tam perfidum pectus? Quid qui Christo omnino non credit, appellatur et dicitur Christianus? Pharisaei magis tibi congruit nomen. Nam cum in Evangelio de faciendis eleemosynis disputaret, ut et nobis amicos de terrenis lucris provida operatione faceremus, qui nos postmodum in aeterna tabernacula susciperent, fideliter et salubriter praemoneret, addit Scriptura post hoc dicens [Luc. 16, 14.]: *Audiebant haec omnia Pharisaei, qui erant avari et deridebant eum.* Quales nunc sunt in Ecclesia, quorum quosdam videmus, quorum praeclusae aures et corda caecata, nullum de spiritualibus ac salutaribus monitis lumen admittunt, de quibus mirari non debemus, quia contemnant in talibus servos, quando a talibus ipsum Dominum videmus esse derisum et contemptum.

[6] Cap. 17. Cfr. III. Reg. 17, 10. seqq.

[7] Marc. 12, 41. seqq.; Luc. 21, 2. seqq. Idem affert Cyprian., loc. cit. c. 15. De seqq. vide supra pag. 320. col. I.

[8] Psalm. 108, 10. In can. *Diaconi sunt* (23.), dist. 93. § 5. legitur: « Mendicat infelix clericus in plateis et civili operi mancipatus publicam a quolibet deposcit alimoniam. Et quidem ex eo despicitur cunctis sacerdotale officium, dum misericordia desolatus iuste putatur ad hanc ignominiam devenisse ». Canon sumtus est ex Opusculo de septem ordinibus Ecclesiae, c. 5. (inter opera Hieron. Epist. 12.). — Superius post *quod non* edd. contra codd. prosequuntur *sit opus virtutis, eo quod non habet annexum spirituale solatium* etc.

[9] Cfr. Bonav., Qq. disput. de Perfectione evangelica q. 2. a. 2. in corp. In hoc articulo fusius agitur de paupertate quoad mendicitatem. — Edd. *a se invicem disparata* (Vat. *desperata,* ed. 1 *disperata).*

et egenis, annexum habens poenalem cruciatum, cum merito, si sit cum patientia, qualis fuit mendicitas Lazari ulcerosi et pauperis, iacentis ante ianuam divitis epulonis [1]; vel cum peccato, si sit cum impatientia. Et hanc imprecatur Propheta, et abhorrebat sapiens vir in persona loquens hominis infirmi et timentis per egestatem involuntariam ad impatientiam compelli. Unde postquam praemisit [2]: *Mendicitatem ne dederis mihi;* subiungit: *Ne compulsus egestate furer et periurem nomen Dei mei.* Et haec est proprie dicta *mendicitas*, iuxta quod dicit Isidorus decimo Etymologiarum libro [3]: « Mendicus dictus est, quasi minus habens unde degat, vel quasi manu dicens necessitatem suam ».

Secunda. Secunda est, quam parit *cupiditas*, et haec est in pauperibus simulatis, habens annexum cruciatum culpabilem, quo torquentur omnes avari et cupidi, non tam fame corporalis inediae quam spiritualis nequitiae per insatiabilem avaritiae voracitatem, iuxta illud Iob [4]: *Attenuetur fame robur eius, et inedia invadat costas illius.* Et hanc dissuadet Apostolus ad Thessalonicenses [5]: *Nullius aliquid desideretis;* Glossa: « Necdum rogetis vel tollatis », in quo desiderium prohibet cupiditatis rei alienae et petitionem ex ipsa venientem, iuxta illud ad Ephesios [6]: *Qui furabatur iam non furetur, magis autem laboret manibus suis operando* etc.

Tertia. Tertia est, quam parit *pigritia*, et haec est in pauperibus [7] mendicantibus validis et otiosis, habens annexum cum cruciatu solatium, vitiosum tamen atque phantasticum. Studiosum enim refugientes laborem et otiosam appetentes vacationem, fructuosam quietem perdunt et perniciosam fatigationem incurrunt, secundum illud Sapientis [8]: *Desideria occidunt pigrum; noluerunt enim quidquam manus eius operari;* et iterum: *Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo aestate, et non dabitur ei.* Et haec mendicitas non solum lege divina, sed etiam lege civili [9] prohibetur. Et ut ab hac Apostolus revocet, laborem manualem iniungit ad Thessalonicenses [10], cum ait: *Audivimus, inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes; his autem, qui eiusmodi sunt, denuntiamus, ut cum silentio operantes panem suum manducent.* Cuius mandati Glossa [11] rationem reddit, dicens: « Qui ad alienam mensam frequenter accedit, otio deditus, necesse est aduletur pascenti se ».

De quarta. 27. Quarta est, quam parit *industria*, et haec est in pauperibus studiosis circa disciplinam scholasticam occupatis, habens annexum cum cruciatu penuriae solatium veritatis in mente [12], quae adeo mentes generosas oblectat, ut multi dies aerumnis et laboribus pleni iucundi videantur et pauci prae magnitudine dilectionis, maluntque eam cum rubore mendicando addiscere quam delicate vivendo ignorare; quod in pluribus vidimus, qui, cum mendicando didicerint, postea magnum locum in Ecclesia Dei tenuerunt. Et de talibus Augustinus de Opere monachorum [13] dicit, quod eis « bona opera fidelium subsidio supplendorum necessariorum deesse non debent, cum ad erudiendum animum ita vacant, ut corporalia huiusmodi opera ab ipsis geri non possint ».

De quinta. Quinta est, quam parit *iustitia*, et haec est in pauperibus voluntariis, immunibus ab amore temporalis lucri et torpore temporalis quietis, habens annexum cum cruciatu solatium virtuosum et verum, pro eo quod sic mendicantes solius moventur amore paupertatis extremae, quam ideo amplectuntur, ut liberius sapientiae vacent et efficacius ad culmen virtutis attingant, quatenus *in camino paupertatis electi* [14] ipsius penuria *purgentur* a crimine, ipsius erubescentia *humilientur* in corde, ipsius parsimonia *castificentur* in carne, ipsius devota gratitudine *concilientur* ad proximum, ipsius condescensiva benignitate *configurentur* ad Christum, ipsius sublimi celsitudine *sursum agantur* in Deum.

Effectus penuriae. 28. Quod autem paupertas penuriosa et voluntaria huiusmodi efficacias habeat, supra declaratum est per Sanctorum auctoritates de laude paupertatis tertiae responsionis particula postrema [15]; quamquam nullus sane intelligens dubitare queat, quin penuria purget, erubescentia humiliet, parsimonia castificet, gratitudo accipientis beneficium benefactori conciliet, condescensio benignitatis configuret ad Christum, qui,

---

[1] Luc. 16, 20. seqq. [2] Prov. 30, 8. et 9.

[3] Num. 176: *Mendicus* dictus, quia minus habet unde vitam degat, sive quia mos erat apud antiquos os claudere egenum et manum extendere, quasi *manu dicere*. — Cod. G perperam hanc propositionem cum seq. coniungit transponens verba *Secunda est, quam parit cupiditas* ad principium istius *et haec est proprie dicta... minus habens, habens annexum cruciatum* etc.

[4] Cap. 18, 12. Cfr. Gregor., XIV. Moral. c. 15. n. 17. seq.

[5] Epist. I. c. 4, 11. — Glossa est *ordinaria:* Opus agendum est, non otiandum... et non desiderabitis rem alterius, nedum rogetis vel tollatis. Cfr. tom. V. pag. 134, nota 8.

[6] Cap. 4, 28.

[7] Codd. B C D omittunt *pauperibus*.

[8] Prov. 21, 25, post quem 20, 4, ubi pro *aestate* etiam contra Vulgatam substituunt Vat. et ed. 2 *egestate*.

[9] Cod. lib. XI. tit. 25. lege unica *Cunctis quos in publicum*, in Authen. Cfr. tom. V. pag. 135, nota 6.

[10] Epist. II. c. 3, 11. seq. Cfr. supra pag. 320, nota 5.

[11] Scilicet *ordinaria* in v. 5. apud Petr. Lombard. et Lyranum (ex Comment. olim Ambrosio attributo). Cfr. tom. V. pag. 135, nota 3.

[12] Ita B D G; edd. *veritatis inventae*. Inferius pro *cum rubore mendicando* B *cum rubore mendicandi* (G *mendicitatis*).

[13] Cap. 17. n. 20: Ad hoc enim et illa bona opera fidelium subsidio supplendorum necessariorum deesse non debent, ut horae, quibus ad erudiendum animum ita vacatur, ut illa opera corporalia geri non possint, non opprimant egestate.

[14] Isai. 48, 10: Ecce, excoxi te, sed non quasi argentum, elegi te in camino paupertatis. Cfr. supra pag. 286, nota 1. et pag. 299, nota 5.

[15] Sive c. 9. n. 13. seqq.

cum dives esset, amore nostrae salutis effici voluit *egenus* et pauper [1], celsitudo paupertatis, qua quis omnia calcat et se ipsum cum omnibus, sursum agat in Deum, non solum propter spiritus libertatem, verum etiam propter experientiam incommodorum, quae pauperes comitantur, cum dicat Gregorius [2], quod « mala, quae nos hic premunt, ad Deum ire compellunt ». Licet autem avaris sit molesta penuria
Notandum. et superbis erubescentia et lascivis frugalitas et indevotis actio gratiarum et infidelibus conformitas ad Christum et desperatis elevatio mentis in Deum; vere tamen pauperibus solatium est *penuriam pati* [3], humilibus despici, continentibus castificari, caritativis conciliari beneficio, credentibus configurari Christo, sperantibus sequestrari a mundo et iungi Deo aeterno.

29. Ad quorum omnium confirmationem hoc sufCoofirmatur. ficit, quod dicit Gregorius primo Dialogorum [4]: « Sicut superbi honoribus, sic plerumque humiles sua despectione gratulantur, cumque se in alienis oculis vilescere sentiunt, idcirco gaudent, quia hoc iudicium confirmari intelligunt, quod de se et ipsi habuerunt ». Quoniam igitur huic mendicitatis modo in pauperibus veris et humilibus annexum est cum extrinseco cruciatu intrinsecum gaudium, ideo secundum Chrysostomum [5] recte designatur per illum *caminum,* in quem pueri descendentes, ne statuam auream adorarent, caelitus irrorari meruerunt. Huiusmodi spirituale solatium, quod viri carnales ignorant, cuiusque laudatores Pharisaeorum more avari derident, mulier eximiae virtutis, Paula scilicet, experiri cupiebat, iuxta quod sacer Hieronymus in ipsius Laudibus [6], ob hoc eiusdem desiderium admirabile praedicans ipsamque collaudans, dicit, quod « hoc habebat voti, ut mendicans pro Christo moreretur et unum nummum filiae non relinqueret et in fuReprobatur adversarius. nere suo aliena sindone involveretur ». — Nequaquam igitur, ut calumniator astruere nititur, ea sola mendicitas approbabilis est, quae ex *mera necessitate* vel *calamitate* procedit, pro eo quod multo laudabilior est paupertas *voluntaria* quam coacta; nisi quis ita desipiat, ut in operibus supererogationis necessitatis coactionem praeferat promptitudini voluntatis; quod ita absurdum est, quemadmodum si passionibus Martyrum praeponat quis suspendia [7] latronum, dum Martyres voluntarie, latrones involuntarie patiuntur. Porro, si quis astruere velit, mendicitatem non esse de genere honestorum et laudabilium, quoniam ad ipsam ex inopia rerum et exigentia naturae compellimur; consimili ratione nec martyrium Sanctorum fuit perfectum nec laudabile, quoniam ad illud perferendum compellebantur per violentiam improbam malignitatis alienae, cum etiam magis teneat rationem voluntarii [8] paupertatis penuria quam poenalitas passionis, pro eo quod illa voluntarie assumitur et voluntarie perfertur, haec autem aliunde violenter infligitur, quamquam voluntarie perferatur.

30. Est et alia cavillatio, qua nobilis et Christo Alia cavillatio contra mendicitatem Domino accepta mendicitas calumniose arguitur, quasi annexam habeat non evangelicam beatitudinem, sed mentalem imperfectionem, pro eo quod in Actibus Apostolorum [9] scribitur: *Beatius est magis dare quam accipere.* Ex quo sequi videtur, quod beatiores et perfectiores essent huiusmodi pauperes, si essent in statu eleemosynas dantium, quam sint in statu accipientium, beatiores utique, si essent in statu illorum qui eleemosynas liberaliter offerunt, quam qui petunt, cum dicat Hieronymus ad Nepotianum [10]: « Nunquam petentes, raro accipiamus rogati ». Et Augustinus super Psalmum centesimum tertium [11]: « In loculis habendis et in exigenda quodam modo annona, Christus non petendo, sed praebendo indigentiam suscepit ». Ex quibus videtur posse inferri, quod status clericorum praebendas habentium Christo sit similior et perfectior statu mendicantium pauperum.

31. Verum, si huiusmodi ratiocinationis fundaResponsor. mentum vigilantius discussum fuerit, magis potest ex hoc oppositum quam propositum inferri. Si enim *beatius est magis dare quam accipere,* ille minime beatus est, qui bona plura accipit et pauca largitur. Cum igitur omnia ecclesiastica bona, sicut dicit Prosper [12], sint « vota fidelium, pretia peccatorum et patrimonia pauperum », sequitur, quod quicumque reditus ecclesiasticos habet, cum longe plus accipiat,

---

[1] Epist. II. Cor. 8, 9: Quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives etc.

[2] Libr. V. Epist. epist. 42. (alias 35.): Quamvis enim inaestimabilis sit caelestis patriae dulcedo, quae trahat, multi tamen in hac vita dolores sunt, qui ad amorem caelestium quotidie impellant. Libr. XXVI. Moral. c. 13. n. 21: Mali enim bonos magis ab huius mundi desideriis expediunt, dum affligunt, quia, dum multa eis hic violenta ingerunt, festinare illos ad superna compellunt... Haec utique causa est, quod ab iniustis iusti sinuntur affligi, ut scilicet, dum futura audiunt bona, quae cupiant, patiantur etiam mala praesentia, quae perhorrescant, atque ad faciliorem exitum, dum amor provocat, cruciatus impellat. Cfr. tom. VII. pag. 146, nota 9. et pag. 620, nota 9.

[3] Phil. 4, 12. — Inferius pro *castificari* A B C D et ed. 1 *castigari.*

[4] Cap. 5, ubi pro *vilescere sentiunt* textus originalis *viles aspiciunt,* qui etiam post *et ipsi* addit *apud semetipsos.*

[5] Homil. 4. in Matth. n. 12. supra pag. 301, nota 1. allegata.

[6] Epist. 108. (alias 27.) n. 15. Cfr. supra pag. 280, nota 3.

[7] Vat. *stipendia.*

[8] Vat. et ed. 2 *voluntariae.* Inferius pro *infligitur* Vat. *intelligitur.*

[9] Cap. 20, 35. Cfr. Bonav., Qq. disput. de Perfectione evangelica, q. 2. a. 2. arg. 5. ad oppos. — Superius pro *nobilis* C D *nobis.*

[10] Epist. 52. (alias 2.) n. 16.

[11] Serm. 3. n. 14. Pro *Christus non petendo, sed praebendo* textus originalis *non petenda, sed praebenda* (in ed. Maurin. lectio nostra annotatur).

[12] Libr. II. de Vita contemplat. c. 9. n. 2. Cfr. supra pag. 285, nota 1. — Superius pro *bona plura* (ita A B C D) edd. *bona plurima.*

quam aliis largiatur, magis erit pingui acceptione miser quam exili donatione beatus. Et e contrario verus pauper, qui propter Christum omnia deserit et dispergit, non solum quae habuit, sed etiam quae concupiscere potuit, et paucis ac modicis est ad sustentationem naturae contentus, erit secundum hanc rationem acceptione parcissima minime miser et donatione largiflua maxime beatus. Cui etiam consonare videtur evangelicus textus, qui secundum Chrysostomum [1] habet in Graeco: *Beati mendici, quoniam ipsorum est regnum caelorum*, ubi Latinus habet: *Beati pauperes spiritu.* — Quibus etiam concordat sacer Ambrosius in libro de Officiis [2], dicens: « Pauper, etsi non habet unde reddat pecuniam, reddit gratiam. In quo certum est, quod plus reddat, quam acceperit. Pecunia enim nummo solvitur, gratia vero nunquam exinanitur; reddendo vacuatur pecunia, gratia autem et habendo solvitur et solvendo retinetur ». Haec Ambrosius.

ysosto-nus.

rosius.

32. Ex quibus est evidens, quod praedicta veritatis auctoritas contra evangelicos pauperes interqueri non potest. Unde et Glossa Bedae ibidem [3]: « Non illis qui, relictis omnibus, secuti sunt Dominum, divites eleemosynarios praeponit, sed illos maxime glorificat, qui cunctis, quae possident, renuntiantes, laborant nihilominus operando manibus, ut habeant, unde tribuant necessitatem patienti ». — His Cassianus consonat de Institutis Monachorum [4]: « Haec est, inquit, impartientis beatior largitas quam accipientis pecunia, quae non de reconditis avaritiae thesauris impenditur, sed quae de fructibus operis proprii et pio sudore profertur ». — Ex quibus habetur, quod si quis cum paupertate et exercitio studii spiritualis, labori manuum intendens, se ipsum et alios pascit, imitator effectus Apostoli Pauli [5], opus agit maioris supererogationis, quam qui ab aliis subsidia requirit et accipit. Et ideo perfectionis omnis amator Franciscus [6] ad laborem manualem sectatores suos et filios moderate ac prudenter inducit, dum ad hoc idoneos informat et excitat, quod « sic laborent, quod refugiant otium et spiritum non exstinguant ». Ad quod, quamquam sit perfectum et sanctum, universali praecepto astringere noluit, pro eo quod hanc celsitudinem supererogantis perfectionis infirmitas corporum cum tarditate ingeniorum in hominibus nostri temporis non admittit [7]. Esto igitur, quod hoc modo *beatius sit dare quam accipere*, secundum imitationem Apostoli, non tamen propter hoc potest inferri, quod accipientes sint imperfecti, quia nec Apostoli a perfectione exciderunt in hoc, quod sustentabantur ab aliis, nec Christus imperfectionis magister fuit, qui perfectionis evangelicae doctores ab aliis sustentari ordinavit et hoc in se ipso per exemplum ostendit [8]. Unde Augustinus super illud Psalmi: *Qui producit in montibus foenum:* « Quare voluit egere Dominus, nisi ut daret *montibus* exemplum, ut parerent *foenum*, ne contra *pluviam* sterilitatem redderent »? Haec Augustinus, per *pluviam* dans intelligi doctrinam, qua mentes eruduntur, et per *foenum* temporalia, quibus corpora sustentantur.

Beda.

sianus.

ociscus.

Notandum.

33. Sane, ut omnis calumniandi materia cesset, intelligendum est, quod quamquam *accipere* comparatum ad *dare* de genere operis minus sit beatum atque perfectum; potest tamen ex superadiecta circumstantia esse beatius atque perfectius, videlicet cum quis *accipit* extremae paupertatis amore secundum sex conditiones superius [9] expressas, in quibus simul iunctis integra consistit ipsius perfectio, non solum in abdicatione proprietatum, verum etiam in acceptione necessariorum, cum videlicet quis mendicat et accipit, ut acceptione *penuriosa* purgetur, *verecunda* humilietur, *attenuata* restringatur et castificetur [10], *grata* concilietur ad proximum, *condescensiva* configuretur ad Christum, *fiduciali* et alta sursum agatur in Deum; quod quidem excellentius est quam praebere alimenta pauperibus. Unde Hieronymus ad Iulianum [11]: « Exstruis monasteria, multus a te sanctorum numerus sustentatur; sed melius facere, si et ipse sanctus inter sanctos viveres ». Et Bernardus in quadam epistola [12]: « Volo, te amicum esse pauperum, magis autem imitatorem. Ille gradus est proficientium, hic perfectorum ». Secundum haec igitur perfectius est cum Christo egere et eleemosynas

Magis confirmatur.

Notandum.

---

[1] In Op. imperfect. (inter opera Chrysost.) homil. 5. in Matth. 5, 3: In Graeco non dicit: Beati pauperes, sed *Beati egeni*, vel *Beati mendici* [Μακάριοι οἱ πτωχοί]. Cfr. Tertull., IV. advers. Marcion. c. 14: *Beati mendici* (sic exigit interpretatio vocabuli, quod in Graeco est), *quoniam illorum est regnum caelorum* [Luc. 6, 20.]. Idem de Idololatria, c. 12: « Sed felices *egenos* Dominus appellat ». Pauper in Graeco exprimitur voce πένης.

[2] Libr. II. c. 25. n. 127, ubi pro *reddit gratiam* textus originalis *refert gratiam*.

[3] In Act. 20, 35. Glossa est *ordinaria* ex Beda in hunc loc.

[4] Libr. X. de Coenobiorum institutis, c. 19: « *Beatius est magis dare quam accipere* [Act. 20, 35.]. Hoc est impartientis beatior largitas quam accipientis *penuria*, quae [largitas] non de pecunia per infidelitatem vel diffidentiam reservata nec de reconditis avaritiae thesauris impenditur, sed quae de fructu operis » etc. Subinde monachum *dupliciter* dicit beatum, qui aliis laborat et *largitur*, licet ipse sit *pauperrimus*.

[5] Cfr. supra pag. 321, nota 7.

[6] In Regula c. 5.

[7] Cfr. supra pag. 264, nota 5, ubi simile occurrit.

[8] Cfr. supra n. 20. seqq. et c. 7. n. 5. seqq. — Sententia August. habetur Enarrat. in Ps. 146, 8. n. 17, ubi pro *sterilitatem redderent* (ita codd. cum textu originali) edd. *steriles redderentur*. Cfr. tom. V. pag. 141, nota 4, ubi similis Glossa in Ps. 103, 14.

[9] Num. 27. — Superius pro *beatum atque perfectum* A B *beatum sive perfectum*, et pro *superadiecta circumstantia* B *superaddita circumstantia* (cfr. supra c. 1. n. 7-9.).

[10] Vat. *castigetur*, sed vide supra n. 28.

[11] Epist. 118. (alias 34.) n. 5. Post *a te* textus originalis addit *per insulas Dalmatiae*, et pro *viveres* Vat. et ed. 2 *numerareris*, ed. 1 *numereris*.

[12] Epist. 103. n. 1. — Inferius post *quam sit* D et ed. 2 prosequuntur *fieri amicum pauperum et ipsos* etc., A B *amicos pauperum, ipsos* etc.

cum accipiente accipere, quam sit amicum esse pauperum et ipsos pauperes sustentare.

Explicatur locus Hieronymi et alii.

34. Quod ergo dicit Hieronymus ad Nepotianum [1], quod « nunquam *petentes* debemus accipere », intelligendum est, quod loquitur Nepotiano clerico pro his clericis, qui sufficientem habebant victum de bonis Ecclesiae, qui etiam nondum conscenderant ad celsitudinem paupertatis extremae. Et his, cum habeant unde vivant, nec velint egere, turpe est *accipere*, turpius *petere*. Et quia huiusmodi personis nisi studii causa turpe est mendicare, ideo statutum fuit in Carthaginensi concilio [2], quod « clericus pauper victum et vestitum artificiolo quareret ». Et quia difficile erat eos ad huiusmodi labores compellere; ideo statutum est, sicut patet de Consecratione, distinctione prima [3], quod nulla ecclesia dedicetur, nisi prius dotata fuerit, ob hoc videlicet, ut clerici in ea ministrantes habeant unde sustentari possint. Simul etiam et per nova iura [4] introductum est, ut clerici sine titulis non debeant ordinari; quodsi ordinati fuerint, ab ordinatoribus sustententur. Quae quidem iura certum est nullatenus illos astringere, qui pro Christi nomine vivere devoverunt in extrema paupertate, concurrentibus in hoc ipsum auctoritate summi Pontificis et attestatione evangelicae veritatis [5].

Item, locus Augustini.

35. Qualiter autem verbum Augustini [6], quod dixit, Christum non petendo, sed praebendo indigentiam suscepisse, intelligi debeat; ipsemet aperit, cum subsequenter adiungit exempla de Christo et Zachaeo, Elia et vidua, dicens: « Cum quisque sanctum suscipit, non suscepto, sed susceptori praestatur », quasi dicat, quod Dominus in exigenda annona non quaerebat proprium commodum, sed meritum alienum, non requirebat *datum, sed fructum* [7], quo fiebat, ut Christum suscipienti plus praestaretur ex merito, quam suscepto conferretur ex dono. Quod non solum habet veritatem in ipso capite, verum etiam pro membris ipsius, pauperibus scilicet, pro quibus benefactoribus eorum in Matthaeo [8] mercedem repromittit, cum dicit: *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis;* et iterum: *Quicumque potum dederit uni ex minimis istis, calicem aquae frigidae tantum, in nomine discipuli; amen dico vobis: Non perdet mercedem suam;* ibi Glossa [9]: « *Minimi* sunt qui nihil penitus habent in hoc mundo et indices erunt cum Christo ». Valde igitur sunt pauperes, qui nihil omnino habent in mundo et aquae frigidae calice indigent; sed nihilominus valde sunt divites, in quorum susceptione Christus se suscipi asserit, quibus etiam iudiciariam potestatem se communicaturum esse praedixit [10].

Ultima et pessima cavillatio.

36. Denique pessima cavillationum omnium ea esse dignoscitur, qua oppressor hic pauperum eos esse viros sanguinum criminatur, pro eo videlicet, quod « eleemosynas accipiunt, quibus sustentari deberent invalidi pauperes, qui operari non possunt; et ideo quodam modo homicidium perpetrant, dum eos eleemosynis ex pietate sibi debitis impie defraudant, cum Ecclesiasticus [11] dicat: *Panis egentium vita pauperis est, qui defraudat illum homo sanguinis est.* Insuper et Christi Ecclesiam, ut dicit, onerant et multis periculis se exponunt, quae ex inopia procedunt, cum idem Ecclesiasticus [12] dicat: *Propter inopiam multi deliquerunt.* Ex quibus et illud habet sequi, quod paupertatem huiusmodi profiteri sit impium, cum non habeat annexum meritum, sed peccatum ». — Et hoc est quod finaliter calumniator egentium persuadere molitur, scilicet quod status huiusmodi pauperum tanquam perversus ab universali Ecclesia reprobetur, ut vere videatur illud Psalmi [13] in eo esse completum: *Persecutus est hominem inopem et mendicum et compunctum corde mortificare.* Notan. 3.

Respon.

37. Dicamus igitur pro causa pauperum defensanda, quod huiusmodi evangelici viri, qui propriis facultatibus renuntiaverunt et saluti animarum intendunt, non sunt *viri sanguinum, sed viri misericordiae, quorum iustitiae oblivionem non acceperunt* [14], quoniam ex abundante misericordia temporalia bona

---

[1] Vide supra n. 30.

[2] Scilicet Carthag. IV. (an. 398) c. 52: Clericus victum et vestimentum sibi artificiolo, vel agricultura absque officii sui duntaxat detrimento paret. Cfr. Gratian., dist. 91. c. 3, qui etiam ibid. c. 4. alios canones (c. 51. et 53.) ex eodem concilio affert. Cfr. tom. V. pag. 157, nota 8. — Superius pro *nec velint egere* Vat. *nec velint agere.*

[3] Can. *Nemo* ecclesiam aedificet, antequam episcopus civitatis veniat... et ante praefiniat qui aedificare vult, quae ad luminaria et ad custodiam et ad stipendia custodum sufficiant etc. (9.). Cfr. tom. V. pag. 135, nota 5.

[4] Cap. *Accepimus* (13.), X. de Aetate et qualitate etc. (I. Decret. Gregor. IX. tit. 14.) ab Innoc. III. — Pro *sine titulis* (D *titulo*) G *sine provisione.*

[5] Cfr. supra c. 11. n. 10. seq.

[6] Supra n. 30. allegatum ex Serm. 3. in Ps. 103. n. 11, ubi haec subiungit: Suscepit eum Zachaeus [Luc. 19, 6.] et gaudet. Cui hoc bonum? Christo, an Zachaeo? Vere, si non susciperet Zachaeus, non erat ubi maneret mundi fabricator? Aut si non pasceret Zachaeus, indigeret is qui de quinque panibus tot millia hominum saturavit [Ioan. 6, 9. seqq.]? Cum ergo quisque sanctum suscipit, non suscepto, sed susceptori praestatur. Nunquid in illa fame non pascebatur Elias? Nonne corvus afferebat panem et carnem, servo Dei serviente creatura [III. Reg. 17, 6.]? Missus est tamen pascendus ad viduam [ibid. v. 9.], non ut militi, sed ut provinciali aliquid praestaretur. — Vocibus *indigentiam suscepisse* C interserit *loculos.*

[7] Phil. 4, 17: Non quia quaero datum, sed requiro fructum etc. — Superius pro *in exigenda annona* (ita A B C D G) edd. *in suscipienda annona.*

[8] Cap. 25, 40, post quem 10, 42.

[9] Scilicet *ordinaria.* Cfr. supra pag. 280, nota 1.

[10] Matth. 19, 28. Cfr. supra pag. 300, nota 7. et 8.

[11] Cap. 34, 25. [12] Cap. 27, 1.

[13] Psalm. 108, 17.

[14] Eccli. 44, 10: Sed illi viri misericordiae sunt, quorum pietates non defuerunt. Ezech. 33, 13. per oppositionem de impio dicitur: Omnes iustitiae eius oblivioni tradentur.

largiti sunt ad sustentanda corpora pauperum, et spiritualia bona continue largiuntur ad sustentationem animarum; et ideo digni sunt, ut ab Ecclesia sustententur, quia non gravant, sed alleviant multo amplius, quam illi qui ecclesiasticorum redituum ubertate pinguescunt, quos cum et plurimi eorum habere potuissent, multo magis pro Christo illis carere voluerunt. Hi ergo cum eleemosynas petunt et accipiunt, nullum pauperem *defraudant,* quin potius causas pauperum agunt, dum suis sacris exemplis et monitis impios homines ad opera pietatis inducunt nulli prorsus *iniuriantur,* quia hoc petunt et accipiunt, quod eis debetur.

andum.

38. Sustentatio enim corporalis debetur ipsis lege *misericordiae* tanquam pauperibus, et eo magis, quod pauperes voluntarii sunt Christoque devoti. Unde Hieronymus contra Vigilantium [1]: « Non negamus, cunctis pauperibus, si tanta sit largitas, stipes esse porrigendas. Apostolus docet, faciendam quidem eleemosynam *ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei,* de quibus Salvator in Evangelio loquebatur: *Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui vos recipiant in aeterna tabernacula.* Nunquid isti pauperes, inter quorum pannos et illuviem corporis flagrans libido dominatur, possunt habere aeterna tabernacula, qui nec praesentia possident nec futura? Non enim simpliciter pauperes, sed *pauperes spiritu* [2] appellantur, de quibus scriptum est: *Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem.* In vulgi pauperibus nequaquam intelligentia, sed eleemosyna opus est, in sanctis vero pauperibus beatitudo est intelligentiae, ut ei tribuas, qui erubescit accipere, et cum acceperit, dolet, metens carnalia et seminans spiritualia [3] ». Hucusque Hieronymus.

tentatio
m debe-
ege mi-
ordiae.

39. Debetur etiam eis lege *iustitiae* tanquam praedicatoribus veritatis; quam quidem iustitiam exigere possunt, non *iure fori* sicut praelati, in quibus acceptio stipendiorum non est mendicitas, sed potestas; sed *iure poli* eam exigere possunt et debent per modum humilitatis, scilicet pro Christi amore gratis petendo, ut alii mereantur dando, et ipsi humilientur accipiendo; et sic sustententur, ut evangelizent, non evangelizent, ut comedant. Unde Bernardus ad Fratres de Monte Dei [4]: « *Cum dives esset, pauper pro nobis factus est;* et qui voluntariae paupertatis dedit praeceptum, ipse eiusdem in semetipso formam dignatus est demonstrare. Ut enim sciant evangelici pauperes, quid eis faciendum sit; ipse etiam a fidelibus pasci voluit, nonnunquam et ab infidelibus, sed ut fideles faceret, vitae necessaria accipere non recusavit ». Constans est autem, quod non loquitur hic de praelatis, sed de pauperibus Religiosis, quos exemplo Christi dicit de eleemosynis debere sustentari, non quidem potestative requisitis, sed pie et humiliter postulatis.

m, lege
stitiae.

40. Huiusmodi autem pauperes sustentare pro Christo non minoris est meriti quam aedificare basilicas, ut dicit Hieronymus ad Demetriadem [5]: « Alii aedificent ecclesias, vestiant parietes marmorum crustis; non reprehendo, non abnuo. *Unusquisque in suo sensu abundet,* meliusque est hoc facere quam repositis opibus incubare. Sed tibi aliud propositum est: Christum vestire in pauperibus, visitare in languentibus, pascere in esurientibus, suscipere in his qui tecto indigent [6], et *maxime in domesticis fidei,* virginum alere monasteria, servorum Dei et pauperum spiritu habere curam, qui *diebus ac noctibus serviunt Domino* tuo; qui in terra positi, imitantur Angelorum conversationem et nihil loquuntur, nisi quod ad laudes Dei pertinet, habentesque victum et vestitum, his gaudent divitiis [7]; qui plus habere nolunt, si tamen servant propositum; alioquin, si amplius desiderant, his quae necessaria sunt, probantur indigni ». — Ex his Hieronymi verbis colligitur, quod sustentare huiusmodi evangelicos pauperes opus est pietatis permaximae, ac per hoc ipsos persequendo calumniari scelus est non parvae perfidiae. Non enim inopia voluntaria, ut hic dicit, est causa malorum et multiplicium criminum, sed, ut dicit Chrysostomus et supra [8] habitum est, « infinitorum causa bonorum ». Sicut enim *radix omnium malorum est cupiditas,* quae est amor divitiarum; sic paupertas cunctorum est origo bonorum spiritualium, quae est contemptus affluentiae et amor penuriarum. Non ergo *multi deliquerunt propter inopiam* [9], quam *dilexerunt,* sed propter inopiam,

Meritum talis sustentationis.

Notandum.

---

[1] Num. 15. Allegantur Gal. 6, 10. et Luc. 16, 9.

[2] Textus originalis addit *beati;* cfr. Matth. 5, 3: Beati, pauperes spiritu etc. — Sequitur Ps. 40, 2.

[3] Respicitur I. Cor. 9, 11: Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? — Superius post *In vulgi pauperibus* Vat. et ed. 2 cum textu originali addunt *sustentandis,* pro *intelligentia* textus originalis *intellectu,* qui etiam pro *tribuas* (ita A B C D G) substituit *tribuat,* edd. *tribuatur.*

[4] Libr. I. c. 13. n. 39. (cfr. supra pag. 294, nota 5, in cuius fine de auctore huius tractatus sive epistolae). Allegatur II. Cor. 8, 9. Pro *praeceptum* (ita etiam textus originalis) edd. *exemplum.*

[5] Epist. 130. (alias 8.) n. 14. Cfr. supra pag. 289, nota 12. Allegatur Rom. 14, 5.

[6] Cfr. Matth. 25, 35. seq., ubi haec opera misericordiae insinuantur. — Sequuntur Gal. 6, 10: Operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei; Apoc. 7, 15: Et serviunt ei die ac nocte in templo eius.

[7] Epist. I. Tim. 6, 8: Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. — Superius vocibus *nihil loquuntur* textus originalis interserit *aliud.*

[8] Cap. 9. n. 18. — Subinde allegatur I. Tim. 6, 10. Cfr. supra pag. 272, nota 4.

[9] Eccli. 27, 1. Cfr. supra pag. 328, nota 12. Glossa *interlinearis* apud Lyranum: *Propter inopiam,* cordis vel corporis, alias operis, *multi deliquerunt.* Cfr. Rabanus, in hunc locum: Multi ergo per inopiam delinquunt, sed magis propter inopiam cordis quam corporis, quia multos viros sanctos pauperes rebus in hoc mundo esse legimus, divites autem in fide et virtutibus, qui eandem fidem Christi et iustitiam eius inter adversa istius sacculi usque in finem vitae servaverunt sicque

quam *oderunt*, vel certe, sicut Glossa dicit, verbum illud intelligitur non de inopia bonorum temporalium, sed spiritualium charismatum atque virtutum.

Epilogus. 41. Haec idcirco diximus, non quia commendemus effrenatam mendicantium multitudinem, aut omnem mendicandi modum ut perfectum approbare velimus; sed eum dumtaxat, qui annexum habet studium sapientiae septiforme [1], vel laborem manualem cum professione et observantia evangelicae paupertatis et exercitatione perfectae virtutis. Quem quidem modum cum tota Christi vita et doctrina evangelica comprobet, si quis ipsius contrarium evangelizaverit, iuxta verbum Apostoli [2], *anathema sit.* Desinat igitur persecutor hic pauperum a malignis calumniis et verbis maledicis, nec Balaam [3] transcendendo malitiam, illis maledicat, quibus Dominus benedixit, ne, benedictionem perdens caelitus repromissam, maledictionem promereatur aeternam. Quodsi cessare noluerit, verus pauper clamare non cesset [4]: *Adiuva me, Domine Deus; Deus, salvum me fac propter misericordiam tuam;* et dehinc media prosequens, in fine concludat: *Confitebor Domino nimis in ore meo et in medio multorum laudabo eum; quia astitit a dextris pauperis, ut salvam faceret a persequentibus animam meam.* Amen.

EXPLICIT APOLOGIA PAUPERUM.

---

ad coronam aeternae vitae pervenerunt, qui magis thesaurum caelestem quam terrestrem quaesierunt. *Beati, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum* [Matth. 5, 3.]. At ille qui quaerit in hoc mundo locupletari, avertit oculum suum a timore Dei et sequitur cupiditates istius mundi, ideo carebit benedictione caelestis regni. Cfr. supra c. 9. n. 27. in fine.

[1] Cfr. supra n. 13.

[2] Gal. 1, 8. Cfr. supra pag. 292, nota 10.

[3] Num. 23, 8: Quomodo maledicam cui non maledixit Deus? — Inferius loco *promereatur* edd. *incurrat.*

[4] Cum Psalm. 108, 26. Versus seqq. sunt: « Et sciant, quia manus tua haec, et tu, Domine, fecisti eam. Maledicent illi, et tu benedices; qui insurgunt in me confundantur, servus autem tuus laetabitur. Induantur qui detrahunt mihi pudore, et operiantur sicut diploide confusione sua ». Deinde v. 30. seq.: Confitebor Domino etc.